

P.

—*p* < [labiolingualis explosiva, melyet a nyelv és felső ajak zárjának kipattantásával képeznek]. E hang többszöri ismétlésével a gyermekek szokták csúfolni egymást. Olyan szerepe van, mint a nyelvöltögetésnek.

— *ψ* [bilabialis vibrans.] isz. ökröt ösztökélő szó.

pác ~ (-*ol*) fn. **1.** 'csáva a timároknál'. **2.** 'az a folyadék, melyben a sonkát konzerválják'.

pacal *pacāl* (-*t*, -*ja*) fn. **1.** 'szarvasmarha böndője'. **2.** 'zsirmirigyes hártya a sertés gömböcén'. **K.** *Pacallá ász-tun̄k* (csuromvizesekké áztunk). *Csu-pa pa-cāl vóutam, mire fedel alá ér:tem* (bőrig áztam). **Sz.** *O-jā vizes vóutam ; mint a pa-cāl :* (csuromvizes voltam). *Mos-jön a jova a pacāl:nak* (hátra van még a fekete leves, a dolog kellemetlenebb része).

pacalista ~ (-*ák*) fn. 'az I. gimnázisták csúfneve a szatmári református gimnáziumban'.

paci ~ mn. 'pici, parányi'.

packázik ~ (-*ok*, -*öl*) tn. i. 'komázik, tréfálkozik'.

pálé ~ fn. 'csáva, cserlé a timároknál' (Szatmár).

pácol *pácōl* (-*olok*, -*ősz*) ts. i. 'beizen'.

pacuha ~ (-*ánn*) mn. 'pongyola, lompos, hanyagul öltözködő'. *Szedd-összéb ma:gad, ne- légy ojam pacu:ha. Szo-risz meg aszl a ga:tyát, ne- ájjon ojam pacuhá ráj:lad !*

pacuha-gyuri ~ fn. 'pongyola, rendetlen öltözetű gyermek' (tr.).

paesirta *pacširta* (-*át*) fn. **1.** 'alauda cristata L.'. **2.** 'alauda arvensis L.'. **Sz.** *Szánt a pacširta* (úgy énekel, mintha szavával ő is ökröket terelgetne, mint a szántóvető). (Vö. MNy. XXVIII, 114.)

paesirtakonty *pacširtakonyty* fn. 'a fejtetőre csúcsosan rakott konty'.

paeskol l. paskol.

paesmagol *pacsmagōl* (-*olok*, -*ősz*) tn. i. 'pancsol, mindenféle nedves holmiban vájkál'.

pad ~ (-*ot*, -*gyya*) fn. **1.** 'deszkából készült kar nélküli ülőhely, lóca'. *Gye-re ki- a ka-puba a pad-ra*. **2.** 'padlás, hászija, hiju' (Mezőgecse, Szamosszeg, Szamoskér, Tiszahát).

pádimentom *pádimentom* (-*ot*, -*ja*) fn. 'deszkából készült padló'.

pádimentomos *pádimentomos* mn. 'deszkapadlós'. *Pádi-mentomos ház*.

padka *patka* (-*át*, -*ája*) fn. 'a szobakemence kiálló talpazata, melyen ülni is lehet'. *Le-ült a ke-mence patkájára :*

padlás ~ (-*t*, -*a*) fn. **1.** 'a szoba, ház, ált. épület mennyezete, felső padlata'. **2.** 'hiju'. Vö. házhija.

padlutka ~ (-át, -ája) fn. 'sós-kából, vagy rebarbarából, vagy répalevélből készült vastagétel' (habarva).

Paduesé ~ fn. erdőnév (Apa). (Vö. oláh *păduche* 'tetű'.)

paiffan ~ (-t) fn. 'packfong'.

Páfolva l. Pálfalva.

páhog ~ (-ok, -ksz) tn. i. 'erősen piheg, liheg'. L. piheg-páhog.

páholódik páholóúdik (-ott) tn. i. 'ütéskor porzik'. *Vé-kony ez a : zsák, na-gyom páholóúdig belőülle a : liszt.*

pain-expeller pajin-ekszpellēr fn. 'erősszagú patikai orvosság, mellyel ízületi fájdalmat, köszvényt szoktak masszírozással gyógyítani'.

Pájiesorgó Pájiesörgő hn. (Kisnamény).

pajkos pāikos mn. 'szilaj, élénk, bőrében nem főrő, csin-talan' (pl. gyermek). **Sz.** *Vilák pāikossa* (világát élő, szeret-kező, mulató ember). *Bi-zony, így lejártam : én, ő-csém, véségem:re, pedik ji-jatāl koromba é vóútam a vilák pāi-k o s : s a.* — **II. Pajkos** ökörnév.

pajtás pājtás (-t, -sa) fn. 'kamerad'.

pakk ~ (-ot, pakja) fn. 'poggyász, csomag'.

pakktartó paktártó fn. 'poggyásztartó polc a vasúti kocsiban'.

pakli ~ (-t, -ja) fn. **1.** 'kis csomag'. *Ety pakli dohány* (20—30 grammos csomag). *Ety pakli gyufa* (a régi papír-burkolású kénes gyufából egy skatulyányi, újabban pedig egy 10 skatulyás csomag). *Ety pakli kártya* (teljes, 32 lapot kitevő csomag). **2.** 'trafikból való, nem szűz' (dohány). *Mi-jen dohányod van?* [Felelet :] *Pak-li*. Vö. magyar-dohány.

pakol pakōl (-olok, -sz) ts. i. **1.** 'csomagol'. **2.** 'kotródik, elhordja magát'. *Szeg-gye össze kend a motyóú:ját, osz pa-kojjon in:nen lo-vább ety ház:zāl. Pa-kōi ha-zafele ! Pa-kojjatok innen ki-fele !* L. be-, el-, összepakol.

pakompárt pakompārt (-ot, -rtya) fn. 'pofaszakáll, barkó' (ném. *backenbart*).

pakompartos pakompārtos mn. 'pofaszakállas'.

pakondekli ~ (-t) fn. 'pappendeckl'.

paksaméta ~ (-át) fn. 'csomag, nyaláb'.

Pál ~ (-t) férfi személynév. 'Paul'. **Sz.** *Tug-gya Pál, mit ka:száll* (bízd csak rá, tudja ő, mit csinál). Vö. Pál fordulása.

pala ~ (-át, -ája) fn. 'schiefer'.

Paláca ~ hn. (Fehérgyarmat).

palaesinta ~ (-át, -ája) fn. 'lapos serpenyőben tej- és lisztkeverékből zsírral süített, igen vékony tészta'. Fajai : puszta, túrós, lekváros palaesinta.

Palaesintahegy ~ hegynév. (Szatmárhegy.)

palaesinta-kalap ~ fn. 'széles-, laposkarimájú kalap'.

Palád ~ falunév. Ilyen nevű falu három is van Szatmár-

ban egymás mellett : Kis-, Nagy-, Botpalád. **Nr.** A paládiakról a nép több ingerkedő anekdotát költött. Rájuk fogják pl., hogy a létrát keresztben vitték az erdön, mikor egyszer rigót akartak fogni. Azzal is őket csúfolják, hogy a falu bikáját felhúzták a toronyba, hogy a tornyon nőtt füvet legelje le. Egyszer meg zsebórárt találtak a fűben s azt híven, hogy valami kártékony féreg („pityegő fene”), agyonverték.

Paládhát *Paláthát* hn. (Nagypalád).

Paládiútfél *Paládutfél* hn. (Fertősalmás).

Paládok-szárazza ~ hn. (Botpalád).

palafedél ~, *palafedél* fn. 'schieferdach'.

palága l. plága.

palaj *palái* (-t) fn. 'homokos folyampart'.

Palajszeg *Palájszeg* hn. (Kisar).

palánk *palánk* (-ot, -ja) fn. 'deszkakerítés'.

palánkos *palánkos* (-t, -sa) fn. 'palánk, deszkakerítés'.

Sz. *Ugyan tapogattya a palánk: kost* (részeg).

palánt ~ (-ot, -nytya) fn. 'palánta, melegágyból szétültetendő fiatal növény'. L. káposzta-, karalábé-, paradicsom-palánt.

palást ~ (-ot, -stya) fn. 'ref. papi talár, stóla'.

pálca *páca* (-át, -ája) fn. 'vékony sétatob'. L. nád-pálca.

pálcikó *pá cikó* (-t, -ja) fn. 'pálcácska, pálcika'.

palenta ~ (-át) fn. 'női blúzféle'. (Nagypeleske.)

Pálfalva *Pálfálva, Pájfálva* falunév.

Pál-fordulása *Pál-fördullása* fn. 'január 25. napja'. **Nr.** Pál-fordulása napján kell megfordítani, vagyis fenekénél fogva akasztani föl azt a vászonzacskót, melyben a *fordított hagyma* (lásd ott) áll. — *Ha Pál földül köddel, Embér pusztul döggel* (vagyis, ha e nap ködös, döghalált jelent). Ha Pál-fordulásakor fényes és tiszta idő van, jó esztendő lesz. Ha szeles az idő, háborút jelent. Ha pedig esős vagy havas, drágaságtól félhetünk.

Pál Gergely eséréje *Pál Gergēi cseréje* hn. (Kispalád).

pálha ~ (-át, -ája) fn. 'ereszték, betoldás (ruhában, pl. a hónalj alatt)'.

pálhás ~ mn. 'réteges, egymáshoz lapuló' (pl. széna a boglyában). *Pál-hásō hánnyad aszt a szé:nát, ne· bōrzōld ugy ōs:sze.*

pálhásodik l. felpálhásodik.

Pálháza ~ hn. (Kispeleske).

Pali ~ fn. a *Pál* személynév becéző alakja.

Palinka *Palínka* hn. (Kispalád).

pálinka *pájinka* (-át, -ája) fn. 'schnaps, branntwein'.

Sz. *Meggyúld benne a pájinka* (alkoholmérgezést kapott).

pálinkás *pájin kás* mn. 'pálinkába áztatott'. *Ety kis*

pájnákás ronggyál *kē 'ürügelni* (hurutos szemet). **Sz.** *Pá-jin-kás jó: reggelt kívá:nik!* (tréfás köszönés).

pálinkáskorsó *pájnákáskörső* fn. 'branntweinkrug'. *Kell a kutyának a guzsáj, Sem a guzsáj, sem az örső, Csak a kis pájnákáskörső* (Nd.).

pálinkáspohár *pájnákáspohár* fn. 'branntweinglas'. **a)** 'pálinkáspohárnyi'.

pálinkásüveg *pájnákásüveg* fn. 'branntweinflasche'.

pall l. *megpall*. Vö. *palol*.

Pallagihegy ~ hn. (Sárköz).

pállik l. *kipállik*, *megpárlik*.

pálló *pálló* (-t, -ja) fn. **1.** 'gyaloghid'. **2.** 'vastag, széles deszkából való gyalogjáró'. **3.** 'a méhkas szájában a méhek lapátforma bejárója'. **Sz.** *Kes-keny neki a pal:ló* (részeg). L. *keresztpálló*.

pálló *pálló* (-t) fn. 'durva lepedőbe göngyölt hamurakás, melyet szapulás alkalmával a szapulókádban fölhalmozott szennyes ruhákra teritnek és forró lúggal folyton öntöznek'.

pállott-szájú *pállot-száju* mn. 'kirepedezett szájszélű, nyálas, zabolás szájú'.

Pállóút *Pállóút* fn. útnév. (Ricsé.)

pállug l. *párlug*.

pálócos *pálócos* mn. 'egyenetlenül kalapált, redős-élű'. *Pálócos az ekevas*. L. még *falcos*.

palol *palol* (-olok, -ősz) ts. i. 'teknőben rostálva, fel-dobálva pihéjétől megtisztít, megszelel' (tengerit). *E-riggy az ud-vára málét palol:ni, mē be-jön a pi:he*. Vö. *pall*. L. *megpalol*.

palota ~ (-át, -ája) fn. 'palast'.

palozna ~ (-át, -ája) fn. 'fából esztergált tojás, melyet a tyúk fészkébe tesznek, hogy a tyúk oda tojjék'.

pálug l. *párlug*.

pályafelvigyázó *pájafelvigyázó* fn. 'bahnaufseher'.

pamaes ~ (-ot, -csa) fn. **1.** 'habverő és szappanozó ecset' (borotválkozásnál). **2.** 'toll-ecset, mellyel a tojásfehér-jét a kalácsra kenik, hogy szép fényes legyen'.

pampucol *pampucol* (-olok, -ősz) ts. i. 'beburkol, bepólál, ruhákba burkol, melegen öltöztet'. *Nem-kell a puját ojan nagyom pampucol:ni*.

pamut ~ (-ot, -tya) fn. 'baumwollgarn'. *Hoz-zál Szak-márull egy báp pamu:tot*.

pamutvászon ~ fn. 'pamutfonálból szőtt vászon'.

panasz ~ (-t, -sa) fn. 'klage'. **Sz.** *Panazba teszi* (elpanaszolja). *Még aszt-is panazba tette:, hogy a tyuk-ját ki-hájtottam a kēr-büll: Pa-nasz vā: rád* (panasz van ellened).

panaszképen *panaszképpenn* hsz. 'panasz gyanánt, panas-szul, panasznak'. **Sz.** *Na, it vam-pu:ja e-lég, az I stem pa-nasz-képpenn ne ve:gye* (panasznak ne tekintes).

panaszkodik ~ (-ok, -öl) tn. i. 'klagen' (intr.)

panaszol *panaszol* (-olok, -ősz) ts. i. 'klagen' (tr.). L. *bepanaszol*, *elpanaszol*.

panaszos ~ mn. 'gyakran felpanaszolt, mindegyre fölmelegtetett, nem szívesen adott v. végzett' (adomány, segítség). *Pa-naszos an:nak még az a kizs döy-ga is ;, amics csi-nál: Sz. Na, e nem eszik pana:szost* (mondják a nagyon kövér emberről v. állatról). **Km.** *Pa-naszos a más kénye:re* (az ég óvjon attól, hogy más jóvoltára szoruljunk).

Pancius I. Poncius.

pancs *pancs* (-ot) fn. 'édességek, nyalánkságok készítésével járó pepecselés'. *Nem szeretem az ijen tészta csínál:ni, mē na-gyō sok pancsā jár :*

pancsol *pancsol* (-olok, -ősz) tn. i. **1.** 'sütemények, édességek készítésével pepecsel'. **2.** 'vízben játszik a kezével' (pl. a gyerek). L. *elpancsol*.

pandur *pandūr* (-t, *pandurok*) fn. 'csendőr'. (Ma már csak nótákban.) **II. Pandur** fn. kutyanev.

panganét *bagnét, bājnét* (-ot, -tya) fn. 'bajonett'.

pangol *pangōl* (-olok, -ősz) ts. i. 'fecsérel, pazarol'. L. *elpangol*.

pangolós *pangolóus, pongolóus* mn. 'pazarló, tékozló'. *Nem tudom, hogy az u-ra ojam pongolóus-ē, vaty pedig valami ku-porēkos.* Vö. *pronkolós*.

panóka *panóuka* (-át) fn. **1.** 'szakácskodásba avatkozó, azt üzni szerető férfi'. *E-rigy : má, te pa-nóuka ! Mit kutatol itt az edēn köszt jērji lēttedre ?* **2.** 'bajusztalan férfi'. *Fi-junak nem szabad lábozsbull en:ni, mē nem nőül ki a bajuc:ca, pa-nóuka lessz :* [Nyilván a *Pannóka* nőnévből.]

panoráma ~ (-át) fn. 'vásári képmutogató sátor v. bódé, melyben belépődijért nagyítóüveggel fölyszerelt likakon át különféle nagyított képeket láthat az ember'.

panorámás ~ (-t) fn. 'a panoráma tulajdonosa, vásári képmutogató'.

pánt ~ (-ot, -nytya) fn. **1.** 'erősítésül varrott szalag a ruhán' (ránc, fodor fölé vagy nagyobb hasiték végére). **2.** 'erősítő vagy kopástól védő vas-szalag' (pl. a szekér egyes részein, rudon, lőcsön). **3.** 'hosszú bádofolt' (elhasadt teke-nőn).

pantalló *pantallōy* (-t, -ja) fn. 'hosszú nadrág' (cipőhöz). **K.** *A pan-tallōy job-bā járja, mīnt a ga:tya* (t. i. a táncot pantallóban jobban lehet járni, mint ráncos, bő gatyában és csizmában).

pántlika ~ (-át, -ája) fn. **1.** 'szalag'. **2.** 'keskeny szántó-föld'. *Zsi-gának is van az enyém mellett ety kis pāntliká:ja.*

pántlikagiliszta ~ fn. 'galandféreg, taenia solium'.

pántlikás ~ mn. 'hosszú szalaggal diszitett' (pálca, kalap).

pántlikás-fánk *pántlikás-fánk* fn. 'két félgömbjén szép piros, közepén fehér sávval körített fánk'. (Fedő alatt sütik s akkor csak a két oldala pirul meg.)

pántlikás-kalap ~ fn. 'hosszú, hátul lecsüngő szalaggal diszitett szalmakalap'.

pántlikáz l. felpántlikáz.

pántol *pántol* (-*olok*, -*ősz*) ts. i. 'erősítő pánttal ellát'. L. megpántol.

Panyola ~ fn., falunév.

panyolai ~ mn. 'Panyolára való, P.-hoz tartozó'. **Sz.** *Meg-monta sze-mibe, mint a pa-nyolai ember az ökri:nek* (ir. = nem kellett hozzá nagy bátorság, hogy megmondja).

pányva ~ (-*át*) fn. 'hosszú kötél v. madzag, melynél fogva a jószágot (leginkább lovat) cövekhez, karóhoz kötik, hogy körben legelhessen, de el ne távozhassék'.

pányváz l. kipányváz.

pap ~ (-*ot*, -*ok*, -*ja*) fn. **1.** 'lelkész'. **2.** 'a kereszt legfelső vagyis fedőkévéje'. *Fē-tettük a pa-pot a kereszt:re*. **3.** 'nyomatófa a borsajtóban, mely a sróf szorítását közvetíti a présdeszkához'. **K.** *Naty pap* (nagy okos). *Naty-pap ez a Zsóy:fi ke-gyellen* :. *Ez az An-ti na-gyup pap, min tiszteletes u:ram*. **Sz.** *Ki-beszélne : a hat-papot is* : (jól tud beszélni, vitatkozni, jól forog a nyelve). *Ne-tuggy ojā so:kat, mē pap-lez belőül-led* (ne tartsd számon, ne üzd-füzd a mások dolgait). *Szem-mēl tartya* : , *mint az o-dörjányi pap a malac:cát* (szemmel tartja, de nem kukoricaszemmel). (Adorján.) *Bű, mint a pab-zsákja* (nehéz megtölteni). *Sza-pora* : , *mint a pap-szalonnája* : (ir. = sovány, szaporátlan). *Ki-fogyot* : , *mint a já-di pap az imáccság:bull* (tr. = nem győzi szusszal). *Dü-be vam* : , *mint a pap-szamara a körpá:tull* (elfogta a pulykaméreg) (Adorján). *Ha-rangoznak a pap kutyájá:nak* (mondják tr. annak, akinek a nadrághasítékából kicsüng a gatyamadzaga). *Élloptad* (v. *megetted*) *a pap tepértőü:jét* (mondják tr. az olyan gyermeknek, akinek ótvar, sömör vagy egyéb kipattogzás üt ki a száján vagy az állán). *Sze-gény az eklézi:ja, ma-ga harangoz a : pap* (szegények vagyunk, a legszükségesebbre sem tudunk költeni). *Csak ot-sepri ki a szeme:tet, ahun a pa-pok táncolnak* : (csak a ház közepét sepri ki, nem tisztogat alaposan). *Kapž-rāi:ta, pap-sāitya* : ! (vedd el, tedd el!) *Ke-riüll annak pap:ja* (akad annak gazdája, aki tulajdonába veszi). *O-jam, mint a pa-pog baráccsága* : , *ha-mār lārt* : (nem tartós). *Pap-se mont kéccer ety* : *szóút* (feleli az, akit arra kérnek, hogy ismételje, amit mondott). **Km.** *Jobb az Is:tē szász-papnál* : (Isten ott van legközelebb, ahol legnagyobb szükség van rá). *A jóu-pap hóút-tik tanul* : , *még-is tanullatlā hāl* : *meg* (tanulni soha sem késő ; az okos ember, míg él, mindig tanul, okul). *Nem-mindék pap sāitya* : (nincs az élet öröm

nélkül). *Pab· gonygya a mia:tyánk* (a pap kötelessége a hit dolgain gondolkodni, azokban intézkedni). *Ki-nek a pap :*; *ki-nek a papné :*; *ne-kem a já-nya :* (az izlés különféle). **Nr.** Újlesztendőben pappal találkozni először szerencsétlenséget jelent. Pappal álmodni halált, vagy némelyek szerint ördögöt jelent. A gyerekek, ha négyen mennek egymásután, ilyen rangsort állítanak ki egymásról: *Pap, katona, kondás, kutyapecér*. Aki leghátul marad, az a kutyapecér.

papa *popa* (-át, -ája) fn. 'kenyér' (gyermeknyelvi szó).

papál *papáll* (-ok, -sz) ts. i. 'eszik' (gyny.).

pápaszem ~ fn. **1.** 'szemüveg' **2.** 'szemellenző a ló kantárán'.

papbarátság *pabbarácság* fn. 'pappal való baráti viszony'.

Km. *Pab-barácsák szál-matuz* : (nem tartós). Vö. deáksbarátság.

papbér *pabbér* fn. 'papi járandóság'.

Papesere ~ hn. (Lázári).

Papégre ~ hn. (Nagypalád).

papiros *pappiros* (-at, -a) fn. 'papier'. *Ag-gyál e kis tiszta pappiros:sat. Fájim pappiros : e.*

pápista ~ mn. 'római katolikus'.

pápastaszín *pápastaszín* mn. 'sápadt, halvány'. *Na-gyom pápastaszí vóut az őrcá:ja. Be pápastaszimbe vagy !*

paplan ~ (-t, -ok, -nya) fn. 'gyapottal bélelt takaró az ágyban'.

paplanlepedő *paplālepedőü* fn. 'paplanhuzat'.

paplány *papjány* fn. 'lelkész lánya ; papi családból származó leány'.

papmarasztás ~ fn. 'a református papoknak hivatalukban évenkénti megújítása a régi időkben'.

Papmoesára ~ hn. (Kőszegremete).

papné ~ fn. 'pfarrerin'. **Sz.** *Ēl-loptad a papné tyuk:ját* (mondják tr., ha valakinek a hajába toll vagy pihe ragadt).

Km. *Szép asszony a pap:né, szūr-kos a kovács:né* (a kényelmes élet szépít, a nehéz munka rútít).

papó *papóü* (-t, -ja) fn. **1.** 'nagyapó' (gyermeknyelv). **2.** 'öreg apó, öreg bácsi' (becéző ért.).

papol *papól* (-olok, -ősz) tn. i. **1.** 'prédikál, templomban szónokol'. **2.** 'fecseg'. *Hā-gas: má, ne papojj: ! A-kārmit papóltok, még-is hazamegyünk.*

papolás ~ (-t, -a) fn. **1.** 'prédikálás, templomi szónoklat'. **2.** 'fecsegés'. *Mék ki-veritek a számításá:bull avval a sok papolás:säl.*

páppá ~ (-t, -ja) fn. 'papa, apa, apám !' (gyny.) *Sze-rezs mek pap:pát.*

pappiros l. papiros.

Papréti *Papréti* hn. (Csenger).

paprika ~ (-át, -ája) fn. 'türkische pfeffer'. **Sz.** *O-jam,*

mint a pap-rika: (hirtelen haragú, könnyen felfortyanó). *Ki-csi kell eb-ből, mint a jóy-féle paprikabull*: (mondják tr. pl. vmi nem kívánatos ételre).

paprika-janesi paprika-jancsi fn. 'hanswurst'.

paprikás ~ (-onn) mn. 'paprikázott, paprikával fűszerezett'.

paprikás esirke paprikás csírke fn. 'paprikahuhn'.

paprikás szalonna paprikász szalonna f.n. 'paprikával pácolt szalonna'.

paprikáz l. megpaprikáz.

papsajt, papsajtja papsajt, papsajtja fn. **1.** 'a gyermek-láncfű pihés bóbítájának sajtalakú fészke'. **2.** 'vadmályva termése'. **Km.** *Nem mindék papsajtja*: (nem lehet minden-nap ünnepi ebéd, beosztással kell élni).

papszóval papszójvāl hsz. 'prédikációval, papi szertartás-sal'. *Papszójvāl temették*:

Papszomoga ~ hn. (Egri).

Paptagja ~ hn. (Rozsály).

papucs ~ (-ol, -ccsa) fn. 'pantoffel'.

papzsák papzsák fn. 'óriási nagy zsák, búzatartó zsák'.

pár ~ (párt, párok, párja) fn. **1.** 'kettő' (egyforma). *Hat krájcár párja a tojás:nak. Kij-li, zsem-je, pár-ja há-rom krájcár. A kör-téből isz szakaszt ety párt, az ál-mábull isz szakaszt ety párt.* **2.** 'egymást kiegészítő két fél'. *Ety pár csizma, kesztyű.* **3.** 'hozzáálló társ, vele minden tekintetben egyenlő'. *Nem párja ez az ökor a másik:nak, csak cim-borája* (színe, szarvra, természet elüt tőle). *Na- csak ne- mentegezs ma:gad! Ép-pem pár-ja vaty tés-is annak a jóy-félé:nek.* **4.** 'társ, nőstény himje v. him nősténye'. *A kis madár párját választ (Nd.).* **5.** 'szerető; élettárs' (költ.). *Pánypázza ki udvarára, Ott is é leszek a párja (Nd.).* **6.** 'házaspár'. *Éj-jen az új- pár!* Vö. még bokor 4.

pára ~ (-át, -ája) fn. 'dunst'. **Sz.** *Kiatta a párját* (állatról: utolsót lehelt, megdöglött). *Te-, rosz- pára!* (go-nosz teremtés).

parádés l. prádés.

paradiesom ~ (-ol, -ja) fn. 'tomate'.

paradiesomalma paradiesomālma fn. 'paradiesapfel'.

paradiesomkert paradiesomkért fn. 'paradies, eden'.

paradiesomleves ~ fn. 'paradiesomból készült habart étel'.

paradiesommártás ~ fn. 'paradiesomból készült vastag-étel'.

paradiesompalánt ~ fn. 'melegágyból kiszedett, szét-ültetni való apró paradiesomjövés'.

paráhol paráhöl, práhöl (-olok, -ölsz) ts. i. **1.** 'vizzel megpermetez, vízcseppekkel meghint' (pl. vasalni való ruhát).

tn. i. **2.** 'finom, apró szemekben hull'. *Paráhol az eső. Paráholó eső.* L. megparáhol.

paraj *paré* (-l, -k v. -jok, -m, -d, -ja) fn. 'amaranthus retroflexus L.' L. disznóparaj.

Parajdi *Parajdi* fn. **Sz.** *Spekulál: mint Parajdi az árog:ba* (szorult helyzetében fűhöz-fához kap segítségért).

paranes *parañes* (-ot, -a) fn. 'befehl'. *Ki van adva a parañes, hács csak men-ni kell:*

paranesol *parañesöl* (-olok, ősz) ts. i. **1.** 'befehlen'. *A ven-déglőisre parañesólnak, ag-gyon u-ri móúdonn en-ni-ín-nya valóút.* tn. i. **2.** 'megbirkózik vele'. *O-jañ niñes, hoty három ember ety szílke tének parañesoj:jon. Hát eszt az üvek pájiját mé-kőütök issza meg? [Fel.:] Pa-rañesolok: én an-nak is: Sz. Ot-hum parañesojj: (a vendég szerényen viselkedjék).* **Km.** *Akinek en-ni acc, an-nak parañesősz: (akinek fizető, kenyéradó gazdája vagy, azzal rendelkezhetsz).* L. be-, kiparanesol.

paranesolat *parañesolat* (-ot) fn. 'befehl'. **Sz.** *Ugy-megy min-dem, mint a pa-rañesolat* (akadály nélkül, simán, rendben, szabályszerűen megy a dolog). *O-jañ katona led belőül:le, mint a pa-rañesolat* (hogyan jobb se kell).

paraszt ~ (-ot, -sztya) fn. **1.** 'kendőnek a csikon, himzésen kívül levő díszítetlen szegélye'. mn. **2.** 'mázatlan' (cserépedény).

parasztesik *paraszcsik* fn. 'egyszálás szövésű, sima, a vászonnal egyvastagságú keresztcsik'.

parasztesupor *paraszcsupör* fn. 'kívül mázatlan cserépcsupor'.

parasztdolog *parazdolog* fn. 'gazdálkodás, paraszti munka' **Km.** *A pa-razdologba leg-jobb a pi-henés* (nehéz a paraszti munka).

parasztfazék *paraszfazék, paraszfazok* fn. 'szükszájú és fenekű, kívül mázatlan cserépfazék'.

páratlan ~ mn. 'ungerade, unpaar'.

parázit l. megparázit.

paráznit l. parázit.

parázs ~ mn. 'porhanyóra sült, puha, omlós belű' (krumpli, sütötök).

parázsa ~ (-át) fn. 'izzó széncsomó, zsarátnok'. **Sz.** *As se tuggya, a ha-muba tegye-ě, vagy a parázsa:ba* (tr. = azt se tudja, hova ültesse, hol tartsa, hogy kényeztesse). *Ugy örült a kis tyuk:nak, hogy as se tut-ta, a ha-muba tegye-ě vagy a parázsa:ba.* — *A vén-asszō lél-kendezet, há-lálkodott. As se tut-ta, a ha-muba tegyen-ě, vagy a parázsa:ba.*

paré, paréj l. paraj.

párfium *párfim* (tr. *párfing*) fn. 'illatszer'.

párgol *párgól* (-*olok*, -*ösz*) ts. i. 'forró gőzre tart, gőzzel átitat'. L. megpárgol.

páriál *párijáll* (-*ok*, -*sz*) ts. i. 'másol' (iratot). (Atya). L. lepáriál.

paripa ~ (-*át*, -*ája*) fn. 'parádés ló'. Sz. *Hát-tá viszi a batyu-jád, bot- a paripá:ja* (hátán háza, kebelén kenyere). (Adorján.)

paripahasú *paripahasu* mn. 'karcsú, gyöngederekű' (ökör).

paritya ~ (-*át*, -*ája*) fn. 'schleuder'.

párjával *párvával* hsz. 'kettesével, kettenként'.

párkány ~ (-*nt*, -*nnya*) fn. 'rand, kante'. *Ted- le az ol:lóut az ab-lak párkánnyára* :

Párkáslapos *Párkáslaposs* hn. (Mikola).

parket *párket* (-*et*) fn. 'barchet'. *Párket ruha, párket szoknya*. (Ném. *barchet*.)

parlag *pallag* (-*ot*, -*onn*) fn. 'miveletlenül, bevetetlenül maradt szántóföld'.

parlagrózsa *pallagrózsa* fn. 'rosa Austriaca Cr.' Nr. *Ha a pal-lagrózsa vi-rágzik, u-garólni kell: I-jeňkőr má mek-csökken a tehembe a: té.*

parlagrózsafa *pallagrózsafa* fn. 'rosa Austriaca Cr.' L. harmadnapos hideg Nr.

párlík l. pállík, kipállík, megpárlík, pállott-szájú.

párlug *pálug*, *pállug* (-*ot*, -*ja*) fn. 'hamulúg'.

párna ~ (-*át*, -*ája*) fn. 'vánkos'. Sz. *Ki-szakatt az any-gyalok párná:ja!* (esik a hó). L. szalmapárna.

parnaesüeske ~ fn. 'a párna csúcsa, szöglete'. Nr. *Ha árpa van a szemeden, reggel napfelkölte előtt kerítsd be háromszor a párnád csücskével s elmúlik.*

párnafa ~ fn. 'a szánon keresztülfektetett erős, vastag fa, melyen a szánnal szállított nagy, nehéz fatörzs nyugszik'.

párnahaj *párnaháj* fn. 'párnahuzat'.

párnatok ~ fn. 'a vánkos tollzsákja, belső tokja, melyben a toll van'.

párnatollú *párnatallu* fn. 'finomra fosztott toll, párnába való pihetoll'.

párnavas ~ fn. 'a vas-csavartok (mutter) alatt levő négyszögletes vaslapocskák'. *A mu-ter alal van egy la-pos vas, akít uty- hijunk, hoty pár-navas.*

1. párol n., l. párgol, ránt.

2. párol *párol* (-*t*) tn. i. 'párjával illik, összeillik'. *Nem-párol a Menyus tinó:ja az enyém:mél.*

parola ~ (-*át*) fn. 'tenyérbe csapás kézfogáskor' (gyermekek köszönésmódja). *Aty- pa-rolát Jó:zseb bátyád:nak, fi-jam!* [Vásár alkalmával is ilyen tenyérbe ütéses kézfogással jelzik a felek az ajánlat elfogadását, a megegyezést.]

parolás ~ mn. 'szavatartó'. *Pa-rolás ember*: a.

parolázik ~ (-ok, -öl) tn. i. 'tenyérbe csapással kezelt fog vkivel'.

páros ~ mn. **1.** 'gerade' (szám). **2.** 'egyenlő, egymáshoz illő'. *Reméllem, hogy kapok hímestojásokat, Nem külömbözőiket, hanem párosokat.* (Húsvéti köszöntőversből.)

párosával párossával hsz. 'kettesével, párosan'. *Párosával ül a madár az ágonn* (Nd.).

párosítás párosítás (-t) fn. 'az oltásnak az a módja, mikor a nemes ágat és a vadfa ágát rézsutosan megfaragva illesztik egymáshoz és kötözik be'.

párospózna párospózma fn. = párpózna.

párpózna párpózma fn. 'kétágú v. kettős pózna, mely felül összekötte két oldalt ereszkedik a fedélre'. L. pózna.

part *párt* (-ot, -rtya) fn. 'ufer'. **Sz.** *Sek pãrtya* (a farhasíték széle, domborulata kétfelől). *Ki-pállott a seggem pãr:tya. Ot v agyok má evvel a malacok:kal, a hun a pãrt szakad*: (igen súlyos helyzetben vagyok).

Km. *Las-su visz pãr-tot mos*: (**1.** a nyugalom, a szelidség mögött erő szokott rejlenni. **2.** alamuszi macska nagyot ugrik.)

párt ~ (-ot, -rtya) fn. 'partei'. **Sz.** *Pãrtját fogja a* (védelmére kél); **b**) (ellopja, elcseni). *It ne felējzsd a esizmã:dat, mē még va-laki pãr tyãt fogja*: L. bal-, jobbpárt.

pár tánc ~ fn. 'páros tánc'. *Gyere vëllem Ely pár táncra* (Nd.).

pártfogó pártfogó fn. 'protektor'.

partikus pãrtikus (-t) fn. 'a templom pitvara, előcsarnoka, hová templomi temetéskor a koporsót szokták tenni s hol a halott hozzátartozói is helyet foglalnak a koporsó körül'. Vö. lat. porticus.

pártol pártól (-olok, -ősz) ts. i. **1.** 'védelmébe vesz'. tn. i. **2.** 'csatlakozik, átáll' (pl. az ellenséghez). L. elpártol.

partos pãrtos mn. 'mély'. *Na-gyom pãrtos vógt az*: ut. *Pãrtos a seb*.

páskillus ~ (-t, -sa) fn. 'gúnyvers v. nóta, melyet a faluban vkiről költenek'.

paskol pascól (-olok, -ősz) ts. i. 'tenyérrel csattogósan vereget'.

páskom ~ (-ot, -ja) fn. 'gyepes tér, legelő' (a Tiszaháton is). **II. Páskom** hn. (Pusztadaróc).

Pásliget ~ hn. (Túrterebes).

passzus ~ (-t) fn. 'marhalevél'. (Szamosszeg.)

Pást ~ hn. (Halmi).

pástétom ~ (-ot) fn. 'pastete'. *Ez a két ku-tyának való* sü-gér, *at-haltnőjnk an:nak pás-tétomot is*:, *nem kell an:nak*.

pász ~ mn. 'hozááll, ráill, pontos, találó'. *Ép-pem pász!* (= éppen olyan hosszú v. olyan nagy, mint kell.)

pászít l. összepászít.

pászka ~ (-át, -ája) fn. 'a zsidók száritott húsvéti kovásztalan kenyere'.

pászma ~ (-át, -ája) fn. **1.** 'szakasz, fogás'. **2.** '50 ige vagyis 150 szál fonál a motóllán, 10 ige a vetőn'. (Az egyes pászmákat madzaggal összekötik, hogy egymástól elválasz-
szakák őket.)

pázmamadzag *pázmamaddzag* fn. 'a motóllán az egyes pászmákat egybekötő madzag'.

pázmás ~ mn. 'pásztás, szakaszokban hulló, időnként meg-meginduló'. *Pász-más esőü hos-szas esőü* :

pászol *pászól* (-t) tn. i. **1.** 'illik, talál'. *Nem pászól bele a du:góú. Na, ti ket-tem pá-szóltok eggyő:ve.* **2.** 'rimel'. *Mi-jē szépm pászólnak a sorok!* **3.** 'egyezik, egyességben él'. *Űk nem pászólnak egymás:säl. Sz. Nem pászóll a sza:vok (összezőrdültek, összeveszték). Te is mindég uty fōrgatod a beszē:det, hogy va-lahogy ne pá-szójjon a: szóú (hogy veszekedés legyen belőle).* Vö. pász; ném. passen.

paszomántos *paszomántos, poszomántos* mn. **1.** 'cifra, diszes'. **2.** 'kényes, finnyás, válogatós'. *Nē valóú az ijem pa-raszt étel abba a te pa-szomántozs gyomrod:ba. Niņcs ne-kem ojam paszomántozs gyom:rom.*

paszternák *pesztērnák* (-ot) fn. 'pastinake'. *Esztēr pesztēr pesztērnák! Mos jönnek a katonák.* (Mondóka.)

pásztor *pasztōr* (-t, -orok, -ja) fn. 'hirt'. **Km.** *Vērd meg a pász-tōrt, ē-szēled a: nyái* (ha vezetőembere elbukik, szét-züllik az ország). (Tisza meggyilkolásakor hallottam egy gazdaembertől.) *Láty pásztor alad gyap-jat szarik a fār:kas* (ha erélytelen a kormányzás, felüti fejét a gonoszság). L. liba-pásztor.

pásztorbér *pasztōrbēr* fn. 'a pásztor fizetése'.

pásztorfiú *pasztōrfiju* fn. 'hirtenknabe'.

paszuly *paszujj* (*paszūjt, paszujja*) fn. **1.** 'fisole'. *Ki-kőüit a paszujj. Ety szem, egy vēka paszujj.* **2.** 'paszuly csövéből vagy szemeiből készült főzelék'. *Paszūjt főüzök vacso-rára.* **II. Paszuly** gúnynév. (Óvári.) **Sz.** *Nem lessz a b: b ű pa-szūj se:, hogy mi esz ma évēgez:zük* (nem lesz abból semmi). *O-jā savanyóú ez a: bōr, hoty pa-szūjt lehetne vele főüz:ni* (olyan savanyú, mint az ecet). A csízsmámba *niņcs-en ták, Mind a paszūjba hánták* (táncszó). **Nr.** A paszulyt a szamosháti néphit a puliszkával együtt a szegényember eledelének tartja. Zölden főzve a leggyakoribb nyári étel. Főzik rántva is, habarva is, törve is, zölden és szemesen egyaránt. Pénteki és hétfői napon az ebéd rendszeren paszuly szokott lenni. Péntek "paszulynap". Az *öntés* nevű boszorkány-főzetben fontos szerepet játszik a paszuly. Ettől lesz kelevényes, aki az öntésbe lép. L. ott. L. bivaly-,

büdösköszin, csős, fehér, fekete, futó-, gyalog-, habart, hártlyátlan-, kan-, libamáj-, rántott, szálkás, szemes-, tárka, tört-, vaj-, zöldpaszuly.

paszulyeső *paszūičsű* fn. 'a paszuly hüvelyes termése'.

paszulyhaj *paszūihāi* fn. 'a paszuly héja, hüvelye, melyből a szemeket kifejtették'.

paszuly-jankó *paszuj-jankóu* fn. 1. 'nagyétű, paszulyt kedvelő gyermek'. 2. 'erélytelen, lágy, élheteretlen teremtés'.

paszulyka *paszūika* fn. 'fisole'. Csak e tr. mondásban: *Paszūikátúl szuszoksz hátull*.

paszulykaró *paszūikaróu* fn. 'futópaszuly mellé szúrt karó, melyre a paszuly ráfut'. Sz. *So-vám, mint a pa-szūikaróu* (sovány és hórihorgas emberről, kül. nőről).

paszulyleves *paszūileves* fn. 'bohnensuppe'.

paszulyсалáta *paszūisaláta* fn. 'zöld paszulyból párolt körzet'.

paszuly szem *paszūiszem* fn. 'bohne'.

pata n., l. köröm.

patai asszony *pataji asszony* fn. Sz. *Meg-atta a móug:gyát, mint a pa-taji asszony a tánc:nak* (túlzott buzgalomával, rosszul alkalmazott erőfeszítésével elrontotta a dolgot). Nr. A patai asszony a kíváncsi szemek elől a ház padlására rejtőzve tanította a lányát arra, "hogyan kell a táncnak megadni a módját". Mikor legjavában táncolt, a padláslyukba talált lépni és lezuhant a földre.

patak ~ (-ot, -ja) fn. 'bach'. Sz. *Uty- fōit abull a: szóy, mint a pa-tak v. mint a Ked-rom patakja*: (ömlött a szájából a sok beszéd). *Uty- fosik* ;, *mint a pa-tak* (erős hasmenése van).

Patakhid *Patakhid* hn. (Szárzaberek).

Pataksürje *Pataksürje* hn. (Kishodos).

patália *patálijá (-át)* fn. 'pörpatvar, csetepaté, lármás veszekedés'. *Tett- az ojam pa-táliját!*

páter *pátēr (-t, -erek)* fn. 'katholikus pap'. Sz. *Las-sam, pá-ter, a keresz:tél* (néha ezt is hozzáteszik: *szār-hatnēk a ha:lott*) (lassan a testtel, hátrább az agarakkal).

Pátererdő *Páterērdōu* hn. (Csengerbagos).

patics ~ (-ot, -csa) fn. 'vesszőből font és sárral betapasztott fal'. *Az a kis hász-, pa-tics an:nak min-dē ja-la*. Nr. Patics fallal szegényes viskókat, istállókat, sertésólakat építenek. Néha, hogy nagyobb meleget tartson, szalmával tömik ki a fal belsejét. Ekkor a neve *zakota*.

patika ~ (-át, -ája) fn. 'gyógyszertár'. Sz. *Pa-tikára kōūti, amije: van* (folyton gyógyszerekre költ, örökké beteg).

patikáros ~ (-t) fn. 'gyógyszerész'.

patikus ~ (-t) fn. 'gyógyszerész'.

pating *pating (-ot, -ja)* fn. 'erős vaskarika (régén fagúzs), mely az eke gerendelyét az eketaligához köti'.

patingol l. megpatingol.

patkány ~ (-nt, -ok, -nya) fn. 'ratte'. **Nr.** A patkány elűzésének egyik módja az, hogy a halottat megmérlik 'szatyíng'-gal s a mértéknek használt *szatyíngot* a patkány lyukába teszik. (Adorján.) L. küldött patkány.

patkányféreg *patkáféreg* fn. = patkány. Csak a köv. tánckurjantásban: *A csizmámba nincs eny kereg, Megette a patkáféreg.*

patkányfogó *patkáfogó* fn. 'rattenfalle'.

patkánylyuk *patkájuk* fn. 'rattenloch'.

patkányméreg *patkáméreg* fn. 'rattengift'.

Patkányoshát ~ hn. (Egri).

patkó *patkó* (-t, -ja) fn. 'hufeisen'. **Sz.** *Összerukták a patkóut* (összeveszték). *An-nyit ér :, min dög-löt lovann a pat:kóu* (eső után köpönyeg). **Nr.** A néphagyomány szerint Rózsa Sándor, a híres betyár fordítva verette fel a patkót a lovára, hogy üldözőit félrevezesse. L. lópatkó.

patkól *patkóul* (-ok, -sz) ts. i. 'beschlagen'. (De gyakoribb: patkóz). **Sz.** *Verebet patkóul* (zabot hegyez, a suton ül). *Ű:, ha jánt veszen is, ve-rebet patkóul:* (nem teljesíti férji kötelességét).

Patkó Sándor *Patkó Sandör* fn. a néptől máig emlegetett betyár neve.

patkószeg *patkószeg* fn. 'hufnagel'. **Sz.** *O-jan éhes vagyok :, hogy meg-enném a pat:kószegel is:* (nem válogatnék az ételben).

patkóz *patkóuz* (-ok, -öl) ts. i. 'beschlagen' (lovat, csizmát). L. megpatkóz.

pátrónus *pátrónus* (-t, -sa) fn. 'pártfogó'.

pattan ~ (-ok, -ás) tn. i. **1.** 'patt' hangot adva szökik' (pl. a szikra, a pattogatott kukorica). **2.** 'ugrik, szökik'. *Pat-tany-csak, hoz-zál Miháj bátyád alá ety szé:ket!* *A jám-míny-gyá pat-lā, hoz-za az ab:roszt, hogy mek:tericse az asz:táll.*

pattanás ~ (-t, -ok, -a) fn. 'pörsenés, kisebb kelevény a bőrön'. **Nr.** A viszkető pattanást nem szabad elvakarni, hanem a köröm hegyével egy keresztet kell belé nyomni s elmúlik.

pattog ~ (-ok, -ksz v. -öl) tn. i. **1.** 'ropog, egyet-egyet roppan' (pl. a kificamult tag járás közben). **2.** 'hangosan pöröl, veszekedik, nagy dör-dúrral zsörtölődik'.

Pattogaszeg ~ hn. (Kömörő).

pattogós-esipejű *pattogóus-csipejü* mn. 'esipőben kificamodott lábú' (pl. tehén, melynek lába lépés közben a forgócsontban egyet-egyet pattan, roppan).

pattogós marha *pattogóus mārha* fn. 'kificamodott lábú jószág, melynek lába járás közben mindig pattan, rándul egyet-egyet'.

pattogzik l. kipattogzik, lepattogzik.

patvar *patvār* tn. Sz. *Tuggya a patvār!* (tudja a manó!) **patyolat** ~ (-*ol*) fn. 'finom gyöles'. Sz. *Tisz-ta, mint a pa-tyolat* (szép tiszta).

páva ~ (-*át*, -*ája*) fn. 'pfau'. Sz. *Uty- sétál, mint ety pá-va* (kényesen, büszkén).

pávaszem ~ fn. 'az a pillangó, melynek szárnya olyan színű, mint a pávatoll színes vége'.

pávatollú *pávatallu* fn. 'pfauenfeder'.

pazarló *pazalló* fn. 'tékozló'.

pé ~ (-*t*, -*je*) fn. 'a p betű egyik neve'.

peccent ~ (-*ek*, -*él*) ts. i. 'érint'. L. megpeccent.

pecek ~ (*pecket*, *pecke* v. *pecekje*) fn. **1.** 'hegyes fácska'.

a) 'a megtöltött hurka végébe keresztben tűzdelt két hegyes fácska, mellyel a hurka végét elzárják'. **b)** 'valaminek a szét-feszítésére használt hegyes fácska' (pl. a harapós tehén száját pecekkel szétpeckelik, hogy ne haraphasson). **2.** 'a jászolkötél végén keresztben álló fácska, melyet a kötél szemjébe húznak s úgy kötik meg a kötelet a jószág nyakán'. Sz. *Ugy- ál, mint a pe-cek* (katonásan, feszesen áll). Vö. pocok.

pecér l. kutyapecér, tyúkpecér, fiúpecér, lánypecér.

peckás ~ (-*t*, -*sa*) fn. 'kazánfűtő és gépészegéd a cséplő-gépnél'.

peckel l. felpeckel.

peckesen *peckesenn* hsz. 'hegyesen, büszkén'. *Peckesē jár.*

pecsenyé ~, *pěcsěnye* (-*ét*, -*éje*) fn. 'braten'. Sz. *Pőrba esett a pecsenyéje* (elvesztette az állását, kerestetét). L. csuka-pecsenye, háta pecsenyéje, lesipecsenyé, verespecsenye.

pecsenyésütő *pecsenyésütőü* fn. 'vasnyárs'.

pecsenyésír ~ fn. 'a pacsenyehúsból kiszült zsír'.

pecsét ~ (-*et*, -*tye*) fn. **1.** 'siegel'. **2.** 'ruhán esett folt, mocsok'.

peesétes ~ mn. 'zsír- v. egyéb foltos ruha'.

peesétnyomó *peesétnyomóü* fn. 'petschaft'.

peesi *pěcsi* (-*t*, -*je*) fn. 'hús, pecsenye' (gyny.).

Pécsiráta ~ hn. (Pusztadaróc).

peder l. kipeder.

pedig ~, *peig*, *pég*, *penég* (Ricse) ksz. **1.** 'aber'. *Nem-tettük fel a gu:bát, pedig el-állottuk vóum : most.* **2.** 'obgleich'. *A leg-rongyosab ruhát atták ne:ki, pék hu-szár vóut :*

pediglen ~, *peiglen* ksz. 'aber'. *Vagy- dóugozzál, vaty-pediglen akkō ha-laty ha-zafele.*

pedrő l. bajuszpedrő.

pehely *pehēi* (*pēihet*, *pēihe*) fn. 'flaum'. Vö. pih. L. hó-pehely.

pej *pēi* mn. 'braun' (ló).

Pejkó *Pējkou* fn. lónév.

pejva l. polyva.

pelárgónia *pelárgónia* (-át, -ája) fn. 'muskátlí'.

példa ~ (-át, -ája) fn. **1.** 'minta, mutató, mutatóba való'. *Nem tanállam: ém mék pél-dáját se: a gombá:nak. Mék pél-dáját se látni: most a buzavirág:nak.* **2.** 'számtani feladat, számpélda'. *Nem tudom kicsinálni a pél:dát.*

példabeszéd l. közpéldabeszéd.

példálózik *példállózik* tn. i. 'tudakozódik, kérdezősködik' (?) *Hogy vaty? Ki a szülejid? E-zekről példállósztak egymás:sál.* (Egyszer hallottam.)

pelenka *pellenka* (-át, -ája) fn. 'csecsemő váltóruha, csecsemőfehérnemű, melybe kül. az altestét takargatják'.

Peleske ~ (-énn) fn. falunév (Kis- és Nagypeleske). **Nr.** „*Ba-bona dűcs-kőüre, Vidd-él Pe-leskére!*” Kockázás közben e mondással igyekeznek belezavarni a játszót a kockajáték sorrendjébe.

peleskei ~, *peleski* mn. 'Peleskére való, Peleskéhez tartozó'. *A peleski sétatérē végigmenni nem lehet* (Nd.). *A peleski csárdába Ecet ég a lámpába* (Nd.).

pellededik l. pörlededik.

pellengerre *pellengére* hsz. **Sz.** *Pel-lengére boc-sá lolla, ami kis vaggona: vóút* (szélnek eresztette, el-pazarolta).

pellenka l. pelenka.

pellenedik l. perlekedik.

pelyhes l. pihes.

pelyva l. polyva.

pemete ~, *penete* (-ét, -éje) fn. 'kemencesesprű s egyúttal szénoltó csutak'. (Hosszú pózna végére kötött tengerihéj csutak, melyet vízbe mártanak s úgy söprik vele a tüzes kemencét s oltják a parazsat.)

penzli l. penzli.

pencerél, pincerél l. elpencerél.

pendely *pendēi* (-t, -ejje) fn. 'hosszú ing'. **a)** 'gyerekek nyári öltözete 6—7 éves korukig'. (Ekkor kapnak a fiúgyerekek bő gatyát, addig nyáron csak egy hosszú ingben járnak.) **b)** 'hosszú női ing, hosszú alsó ing'. *Ety szál-pendēibe vért meg az as:szont. Hogy járhatnak ety pendēibe?* **Sz.** *Busūi, seggem, nincs pendejem, Túrba veszett a kenderem!* (tréfás mondóka).

Pendelyesföld *Pendejesföld* hn. (Egri, Szarazberek).

pendelyregiment *pendēiregement* fn. ['asszonyregiment']. **Sz.** *A pen-dēiregemendbe vóút ű kato:na* (soha sem volt ő katona, csak otthon ült a suton).

Pendelyvára *Pendēivára* fn. **Sz.** *Pen-dēivará szár-kapitá vóút: ű* (g. = sohasem volt ő katona).

penderedik ~ (-ett) tn. i. 'perdül, ugrik; ott terem'.
Mi-jē hamar ide penderedett!

penderít *penderít* (-ek, -él) ts. i. **1.** 'perdít' (karikát).
2. 'hirtelen elkészít'. *Jóy· kis házat penderítet hamarosonn ez a Lőürinc az udvarára.* L. kipenderít.

pendül *pendüll* tn. i. 'klingen, tönen'. **Sz.** *Mind ety hurom pendüll* (mind egyforma). *Mind· ety hurom pendüjjön!* (mind így sikerüljön!)

penecilus ~ (-l, -ok, -sa) fn. 'tollkés, finomabb fajta acél zsebkés'.

peneciluskés ~ fn. = penecilus.

penész *penyész* (-t) fn. 'schimmel'. **Sz.** *Ha te· nē vógnál, meg a pe·nyész ki· enné meg a kēnye:ret* (mondják gúnyosan a dicsekvő gyermeknek v. embernek). L. sárpenész.

penészedik *penyészedik* (-ett) tn. i. 'schimmeln'. *A lá·da·fijába penyészedik a pē:ze.* L. megpenészedik.

penészes *penyészes* mn. **1.** 'schimmelig'. **2.** 'csenevész, sápadt' (gyerek).

penészvirág *penyészvirág* fn. 'sápadt, satnya, csenevész teremtés'. *Te, kis penyészvirág!*

penete l. pemete.

peng *peng* (-ett) tn. i. 'klingen'.

penget *penget* (-ek, -él) ts. i. l. megpenget.

pengő *pengő* (-t, -je) fn. **1.** 'a régi forint, a későbbi két korona'. *Ety·kettőüre ēpengetet husz pen:gőüt* (= elköltött).
2. 'lapos vaskarika, melyet a kerékagy és löcskáva közé a szekértengelyre húznak, hogy a löcskávát a kopástól óvja'. L. szekérpengő.

pengőforint *pengőüforint, pengőüforént* fn. 'a régi forint, a későbbi 2 korona'.

penég l. pedig.

penna ~ (-át, -ája) fn. **1.** 'írótoll'. **2.** 'tollhegy, kistoll'. **K.** 'írásbeli munka'. *Drá·ga annak a jeddzőünek a penná:ja, öt·foréntos pennája van an:nak.* **Sz.** *A fiskálisnak a penna az ekéje* (azzal keresi a kenyerét).

pennafa ~ fn. 'tollszár' (fából).

pennahegy ~ fn. 'tollhegy, kistoll'.

pennaszár ~ fn. 'tollszár'.

pennatok ~ fn. 'tolltok, melybe a tollhegyet dugjuk'.

péntek *pēntek* (-et) fn. 'freitag'. **Sz.** *Fősvēm pēntek* (fősvény ember). *O·jā fősvēm : , mint a pēn·tek :* (nagyon fősvény). *Hos·szap pēntek, mint szom:bat* (kilátszik az alsószoknya v. hosszabb egyik gatyaszár, mint a másik). *Hóy·naputáj kis·keddem, bőr·nyunyúzóü pēntekenn v. bőrnyszopóü pēntekenn* (soha napján). **Nr.** Újhold péntekjén kell haját nyírni. Ekkor kell a jószág farkát is megnyírni. Újhold péntekén jó „szózni” (sóval etetni) a jószágot. A kender nyövéséhez is péntek

napon kell kezdeni. Nagy és fontos dologba pénteken nem jó kezdeni. Orvosságot sem kell pénteken szedni, mert a pénteken szedett orvosság nem használ. — Akinek orbánca van, ez az orvossága: Három pénteken három János nevű ember háromszor csiholjon napfelkelte előtt a feje fölött. Soha sem jön elő többet.

péNZ *péZ*, *péNZ* (Túrterebes) (*pész*t, [*péndzet*], *pézek*, *péze*, *péZit*) fn. **1.** 'geld'. **2.** 'a tojás kötése vagyis a tompa végén észlelhető krajcár forma üres folt'. *E jóú tojás* ; *mé péze van* : **3.** 'a hal pikkelye'. **Sz.** *Pész*t lád belőülle (pénzt szerez vele, rajta). *Sok pész* t lát a b b u l l az a zsi:dóú. *Nyóú* pengőü n e m · *pész* é r : t e (annyiért nagyon olcsó). *Sok a péz*em, *tyuk*· eszi az apra:ját, *je-ne a nag:gyát* (mondja irónikusan az, akiről azt vélik, hogy sok pénze van). *Félveli a péz* (sok pénze van). *Pézbe fogadnak*, *pézbe kártyáznak* (pénz a tét). *Es-mérlek* ; *mint a ros*z· *pész*t : (jól ismerlek). *Kifizeték aprópéZ*él (kurtán elbántak vele). *Se· péz*s, *se· posztóú* (a várt bevételekből egyiket se kaptam meg). *Ugy· beszél* ; *mintha péz*é venné a : *szóú*t (szükszavú, keveset beszél). *Jóú*· tudom, *hám péz*t· érsz (jól ismerlek, milyen keveset érsz). *Hár·mínc pengőü* s z é p · *pész* : (sok pénz). *Élire rakja a péz*t (halmozza, kuporgatja). *Ez a péz*· má nem· jár (nincs forgalomban, nem érvényes). **Km.** *Ros*z· *pész* né· *vész*· él (a rossz embernek hagyományos szerencséje van). *É·repül* a : *pész*, *sas· van a:zonn* (hamar elfogy a pénz, mintha a réa vert osztrák sas repítené el). *Péz·em·bērség*, *ru·ha tisz·tesség* (akinek pénze van, embersége is van). *Péz*·zél járják a bú:csut (pénz nélkül semmibe sem foghatsz). *Ha nīnc*s· *pész*, *i·gyál víz* ; *mint az o·lá monygya* (ha nincs rá pénzed, ne igyál bort). *Péz*em min·dent lehet ven:ni, csak *é·desanyát* nem : (az édesanyát a világon semmi sem pótolja). *A péz*· *ól·vasva*, *az as·sző* *vēr·ve* : *jóú* (a kifizetett pénzt mindkét fél pontosan számlálja meg). *Míg Is·tē* lesz, *ke·nyér* is lesz ; *mik ki·ráj* lesz, *péz*· *is lessz* : (a világ sorján nem szabad kétségbe esni). *Ot·hun*n·ülés, *hál·gatás* nem· *kerül péz*:be (igaz, hogy mindig nem kerül pénzbe, de aki a világtól elvonul, nem is halad előre). **Nr.** Aki pénzt kap, leköpködi s e szavakkal teszi zsebre : „Apád, anyád idejöjjon !“ Ha nincs pénz a zsebedben akkor, mikor az újhódat legelőbb meglátod, nem is lesz az egész holdjárásban. — Ha viszket az ember marka, azt jelenti, hogy pénzt kap. — Pénzzel álmodni veszteség. — Ha valaki útközben vmely tárgyban pl. fagyökérben megbotlik, azt mondják neki : „Ott a nagyapád pénze !“ L. apró-, bánat-, fa-, fel-, készpénz, ostopénz.

pénzel *péZ*él (-*elek*, -*ész*) ts. i. 'pénzzel ellát, pénzzel támogat'.

pénzes *pézes* mn. **1.** 'vagyonos, sokpénzű'. *A ven·dēglőü*s

ked-vegbe járt : *mē tut-ta, hoty pēzes embe:rek*. **2.** 'pénztartó'. *Pēzes ērszēny, láda, fíjók.*

Pénzeskaszálója *Pēzeskaszállója* hn. (Lázári).

pénzeten pēzeten mn. 'kevés pénzű, szegény'. *Máj-jusí születésü jánnak pē-zellen embēr lessz az u:ra.*

penzió *pēzjóú pendzjóú (-t, -ja)* fn. 'nyugdíj'. *Úr-nak mi-nek adni pēzjóút? Sz. Pendzjóúba tették* (= nyugdíjazták). Vö. nyugdíj.

penzli *pēzli, pemzli (-t, -je)* fn. 'ecset' (ném. pinsel).

II. Penzli gúnynév. (Sár.)

penyigei szilva *penyigei* v. *pennyigei szilva, penyegei szilva* (Szatmárhegy) fn. 'tojásdad szemű, nyári édes szilva'. L. még fosószilva.

pép ~ (*-et, -je*) fn. 'búzalisztból vízben főtt puliszka-szerű étel jól megszírozva'. L. lenmagpép, tökpép.

Pépes ~ hn. (Pusztadaróc).

Pepi ~ fn. lónév.

per *pēr (-t, perek, pere)* fn. 'procesz'. *Megnyeri, élvezí a pērt. Km. Jobb a sovány eggyesség a kövér pēr:nél* (okosabb dolog békés úton kiegyezni, mint mindkét félre költséges pört folytatni). *Az Is-tennél nem lehet pērbe szálla:ni* (I. végzésében meg kell nyugodni).

perc *pērc (-et, -ek)* fn. 'minute'. *Sz. Most a pēr:cē vóút : itt* (éppen most). *Most a pērdz:be láttam* : (csak az imént). *Mozs beszégettē ve:le a pēr:cekenn:* (a mult percekben).

perceg *pērcég (-elt)* tn. i. 'sustorogva pattog, serceg (a zsír a tűzőn).

1. percent *pērcent (-et, -nytye)* fn. 'prozent'.

2. percent *pērcent (-ek, -él)* tn. i. 'az orsóval fonás közben pergettet'. (Mikor egy nyujtást, egy karhossznyit végigfon, az orsón egyet sodorít s e közben az orsó sajátságos percegő hangot ad). *a)* 'percegő hangot ad' (a falióra bizonyos időközökben).

perce ~ (*-et, -ce*) fn. **1.** 'brezel'. **2.** 'a csikoltó végén levő hosszúkás kerek láncszem'. L. csikoltós tézsla. *Sz. Mit hoz nekem a vásárull?* [Fel. :] *Pe:rec jukát* (semmit).

perces ~ (*-t, -ek*) fn. 'pék'.

percesinas ~ fn. 'pékinas'.

pereg ~ (*pērgett, peregne*) tn. i. **1.** 'bizonyos zajjal forog' (orsó, csiga). *Jóúl pereg a nyél:ve*. **2.** 'gördül, hull'. *Pe-reg a szem:je a buzá:nak*. **3.** 'wird gerührt'. (pl. a dob). L. kiperreg.

perel *perēl (perelek, perēs; perēl; perēlne; perejjen)* tn. i. 'zanken, procesz führen'. **a)** tárgyas használatban. *Asz-hallom ; hoty pe-reli a sóúgo:rát*. L. beperel.

perepatty ~ (*-a*) fn. 'atyafiság, rokonság, retye-rutya'

(lekicsinylő értelemben). *A nya-kamra küdi min-dēfēle pe-re-puttyát.*

peres ~ mn. 'vítás, pör alatt álló' (pl. föld). L. al-, felperes.

pereskedik ~ (-ek, -él) tn. i. 'pört folytat'.

Perestér ~ hn. (Egri).

pergel *pērgēl* (-elek, -ész) ts. i. 'pörköl, pirit' (pl. kávé, szalonnát a lábosban). L. meg-, rápergel.

pergelt-leves *pērgēlt-leves* fn. 'árvaleves, melyet nem hússal főznek, hanem szalonnát pörkölnek bele'.

pergelt-tészta *pērgēl-tészta* fn. 'zsíros laska, melyre szalonnát pörkölnek'.

perget *pērget* (-ek, -él) ts. i. 'gyorsan forgat' (pl. orsót).

pergető *pērgetőü* (-t, -je) fn. 'permetező eső'. (Tiszta-berek.)

pergő *pērgőü* (-t, -je) fn. 'csészenagyságú kolompocska, melynek pergészzerű hangja van' (juhok, kecskék, tinók, borjúk, tehének nyakába kötik). L. csatrang. **Sz.** *Vá-logat* :, *mínt a ju-hász a pērgőü:be.* (nagyban válogat, mert van miben). **Nr.** A méhtelekietek azzal csúfolták régen, a csikászat korában, hogy a csikra pergőt kötöttek, vagyis apró harangocskát, hogy könnyebben észrevehessék és kifoghassák.

perje *pērnye* (-ét, -je) fn. 'rispengras'. **II. Perje** *Pērje* hn. (Ökörítő).

perköltés *pērköüccség* fn. 'prozesskosten'.

perlekedik *pellēkedik, pellenkedik* (-ek, -él) tn. i. 'streiten, prozess führen'.

permetez *pērmetez, tērmetez* (Szatmárhegy) (-ek, -él) ts. i. 'gálicköves mészsoldattal befecskendez' (szöllőt).

1. pernye l. perje.

2. pernye *pērnye* (-ét, -éje) fn. 'elégett szalma v. fű hamuja'. **Sz.** *O-jā száraz* :, *mínt a pēr-nye* (pl. a száraz lóhere = szétporlik a szárazság miatt).

persely *pērsēi* (-t, -eje) fn. **1.** 'geldbüchse'. **2.** 'a kerék-agy vas hüllése, vagyis az agyba erősített vas cső, mely a tengely körüli forgásában a kereket a kopástól óvja'. L. kerék. **3.** 'a szárazmalom bálványának a fészke, melyben a bálvány forog'.

perselyez l. megperselyez.

persze *pērsze* hsz. 'freilich'. **Sz.** *Pēr-sze, hoty pērsze!* (tr. = nagyon természetes).

pertli *pērtli* (-t, -je) fn. 'fűzőzsinór, kötőszalag'. L. cipő-pertli.

perzsel *pērszēl* (-elek, -ész) ts. i. **1.** 'sengen, brennen'. **2.** 'perzseléssel koppaszt' (leölt disznót). L. megperzsel.

pesel l. pisil.

peslet ~ (-ek, -él) tn. i. 'jön-megy, nyüstet, folyton ki- s bejár'.

- peslélet** *peslétél* (-elek, -ész) tn. i. = peslet.
- Pest** ~ fn. 'Budapest'. Sz. *Sze-gén testem! Mi-kor éget-nek nek Pes:tenn!* (tréfás felsóhajtás).
- pesti** ~ mn. 'Budapester'.
- pestizsák** ~ fn. 'csalánvászonból készült, durva, gyári készítésű zsák'.
- peszmetel** *peszmetél* (-elek, -ész) tn. i. 'piszmoz, babrál, pepeszel, apró dolgokat tesz-vesz'. *Pesz-metelek valamit a hász kö:rüll.*
- pezsra, pezsrál** l. pezsztra, pezsztrál.
- pezszternák** l. paszszternák.
- pezsztonka** *pezsztonka* (-át, -ája) fn. 'gyermekgondozó leányka'.
- pezsztra** *pezsztra* (-át, -ája) fn. 'gyerekre vigyázó, gyermekgondozó leány'. Sz. *Ki-fizelte a pezsz:rát* (mondják tréfásan, ha vkinek az ölében a csecsemő odavizel v. kakál).
- pezsztrál** *pezszrál* (-ok, -sz) ts. i. 'gyereket gondoz, mulattat'.
- peták** ~ (-ot) fn. 'ma már ismeretlen értékű pénzdarab'. *Aggyanak egy garast, akar ety petákot* (karácsonyi köszöntővers). Sz. *Ugy-ál, mint a pe-ták* (jól, erősen áll). *Ugy-jóul-laktam, mint a pe-ták* (nagyon jóllaktam).
- Petákos-sár** ~ hn. (Egri).
- Pete** ~ fn., falunév. Nr. A peteieket ingerkedésből azzal bosszantják, hogy hajdan Petén a puliszkát megberetválták. T. i. megpenészedett a puliszka s azt hitték, hogy szakálla nőtt.
- Petesere** ~ hn. (Gacsály).
- peteka** ~ (-át, -ája) fn. 'kopott és kurta guba'. *Hi-jába veszē jel eszt a pe:ekát, csak- fázom:*
- petél** *petéll* (*petéll*) ts. i. 'termékenyít' (kakas a jércét).
- Nr. Mikor a kakas a tyúkot petéli, akkor szedi a vámot a tojásból. Ennek nyoma látszik, a tojás tompa végében látható üres helyen. L. megpetél.
- petélődik** *petéllőüdik* (-ött) tn. i. 'párizk, közösül' (szárnyas).
- Péter** *Pétēr* fn. férfi személynév. 'Peter, Petrus'.
- peterák** ~ (-ot) fn. 'rizskásával, gombaszeletekkel töltött tojás megfőzve'.
- Péter-Pál napja** *Pétēr-Pál napja* fn. 'június 29-ike'. Nr. Péter-Pál napja esős szokott lenni, mert Péter apostol halász ember volt.
- Péteruta** ~ hn. (Homok, Szárazberek).
- Péterzug** *Pétērzug* hn. (Nagyecsed).
- pétikula** ~ (-át) fn. 'tetű'. A köv. mondókában: *Men-dikás koromba ültem a kucigba, Foklam egy naty pétikulál a gatyám kőrcába* stb.
- Petnyeszugja** ~ hn. (Kisपालád).

Petőné *Petőüné* fn. **Sz.** *Meg-aszälla* : *mim Pe-tőüné a din-nyél.* (Hogy siettesse az érését s korábban adhassa el, Petőné megaszalta a sárgadinnyét.)

petrezselyem *petrezsejem* (-*éjmet*) fn. 'petersilie'.

petró *petróú* (-*l*) fn. 'petroleum'. (Mezőgecse.)

petty ~ (-*et*, -*ek*) fn. **I.** 'bab, folt' (pl. szövetben). *Piros pettyek vannak a keszkenőimbe.* **2.** 'kicsiny, csepp'. *Meg-nyűnk által ety pet:tyet. Várj ety pettyet.*

Pettyén *Pettyën, Pettyín* fn. falunév.

pettyes ~ mn. 'tarka, babos, pettyekkel tarkázott' (pl. szövet).

Pettyes ~ hn. (Szamosszeg).

Pettyín l. *Pettyén*.

petyereg ~ (-*érgett*) tn. i. 'csepereg, permetez'. *Mi-ozsl ot-halluk a szé:nát, hogy mindék petyérgett az e:sőü.*

petyhed ~ (*petyhett*) tn. i. 'megbűdösödik, romlani kezd' (melegben a hús). L. *megpetyhed*.

pézma ~ (-*át*) fn. 'cirsium arvense L.'.

pezseg ~ (-*zsgett*) tn. i. 'schäumen'.

pezsgő *pezsgőü, bezsgőü* (Udvari) (-*l*) fn. 'pezsgő szóda, szóda bikarbóna, (sodasalz); a vele készített ital'. (Vízbe teszik, egypár csepp ecetet öntenek bele s pezseg.)

pezsgőpor *pezsgőüpor* fn. 'pezsgőszóda, sodasalz'.

pézsma ~ (-*át*) fn. 'sanguisorba officinalis L.'.

phű ~ *isz.* 'pfűj!' (undort kifejező *isz.*).

piac *pijac* (-*ot*, -*ca*) fn. **1.** 'markt'. **2.** 'köz, járóköz (az ólban), a padok közti tér (az iskolában)'. *Az óul piacca.* L. búza-, fapiac.

piaci-légy *pijaci-légy* fn. 'a piacon ólalkodó légy'. **Sz.** *O-jā szemtelem, mint a pi-jaci légy* : (arcátlan, szemérmetlen).

piei ~ mn. 'kicsi, parányi'. **II.** **Piei** fn. kutyanév.

picimántos *picimántos* mn. 'díszes, cifra'. Vö. *ficimántos*, *paszomántos*.

pieinkó *picinkóü* mn. 'igen kicsi, parányi'.

pieiri ~ mn. **I.** 'igen kicsi, picinyke'. **2.** macskahivogató szó. *Cicc, pi-ciri!*

pies l. *prics*.

piesa ~ (-*át*, -*ája*) fn. 'női szeméremtag' (tehéné, kan-cáé is). **Sz.** *Az a-nyát p...ja!* (hogy is ne! még mit nem?) *Hát-e ki az annya p...ja?* (ki a fene?) Vö. *vaszara*, *megy*.

piesirti-gomba *picsirti-gomba* fn. 'csiperkegomba, *agaricus campestris*'.

piige *bigé* (-*ét*, -*éje*) fn. 'két végén kihegyezett fácska, melyet a játszó gyermekek közül egyik a földre fektetve bottal a levegőbe üt, a másik pedig kifogni igyekszik'. (Aki megkapja, az nyeri meg a játékot.)

piigézés *bigézés* (-*l*) fn. 'piige játék, pilinckezés'.

pigézik bigézik (-ek, -él) tn. i. 'pigével játszik'.

pih pi (pihet, pihe) fn. 'pohly'. L. nádpih. Vö. pihőke.

piheg ~ (-ek, -ksz) tn. i. 'liheg' (fáradtságtól).

piheg-páhog piheg-páhog tn. i. 'erősen liheg' (pl. futás v. nagy megerőltetés után).

pihen ~ (-ek, -ész) tn. i. 'nyugszik' (fáradtság után).
L. megpihen.

pihenés pihenés (-t, -e) fn. 'ruhe, rast, erholung, ruhen'.

Km. A *pa-razdologba leg-jobb a pi-henés* (tr. = a gazdálkodás minden részében fáradtságos, nehéz).

pihent ~ mn. 'munkától meg nem viselt, töretlen erejű'.
Jobbam bírják a zsákok az ijem pihent embe:rek (mondták tr. a vakációzó diákokra). **Sz.** *Pihent ész* (gyoron, virgonc, eleven ész). *Pihent főüd* (olyan szántóföld, melyet az előző évben parlagon hagytak). **Km.** *Pi-hent ész min-dent kitanáll*: (tr. dicséret = a virgonc ész ötletekben kimeríthetetlen).

pihes ~ mn. 'pelyhes, pelyhektől piszkos'. *Jāi, be-pihes a kalapod!*

pihőke pihőike (-ét, -éje) fn. 'pohly' (apró libán, rucán, fűzfabarkán).

pikét ~ (-et) fn. 'piké kelme'. *Sárga pikét a kötőüm* (Nd.).

pikkely n., l. pénz 3., halpézn.

pikléttet l. pitléttet.

piklétez l. megpiklétez.

pikó pikóú (-t, -ja) fn. 'gyalogszék végébe erősített tengerifejtő kés'. (Mezőgecse.)

pikós pikóús mn. 'becsített, kissé részeg'.

pikula ~ (-át, -ája) fn. 'pickelflöte'.

pikulás ~ (-t) fn. 'flötist'.

pikulázik ~ (-ok, -öl) tn. i. 'pikulán játszik'.

Pilátus ~ (-t) fn., az ismert bibliai név. **Sz.** *Én nem járok Ponciustól Pilátusig* (én nem kilincselek, nem járok fűhöz-fához). *O-jan álmos* :, *mint a Pi-látus macskája* : (majd leragad a szeme).

pili ~ (-t, -je) fn. 'fejűbű' (gyny.).

pilis ~ (-t, -se) fn. 'a kenyér dúca, gyürkéje'. (Kömörő.)

pilla ~ (-át, -ája) fn. 'augenlid, wimper'. L. szempilla.

pillanesig pillançsig hsz. 'csordultig, színültig'. (Dabole, Jánk.) *Pil-lançsig vam* : má (edény). (Jánk.) *Pil-lançsig mektőütöttem a ved:ret* (Dabole).

pillangó pillangóú (-t, -ja) fn. 'lepke'. **II. Pillangó** gúny-név (Egri). **Sz.** *O-jan cifra* :, *māid-ère-pül, mint a pil-langóú* : **Nr.** A pillangókat színük szerint különböztetik meg : fehér, kék, sárga, piros pillangó. Ha tavasszal sárga pillangót lát az ember először, beteges lesz azon a nyáron. L. szekeres pillangó. Vö. pávaszem.

pillant n., l. pislant.

pille ~ (-ét, -éje) fn. 'forralt tej (v. főtt étel) felszínén keletkező hártya, bőrrözsés'.

pillézik l. bepillézik.

pilula *pirula, pirulla* (-át, -ája) fn. 'labdacs, (die pille)'.

A reg-gel is ved be azogbull a pirullág:bull.

pinasz ~ mn. 'hitvány, szemtelen'.

pina ~ (-át, -ája) fn. 'női szeméremtag'. **Sz.** *Nem messzi van ide Berek, Ott a . . . drótotom pereg* (tréfás mon-dóka). **Km.** *Jobb a . . . , mint a leñcsē, Mērt a . . . jóu sze-reñcse* (tréfabeszéd). **Vö.** vaszara.

pinaször *pinaszöür* fn. 'a női szeméremtagot környező ször'.

pináz l. megpináz.

pince ~ (-ét, -éje) fn. 'keller'.

pinceablak ~ fn. 'kellerfenster'.

pinceajtó *pinceajtóu* fn. 'kellertür'.

pincegádor *pincegátör* fn. 'pincelejáró'.

pincekules *pincekóucs* fn. 'kellerschlüssel'.

pincelakat ~ fn. 'kellerschloss'.

Pindri ~ fn., kutyanév.

ping-pung *piñk-puñg* *isz.* 'a kovács kalapálását utánzó szó egy gyermekversikében'.

pinty *pinyty* fn. **Sz.** *O-jam, mint a pinyty* (teljesen ki-fogástalan).

pintyőke *pinytyőüke* (-ét, -éje) fn. 'fringilla coelebs L.'

1. pip *pip* (-ot, -ja) fn. 'szomjúság miatt keletkező bőr-keményedés a tyúk nyelvén alul, (pips)' *Pipja van a tyuk-nak. Sz. Pipja ereszkedett a tyuknak* (pipja támadt). *Tőü-csé má ebbe a pohár:ba, mē pi-pom ereszkedik*: (mondják tréfásan poharazás alkalmával). **Nr.** Ha a tyúknak pipja van, úgy gyógyítják, hogy „leveszik a pipját“, vagyis körömmel le-vakarják, a beteg tyúkkal megetetik s embernyálat ereszk-tenek a szájába utána.

2. pip *pip* (-ot, -ja) fn. **1.** 'a síp nyelve, vagyis egyik oldalán laposra faragott dugószerű fácska, melyet a fűzfásíp nyílásába dugnak, hogy a sípot alkalmassá tegye a hang létrehozására'. **2.** 'a mécs bádogcsövecskéje, melybe a belet húzzák s mely négyfelé ágazó kampócskáival a mécs nyílásába kapaszkodik'. L. mécses, rajz.

1. pipa ~ (-át) fn. 'az ajtósarok tengelye, melyen a ráhúzott sarokvas forog'. L. ajtópipa.

2. pipa ~ (-át, -ája) fn. **1.** 'pfeife'. *Rátőüt, rágyút a pipára.* **2.** 'pipányi, amennyi egy pipába fér'. *Ety pipa dohány.* **Sz.** *Nem ér ety pi-pa do-hánt* (egy fabatkát sem ér). *Jóu-pipa vaty: te!* (jóféle, jómadár). **Km.** *A pi-pa az ör-dök furujája*: (gonosz szerszám).

pipacs ~ (-ot, -ok) fn. 'klatschrose'. Sz. *O-jam piroset*; *mint a pipacs* (erősen elpirult).

pipacsutóra ~ fn. 'szopóka a pipaszáron'.

pipafüst ~ fn. 'tabakrauch'.

pipakétség *pipakétség* fn. 'pipából, dohányzacskóból, acél-, kova-, taplóból és erszényből álló készlet'. *De-rék ety pipakésséged van!*

pipákol *pipáköl* (-olok, -ősz) tn. i. 'pipázgat'.

pipakupak ~ fn. 'pipafedél'.

pipál l. lepipál.

Pipánál ~ fn. határnév, helymegjelölés. (Nagypeleske.)

pipanyak ~ fn. 'a pipának az a része, melybe a szarát dugják'. **II. Pipanyak** gúnynev. (Kispeleske.)

pipányi ~ mn. 'pipa nagyságú, akkora, mint egy pipa'.

Nin-csen azon: csü, csak egyety pi-pányi: (tengerin).

pipás ~ mn. 'dohányzó, pipázni szerető'. *Ke-gyettem pipás vóut*:

pipasanc ~ fn. 'pipamocsok' (a pipában és a szárban).

pipaszár ~ fn. 'pfeifenrohr'.

pipaszárlábú *pipaszárlábu* mn. 'hosszú, vékony lábú'.

pipaszúrkáló *pipaszúrkálló* fn. 'pfeifenstocher'.

pipáz l. megpipáz, vö. pipázik.

pipázhatnék *pipászhatnék* (-nám, -nál, v. -nám vagyok, -nál vagy) tn. i. 'pipázni vágyik'. *Ec-cére na-gyom pi-pászhatnék vóut*:

pipázik ~ (-ok, v. -om, -öl) tn. i. 'pfeife rauchen'. Sz. *Pipázik a lú* (pöcsiköl, fejét le s fel ingatja, himbálja a légy miatt). *Pi-pázik a: hegy, e-sőü lessz*: (ködlik, felhőzik). *Na, tes-sék pi-pázni!* (igazodjál el rajta, ha tudsz!)

pipi ~ **isz. 1.** tyúkhivogató szó. *Pi-pi, pi-pi, pi-pi!* fn. **2.** 'tyúk, csirke' (gyny.).

pipikám ~ fn., a csirke s tyúk hívása. *Pipi-kám bé, pi-pi, pi-pi, pi-pi!*

pipikém ~ fn. = pipikám.

pir p̄r **isz.**, tyúkhivogató. (Badaló, Mikola.) *P̄r-, p̄r-, p̄r-, p̄r!*

pirametli ~ (-t, -je) fn. 'gyujtólyuk a régibb szerkezetű puskán'.

pire ~ **isz. 1.** tyúkhivogató. *Piri-kém!* *pi-re, pi-re, pi-re!* **2.** 'tyúk, csirke' (gyny.).

pirha *p̄rha* mn. 'halványpiros'. Az *e-gē lácc egy ojam p̄r-ha fõrmát, mint egy bá-ráfelleg*. (Nagypalád.)

piri, pirikám ~, ~ **isz.** tyúkhivogató szók. *Piri-kám bé, pi-ri, pi-ri, pi-ri!*

pirikém ~ tyúkhivogató szó.

pirinkó *pirinkóu* mn. 'picinyke'.

pirinyó *pirinyóu* mn. 'igen kicsi, parányi'.

pirít *pirit* (-ok, -öl) ts. i. 'rösten'. *Kényeret, szalonnát pirit. O-débb ülök ;, mer it na-gyom pirit a : tűz. L. megpirít.*

pirítkőzik *pirítkőzik* (-ok, v. -om, -öl) tn. i. 'a tűzzel piríttatja magát, melegszik'.

pirított *piritott* mn. 'szép pirosra és ropogásra pörkölt'. *Piritot kényér. Piritot reszél-tészta* (árvalevesnek). *Piritof laska* (lekváros metélt lábosban szép pirosra megpörköelve).

1. **piritus** l. spiritusz.

2. **piritus** ~ (-t) fn. 'olyan gonosz szellem v. természetfölötti hatalom, mely először szolgájává szegődik vkinek s később elhatalmasodik rajta és megöli'. **Nr.** Tiszta fekete csirkének a tojását kell az ember hóna alatt kiköltetni. Abból lesz a *piritus*. A *piritus* eleinte mindent megtesz, amit létrehozója parancsol. Később azonban elhatalmasodik és folyton kínozza létrehozóját. Egy óvári asszonyt mindig „híjták el fele“ a *piritusok*. Az asszony rimázkodott, hogy őrizték. De minden hiábavaló volt. A *piritusok* elfogták s elvitték. Sokan hallották, hogy „verték a vízbe fele“ (a Szamos folyóba fojtották) Dara végén. (Óvári.)

Pirka *Pírka* fn. 'a Piroska név változata'.

pirogat ~ (-ok, -öl) ts. i. 'pirítgat' (pl. kenyeret).

pirók *piróúk* mn. 'vörhenyeges szőrű' (pl. ökör). **II.**

Pirók fn., ökörnév.

pirongat *pirongat* (-ok, -öl) ts. i. 'dorgál'. L. megpirongat.

pirongatás *pirongatás* (-t, -a) fn. 'dorgálás, korholás'.

pironság *pirőnság* (-ot, -a) fn. 1. 'pirongatás, korholás'.

Használják nekik a pi-rőnság. 2. 'szégyen'. **Km.** *Sza-kállasz bérésnek a pi-rőnság is verés* : (felnőtt embernek a pirongatás is úgy fáj, mint a verés).

piros *piross* (*pirossat, pirossann*) mn. 1. 'rot'. *Piross alma.* 2. 'piros szívalakkal jelölt kártya'. *Piross ász. Sz. O-jam piros let ;, mint a pi-pacs, mint a lang.* (nagyon elvörösödött). *Pi-ros, mint a róu-zsa* (egészséges arcról). **Nr.** A kisdedeknek piros szalagot szoktak fűzni a ruhaujjukba, hogy ne fogja őket az ígétet. L. gyenge-, setét-, tüzespiros.

pirosas *pirossas* mn. 'kissé piros'.

pirosbelű-körte *pirosbélű-körté* fn. 'nyár végén érő édes-izű, rózsaszín-belű körtefaj'.

Pirosberek *Pirosberek* hn. (Egri).

pirosít l. kipirosít.

pirosító *pirossító* (-t, -ja) fn. 'piros arcfesték'.

Piroska ~ fn., női személynév. 'Priska'. Vö. *Pirka.*

piroskáposzta ~ fn. 'braunkohl'.

pirosköles ~ fn. 'piros-szemű köles'.

piroslik ~ (-ott) tn. i. 'röten'.

pirosmálé ~ fn. 'piros-szemű kukorica'. **Nr.** Aki hán-táskor legelőször 'pirosmálét' talál, az mehet lefeküdni.

pirosodik pirossodik (-ok, v. -om, -öl) tn. i. 'rot werden'.
L. megpirosodik.

pirul pirull (-ok, -sz) tn. i. 'rot werden'. L. megpirul.

pirula, pirulla l. pilula.

pisí ~ (-t, -je) fn. 'húgy, vizelet'.

pisil pisill (-ek, -sz) tn. i. 'hugyozik, vizelet'. Sz. *En-nek a fi-libe pisílnék a jányok* (= csúfot üznek belőle). Km. *A szél-lé szembe nem-jóu pisílni* (a közfelfogással, közhangulattal egy ember ne álljon szembe). L. le-, odapisil.

pisilhetnék pisílnének (-ném, -nél) tn. i. 'vizelni vágyik, vizelhetnékje van'.

pisís ~ mn. 'húggal beszennyezett'.

Piskárkos ~ fn., pataknev. (Kisszekeres.)

Piskáros ~ fn., patak neve. (Egri, Mikola.)

Piskártó Piskártóu hn. (Kömörő).

pisikóta piskóuta (-át) fn. 'tojássárgája, cukor és liszt keverékből süített édes, puha, sárgaszínű tészta'.

pislákol pislákol (-t) tn. i. 'gyöngén világít, pislog'.

pislant ~ (-ok, -öl) ts. i. 'pillant'. Sz. *Lapossakat pislant* (álmosan pislog).

pislog ~ (-ok, -ksz) tn. i. 1. 'pillantgat, szemét hol kinyitja, hol bezárja'. *Ma-ga na-gyonn álmosom pislog*; *Ju-li néni!* 2. 'hol elhalványodik, hol fellobban'. *Nem-ég ez a lám:pa, csak pis-log*; Sz. *Pis-log, mint a mis-kóuci kocsonya*; v. *a mis-kóuci kocsonyába a bé:ka* (szótlatlanul pislog).

pislogó pislogóu (-t, -ja) fn. 'parányi kis méces'. *Hoz-be aszt a kis pislo:góut*.

pis-pis ~ isz. 'pisilj' (gyny.).

pisszen ~ (-ek, -ész) tn. i. 'mucken, mucksen'. *Mék pis-szenni se mērték*; L. megpisszen.

pisszenés pisszenés (-t, -e) fn. 'mucken'. *Ety pis-szenés se hajjak*! :

Pista ~, *Pesta* fn. az István név becéző alakja. Sz. *Pista legyenek!* (tréfás esküdözés = akármilyen legyenek!) *P i s t a l e g y e k*, *ha bán:nám, hogy az én uram ojan kapóus vóu*, *hogy más isz szeret:né. Pista, Pista pohárista, Tedd a segged áristomba* (a Pistákkal ingerkedő, tréfás mondóka).

Pisti = Pista.

pistoj l. pisztoly.

Pistuka ~ fn. 'az István név becéző alakja'.

pisze ~ mn. 'stumpfnasig'. Sz. *Én is pisze, tés pisze*, *Gyere pisze, vesszünk össze* (gyerekmondóka).

piszeg ~ (-ek, -ksz) tn. i. 'szepeg, csöndesen sir'.

piszkafa ~ fn. 'hosszú rúd, mellyel kemencefütéskor a tűzre vetett rőzsét igazgatják'. Sz. *So-vám, mint a pisz:kafa* (hosszú emberről).

piszkál piszkáll (-ok, -sz) ts. i. 'schüren, wühlen'. Km.

Ne piszkáld a : szárl, míg nem bűdöss : (piszkos dolgokat nem kell feszegetni). L. megpiszkál.

piszkol *piszköl* (-olok, -ősz) ts. i. **1.** 'schmutzig machen'. **2.** 'szid, dorgál, korhol, gyaláz'. *A ven-déglőis u-gyam piszkolja ü-köt, hogy mék-se fizet:nek.* **3.** 'szarik'. *Az ágy alá piszkölt a macs:ka.* L. be-, el-, le-, meg-, odapiszkol, összepiszkol.

piszkolódás *piszkolódás* (-t, -a) fn. 'schimpfrede'.

piszkolódi *piszkolódi* (-ok, -öl) tn. i. **1.** 'schmutzig werden'. **2.** 'schimpfen, schmähen'. L. be-, elpiszkolódi.

piszkos ~ (-onn) mn. **1.** 'schmutzig' (pl. kéz, papiros). Vö. szennyes, mosatlan. **2.** 'hitvány, aljas' (ember).

piszkoskodik ~ (-ok v. -om, -öl) tn. i. 'veszekedik, ocsmánykodik, gyalázkodik'. *Csak nem kezdek eggy i-jen embērēl piszkoskodi:ni.*

piszkosság ~ (-ot) fn. 'hitványság, aljasság'.

piszmog ~ (-ok, -ksz v. -öl) tn. i. 'rendkívül lassan végez vmit, ügyetlenül pepecsel'.

piszmogás ~ (-t, -a) fn. 'lassú, késedelmes munka'.

piszok ~ (*piszkol, piszka*) fn. **1.** 'schmutz'. **2.** 'szar' (enyhébb kif.). *Tyukpiszok, macskapiszok, létypiszok. Valami pi-szok van : id, be-le ne lépj : ! K. Piszok embēr* (aljas, hitvány).

piszokfészek *piszokfészek* fn. 'mocskos, piszkos gyermek, ember' (szidalmazó szó). *Te pi-szokfészek !*

piszpáng *piszpáng* (-ot, -ja) fn. 'buchsbaum'.

pisz-pász ~ hsz. 'felületesen, kutyafuttából'. *Közd-ösze ak-kurátoson :, nem csak uty pisz-pász : ! De nem csak uty pisz-pász :, hanem ta-karosō :, ji-juk !*

pisztoly *pisztōj, püstōü* (Szamoskóród) (-t, -ojok, -ojja) fn. 'pistole'.

pisztorga *pisztōrga* (-át, -ája) fn. 'levegőben szállongó tüzes zsarátnok, füsttel felszálló tűzszikra' (pl. tűzvésznel). *Mán a ko-vácházra is hullottak a pisztōr:gák.*

pitar l. pitvar.

pitizskál *pitizskáll* (-ok, -sz) ts. i. 'piszkál, piszkálgat'.

pittle *pikle* (-ét) fn. 'lisztfinomító szitaszerszám a malomban'.

pitlél *pikléll* (-ek, -sz) ts. i. 'finomít, finomra szítál' (lisztet a malomban).

pitléltet *pikléltet* (-ek, -él) ts. i. 'finomra őrltet' (búzalisztet). L. megpitléltet.

pitlétez l. megpitlétez.

pitonka *pitōnka* (-át, -ája) fn. 'tinóri gomba' (Avasújváros, Kiskoles).

pitty ~ (-et) fn. **Sz.** *Pittyet fog* (a duzzogó, ajkát felbiggyesztő gyermek alsó ajkát ujjával lebillentí).

pittypalatty *pitypalatty* isz., a fűrj szavát utánzó szó.

pítvar *pítvār, pítār* (Szamoskóród, Kispesleske) (-*t*, -*ja*) fn. 'a ház közbülső helyisége, mely előszoba és nyáron konyha is egyúttal'.

pítvarajtó *pítvarājító* fn. 'a ház közbülső helyiségének ajtaja, a ház bejáratán levő ajtó'.

pítvarol *pítvaröl* (-*olok*, -*ős*) tn. i. 'udvarol' (tr.).

pityeg ~ (-*ek*, -*ksz*) tn. i. **1.** 'pity-pity hangot ad' (pl. a csibe vagy pedig a kotló, mikor a kis csirkéket enni hívja). **2.** 'elfojtva, halkán sír, szepeg'. **3.** 'ketyeg' (óra). **Nr.** Maig is emlegetnek a régi időből egy Borbély nevű embert, aki részegen meglőtte az órát s aztán azt kérdezte tőle: „Pityeksz még?”

pityegő fene *pityegőü fene* fn. 'óra a paládiakról szóló anekdotában'. **Nr.** A paládiakra ingerkedésből rájuk költötték, hogy a réten zsebórát találtak s nem tudván, mi az, ráfogták, hogy „pityegő fene” s agyonverték.

pityeredik l. elpityeredik.

pityereg ~ (*pityérgék, pityereksz*; -*rektem*, -*érgett*; -*ne*; -*jen*) tn. i. 'kényeskedve sír' (gyermek).

pityérgés *pityérgés* (-*t*, -*e*) fn. 'szepegés, kényeskedve sírás'.

pityérgő *pityérgőü* mn. 'könnyen, kicsi okért sírdogáló' (gyerek). **K.** *Pityérgőü időü* (csepergős, esős idő).

pityorog ~ (*pityörgök, pityoroksz*; -*roktam*, -*örgott*; -*rogná*; -*rognon*) tn. i. 'pityereg, kényeskedve sír'.

plága *palága* (-*át*) fn. 'tenyeres, pálcautás a tenyérbe' (iskolai büntetés).

plajbász *plājász* (-*t*, -*ok*, -*szá*) fn. **1.** 'ceruza'. **2.** 'palavessző'. L. szelíd-plajbász, vad-plajbász.

planéroz ~ (-*ok*, -*öl*) ts. i. 'egyenet, síma felszínüvé tesz' (földet). (Kertészműszó, vö. ném. *planieren*.) L. kiplanéroz.

planéta *plánéta* (-*át*, -*ája*) fn. 'papírlapra nyomtatott jóslat, melyet különösen vásárok alkalmával lehet pénzért 'húzatni'. **Nr.** A „plánétás ember” a vásárok ismert alakja. Főszereplését nyakába függesztett széles, nyitott dobozban hordozza. A jóslattal telenyomatott papírlapok nagy halmozásból papagály vagy fehér egér csippenet ki egy lapocskát, vagyis 'kihúzza a plánétát'. Ezen az olcsón kapható papírlapon olvasható a 'huzató' jövődő sorsa.

planétás *plánétás* (-*t*, -*ok*) fn. 'vásári jövődőmondó, jóslatárús'. L. planéta.

plánta l. palánt.

platt ~ (-*ot*, -*tya*) fn. 'főzőkemence'. (Erdélyben *platten*.) Rései: a *telete*, ahová a fazekat teszik, rajta két *juk* vagyis kerek nyílás, mely széles, lapos vaskarikákkal elzárható vagy kinyitható. A kifödött *juk*-ra húzzák a fazekat, ha azt akar-

ják, hogy a láng közvetlenül érje a fazék fenekét. A hamu a *hamuhulló*-n, (rostélyon) keresztül hull a *hamutártó*-ba. Az ajtóval elzárható *blóvdēr*-ben tepsin sütnék tésztát vagy húsfélét.

plattajtó *plattajtó* fn. 'a főzőkemence ajtaja, mely a tűz nyílását zárja el'.

plattkarika *plattkarika* fn. 'a főzőkemence kerek nyílását elfödő és szabályozó (növelő, csökkentő) három lapos vas-karika'.

plattos-csupor *plattos-csupör* fn. 'fazékformájú kisebb cserépedény'. (Azért *plattos*, mert főzésre használják.)

plé l. pléh.

pléh *plé* (*pléhet*, *pléje*) fn. 'blech'.

pléhel *pléhél* (*-elek*, *-ész*) ts. i. 'szélesen fölszeg' (szoknyát). L. felpléhel.

pléhelés *pléhélés* (*-l*, *-e*) fn. 'széles szegély, felhajtás a szoknya alján, hogy óvja a kopástól és állásában tartsa a szoknyát'.

pletyka ~ (*-át*, *-ája*) fn. 1. 'gerede, klatsch'. *Hörgya a pletykát*. mn. 2. 'pletykázó, pletykát hajtó'. *Naty. pletyka ez a Zsu:zsi. Sz. Pletykába kevēr* (pletykát költ róla). *Hāitya a pletykát* (pletykálkodik).

pletykatarisznya ~ fn. 'hirhordó, pletykázó fehérnép' (g.).

plezur *plezūr*, *prezūr* (*-l*, *-ja*) fn. 'ütésnyom, ütésfolt, sebhely'. *Kap-tam ety pre:zürt az őrcám:ra*. Vö. fr.-ném. *bles-sure*.

plundra l. pulindra.

póe l. polc.

pocánka *pocánka* mn. 'pocakos, kövér' (személy).

Pocdomb *Poczdomb* hn. (Rozsály).

póeik l. polcik.

pockol *pockól* (*-olok*, *-ōsz*) ts. i. 'faszeggel szegez, faszeggel megerősít'. L. megpockol.

pockos ~ mn. 'itt-ott sodratlan, hellyel-közzel vastag' (fonál).

1. **pocok** ~ (*pockol*, *pocokja*) fn. 'nagyobbfajta faszeg'. *Be-leeresztetem ebbe a gerendába egy jóy erōüs poc:kol, mē má meg vōút ha-sadva* :

2. **pocok** ~ (*pockol*, *pockok*) fn. 'sodratlan, vastag rész a fonálban'.

3. **pocok** ~ (*pockol*, *pockok*) fn. 'patkány'. (Mezőgécse.)

pocokszeg ~ fn. 'hosszú, vastag vasszeg gerendafélék szegezésére'.

pocol *pocól* (*pocolok*, *pocōsz*) tn. i. 'heverész, tétlenül fekszik, ágyban lustálkodik'. *Kej-jetek : má, ne pocojjatos féldé:lig. Az as-szom még ak-kor is az ágyba pocólt* :

Póesa *Póucs* hn. (Nagypalád).

pocsék ~, *pocsék* (-ull) mn. 'rút, ocsmány'. *Ne szerezsđ aszt a pocsék pu:ját. Sz. Pocsékká tesz* (1. 'összепiszkol, bemocsokol). *Pocsékká teszi a ruháját abb' a lucsog:ba.* (2. 'tönkretesz, megcsufol.) *Māj pocsékká ted ben-nünköt a vaddisz:tóú. Hár-móútokat is pocsékká tesz-lek: Pocségba megy* (elpazarlódik, veszendőbe, kárba megy).

pocsékol *pocséköl, pocséköl* (-olok, -ősz) ts. i. 1. 'dézsmál, kárt tesz benne'. *A kēr-tel pocsékojja a li:ba. Ec-cer egyg úr-nak a má-léjāt na-gyom pocsékölták a med-vék. Hogy gond-ól maga ojat, hogy a hāl kimennyen a buzāt pocsékólni?* 2. 'veszteget, pazarol'. *Nem eszik ez a : lú, csak pocséköl: Ne pocsékojjátok aszt a kíz buzāt oda jele annak a csīrké:nek.* L. el-, meg-, rápocsékol.

pocsékolódik *pocsékolóúdik* (-ott) tn. i. 'pazarlódik, vesztegetődik'.

pocsékszájú *pocsékszāju* mn. 'csúfszájú, ocsmány beszédű'.

pocscondiáz *pocscondijáz* (-ok, -öl) ts. i. 'mocskol, piszkol, gyaláz'. L. lepocscondiáz.

pocsolya *pocsoja* (-át, -ája) fn. 'pfütze'.

pocsolyás *pocsojás* mn. 'sáros'. *Ne idd aszt a pocsojás vi:zet.*

pocsvány l. posvány.

pódeks *póudeks* (-et, -e, -it) fn. 'far, segg'. (Szatmár.)

podlutka l. padlutka.

poř l. 1. pofon.

pořa ~ (-át, -ája) fn. 1. 'a ló orcája'. *A lú-nak vam poř-jája!* 2. 'emberi arc' (sértő kifejezés). *Te-lidugja mind a két pořjáját.* 3. 'száj'. *Fog be a pořjád! Ne járjon a pořjád!* (sértő kif.) 4. 'a kemence oldalsó ürege kétfelől'. *A ke-mence pořjába má mek-sült a ka:lács.* 5. 'egy pořányi, egy pořába férő'. *Nem ér ety pořa ba-góút.*

pořás ~ mn. 'tompaelű, kopott élű'. *Pořás a dohávágóú:kés.*

pořásodik l. megpořásodik.

pořátlan ~ mn. 'arcátlan'.

pořázik ~ (-ok, v. -om, -öl) tn. i. 'fecseg, jár a szája'. (Krassó.) L. bepofáz.

pořók l. pufók.

1. **pořon** *pořonn* hsz. 'arcul'. *Nem-hoty pořjō vāktad vóún: Sz. Pořon tūrüll, pořon kēn* (arcul üt). *Hār-madikszor is jóúl pořon kēntē. Mīn-deggy an:nak a-kār pořonn:, a-kār nyakonn:* (akárhogyan fogsz hozzá, akárhogyan végzed is, csak csináld). *Uty pořjō vērt:, hogy job:bā se kellett:* (alaposan megpofozott).

2. **pořon** ~ (-t, -ok) fn. 'arculesapás, pořonütés'.

pořoz l. megpořoz.

pofozódik *pofozódik* (-ok, -öl) tn. i. 'pofonokat osztogat'.
pogácsa ~ (-át, -ája) fn. **1.** 'pogatscherl'. **2.** 'a napraforgó termése'. **3.** 'a napraforgónak a sajtóban keményre és korongalakúra préselt moncsa, melyből az olajat kisajtolták'. (Sertéseledelnek használják.) **Sz.** *Napō sűlt pogácsa* (szar).

pogácsás ~ mn. 'összetapadt, összecsomósodott (széna a kazalban), sűrűbelű, nem foszlós (kalács)'. *Pogácsás lessz a ka:lács, ha a tészta nem kél meg : jóyl.*

pogácsásodik l. összepogácsásodik.

pogány ~ mn. 'heidnisch'. **II. Pogány** fn., lónév.

pohájliszt *pohájliszt* fn. 'tisztá búza liszt'. (Istvándi.)

pohár ~ (-t, -ok, -ja) fn. **1.** 'glas'. a) 'egy pohár mennyiségű'. *Ety pohár viz, bõr* stb. **2.** 'köppölyöző pohár'. *Vet-tetem Klári:ra há-rom po-hárt. Po-hárt is vetettek má: rá, mék:se jóvull : Sz. O-jan tiszta, mint a po-hár* (pl. a szoba v. a bútor takarítás után). **Nr.** Poharazás közben ezzel buzdítják a vendéget a pohár teljes kiürítésére : „*It-ki a pohárull a boro:daf e-gösszen : ne- hagygy árvát magad u:tánn.*” — Oldalnyilallás, farzsába stb. esetében nadály helyett szokás a fájós helyre 'pohárt vetni'. Ez abból áll, hogy egy boros-pohárban csepűt gyujtanak meg s a poharat az égő csepűvel a fájós helyre borítják, hogy a rossz vért a testből magába szívja. — A fánkot, pogácsát pohárral szokták a tésztából kivágni. L. boros-, csizmadia-, pálinkás-, presbiter-, vizespohár.

pohárista ~ fn. **Sz.** *Pista, Pista, pohárista, Tedd a segged áristomba* (a Pistákkal ingerkedő tréfás mondóka).

pohárka ~ (-át, -ája) fn. 'gläschen'.

pohodár ~ mn. 'potrohos, pocakos, pohos'. *It- járt a másnap az a pohodár zsi:dóy.*

pohos ~ mn. **1.** 'pocakos'. **2.** 'petével telt' (bolha).

pojva l. polyva.

pók *pók* (-ot, -ja) fn. **1.** 'spinne'. **2.** 'csomósodás a lábán, inpók'. **Nr.** Ha pók ereszkedik az emberre, vendég jön a házhoz ; ha fehér, akkor nő, ha fekete, akkor férfi. — A gyerekek, ha pókot fognak, kitépik a pók hosszú lábát s amint a kitépott láb vonaglik, azt mondják rá : *kaszál.*

póka *póka* (-át, -ája) fn. 'pólya, csecsemőruha'.

pókál *pókáll* (-ok, -sz) ts. i. 'pólyál, pólyába tesz, csecsemőruhába göngyöl' (csecsemőt). L. bepókál.

pókáló l. pókháló.

pókaruha *pókaruha* fn. 'pólyához való csecsemőruha'.

Nr. A csecsemőnek nem szabad az apja gatyájából pókaruhát csinálni, mert akkor a gyermek az apját fogja jobban szeretni. Rongyokból se jó, mert akkor „nem áll a gyermek a ruha” (= hamar lenyövik róla).

Pókatelek *Pókatelek* fn. erdőnév. (Sima.)

pókháló *póukhálóu, pókálóu* fn. 'spinnengewebe'. **Sz.** *O-jany gyenge* :, *mínt a pók-hálóu* : (ruhaszövetről). **Nr.** Vágott, vérző sebre pókhálót szoktak tenni, hogy a vérzést elállítsa s a sebet gyógyítsa.

pókhálás *póukhálóus* mn. 'pókhálótól lepett'. **Sz.** *Póukhálóus a szeme* (részeg).

pókhasú *póukhasu* mn. 'nagyhasú, pocakos'.

pókla ~ (csak birt. szraggal) fn. 'tehén, ló, koca méhlepénye, az a burok, melyben a borjú, csikó, malac a világra jön.' *É-vetette a tehen a pók:lát* (ellés után kivetette magából).

pokol *poköl (poklot, pokla)* fn. 'hölle'. **K.** *Pokol az életem* (tele van gyötrellemmel, keserűséggel). *Pokol a béled* (sokat tudsz enni, telhetetlen vagy). **Sz.** *O-jan tűz van : ot, mím po-kölba* : (erős tűz van a kemencében). *Ég a poköl* (mondja, akinek gyomorégése van). *Ci-gány atla, vis-szavette, po-kölba meggyen a lél:ke* (mondják, mikor valaki megbánja bőkezűségét s visszaveszi az egyszer már odaajándékozott holmit).

pokol-csúsa *poköl-csuccsa* fn. 'istentelen, rossz gyerek'. *Te, kis po-köl-csuccsa!* (Adorján).

pokolgaz *pokölgaz* fn. 'chenopodium hybridum'. **Nr.** A pokolgazzal a pokolszökést gyógyítják.

Pokolkínja *Pokölkinnya* hn. (Jánk).

pokolkő *pokölkü* fn. 'lápisz' (orvosi szer).

pokolravaló *pokörravalóu* mn. 'gonosz, hamis, javíthatatlan, istentelen' (szidalmazó kif.). *Hū-vam mán az a kis pokörravalóu? Én-nye! ez a po-körravalóu macska, hát nem az asztalō leli a hej-jét?*

pokolszökés *pokölszökés* fn. 'fertőzés által keletkezett fájós kelevény, mely folyton más-más helyen újul ki a testen' (antrax, carbunculus).

pókos *póukos* mn. 'csomós, gümös lábú' (ló).

pokrőe *pokrőuc (-ot, -ca)* fn. 'cafatokra hasgatott rongyból és fonálból készült szövet'. *Lúpokrőuc* 'lótakaró durva szörkelméből'.

pole *póuc (-ot, -ok, -ca)* fn. **1.** 'stellage'. **2.** 'ülőhely, szék'. *Tedd el a póuco:dat a hej-jére* :

poleik *póucik (-ot, -ja)* fn. 'átfűrészelt fatönkből való alacsony ülőhely'. L. tölcik.

poleol l. felpoleol.

polgármester *pölgármestēr* fn. 'bürgermeister'.

Póli *Póuli* fn., női személynév. 'Polixena'.

politúros *pulitéros* mn. 'fényezett' (bútor).

politúroz *pulitéroz (-ok, -öl)* ts. i. 'fényez' (bútort).

poloska n., l. büdösféreg.

pólya n., l. póka.

polyák *poják (-ot, -ok)* fn. 'lengyel'. **II. Polyák** fn., családnév.

pólyál n., l. pókál.

polyva *pōiva, pēiva* (Szamosbecs) (-át, -ája) fn. 'spreu'.

Sz. *Vam· pē:ze, mint a pōi-va* (sok pénze van). **Km.** *Aki pōi-vávāl trágyáz, ne várjom bú aratást* (fösvénykedő eljárással nem várhatsz kedvező eredményt).

pomádé ~ (-t, -ja) fn. 'pomade'.

1. pompa l. pumpa.

2. pompa ~ (-át, -ja) fn. 'pracht'. **Sz.** *Ö-li a pom:pa* (urhatnékja van, rázza a rongyot). **Km.** *U-ri pompa, kóu-dus konyha* (fenn az ernyő, nincsen kas; nagy a cifraság s nincs mit enni).

pompás ~ (-onn) mn. 'prächtig, prachtvoll'.

Poncius ~, *Pancius* fn. az ismert bibliai név. **Sz.** *A· Panciussát!* (enyhébb káromkodás). *Én nem járok Ponciustól Pilátu:sig* (én nem kilincselek, nem járok fűhöz-fához).

pondró *pondróu* (-t, -ja) fn. 'féreg' (búzában, lisztben, sajtban, húsban). **Sz.** *Vóut· a:zonn an-nyi som :, mint a pond-róu :* (rengeteg sok). *Behullott a pondróu* (féreg támadt benne).

pondros *pondróus* mn. 'férges' (búza, liszt, sajt, hús).

pondrosodik l. megpondrosodik.

pongyola *pongyola* (-ánn) mn. 'hanyag, rendetlen' (ruha). *Be· ponyyolánn ál ráitad az a ruha! a)* 'hanyagul öltözött' (ember). *Be· ponyyola vagy! Gye-re : má, hadigazicsam meg ráitad a ru:hát.*

pont ~ (-ot, -nytya) fn. 'punkt'. **Sz.** *Éppem pont* (a legpontosabban, hajszálnyi pontossággal).

ponty *ponyty* isz. *Eltyem-pettyem ponyty!* (egy verses mondóka kezdete).

pontyé *ponytyé* (-t) fn. 'krumpli' (gyermeknyelvi szó: <kolompér).

ponyva ~ (-át, -ája) fn. 'plache'.

Ponyvás ~ hn. (Egri).

popa, popál l. papa, papál.

popó *popóu* (-t, -ja) fn. 'gyermekfar' (gyny. szó).

por *pōr* (-t, *porok, pora* és *pōrja*) fn. **1.** 'staub'. **2.** 'poralaku orvosság'. **Sz.** *O·jam pōr vā : , holy ha·rapni lehet :* (poros a levegő). *En·gegyen a főüd a pōr:nak* (engedjen egyik ember a másiknak). *É·vérték ráita a : pōrt* (v. *a sōr:pōrt*) (elnáspágolták). *Halóu porába* (holtában, siri porladásában). *Az Is·ten ál·gya meg : még a ha·l ó u p o r á b a is :* (még holta után is). **Km.** *Az öü·szit pōr·ba, a la·vaszit sár·ba* (t. i. vetik). L. pezsgő-, puska-, vaspör.

póráz *pórász* (-t, -ok, -sza) fn. 'sodrott madzag' (csepűből). **Sz.** *Ne· ereszt hosszú pórász:ra* (fogd szigorúbban, pl. a gyereket).

porcella *pōrcella* (-át, -ája) fn. 'adókönyv' (Szamoskóród).

porcellán *pōrcellán* (-t, -nya) fn. 'porzellan'.

porcellántányér *pōrcellántánygyér* fn. 'porzellanteller'.

porceika *pōrcika* (-át, -ája) fn. 'vminek izecskéje, részecskéje'.

porció *pōrcijóu* (-t, -ja) fn. 'adag, kimért rész'. *At-tam ne:ki ety pōr-cijóu pá-jínkát. Min-denki vigye el a maga pōr-cijóu:ját. Sz. Mek-kapta a pōrcijóu:ját* (megkapta megérdemelt büntetését). *A má meg-itta a maga pōrcijóu:ját* (részeg).

porcióz l. kiporcióz.

porcogó *pōrcogóu* (-t, -ja) fn. 'knorpel'.

porcogós *pōrcogóus* mn. 'knorpelig'.

porcukor *pōrcukōr* fn. 'porrá tört fehér cukor'.

porcsfű *pōrcsfű* fn. **1.** 'polygonum aviculare L.' **2.** 'portulacca oleracea L.'

Porcsogó *Pōrcsogóu* hn. (Amac).

póré *póuré* (-t, -ja) fn. **1.** 'az a spárga, melyre a szárítani való dohányleveleket fűzik'. **2.** 'füzér, füzérnyi'. *Ety póuré dohány.*

Porgolát *Pōrgolát* hn. (Kisbábony).

porhanyó *pōrhanyóu* mn. 'locker' (föld).

porhanyósít *pōrhanyóusit* (-ok, -öl) ts. i. 'lockern' (földet). L. megporhanyósít.

porköpenyeg *pōrköpenyeg* fn. 'staubmantel'.

porlós *pōrlóus* mn. 'porhanyó, omlós belü' (tészta, pogácsa).

Porond ~ hn. (Kisar).

Porondos ~ hn. (Dabolc).

poros ~ (-onn) mn. 'staubig'.

porosodik ~ (-ott) tn. i. 'staubig werden'.

poroz ~ (-ozok, -ozól, -ozott, -ozna, -ozzon) tn. i. **1.** 'port csinál, port ver föl'. *Ne porozzatok it, te pu-ja!* ts. i. **2.** 'stáuben, ausklopfen' (pl. nadrágot). L. kiporoz.

porszem *pōrszem* fn. 'stäubchen'.

portaléka l. portorikó.

portéka *pōrtéka* (-át, -ája) fn. **1.** 'árucikk, áru'. **2.** 'holmi, teremtés'. *Csu-nya pōrtéka az az: enyv, ha a hajába ra:gad. Be-kedves kis pōrtéka vagy!* (kis gyermeknek). *Sz. E-rity, te rossz pōrtéka!* (rossz csont, rossz pára).

portikus l. partikus.

portorikó *pōrtarikóu* (-t), *pōrtaléka* (-át, -ája) fn. 'portorico szivar'.

porzó *pōrzóu* (-t, -ja) fn. **1.** 'tintaszárító homok'. **2.** 'annak likaacsos fedelü tartója'.

poshad ~ (-ok, -öl) tn. i. '(állás, meleg stb. miatt) romlik, erjed, ízét változtatja' (étel, ital). **K.** *Ab-bú nem- élünz*

mek, ha mindig ithum posha:dunġ (itthon üdögélünk, nem forgunk a világban).

poshadġ *poshall* mn. '(állás, meleg stb. miatt) romlott (pl. étel), állott, nem friss (víz), rothadt (széna)'. *Ne idd aszt a poshal vi:zel. Ős-sze kém má szedni aszt a kis poshal szē:nát.*

Pósnékátyó *Póusnėkátjóu* hn. (Szamoskóród).

posta ~ (-át, -ája) fn. **1.** 'üzenetvivő, hírvivő, küldönc'.

A ki-rájkisasszom pos-lát küdött után:na, hogy men-nyen :

2. 'post'.

postamester *postamestēr* fn. 'postmeister' (falun).

Postaréġ *Postarit* hn. (Nagykároly).

postás ~ (-t, -ok) fn. 'hírvivő, üzenetvivő'. *Aszt-üzenē vis:sa, hoty szar- a postás:nak.*

posvány *pocsvány* (-nt, -nyok) 'sumpf, morast'.

posványhely *pocsváhejj* fn. 'mocsár, posványos hely'.

poszog ~ (-ok, -kšz, -oll) tn. i. 'csendesén fingik'.

Poszogó *Poszogóu* hn. (Kőszegremete).

poszomántos l. paszomántos.

posztó *posztóu* (-t, -ja) fn. **1.** 'tuch'. **2.** 'tuchen'. **Sz.** *Te-, rősz- posztóu!* (vásott, csintalan gyermek). *Se- pész, se- posztóu* (a várt bevételekből egyet sem kaptam meg).

posztókalap *posztóuġkalap* fn. 'filzhut'.

pótkávė *póuġkávė* fn. 'kaffeesurrogat'.

pótlás *póuġllás* (-t, -a) fn. 'zulage' (pl. fizetésben).

pótol *póuġtől* (-olok, -ős; -óttam) ts. i. 'ersetzen'. L. ki-, meg-, összepótol.

potrohos ~ mn. 'nagyhasú, pocakos'.

pottyán ~ (-ok, -ās) tn. i. 'plumpsen'. L. ki-, lepottyán.

pottyant ~ (-ok, -ól) ts. i. 'fallen lassen'. L. kipottyant.

potya ~ mn. **1.** 'ingyenes, ingyen adott, ingyen került'.

Vóut- potya pájij:ka e-lég. Potya napszám. Potya bōr. Szereti a potyát. **2.** 'főlös, főlösleges'. *Van az é rőuzsámnak elēk potya péze, hoty köüccse* (Nd.).

potyán *potyánn* hsz. 'potom áron, olesón'. *Na-gyom potyánn allam el a disz:nóut.*

potyánka *potyánka* (-át) fn. 'híg sár az úton'. *Be-le ne lépj a potyánká:ba.*

potyázik ~ (-ok, -ól) tn. i. ' ingyenesből eszik-iszik, potyából fogyaszt'. L. elpotyáz.

potyka ~ (-át, -ája) fn. 'karpfen'. **Sz.** *O-jaġ kövér, mint a poty-ka* (sertésről, borjúról).

potyog ~ (-oll) tn. i. 'gyakran esik (magasból), egyre-másra hull'. *Potyog a körté.* **Sz.** *Po-tyokhacc : it, Nem- kellessz : itt, Rest- a le:gēn, Nem- ugrik : itt* (mondja tr. a fonóban a leány, ha a leesett orsót figyelmetlenségből nem kapja fel az orsóleső legény).

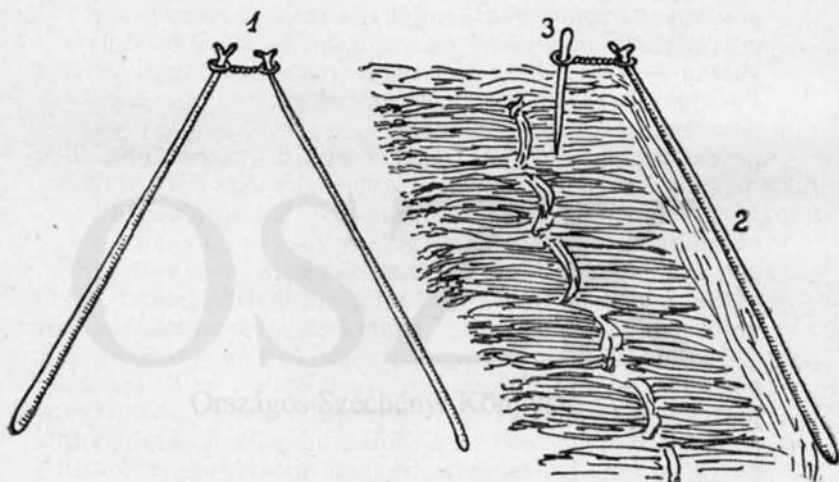
potyogtat *potyoktat* (-ok, -öl) ts. i. 'hullat, el-elejt' (pl. lyukas zsebből egyetmást). L. elpotyogtat.

potyol *potyól* (-olok, -ősz) ts. i. 'püföl, ver'. L. megpotyol.

povedál *povedáll* (-ok, -sz) tn. i. 'fecseg, locsog, papol, dumál'.

pozdorja *pozdőrja, pozdőrnya* (Szamosszeg) (-át, -ája) fn. 'len- és kenderszálnak a töréből (tilóból) szétszóródó szilánkja'. Sz. *Ugy· ényútóuzot* :, *mínt a ku-tya a pozdőr:jánn* (csúnyán elnyujtózott). *Ugy· ég* :, *mínt a poz-dőrja* : (rohamosan, ropogva). Nr. Őszi búzavetés után pozdorjával hintik be a búzaföld két végét, hogy a búza üszkös ne legyen.

pózma, -áz l. pózna, -áz.

Pózna.

pózna *póuzma* (-át, -ája) fn. 'a fedélre kétfelől lecsüngő nehéz rúdpár, mely a fedélszalmát a szél ellen óvja'. A rajzon: 1. párpóuzma; 2. árva- v. özveypóuzma; 3. hegyesfa.

póznáz *póuzmáz* (-ok, -öl) ts. i. 1. 'póznával ellát, föl-szerel' (fedelelet). 2. 'csépel, páhol'. Az em-ber a kis pá-cikóvāl *póuz-mászta a fi:jut*. L. bepóznáz.

pő ~ (-t, -je) fn. 'a p betű neve'.

• **pősik** *pőücsik, prőücsik* (-et, -je) fn. 'lólégy, bögöly, mezei légyfajta, mely nyáron az igavonó ökröt s különösen a lovat háborgatja'.

pősikel *pőücsikél, pőücsiköl, prőücsiköl* (-t) tn. i. 'fejét a pősik v. lólégy ellen ritmikusan le s fel ingatja' (a ló): Vö. pipázik.

pödör l. peder.

pöffed ~ (-tt) tn. i. 'puffad, duzzad, dagad' (vmely testrész). L. fel-, megpöffed.

pöffedt pöffelt mn. 'duzzadt, kissé dagadt' (testrész).

pök n., l. köp.

pörköl n., l. pergel.

pörlekedik l. perlekedik.

pösze ~ mn. **1.** 'fakó, igen szöke' (haj). **2.** 'szöszhajú, igen szökehajú' (gyermek).

pöszméte l. köszméte.

pöttyen l. megpöttyen.

pöttyöngő pöttyöngőü (-t, -je) fn. 'a pulyka (v. a kakas) lecsüngő piros bőrszakállá'.

pöttyöngős pöttyöngőüs (-önn) mn. 'lötyögős, csüngő, lompos, nagyon bő' (ruha). *Pöttyöngőüsönn ál rájta a ruha.* **Sz.** *Na-gyom pöttyöngőüsönn esel ne:ki, hogy asz mon:tađ* (keservesen, zokon esett, érzékenyen vette).

prádé ~ (-t) fn. 'tempó'. *A gunárom az este Aszt a prádét mektette: Térgyig erőü naty hóüba Felmászott a tojóyra* (Nd.).

prádés ~ mn. 'parádés' (ló, kocsis).

prádés-kocsis ~ fn. 'hintóba fogott lovakat gondozó kocsis, nem ígás kocsis'.

prádés-ló prádés-lú fn. 'hintóhoz való ló, nem ígás ló'.

práhol l. paráhol, be-, megpráhol.

praktika ~ (-át, -ája) fn. 'furfang, ravaszság, fortély'. *Min-déjele pa-raszt praktikáját előüvette :*

prail-málé ~ fn. 'horpadt v. gödrösszemű, piroscsutkájú tengeri'.

prankót pranıkóut, pronıkóut mn. 'koldus, vagyombukott'. *Pranıkóutttá lette az ap:ját. Ha ē-veszik tüllem eszt a kesz-kenőüt, e-gésszem pronıkóutttá leszek : Sz. Az a nē-hán krāicár mán eg-gyikőünket se tesz em pronıkóut:t:tá* (nem szegényít meg).

préda ~ mn. 'pazarló'. *A fe-lesége na-gyom pré-da.*

prédál prédáll (-ok, -sz) ts. i. 'pazarol, tékozol'. L. elprédál.

prédikáció prédikációjü (-t, -ja) fn. 'egyházi beszéd'. **Km.** *Hos-szu kölbász, rö-vit prédikációjü* (ez a legjobb, mondják tréfásan).

prédikációs-halott prédikációjús-halott fn. 'papi szónoklattal eltemetett halott'. **Sz.** *Nem-lez belőillet prédikációjús-ha:lott* (nem sokra viszed). *Eb-bü se lesz prédikációjús ha:lott* (nem lesz belőle semmi; nemcsak emberről, hanem dologról is).

prédikál prédikáll (-ok, -sz) ts. i. 'templomban szónokol'. **K.** *Pré-dikállhacc an:nak* (beszélhetsz, magyarázhatsz).

prépost prépos fn. **K.** *Naty-prépos vóut szegē Zsöü:ji* (nagy okos).

prépostkodik *préposkodik* (-ött) tn. 'okoskodik, bölcselkedik, nagyképmen magyarul vmit'.

presbiter *prezsbítér* (-t, -erek, -je) fn. 'az egyháztanács tagja' (a reformátusoknál).

presbiteri-gyűlés *prezsbiteri-gyűllés* fn. 'egyháztanács gyűlés' (a reformátusoknál).

presbitérium *prezsbitérium* (-ot) fn. 'egyháztanács' (a reformátusoknál).

presbiterpohár *prezsbítérpohár* fn. 'jó nagy borospohár'.

prezent ~ (-et) fn. 'ajándék'. *A-dol neki prezem:be ety pe-necilust* .:

prezentel *prezentél* (-elek, -ész) ts. i. 'ajándékoz'. L. megprezentel.

prezur l. plezur.

pries *pricscs, pics* (Kömörő) (-et, -e) fn. 'deszkaágy, padágy'. *Bujj o-da a pics alá.* (Kömörő). Vö. ném. puitsche.

primás *primás* (-t, -ok, -sa) fn. 'elsőhegedűs' (a cigánybandában).

primózik *primóuzik* (-ok, -öl) tn. i. 'a bandában elsőhegedűt játszik'.

Prinyiláz ~ hn. (Halmi).

próba *próuba* (-át, -ája) fn. 'kísérlet, próbálás'. **Km.** *Próuba sze-rencse* (audaces fortuna iuvat).

próbál *próubáll, tróubáll* (Kocsord) (-ok, -sz) ts. i. 'probieren, versuchen'. *Próubái szedni ě kis meg:gyet. Km. Aki nem próubál, se nem nyér, se nē vesz* (az olyan ember halad az életben, aki próbál). L. bele-, fel-, ki-, megpróbál.

próbálatlan *próubállatlan* mn. **1.** 'tapasztalatlan, járatlan, tanulatlan'. *Ne kűggyetek oda ijem próubállatlan embere:ket. Mi-re tuc menni avval a próubállatlan tinóuvál? 2.* 'ki nem próbált'. *Ne killóuggy avval a próubállatlan kaszá:vál.*

próbált *próubállt* mn. **1.** 'tapasztalt, jártas, gyakorlott'. *Próubálltabb embereket kűggyeteg bikát ven:ni. Próubállt kocsis. 2.* 'jól ismert, sokat gyakorolt'. *Próubállt mestérségem má nekem a tinóu szoktalá:sa.*

próeák *próucák* (-ot, -ja) fn. 'katonai (kenyeres) tarisznya' (kaszárnyai szó). Ném. brotsack.

processzió *proseccijóu* (-t) fn. 'körmenet'. **Sz.** *Járja a proseccijóut* (tr. = hasmenése van, járja az árnyékszéket).

prófeta *próufjéta* (-át) fn. 'prophet'. **Km.** *Ety próufjéta se kedves a maga falujá:ba* (memo propheta in patria).

prófund *próufjunt, próufont* (-ot, -nytya) fn. 'komiszkenyér'.

prókátor *próukátör* (-t, -ja) fn. 'ügyvéd, szószóló'. **Km.** *Fo-gadallam próukátörnak ep-szar az órá:ra v. ku-tya-szar a fizetē:se* (hivatlanul ne szólj a mások vitás ügyébe).

Promenádkert *Promonát-kért* fn., régen egy sétakert neve volt Szatmáron.

pronkolós *pronkolóus* mn. 'pazarló, tékozló'. (Egyszer hallottam.) Vö. pangolós, pronkót.

pronkót l. prankót.

prosecció l. processzió.

protokollum *prótokolum* (-ol, -ja) fn. 'jegyzék, jegyzőkönyv'.

próvent *próuvent* (-et, -dbe), *próventus* (Mezőgecse) (-t, -sa) fn. 'papbér'.

próventus l. próvent.

prócsik, prócsiköl l. pöcsik, -el.

prunkuj *prunķūi* (-t, -ujok) fn. 'gyerek' (tr.). *Gyēr-tek előű, prun-kujok!* Vö. oláh *prunc, pruncul*.

pruszli ~, *puszli* (-t, -ja) fn. 'női mellény'. *Hozd el a puszli:tot.*

prüesök l. tücsök.

prüsszent ~ (-ek, -él, -ett, -ene, -ncsen) tn. i. 'niesen'.

Nr. Ha valamely kijelentés, állítás után prüsszent az ember, azt jelenti, hogy az állítás, kijelentés igaz.

prüsszentés *prüsszentés* (-t, -e) fn. 'niesen'. **Nr.** A prüsszentés bosszúságot jelent, vagy pedig azt, hogy megverődik az ember.

prüszköl *prüszköl* (-ölök, -ősz) tn. i. 'niesen'. **Nr.** Aki prüszköl, megverődik.

prüszkölés *prüszkölés* (-t, -e) fn. 'niesen'.

puea ~ (-át, -ája) fn. 'fiúgyerek nemi szerve, bögyörő'.

Sz. *Kūr-ta a gu:bám, Ki-láccik a pu:cám* (tréfás mondóka).

pucér ~ *pucér* (-onn) mn. 'meztelen, ruhátlan'. *Pu-cěrom marattam: én.*

pucér-krumplileves *pucér-kolompérleves* fn. 'olyan krumplileves, melyben nincs se habarás, se rántás, hanem szalonna van belépörkölve'.

pucérlökés *pucérlökés* fn. 'kuglizásnál az olyan dobás, mikor a golyó a pálya elején lefektetett deszkát nem érinti'.

Pucik ~ hn. (Ökörítő).

puckos ~ mn. 'csupasz, szórtelen, tollatlan, pihétlen'.

Puckos veréb, puckos egér. (1—2 napos állat.)

pucók *pucóuk* mn. 'csupasz; meztelen'. *Pucóuk veréb. Pucóuk puja.*

pucol *pucól* (-olok, -ősz) ts. i. 'tisztít, fényesít' (fegyvert). Kaszárnyai szó. **Sz.** *Pucójj innen!* (kotródj innen). Vö. ném. putzen. L. kipucol.

pucu ~ isz., malachívó szó. *Cę, cę, cę! pucu! pucu!*

pucutészta *pucutészta* fn. 'metélt tészta, nudli'. (Szamoszeg.)

pudli ~ (-t, -ja) fn. 'pult a boltban'. *A pud-li mellé esett a: pész.*

pudvás ~ mn. 'taplós' (pl. retek).
puffadt *puffatt* mn. 'aufgedunsen, aufgebläht'. Sz. *O-jam, mint a puf-jad béka* : (feldúzta az orrát).

pufli ~ mn. 'pufók, telt arcú'.

pufók *pojók* mn. **1.** 'telt arcú, a kövérségtől duzzadt arcú' (ember). **2.** 'olyan (madár), melynek az arcán kétfelől sűrű, gazdag pihézet nőtt'. *Pojók csírke, pojóg galamb.*

puha ~ (-ánn) mn. **1.** 'weich' (pl. kenyér, ág). **2.** 'langyos, meleg'. *Pu-háb mán e kicsit odabenn a leve:göü.* Sz. *Pu-ha, mint a vāi* (pl. körte, alma).

puhaszt ~ (-ok, -öl) ts. i. 'üt, vág'. *O-janokat puhasztot rāi:ta, hogy!*

puhit l. megpuhit.

puhogat l. megpuhogat.

puhul *puhull* (puhült) tn. i. 'puhává lesz'. *Te-gyűk a kör:tét az áty-júbe, hat puhujjon* : L. megpuhul.

puj *pūi* isz., pulykahivogató szó. *Pūi, pūi, pūi!*

puja, pujás l. pulya, pulyás.

pukkan ~ (-t) tn. i. 'knallen, platzen' (puska, hólyag, pattogatott kukorica). Km. *In-káp has pukkannyom* ; *minthogy étel marag:gyon* (a nagyehető embert jellemző tr. km.). L. kipukkan.

pukkanes *pukkançs* (-ot) fn. 'puzduri természetű, hirtelen fölfortyanó ember'. *Na, néz:ze meg az embēr, mi-jerj kis puk-kaçs.*

pukkant ~ (-ok, -öl) ts. i. **1.** 'platzen machen'. **2.** '(tűz fölött rostán) pattogat' (kukoricát). *Gyēr-tek, puk-kaçsun má-lét.*

pukkant-málé *pukkam-málé* fn. 'pattogatott kukorica'.

pukkantó *pukkantóu* (-t, -ja) fn. **1.** 'fölfútt hólyag v. papírzaeskó, mely kipukkantva nagyot szól'. **3.** 'sárgalacsin, melybe hüvelykujjal lyukat nyomnak s a lyuk szájával lefelé a fapallóhoz vágják, mire a beszorult levegő kipukkan s nagyot szól' (gyermekek játéka). **2.** 'halhólyag, kopoltyú'. **4.** 'datura stramonium L.'. Sz. *O-jan kövēr* ; *mint a puk-kantóu* : (jólakott, megtelt). *O-jā szép a kē:nyēr, mint a puk-kantóu* : (szépen föl-nőtt, fölpuffadt a kemencében).

pukkantózik *pukkantóuzik* (-ok, -öl) tn. i. 'sárgalacsint pukkantgat' (L. pukkantó 2.).

pulikutya ~ fn. 'kicsiny fekete, göndörszörű juhász-kutya' (ez térítgeti a juhnyáját).

pulindra ~, *pundra* (-át, -ája) fn. 'hosszú, bő felsőkabát'.

puliszka ~ (-át, -ája) fn. 'kukoricalisztból vízben főzött pép'. (Szokottabb neve *tokány*.) Sz. *Gyēnge, mint a puliszka* (gyenge gyerek v. ember).

puliszka-janesi, puliszka-jankó *puliszka-jaçsi, puliszka-*

*jan*kóu fn. 'erőtlen, gyöngye gyermek; lágy, erélytelen, gyáva és gyöngye ember'.

pulitéros, pulitéroz l. **politúros, politúroz**.

pulya puja (-át, -ája) fn. 'gyermek'. *Fiju puja, jám puja. Jár-já még a nyavaja a Svārcné pujá-ját? Még ak-kor ojam pu-ja fiju vóutam*: **a**) 'gyereknép, gyermekhad, a gyerekek'. *E-iggyetek onnem, pu-ja! Nem-tom ez a tanétóu, hoty-szereli nyö-vekedni avval a pujá:vāl. É-tóütt egyg óu-ra is*.; *miq a puját összeszērkesztel:tük. Be-nagy égedelembe vagyok evvel a pujávāl* (ezekkel a gyerekekkel). **b**) 'gyermeki, gyermekes'. *Be-puja eszed van!* **K.** *Be-naty puja vagy!* (nagy gyerek). **Sz.** *Sok-a do:log, mint szörgos*.; *sok-a pu-ja, mind-ronygyos*: (nem mehetek, sok a dolgom) *Fé-re, pu-ja, jön-a gu-ja!* (félre gyerekek!) **Km.** *So-se hāl meg, akinek pujája*: *van* (mert a gyermekében tovább él). *O-jan a puja dóu:ga, mint az iny-gyē szóuga*: (nincs benne köszönet). (Adorján.) *E-sóüt, pu-ját, rony-gyozs gubát so-ha se kēl kēr:ni* (ügyis lesz elég). *Pu-jának kés*., *hogy be-leessen* (ártalmas eszközt ne adj a gyermek v. éretlen ember kezébe). L. gazipulya, kispulya.

pulyába való cukor pujába való cukōr fn. 'olcsóbb fajta, gyerekeknek való csemege cukor'. *Ag-gyon két krājcár-rē pu-jába való cukrot*.

pulyacsináló sipka pujacsináló sipka fn. 'a zsidók kis bársonysapkája a fejbúbon' (tr.).

pulyaeszü pujaeszü mn. 'gyermekeszü'.

Pulyafiridő Pujafiridő fn. 'a Túr egyik része Ricsse mellett'.

pulyafiú pujafiju fn. 'gyerek, gyermekkorban levő fiú'. *Mikō pu-jafiju vóutam, mēk jenn-állott a klast:rom*.

pulyagazdasszony pujagazdasszony fn. 'gyerekgazdasszony'. **Km.** *Ma-lac-szalonna, pu-jagazdasszon nem-csinál būsē:get* (nincs benne sok köszönet).

pulyalyány pujalyány fn. 'gyereklány'. *Ak-kōr még ojan kis pu-jájá vóutam*:

pulyás pujás mn. 'gyermekes, gyermekhez illő'.

pulyáskodik pujáskodik (-ok, -öl) tn. i. 'gyerekeskedik'.

pulyka pūika (-át, -ája) fn. 'truthuhn, indian'. **Nr.** *A pulykát bosszantó gyermekversike*: *Szebb a páva, mint a pūika, Mērt a pūika tyukszaros, A páva meg aranyos*. L. sarjúpulyka.

pulykakakas pūikakokas fn. 'truthahn'.

pulykaorra pūikaōra fn. 'a pulyka lecsüngő vörös lebernyegje a fején'.

pulykataréj pūikataréj fn. 'vörös paréj, melynek lecsüngő vörös virágzata van'.

pulykatojás pūikatojás fn. 'truthühnerei'. **Sz.** *O-jā szep-lőüs*.; *mint a pūi-katojás*: (arcról).

pumikutya ~ fn. 'öleb, szobai kutya'.

pumpa *pompa* (-át, -ája) fn. 'szivattyú' (kül. tüzifecskeendő). *Husz-tam a pom:pát.*

pundra l. pulindra.

púp *pupp* (-ot, *pupja*) fn. **1.** 'az ember köldöke'. **2.** 'a csecsemő köldökzsínórja'. **3.** 'dúc a háton'. **4.** 'gömböcske, hegyecske'. *A përsëj pupja. Sz. Hogy- vagy? Nëm-pereg a pup-pod?* (tréfás kérdés.) **Nr.** A megszületett gyermeknek levágott *puppját* (köldökzsínórját) össze-vissza kötözik, gubancolják, megszáritják s hét éves korában a gyerek kezébe adják, hogy bontsa ki. Ha ki tudja bontani, akkor minden sikerülni fog neki az életben.

púpos *puppös* mn. 'buckelig'. **Sz.** *Ap-re pup-pos, vas-kalapos!* (usgyé! vesd el magad! fussál!)

pupperege ~ (-ét, -éje) fn. 'denevér, szárnyas egér'.

Nr. A gyerekek a röpködő denevérnek ezt kiabálják: „*Pupperege, gyere haza! Kására, vására, Tőütöl káposztára.*” — A denevér szárnya a néphit szerint szerelmi varázsszer. Ha valaki le akarja rázni a nyakáról a terhére vált szerelme, vagy meg akarja nyerni a közömbös szeretőt, fogjon „*pupperegét*”, tegye bele új csuporba, ássa el egy hangyabolyba, de fusson onnét, mert az ember megsüketül a visításától. Másnapra a hangyák a denevért teljesen szétszedik, csak a csontját hagyják meg. Van a denevér csontvázában egy villaalakú meg egy gereblyealakú csont. Ha a tolakodó szerelme a villával megérinti a leány, sohasem alkalmatlanodik többé. Ha pedig a közömbös szeretőt a gereblyével érinti meg, utána bomlik.

puppös l. púpos.

purdé *pürde* (-t, -ja) fn. 'cigánygyerek'. **K.** 'meztelen gyermek'.

puska ~ (-át, -ája) fn. 'büchse, flinte'. **Sz.** *Az em-bërt meg ë-vitte a pus:ka A-mërikába:* (elvitte a fene = elment). *Vajõ hát-ezeket a rucá:kat ho-va vitte mán a kis pus:ka?* (hova vitte a kis fene? = hova mentek el?). L. gummi-, bőr-, nyíl-, vízipuska.

puskagolyó *puskagolyó* fn. 'flintenkugel'.

puskapor *puskapör* fn. 'schiesspulver'. **Sz.** *O-jam, mïnt a pus-kapör:* (lobbanékony, hirtelen haragú).

puskás ~ (-t, -ok) fn. 'schiesser, schütz'. **Km.** *Mïn-dë ros-z pus-kásnak van ety kifogá:sa* (az emberek kudarcukért sohasem önmagukban, hanem mindig a körülményekben keresik a hibát).

puskáz l. elpuskáz.

Pusszeg ~ hn. (Lázári.).

puszli l. pruszli.

puszpáng l. pispáng.

puszta ~ mn. **1.** 'bloss'. *Pusz-la kézzel nem tudod megfog:ni* fn. **2.** 'heide, wüste'.

Pusztaberena ~ hn. (Szárazberek).

Pusztaláz ~ hn. (Fertősalmás).

Pusztarekesz ~ hn. (Méhtelek).

Pusztarét *Pusztarét* hn. (Fertősalmás).

Pusztariese ~ hn. (Kisnamény).

pusztaság ~ (-ot) fn. 'wüste'.

pusztigat l. pusztítgat.

pusztít *pusztít, pusztít* (-ok, -öl) ts. i. 'verwüsten, verheeren'. L. elpusztít.

pusztítgat *pusztítgat* (-ok, -öl) ts. i. 'folyton pusztít'.

pusztul *pusztull* (-ok, -úsz) tn. i. **1.** 'vész, megsemmisül'.

2. *Pusztujj innen!* ('távozz, takarodjál.') L. elpusztul.

putina ~ (-át, -ája) fn. 'bödön, bádogbödön'. **K.** *Te, kis pu-tina!* (kövér, jóllakott, nagyhasú gyermek.) **Sz.** *Ugy-jóllaktam : , hogy o-jā vagyok : , mint a pu-tina* (csakúgy feszül a hasam). L. zsírospatina.

Putru l. Belső-, Külsőputru.

putton *puttony* (-nt, -nya) fn. 'butte' (a szőlőhordó p. fából, a tejhordó bádogból).

puzsi ~ isz. csikóhivogató szó (Fertősalmás). *Puzsi-, puzsi-, puzsi!*

puzsu ~ isz. lóhivogató szó. *Puzsu-, puzsu-, puzsu!*

pú ~ isz. a puska durranását utánzó szó.

püecök *püecők* (-öt, -je) fn. 'a zsák szájának kibővítésére való betoldás'. (Géberjén.) Vö. MTsz. picók.

püff ~ isz. 'ütes hangját utánzó szó'. *Püf-neki!* **Sz.** *Püff!* az apád jóureggelít! (így ripakodnak tréfásan a gyerekre, mikor a fejét valamibe beléüti.)

püffen ~ (-t) tn. i. 'puffan'. *Ugy-beleváktam a je:jem, hogy mék püf-fent:*

püffent ~ (-ek, -él) ts. i. 'úgy üt, hogy püff hangot ad'. *A há-tára püffentelt egy na:gyot. Az asz-tálhosz püffented a je:det.*

püfög ~ (-ött) tn. i. 'pufog, püff hangokat ad'. *Ugy-megvërte : , csakuty pü-fögött:*

püföl *püföl* (-ölök, -ősz) ts. i. 'üt-ver, páhol'. L. meg-püföl.

pünköst *pünköst* (-öt, *pünközsbe*) fn. 'pfingsten'. **Nr.** Karácsony és pünköst első napján a gazda ne aludjék nap-pali álmod, mert el fog ázni a szénarendje. „*Karácsonba kalácsot, husvèdba hust, pünközsbe csak kényeret, asz is csak uty, ha lehet*“, mondja a népi szabály az ünnepi ételekről. (Pünköstben azért kényeret, mert ilyenkor már fogyatékan van a finom liszt.)

pünkösti bejövétel *pünkösti bejövétel* fn. 'pünköst ünne-

pén tartott népünnep a magyarok bejövetelét jelképező népszokással'. **Nr.** Püünköst előestéjén kimennek a legények és ifjabb házasférfiak az erdőre, hol előljárókat választanak (alispán, szolgabíró, pandurok), sorozást tartanak s a besorozottakkal mindenféle próbát tartanak (tüzet ugratnak stb.). Átmulatván az éjszakát, hajnalban megindul a felkoszorúzott ló- és ökörszekerekből álló menet. Az élen lovas bandérium halad, melynek tagjai szőrén ülik a lovat. Nótaszó mellett végigvonulnak a falun, a templomot körüljárják. Néha még a szomszéd faluba is elmennek. (Kispalád.)

püünkösti királyság *püünkösti kirájság* fn. **1.** 'rövid ideig tartó hatalom v. uraság'. **2.** 'egy kerti virág neve'. **Sz.** *Ad-dik tárt: e, mint a püünkösti kirájság:* (rövid ideig tart). *Egy napos:*, *mint a püünkösti kirájság:* (rövid tartamú).

püünköstirózsa *püünköstirózza* fn. 'pfingstrose'. Máskép: bazsarózsa.

Püünköst-töltése *Püünkös-töltése* hn. (Kisnamény).

püü ~ (-t, -je) fn. 'tütü, víz, ital' (gyny.).

püspök ~ (-öt, -ök, -je) fn. 'superintendent, bischof'.

püspökfalatja *püspökfalattya* fn. 'a szárnyas majorság farktövi része'. **K.** *Jóul odavákta a püspökfalat:tyát* (a fenekére esett).

püüstő l. pisztoly.

R.

— r isz., kutyaingerlő szó.

rá ~ hsz. **1.** 'darauf, daran, auf v. an ihn'. *Rám, rád, rá, rányk, rátok, rájok* auf mich, auf dich, auf ihn v. sie stb.)

2. 'magára (magamra, magadra stb.)'. *Bi-zon nem tudom: é so-ha, hogy mit huzonyk: rányk, ha ijen drága lessz a ru:ha.* —

3. igekötő 'auf-, darauf- etc'. (lásd az egyes igéknél). **Sz.** *Ne-rá, ne!* (e szavakkal terelik a jószágot itatóra). *Rá van* (ellené van, rátámad vkire). *Be-rá vattok!* (beh ellenem vagy-tok! beh rám támadtatok!)

ráacsarkodik l. ráagyarkodik.

ráad ráad ts. i. **1.** 'ráölt, ráhúz' (ruhát). *Ad-rá ára a pujára az uj:jast, mē hi-dek szél fűj:* **2.** 'darauf geben' (pl. áldást).

ráagyarkodik *ráacsarkodik* tn. i. 'ráripakodik, ráförmed'.

ráakad ~ tn. i. **1.** 'ráakasztódik': *Nem akar ez a vidēr ráakadni a harog:ra.* **2.** 'rátalál, rábukkan'.

ráakaszt ~ ts. i. **1.** 'ráfüggeszt' (pl. ruhát a szegre).

2. 'ráköt'. *A-kasz rá egy gö:böt.*

rááll ~ tn. i. '(megszokás folytán) rátéved, rájár'. *Rá-áll a nyélve a hazukság:ra.*

rab ~ (-ot, -ok, -ja) fn. 'fogoly'.

rábecsül *rábecsüll* ts. i. 'az okozott kár értékét reá rója'. *Bát-rā rábecsülhecc ety félvėka má:lét. Rám becsültek kilenc köböl kölest* (Nd.).

rábecsültet *rábecsültet* ts. i. 'az okozott kár értékét kiszabatja reá'. *Ha ne-kem ak-kőr montátok vőu fris-sentėbe, hogy ű vėrte fűbe a kocál, hát rá-becsültettė vőuna :*

ráberzenkedik *rábėrzenkedik* tn. i. 'ráripakodik, dühös szóval ráförmed'.

rábíz *rábíz* ts. i. 'betrauen, anvertrauen'.

rabló *rablőu (-t)* fn. 'räuber'.

rablóvezér *rablőuvezér* fn. 'räuberhauptmann'.

rabol *raböl (-olok, -ősz, -ölt, -ólna)* ts. i. 'rauben, plündern'.

ráborít *ráburit* ts. i. 'rátakar, ráföd'.

ráborul *ráburull* tn. i. '(arccal) rádől' (pl. koporsóra).

rábőjtől *rábütől* tn. i. 'vkinek a vesztére bőjtöt tart, azért bőjtől, hogy vki meghaljon'. *Asz mongygák :, hogy az i-fijasszōra rá-bütöltek :, a-zěr hóut : meg.*

rábuvik *rábujik* tn. i. 'szorosan mögéje húzódik'. *Ne-bűj : rám, mē nem tudok tülled lők:ni.*

rabvas ~ fn. 'rablánc' (költ.). *Viselem a negyveny-nyőcas rabvasat* (Nd.).

rács ~ (-ol) fn. **1.** 'gitter'. **2.** 'rácsjászol a lőistállóban'. (A rácsba teszik a szénát s a ló onnan tépegeti.)

rácsap ~ ts. i. **1.** 'hirtelen rácsuk' (ajtót, fedelet). tn. i. **2.** 'ráüt' (pl. vesszővel). **3.** 'a levegőből rátámad'. *Rácsapott a hējja a kics esīrkė:re.*

rácsapódik *rácsapődik* tn. i. **1.** 'hirtelen rácsukódik' (pl. fedél a ládára). **2.** 'ráfröccsen' (pl. sár a ruhára).

rácsatol *rácsattól* ts. i. 'csat segítségével ráköt'.

rácsattant ~ ts. i. 'csattantással rázár' (pl. a láda fedelét).

rácsceppen ~ tn. i. 'csepp alakban rácsik'.

rácsceppent ~ ts. i. 'csepp alakban ráejt'.

Rácsigő *Rácsigőu* hn. (Óvári).

rácsíp *rácsip* tn. i. 'ráüt, ráhúz' (vesszővel, ostorral).

rácsos ~ mn. 'rácsozott, ráccsal ellátott' (pl. kerítés).

ráéhezik ~ tn. i. 'nagyon megkíván vmit'.

ráér *ráer* tn. i. **1.** 'érkezik, van ideje vmire' (pl. seprűt kötni). **2.** 'nem sürgős a dolga, nincs sürgős dolga'. *Hī-szē La-ci bātýád mīn-dég ráer :* **3.** 'várhat, nem sürgős' (vmi dolog). *'Sz a bu-za rá-ért vőum : mék hét-fűnn is :*

ráérik *ráerik* tn. i. 'elfog, meglep, utólér, rájön'. *Ráerik a fosás. Tūr-lőisztelle egy dara:big, de mán a fa-lu vėgin na-gyō ráert :* (igen szarhatnék volt).

rácsik ~ tn. i. **1.** 'darauffallen' (pl. ledobott tárgy, eső). **2.** 'erősen, kitarlóan kér, kérésével zaklatja'. *A fi-ju na-gyō rám eset :, hocs csak ve-gyem meg, ve-gyem meg. Hogy ojan na-gyō rácsell az embėre, hát an-nak is odaigerte a : jánt.*

ráesteledik ~ tn. i. 'eléri az est'. *Ba-tisz körül má na-győ ránk esteledett* :

ráf ~ (-ol, -ja) fn. 'a keréktalpra húzott erős vasabroncs' (eiserner reif). L. kerék.

ráfanyalodik ~, *ráfanyarodik* tn. i. 'rákényszerül'.
A szál-mára is ráfanyarodik, mikor é:hes.

ráfekszik ~ tn. i. 'sich darauflegen'.

ráfér ~ tn. i. **1.** 'elfér, elhelyezhető rajta' (pl. széna a szekérré). **2.** 'szükséges, elkél'. *Rá-férne a csizsmádra, ha e kizs zsrál mekken:néd. Sz. Ére a bō:ra rá-fér a dicsē:-ret* (gyenge, rossz bor).

ráfeszül *ráfeszüll* tn. i. 'rászükül' (pl. nadrág).

ráfog ~ ts. i. **1.** 'rászorít, rákényszerít' (pl. mester-ségre). *Nem lehet még azt a puját ráfogni ojan nehéz dolog:ra. 2.* 'ráirányoz, ráemel'. *Ráfogja a puskát, botol. Szi-dot, még a ka-pát is rá fokta. 3.* 'rámond, rákölt, ráhazudik'. *Ráfogja, hogy az ö-vé, oszt ē-viszi. Fog-juk rá, hogy ez a te kalapod. Ráfogja a más pujájára, hogy a törte : él. Sz. Err-á rá fog-rá* (mondják, ha vki úgy állít vmit, mintha bizonyosan tudná).

ráfordít *ráfördít* ts. i. 'umdrehen'. *Kéc-cer is ráfördítot-tam a kő:csot.*

ráfú *ráfűj* tn. i. 'anhauchen, anblasen'.

ráfut ~ tn. i. 'rákúszik' (növény). *Ráfutott a lopó:tok a kisz szíl-vafjára :*

ráfüvel *ráfüvél* ts. i. 'ráköt, ráragaszt'. *A lig lehet eszt a : gaszt le-tépni a hagymá:rúl, mintha rá-vóy fü-vélve :*

rág ~ (-ok, -ksz) ts. i. **1.** 'nagen, kauen'. **2.** 'mar'. *Hogy-rágja a bélemet ez a paprika ! 3.* 'szól-szapul, szóval bánt'. *Be-jóul tuggyátok az embért rágni !* L. megrág.

ragacsos ~ mn. 'tapadós, ragadós' (pl. a szöllőtől az ember ujjja).

ragad ~ (-ok, -öl) tn. i. **1.** 'haften, kleben' (enyv, bojtörján). **2.** 'fogózkodik, kapaszkodik'. *A lábába ragatt a nadái. Egymás hajába ragattak. 3.* 'belékap, beléharap'. *Ne-ellenkeggy a kutya:vál, mer a seg-gedbe ragad : 4.* 'ragályoz, fertőz' (betegség). **K.** *Jóy-sokkájig oł ragatt a szomszéd:ba* (soká oda ül). L. bele-, el-, meg-, össze-, ráragad.

ragadály *ragadái* (-t) fn. 'erőszakos, kapzsi gyermek, aki a másiktól erőszakkal elragadja a holmiját'. *Te, kis ra-gadái !*

ragadós *ragadóus* mn. **1.** 'tapadós' (pl. az ujj a gyümölcs levétől). **2.** 'ragályos, fertőző' (betegség). **3.** 'könnyen meg-bokrosodó' (ló).

ragaszt ~ (-ok, -öl) ts. i. **1.** 'kleben, kitten' (pl. bélye-get). *Nadáił ragasztottak a nyakába. 2.* 'fog, befog'. *Ha a négy-ökrömet elibe ragasztom, máj kihuzza : az. 3.* 'szerez, vesz'. *El-adnám eszt a bōr-nyut, legaláb ra-gasztanék magamnak*

eggy öütőü ru:hát. L. bele-, fel-, be-, ki-, le-, meg-, össze-, ráragasztl.

ragasztószege *ragasztószeg* fn. 'a lószekér rúdfején levő horgas szeg, melyhez négyes fogatnál a két első ló négyellőjét akasztják'.

ragieskál *ragicskáll* (-ok, -sz) ts. i. 'rágcsál'.

ragódik *ragóúdik* (-ok, -öl) tn. i. 'eszik, rágással foglalkozik' (tr.). *Jóú az a kőr-té? Ag-gyom : má né-kem is :, had-rágóúgyak ety ki:csit.*

ragombol *ragomból* ts. i. 'magára gombol, magára vesz'. *Ma délután is rám gombóltam én eszl az uj:jasl.*

ragondol *ragondól* tn. i. **1.** 'visszagondol, ráemlékezik'. *Még most izs bõrsóúzik a hátam, ha rágondo:lok.* ts. i. **2.** 'eltökél, rávesz, ráhatároz'. *Míg ű rá-gondolja magát a vására, addig más kéc:cer is megveszi :*

ragós *ragóús* mn. 'zäh' (pl. hús).

ragózik *ragóúzik* (-ok, -öl) tn. i. 'fogózik, ragad, kapaszkodik'. L. bele-, meg-, összeragózik.

Ragozna l. Kis-, Nagyragozna.

ragya ~ (-át) fn. **1.** 'rozsdaszín folt levelen, gyümölcsön'. *É:vérte a ragya a szõül:lõüt. Meg-ütötte a ragya a diny:nyét.* **2.** 'nyári napsütéskor hulló eső'. *Esik a ragya.* **3.** 'himlőhely az arcon'.

ragyádzik l. megragyádzik.

ragyaeső *ragyaesõü* fn. 'nyári napsütéskor hulló eső'.

ragyás ~ mn. 'himlőhelyes'.

ragyaütött ~ mn. 'hõütött, ragyavert'.

ragvog ~ (-ott) tn. i. 'glänzen'. *Sz. II vagyok, ragvogok, mint a fekele szurok* (tr. = itt vagyok).

ragyujt *ragyút* ts. i. **1.** 'föleje gyujt, fölötte meggyujt'. *Av-vá fenyegette :, hogy rá-gyúttya a há:zát.* **2.** 'pipára gyujt'. *Na:, ill: a zacs:kóú, nem-gyútó-rá?*

ragyúul ~ tn. 'rajta összegyúul'. *Ragyúul a sok légy az étère.*

ráhág ~ tn. i. 'rálép, rátapos'.

ráhagy *ráhágy* ts. i. **1.** 'reáhagyományoz, rátestál' (örökséget). **2.** 'helyesel, nem mond nemet'. *Ha nem: igaz is, ma-ga csak hag-gya rá.*

ráhány ~ ts. i. **1.** 'rádobál'. **2.** 'ráver'. *Miny-gyá rát hányok evvel a kasõrnyá:vál.*

ráhányik ~ tn. i. 'ráokád'.

ráhasal *ráhasál* tn. i. 'hason ráfekszik'.

ráhurkol *ráhürköl* ts. i. 'hurok kötéssel ráköt' (kötelet).

ráhúz *ráhuz* ts. i. **1.** 'rávon'. **2.** 'ráüt, rávág'. *E-rigy, mē rát-huzok evvel a bot:tál.* **3.** 'hegedülni kezd, rázendít'. (ts. rgzás). *Huzd rá, cigán, disznóú adok* (Nd.).

ráhúzódik *ráhúzódik* tn. i. 'göbre húzódik'. *Ráhúzódott a gatyamaddza:gom.*

ráhúl ~ tn. i. 'ráfagy, hülés következtében rátapad' (pl. a sertés bőre a szalonnára). **Sz.** *A bőr hüjjő rád!* (átok = halj meg).

raj *rāj, rōj* (Pusztadaróc) (*rajaf* v. *rājít, rajok, rajja*) fn. 'a méhcsalád eresztése, szárnyra bocsátott fiasítása'. *Élsőü, másod, hármad rāj. Sz. Befogja a rājít* (kasba fogja). *Összeüti a rājít* (összecsapja, egyesíti).

rájár ~ tn. i. **1.** 'fogyasztására jár'. *É-ducták a ka-zálba a kör:lét osz rá-jártak.* **2.** 'megszokás folytán rátéved'. *Már e-gésszē rá-jár a nyélve azokra a csuv beszédek:re.* **Sz.** *Rájár a rud* (üldözi a balszerencse). *Ugy-járnak: rá, mint a jóy-kutra:* (híres kurva).

rajkó *rājikóy* (-t, -ja) fn. 'cigánygyerek'.

Rajna *Rājina* fn., kutyanév.

rájön ~ tn. i. **1.** 'ellene jön, rátör, rárohan'. *Rám-jöttek vaty ti:zen, de én nem-ijellem: meg.* **2.** 'megszáll, elfog' (roham, szeszély stb.). *Rájött a bolonygya. Uty-pofő váglak:, hogy rád-jön a nyava:ja. Be-rád jött a fonás!*

rajta *rājta* (-m, -d) hsz. 'daran, darauf, darüber'. *Nem mehetek átál rājta. a)* átvitt értelemben. *Csu-dálkozom rāj:ta. Meg-vagyok rāj:ta i-jedve:* **Sz.** *Rāj-tam keresi a ká:rát* (engem von felelősségre a káraért).

rajtakap *rājtakap* ts. i. 'ertappen'.

rajtavaló *rājtalavólóy* fn., 'a testén levő ruha'.

rajtorja l. lajtorja.

rak ~ (-ok, -öl v. -sz) ts. i. **1.** 'épít' (kazlat, boglyát, fészket). **2.** 'helyezget, teszget' (tojásokat a kosárba). **Sz.** *Rakja a táncot* (ropja, járja). *Tüzel rak* (tüzet tesz, tüzet készít). L. el-, fel-, ki-, megrak.

rák ~ (-ot, -ja) fn. 'krebs'. **Sz.** *A-zēr, hogy a rák: a ve-tésre ne mennyen* (kitérő válasz alkalmatlankodó kérdés elől). *Kön-nyeb vóuna a rák hátám Bédzsbe menni, Mint őjvélle a jóy jelőüll értekezni* (Nd.).

rákaesint ~ tn. i. 'jobb szemével vkire hunyorít'.

rakamazi ~ mn. 'Rakamazra való'. **Sz.** *Gya-rapoggya-tok, sza-poroggyatok, mint a ra-kamazi kolompér* (tréfás áldás, Adorján). (*Rakamaz* falunév.)

rákankargózik *rákankārgózik* tn. i. 'ráakaszkodik, rácsimpalygózik' (pl. a szekér saroglyájára).

rákankarodik *rákankarodik* tn. 'rácsimpalygózik'.

rákap ~ tn. i. **1.** 'rászokik'. *Még rá-kap ez a fi-ju a pi-pára:* *Rákapott a szemem az intésre* (Nd.). **2.** 'hozzájut, szert tesz reá'. *Sze-retnék rákapni ēre a kopaszfejü buzá:ra. A-lik tuttam rákapni a magvá:ra.*

rákapat ~ ts. i. 'rászoktat'. *Rá-kapattya a dísz-tóut a kē-nyére:, osz min-dég a kéné ne:ki.*

rákareol *rākārcōl* ts. i. 'aufkratzen'.

rakás ~ (-t, -sa) fn. 'haufe'. **a** mértékjelölő: 'sok'.
Egy rakás pénz. Egy rakász díj. Egy rakás cigány. Sz. Egy rakásonn (egy tömegben, együtt). El-ülhetünk itt egy rakásonn. Nr. Kicsi rakás többet vár: egy játék neve, mely abból áll, hogy a gyermekek egymást rakásra dobálják a földön, közben pedig a fenti mondatot kiabálják.

rakásával rakássá vál hsz. 'tömegesen'. *Jön-nek ezeg befe:le ra-kássá vál*:

rákattan ~ tn. i. 'rácsapódik, hirtelen rázárul' (fedél, ajtó).

Rakd-teli Rak-teli fn., gúnynev (Óvári).

ráken rákén ts. i. **1.** 'rámázol'. *Aszt a kis háj-jat rá-ken-tem*: a csizs-mámra: **2.** 'ráfog, ráhazud' (saját csínyét, bűnét másra).

rákerül rákerüll tn. i. **Sz.** *Rákerüll a sőr* (sorra kerül, rákövetkezik a sor).

rákészlet rákiszlet ts. i. 'ellene ingerel, ellene bujto-gat'. *Rám-kiszlette a többi fi:jut.*

rákezd ~ tn. i. 'beginnen, anfangen'.

Rákhel Rákhēl fn., női személynév. 'Rachel'.

rákláb ~ fn. 'kétágú trágyakaparó kapa'. (Szárz-berek.)

Rákócziszállása Rákócziszállása hn. (Egri).

rakodás ~ (-t, -a) fn. 'a szekér megrakása széna- v. búzahordáskor'.

rakodik ~ (-ok, -öl) tn. i. 'szekeret megrak' (széna v. búzahordáskor). L. le-, megrakodik.

rakonea ~ (-át, -ája) fn. 'a szán négy szögletén álló korlátfa, mely a szán oldalésszkáit is tartja'. **Sz.** *Hasz-nált ne:ki, mint a ci-gá lovának a rakon:ca* (írónikus dicséret vminek hathatós voltáról). (A cigány t. i. jól megverte a lovát a rakoncával.) **Km.** *Niñcs a víznek rakoncá:ja* (a vízben óvatos légy, mert ott nincs mibe fogózni).

rakosgat rakozsag (-ok, -öl) ts. i. 'ide is, oda is tesz, ide-oda rak'. *Vit-haza mán eszt a köny:vet, ne rakozsagssuk*: itt.

rakott-káposzta rakot-káposzta fn. 'kolozsvári-káposzta'.

rákölt ráköüt ts. i. **1.** 'ráfordít, kiad reá' (pénzt). *Az ap-ja min-denél ráköütötte*:, *mék-se led belöül:le sem-mi*. **2.** 'ráfog, ráhazudik'. *Ügy-i em-bēr led belöülle, osz mi min-dent ráköütöttek*.

rákönyököl rákönyököl tn. i. 'könyökével rátámasz-kodik'.

ráköp ~ tn. i. 'anspeien'.

ráköszön ~ ts. i. 'vkire ivás közben áldással köszönt (pl. pálinkás-üveget)'. *Ráköszöni az üveget. Nr.* Akire az üveget ráköszönik, az elfogadja, másra köszöni s azután maga is iszik belőle. Szertartása ez: Az üveget vki kézben

fogva társa felé billenti s vmi áldást mond, pl.: „*Aggyon Isten egésséget az elfogyasztásához!*” A másik így felel: „*Agyon Isten.*” Erre az első iszik az üvegből s ivás után annak adja, akire ráköszönte.

ráköszönt ~ ts. i. 'vkire ivás közben áldással köszönt (pl. üveget, kulacsot)'. *Kö-szö-zsd rám!; sóu-gör!* Vö. ráköszön Nr.

ráköt ~ ts. i. 'anbinden'. **Sz.** *Ráköti magát* (ráerőszakolja magát vkire).

rákszem ~ fn. 'krebsauge'. **Sz.** Ha valami beleesik az ember szemébe és mélyen, láthatatlanul szúr, rákszemet kell a szembe ereszteni. Az kikeresi és előhossa az idegen anyagot.

Rákta ~ hn. és egy kiszáradt patak neve Józsefháza és Aranyosmedgyes határában.

rálapul rálapull tn. i. 'ráfekszik, rásimul'.

rálegyint ráleggyint tn. i. 'gyöngén rácsap'.

rálép rálép tn. i. 'rátapos' (pl. vkinek a lábára).

rálesz rálessz tn. i. 'rááll'. *A sza-kácsné nagy nehezé rá-let, hogy ű-vigye be a le:vest. Asz-hiszi Esz-tér, hogy rá-lenne Menyus, hogy elaggya ezeket a márhá-kat?*

rálök ~ ts. i. 'rávet, rádob'. **Sz.** *Gaszt lök rá* (ellopja).

ráma ~ (-át, -ája) fn. **1.** 'keret' (pl. képé). **2.** 'cipő- v. csizmatalp recés kerülete, recés széle'.

rámászik ~ tn. i. 'rácúszik, rákúszik, fölmeget reá' (pl. fára).

rámáz l. berámáz.

rámegyen ~ tn. i. **1.** 'rátör'. *Ten-nap rá-mentek a ta-nyánn a zsi-dóura: A mi-kolajiak is rámentek a jeddzöü:re.* **2.** 'ráfér'. *Ez a szál-ma mind- rámegyen az aszlag:ra, tán e-lék se lessz.* **3.** 'hozzá közeledéssel elriaszt'. *Ne-meny rá a tyuk:ra, mē mind- ithaggya a málésze:met.* **4.** 'hozzájut, megtehet'. *Ety kis va-jat szeretnék má köpül:ni, de nem-tudok rámen:ni. Az é-desapját is meksálta, ha rámehe:lett. Sze-redánn a vá-sára is ē kém menni, ha rámehet:nék.*

rámelepszik rámelekszik tn. i. 'rajta, a testén megmelegszik'. *Rád-melekszik az a bun:da, le-ké vetni ide:benn.*

rámér rámér ts. i. 'rábocsát (csapást)'. *Be-le kell ab:ba gyöü-zöüdni, amit az Istē rájk: mēr.*

rámereszt ~ ts. i. 'mereven ráirányít, kitágítva ráfordít' (szemet). *Hi-jába mereszted rám a szeme:det.*

rámmond rámönd ts. i. **1.** 'utána mond'. *A fi-ju min-dent rámöndött, amit az annya be:szélt.* **2.** 'ráfog, rákölt'. *Mā min-dē rosszat rámöntak āra a já:ra.*

rámordul rámördull tn. i. 'feléje egyet morog' (kutya).

ráne ~ (-ol, -a) fn. 'redő' (ruhán, arcon). *Szoknya, galya ránc. Sűrű ránc, lapos ránc.* **Sz.** *Rándzba széd* (meg-

réguláz, rendre tanít). *Mājd· rándzba szedem én az ebatta kōjke:it.*

rāncigál rāncigáll (-ok, -sz) ts. i. 'rāngat'. L. elő-, meg-rāncigál.

rāncol rāncōl (-olok, -ōsz) ts. i. 'szabályos redőkbe, rāncokba szed, rāncokkal diszit' (gatyát, szoknyát). L. meg-rāncol.

rāncos ~ mn. 'runzelig, faltig'. Sz. *O-jā rāncos az ōrcá:ja, hogy tū-re lehetne szed-ni* (sok rānc van az arcán).

rāncosodik l. megrāncosodik.

1. rāndul l. ki-, 2. megrāndul.

2. rāndul l. 1. megrāndul.

rānéz rānēz tn. i. **1.** 'ansehen, anschauen'. **2.** 'vigyáz vmire'. Asz. *monlák, le-gyek ott ;, osz nēz-zek rá a megy:re.* *Nēz· rá az ém· pujámra is ;, hogy ē· ne bārkácsojjanak valamē:re.*

rāngat rāngat (-ok, -ōl) ts. i. 'meg-megránt, gyakran megránt, rāncigál'. L. összerāngat.

rānkor rānkōr (-t, -ja) fn. 'neheztelés, elfojtott harag'. *Ne-ked is vā rānkorod a jeddzōj-re?*

1. ránt ~ (-ok, -ōl ; -ana ; rāncson) ts. i. 'húzzint'. L. 1. beleránt, 1. beránt, elránt, 1. kiránt, leránt, 1. megránt, összeránt.

2. ránt ~ (-ok, -ōl ; -ana ; rāncson) ts. i. **1.** 'tojásba s lisztbe mártogatva megsüt' (pl. tyúkhúst, halat). **2.** 'saját gőzében párol, dunszto'. *Káposztát ránt. Rántot káposzta.* **3.** 'rántással készít'. *Dēl-lēre rān-tok ety kis pa-szūit. Rántot kolompérleves.* L. 2. beleránt, 2. beránt, 2. kiránt, 2. megránt. Vö. habar.

rántás ~ (-t, -sa) fn. 'zsír- és lisztkeverék lábosban megpörkölvē'. Nr. A főzeléket vagy rántással vagy pedig habarással készítik. Vö. habarás.

rántotta rátolta (-át, -ája) fn. 'serpenyőbe ütött tojás zsírban megpörkölvē'.

rántott-esirke rántot-csírke fn. 'lisztbe s azután tojásba mártott és úgy megsütött tyúkhús'.

rāolvas rāōlvas tn. i. 'gyógyítás céljából varázsos mondókát mond' (emberre, állatra).

rāolvasás rāōlvasás fn. 'olyan varázsmondóka, mellyel gyógyítani szoktak'. [A rāolvasás néhány példáját lásd: csuklás Nr., harmadnapos hideg Nr., fereg Nr., igézet Nr., szemölcs Nr., újhoid Nr.] Nr. A rāolvasásról a Szamosháton a következő hiedelmek vannak elterjedve. Az igazi, hathatós rāolvasást csak egy embernek szabad tudni. Ha már kettő is tudja ugyanazt a rāolvasást, akkor nincs hatása. Ezért az ilyen rāolvasás szövegét elárulni vagy nyilvánosságra hozni nem szabad, mert akkor elveszti a hatását. A rāolvasó

igéket örökölni szokták s csak annak az egynek lehet a birtoka, aki örökölte. Veszedelmes tudomány a ráolvasás, mert addig nem tud a birtokosa békében meghalni, míg valaki nem vállalkozik rá, hogy megtanulja, átvegye tőle. Ezek a körülmények magyarazzák meg azt, hogy miért oly nehéz a néprajzi gyűjtőnek ráolvasások szövegét megszerezni. A ráolvasás örökül hagyása nem egyszerű dolog. Az örökösnek nem szabad személyesen átadni vagy őt arra személyesen megtanítani. Az átruházás módja az, hogy egy papírdarabra le kell írni a ráolvasó igéket, az örökös előtt véletlenül el kell hullatni vagy az útjába csempészni, hogy véletlenül akadjon rá. De előzőleg elő kell készíteni rá, hogy mit tegyen vele. Az így átruházott ráolvasás a hagyományozó ajkán többé már nem hatásos. Csak az örökös tud ezután vele gyógyítani. Persze csak úgy, ha ő is titokban tartja élete végéig.

ráölt *ráöült* ts. i. 'pár tűszúrással, hamarosan rávarr'.
Ec-ceribe ráöültöm én ére a gom:bot.

ráosztökél *ráisztikéll* ts. i. 'ráosztönöz, rábiztat'. *Ráosztikélte* ; *hogy ag-gya el a há:zát.*

rápergel *rápérgél* tn. i. 'rápirít'. *Szász. Jóuskára rápergének* :

rápillant ~ tn. i. 'rátekint'. **Sz.** *Ránk pillantott az Is:ten* (megsegített, szerencsét adott).

rápoesékol *rápocséköl* ts. i. 'rápazarol'. *Rápocsékölt valy két ökor á:rát.*

rápog ~ (-olt) tn. i. 'ráp-ráp hangot ad, hápog' (a ruca).

rápogás ~ (-t, -a) fn. 'hápogás'.

rapport *repört* (-ot) fn. 'katonai kihallgatás'. *Más-nap re-pörtra kellett men:ni a ka-pitány úrhoz* :

rarábellenget *rarábellenget* ts. i. 'ráraemelget' (szemet).
Rám-rám bellengette azt a szép fekete sze:mil. (Dabolc.)

ráragad ~ tn. i. **1.** 'rátapad'. *Oszlák rá is ra-gall ürá az a : név.* **2.** 'fertőzés útján átterjed' (betegség). **K.** *Fel-adom az ész-kolába, hát-ha ragadna rá vala:mi* (ha szedne föl egy kevés ismeretet, jó magaviseletet). **Sz.** *Ráragatt a lé* (így jelölnek meg egy csecsemőbetegséget, mely abban nyilvánul, hogy a gyermek mellbimbója és annak környéke megdagad és megtelik. Az a hit, hogy ezt a betegséget a szoptatós dajkától kapja a gyermek).

ráragaszt ~ ts. i. **1.** 'anheften'. **2.** 'fertőzés útján átszármasztat' (betegséget).

Ráró *Rároy* fn., lónév.

rárogyaszt ~ ts. i. 'ráomlaszt, ráont'. *Az Is:lé ro-gyassza rád az e-gel!* (káromkodás.)

rásóz *rásóuz* tn. i. **1.** 'ráhúz, ráüt'. *Jóul-rásóuzott az ostörnjel:lél.* **2.** 'rátukmál, fortélyal, ravaszsággal megvétet

vkivel vmit'. *Oszta valami macs-kát* (kicsiny, gyöngye jószágot) *rád ne sózzanak a vásáronn.*

ráspoly *ráspöi* (-l, -ojok, -ojja) fn. 'reszelő' (ném. ras-pel). **Sz.** *O-jan a hang:ja, mint a rás:pöi* (reszelős, rekedtes).

rásül *rásül* tn. i. 'rábizonyul'. *Nem sült rá a tólvái:ság.*

rászab ~ ts. i. 'reáró'. *Há-szen, amit az ęty-ház rájk szab, mi is csak mekfizettyük : aszt.*

rászabadít *rászabadít* ts. i. 'ráereszt, rábocsát' (pl.nyáját a vetésre).

rászáll ~ tn. i. 'rárepül'. **Sz.** *Hęs, légy, ne száj rá!* (mondják gúnyosan a kényeskedőre.)

rászéd *rászéd* ts. i. 'becsap, megesal'.

rászédődik *rászédődik* tn. i. 'becsapódik'.

rászokik ~ tn. i. 'sich angewöhnen'.

rászorit *rászorit* ts. i. 'rákényszerít'. *Rá-szoriltya, hogy reg-gētüll es-tig az e-kévę huzakoggyon. Rá-szoriltya a tőr:vę, hoty kiag:gya.*

rászorul *rászorull* tn. i. **1.** 'rászoritódik'. *Mon-tam, hogy rászorull az a gyürü az ujjod:ra.* **2.** 'rá van utalva, rákényszerül'. *Rá-szorull ü még az apjá:ra. Rá-szorull ü : még a má-lékęnyęre is :*

rászúr ~ ts. i. 'fölnyársal rá'. *Rászúrtam az egeret a villára.*

ráta ~ (-át, -ája) fn. 'szétosztott földterület egy része'. *Nagy Béla rátája. A Vidör rátájába vóutun kapálni.* **II. Ráta** hn. (Józsefháza, Udvari).

rátábláz ~ ts. i. 'hatóságilag terhére ír' (adósságot birtokra).

rátámad ~ tn. i. 'ráripakodik, ráförmed'. *Rá-támad a vendę:lőüs, hoty hun a guzső jom-megyen :*

rátapot ~ tn. i. 'rátapos, rátipor'. *Ta-pos rá ár a cigarettá:ra, mę még meg-gyút il vala:mít.*

rátart *rátárt* ts. i. **1.** 'föleje tart'. **2.** 'drágára tart, értékén fölül árul'. *Ma-ga na-győ rátártya : ; an-nyit nem adok ęr:te. tn. i.* **3.** 'rákészül, rászokik'. *Mán e-gész rá-tárt a sze:mę, hogy i-jęnkör min-dęg elálmosodom : Még má rá-tárt a nyaka az embę:nek, hoty ki legyen gom-bólva az : inę. Ha Sallóuzs Bóyldogasszon napjann esik az esőü, nęty hélig rátárt. Sz. Ne emlegest, hoty jánk is : vam, mę r á t á r t y a a h a : s á t, oszt e-gyebet nem eszik : (rákészíti a hasát, arra tartogatja az étvágyát). T ā r c s r á (emlékezz rá), hogy ugy lessz, ahogy mon-dom.*

rátéhękedik *rátéhękedik* tn. i. 'rádül, rákönyököl, rátámaszkodik'. *Rá-tehękedett a nya-kamra.*

rátéker *rátékęr* ts. i. 'rácsavar, rágombolyít'.

rátékergőzik *rátékęrgőzik* tn. i. 'rácsavarodik, rátékeredik'.

rátér ~ tn. i. **1.** 'ráfér'. **2.** 'arra lyukad, rájut (vmi következtetésre)'. *U-tóujára is rá-tértünk.; hogy leg-jobb ucs-csinálni, ahogy ed-dig.*

ráterít ráterít ts. i. 'rátakar' (pl. terítőt az asztalra).

rátéstál rátestáll ts. i. 'örökségképen reáhgagy'. *Asz-hitte: tá, hogy rá-tesztájja a vagyó:nál.*

rátész ráteszen ts. i. 'auflegen, daraufsetzen'. **Sz.** *A ny a-k a m t e s z e m: r á, hogy ma-se jön: el* (fogadok a nyakam épségében). *Rátési a kezít* (ellopja, eltulajdonítja).

rátotta l. rántotta.

rátölt ráölt tn. i. 'pipára tölt'. *Itt: a zacs-kóy, töjics: rá:!*

rátukmál rátokmáll ts. i. 'ráerőszakol'. *Tok-májja rá-jele, hogy ve-gye meg:*

ráugrik ~ tn. i. 'daraufspringen'.

ráuszít l. ráusztít.

ráusztít ráusztít ts. i. 'anhetzen'. *Rád: usztítom a kutyán:kat.*

ráül ráül tn. i. 'aufsitzen'.

ráüt ~ tn. i. **1.** 'ütést mér reá, rácsap'. **2.** 'hasonlít' (ösre). ts. i. **3.** 'tör' (tojást). *Nem: ütök rá lép to:jást.*

rávág ~ ts. i. **1.** 'ráhúz, ráusjt' (pl. pálcával). **2.** 'reá-metsz, rávés'. *Né-ki se tudom, rávágják-é a három ikset a fejifájá:ra* (eléri-e a 30. esztendő). *Rá-vágom a ne:vem az os-törnyélre.*

rávállik rávállik tn. i. 'alkalmassá lesz reá'. *Nem: kén azokat a szérszámokat elad:ni, hát-ha valamék fiju rávállana az apja mestérségé:re.*

rávall ~ tn. i. 'vkinek a titkát elárulja'. *Rávallott a tátosra* (elárulta, hogy táltos).

rávan ~ tn. i. 'ellenséges indulattal van iránta'. *Nem: tom, mi-jjér vannak ugy rá ára az embé:re.*

rávarr rávár ts. i. 'aufnähen'. **Sz.** *Rávárja magát valakire* (ráköti magát, feleségül véteti vele magát).

ravasal rávasāl ts. i. **1.** 'vasalóval rásimit'. **2.** 'rákény-szerít'. *A-lik tuttam a nagy-ujjast is rávasāl:ni.*

Ravaszlyuk Ravaszjuk hn. (Hirip).

Ravaszodu ~ hn. (Kömörő).

ráver rávér tn. i. **1.** 'ráütöget'. **2.** 'rábeszél, rávesz'. *Nem: tuttam rávézni, hogy beóttassa a márhá:jit.*

rávét rávét ts. i. 'reá ró' (pl. adót). **Sz.** *Ráveti a szemit* (ránéz).

rávetemedik ~ tn. i. 'ráveti magát, rászorul'. *Mán a je-lesége kis vagyónkájára vetemedet: rá.*

ráz ~ (-ok, -öl) ts. i. **1.** 'schütteln, rütteln'. tn. i. **2.** 'dö-cög'. *Na-győ ráz ez a sze:kér.* ts. i. **3.** 'hint, szór'. *Nem: rász-tunk szálmát a kendőrfőüd:re.* **4.** 'rázással hullat'. *Ráz:ni kén ety kis körtét a fá:rull.* **5.** 'kever' (kártyát). **Sz.** *Rázza a hideg* (lázban reszket). *Mony-gya a kis: já, hogy a nagy-apját*

na-gyo rázza a hi:deg. L. be-, fel-, ki-, le-, meg-,
össze-, széjjelráz.

rázár ~ ts. i. **Sz.** *Rázárja az ájtóút* (a szobába zár vkit).

rázó l. szalmarázó.

1. ré l. rév.

2. ré ~ (*revet, reve*) fn. 'revesség, redvesedés, korhadás
a fában'. L. faré.

reá l. rá.

rebarbara *rabārbara* (-át) fn. 'rhabarber'.

rebben l. megrebben.

recee, receés l. rece, recés.

recesen ~ (-t) tn. i. 'krachen'.

recesent ~ (-ek, -él, -ett) tn. i. 'rottyant, ereszt, fosik'.

A nadrágba recesentelt.

rece *recee, réce* (-ét, -éje) fn. **1.** 'falécekből összeállított
rácsajtó'. *Ted·be a rec:cét.* **2.** 'rácskerítés'. Vö. veréce.

réce l. rece.

recece ~ *isz.*, réja egy dalban. *Sēihāi recece, Ēlment
már a jecske!* (Nd.)

recefice ~ *isz.*, réja egy dalban. *Recefice cséhāi.*

recept ~ (-et) nf. 'orvosi rendelvénny'.

reccés *reccés* mn. 'lécekből összerótt, rácsos'. *Reccés kapu,
kerítés, kisajtó* (utcaajtó).

reccés-tányér *reccés-tánygyēr* fn. 'rácsos mintájú és csip-
kés szelű (üveg) tányér'.

reckér l. reszkér.

Recsigedomb ~ hn. (Csenger).

rédejfa *redējfa* fn. 'a rácskerítés sásfáit összekötő gerenda,
melyekre a léceket is szegezik'. Vö. riglifa.

rédia *redija, régyija* (-át, -ája) fn. 'marhalevél, marha-
passzus'.

Rednek ~ hn. (Avasújváros).

redves ~ mn. 'korhadt, reves' (fa).

református ~ (-t, -ok) fn. 'kálvinista'. Vö. magyar **2.**

régeeskén *regecskēnn* hsz. 'kissé régen'.

régej *regēi* (-t) fn. 'tornác'. (Vári.)

regement l. regiment.

régen *regenn* (*regebenn*) hsz. **1.** 'egykor, hajdan' (kf.:
früher, eher). **2.** 'régóta'. *Rē-gem benn ál mán ez az észtová:ta.*

régénében *regeñebe* hsz. 'hajdanában, régente'.

régesrégén *regešreğenn* hsz. 'igen régen'.

reggel *reggēl* hsz. **1.** 'morgens'. fn. **2.** 'morgen'. **Sz.** *Az·apád
jóu reggelit!* (tréfás káromkodás). **Km.** *Es·te virágzik a: tők,
reggēl köl:* (mondják, ha valaki este felé nagyon kicsipi magát).

reggelenkint *reggeleñként* hsz. 'minden reggel'.

reggelesen *reggelesenn* hsz. 'reggel tájban'. *Igy·reg-ge-
lesē van ety kis i:dőüm.*

reggeli ~ mn. 'morgendlich'. **Km.** *Reg-geli vendék ha-mar él szokot men:ni* (mondják a reggel jött esőre). Vö. früstök.

reggeliben reggelibe hsz. 'reggel körül'. *Reg-gelibe még vi-dá vóud* ;, *de má es-tére me-gént rosszul lett* :

régi régi (-bb) mn. 'alt, ehemalig'. *Asz-monták a régi öre:gek* . . .

Régifogás *Régifogás* hn. (Kisbábony).

regiment *regement* (-et, -nytye) fn. 'ezred'. **K.** 'sereg, csomó'. *Mos van egy re-gement örvas Szakmá:ronn, e-zelőüttlököm mek hát a-lig vóut* : *ket-tőü-három* : L. pendelyregiment.

régimódi *régimóudi* mn. 'altmodisch'.

reglama *regloma* (-át, -ája) fn. 'szabályzat' (kaszárnyai szó).

regloma l. *reglama*.

regnál *regnáll* (-ok, -sz) ts. i. 'mondogat, magyaráz, fülébe rág'. *Hi-jába regnálltam neki, hogy ne vigye magába a zsá:kot. Min-dék csak asz-regnállom neki, hogy e-lőüször mozs-gyom meg, be-retválkozzom mek, szeg-gye rembe magát.*

regruta *reguta* (-át, -ák) fn. 'újonc katona'. *Kipucojja az a bundás reguta* (Nd.).

regula *régula* (-át, -ája) fn. 'szabály'. **a** 'egy verses illemszabály, mely az iskolából a nép ajkára is átment'. *Ben-ne van a ré-gulába is* ;, *hogy ne firkái házak falá:ra.*

reguláz l. *megreguláz*.

reguta l. *regruta*.

régvia l. *rédia*.

rójál *rójáll* (-ok, -sz) tn. i. 'gajdol, torkaszakadtából dalol'. *E-géssz ec-caka ot rójáltak* : *mi-nállunk* :

rójálás *rójállás* (-t, -a) fn. 'hangos dalolás, kurjongatás'.

rejt n., l. *dug*.

rekeumoz ~ (-ok, -öl) ts. i. 'réguláz'. (Ném. rechtsum.)

reked l. *bereked*.

rekedt *rekett* (-enn) mn. 'heiser'.

rekesz ~ (-t, -ek, -sze), *rekeszt* (-et, -ek, -sztye) fn. 'veszszöböl font kerítés, sövénykerítés'. *A ku-tya ke-resztüll ugrott a rekesz:tenn.* **II. Rekesz** hn. (Méhtelek, Kishodos, Tisztaberek, Csahole, Sima.) **Sz.** *A re-kesz alad döggői* : *meg!* (átok = mindenkitől elhagyatva, nyomorultul halj meg). *Tán asz-tudod, ot köl-bázbúl fonnnyák a re:keszt* (hogy ott Eldorádó van, dolog nélkül is megélhetsz).

Nr. *Ha este halotról beszélgetnek, hozzáteszik* : „*Álmoggyő vele a roszt rekesz.*“ L. Csepe-, Pusztarekesz.

Rekeszalj *Rekeszajj* gn. (Garbolc).

Rekeszüllő *Rekeszüllőü* hn. (Nagyhodos).

Rekeszoldal *Rekeszódal* hn. (Kisar).

1. rekeszt (fn.) l. *rekesz*.

2. rekeszt ~ (-ett) tn. i. 'brekeg'. *Rekeszt a bëka.*

3. rekeszt ~ (-ek, -él; -ett; -ene; rekessen) ts. i. 'sövénykerítést fon' (karók közé vesszőkből, rekettyéből, hajlós ágakból). **K.** *Re-kesztek ety kis vász:nat* (szövök). L. kirekeszt.

rekesz-tő rekesz-tű fn. 'sövénykerítés töve, alja'. *Dugd-el a vil:lát a re-kesztűbe*:

rekettye ~ (-ét, -éje) fn. 'ginster'. **II. Rekettye** hn. (Fertősalmás). **Nr.** A rekettye vesszőjéből gúzst csavarnak s rekettyéből fonják a legtartósabb rekeszt (sövényt). L. Hodos-, Hosszúrekettye.

Rekettyeág ~ hn. (Nagypalád).

Rekettyealja Rekettyeajja hn. (Kispeleske).

rekettyés ~ (-t) fn. 'rekettyetermő, rekettyebokros hely'.

Rekettyéság ~ hn. (Kispeleske).

reklamál reklomál, reklováll (-ok, -sz) ts. i. 'katonai szolgálat alól kiszabadít, fölmentet'. L. kireklamál.

rékli rekli (-t, -je) fn. 'női blúz, háló blúz'.

reklamál l. reklamál.

rekruta l. regruta.

rektor rektör (-t, -orok) fn. 'elemi iskolai tanító'.

reménykedik remēnykedik (-ek, -él) tn. i. 'rimánkodik'. *Hi-jába remēnykettem ne:ki. K. Hogy remēnykedik ez az aītóu!* (nyikorog).

reményl remél (-ette) ts. i. 'hoffen'.

reménység reméség (-el, -e) fn. 'hoffnung'. **Sz.** *Én is kijöttem jó u rem é s é k fe ji : b e , hát-ha megjöm Mik:lóus* (reménykedve, találomra).

Remete ~ fn., falunév: Kőszegremete.

Remeteút Remeteut hn. (Avasújváros). (A remetei út mellett levő határrész.)

remetei remeti mn. 'kőszegremetei'. *A remeti naty hegy alat Van ety kis kut fedel alatt* (Nd.).

remonda remonda (-át, -ája) fn. 'olyan ló, mely egész évben a ménesen, a szabadban él'. (Ném. *remonte*).

rempel rempél (-elek, -ész) tn. i. 'zsémbel, pöröl'. *Na-gyō veszekedőis vóut az as:szō, so-kat rempelt az urá:ra.*

rempelés rempélés (-t, -e) fn. 'pörpatvar, csatara, lármás veszekedés'. *Mi-jē rempélés tell az : ott, é-lőü Is-ten!*

rempelős rempelőis mn. 'zsémbes, veszekedős'.

rempes ~ mn. 'zsémbes, veszekedős'. (Kispeleske.)

rémül l. megrémül.

rend ~ (-el, -ek, *renyye*) fn. **1.** 'ordnung'. **2.** 'lekaszált fűnek a réten végighúzódó sora, szénarend'. *Sij-jessün; , mē meg-ázik a : rend. Még most is rendē van a széná:ja. Men-nyūnk : a rent-hez.* **3.** 'a felszántott föld egy-egy sora, fölhasított szalagja, hasábjá'. *Mék szán-tok vaty három ren:del. A há-lára száncsátok a rende:kel, ne a szélire* : (a föld

háta felé fordítsátok). **Sz.** *An-nak má jóǵ· rendē van a szé-ná:ja* (gond nélkül, jó módban él). *Uty· kihajította :*, *m i n t a n · n a k a r e n y g y e :* (annak rendje-módja szerint, a szó igazi értelmében). *Va-gyok oǵā legēm m i n : te, Vá-gok oǵā rendet m i n : te* (fölvesszem veled a versenyt). *Rendbe van* (el van rendezve, intézve, rendbehozva). *Tull a rendinn* (túláságosan). L. kettős-, sarjú-, szénarend.

rendelkezik n., l. rendezkedik.

rendes ~ mn. **1.** 'rendszerető' (pl. ember). **2.** 'szokott, közönséges'. **II. Rendes** fn. tehén- és ökörnév.

rendesen rendesenn hsz. **1.** 'rendszeresen'. *Írt· a ne:kem m i n · d é g r e n · d e s e n :*, *csak mos· nem írt : már egy da-rab óyta :* **2.** 'rendszerint'. *Ren-desenn ű· szokta mekfēini a Nyāl:kát.* **3.** 'kielégítően, megfelelő módon, pontosan'. *Ád· most a te:hen e:lég rendesenn : Ren-desen tessék mē:ni, hogy jus·sony nyóucuj:nak.*

rendetlen ~ mn. 'unordentlich'.

rendetlenség rendtlenség (-el, -e) fn. 'unordnung'.

rendez ~ (-ek, -él) ts. i. 'veranstalten' (pl. bált).

rendezkedik rendezkedik (-ek, -él) tn. i. 'rendelkezik, parancsol, intézkedik'. *It· ne· rendezkeggy ! Ab·ba nekem nem· rendezkedél, hogy a tehennél mics csináj:jak.*

rendező rendezői (-l, -je) fn. 'veranstalter' (bálé).

Rénes Rēnes hn. (Atya).

reng *reng* (-ett) tn. i. 'beben'. *O·jan kövér :*, *hogy még reng· rájta a :* hus. **Sz.** *Csakugy reng· alatta a : főjüd* (kövér, nehéz ember).

reng *reng* (-ek, -él) ts. i. 'ringat' (bölesőben). *Ju·li, gye·re be, reŋ·gezd a gyērmeket.* **Sz.** *Rosz· jába reŋgették :* (rossz bölesőben ringatták, rosszféle ember).

rengő reŋdői (-l, -je) fn. 'vesszőből font teknő formájú kas, mellyel csíkot fognak'.

répa rēpa (-át, -ája) fn. 'rübe'. L. tallórépa.

répa föld rēpa föld fn. 'rübenacker'.

répalevél rēpalevél fn. 'rübenblatt'.

répamag rēpamag fn. 'rübsame'.

reparál reperáll (-ok, -sz) ts. i. 'javít, rendbehoz' (pl. csizmát). L. ki-, megreparál.

repece ~ (-ét, -éje) fn. 'raps'.

repecolaj repecolái fn. 'rapsöl'.

repecszalma repeszálma fn. 'kicsévelt repce szára'. (Erős tüze van.) **Sz.** *Rep·ceszalmán kén asz megéget:ni* (gonosz, tűzrevaló ember).

repdes rebdes (-ett) tn. i. **1.** 'röpköd' (madár). **2.** 'kezét széttárva ujjong' (gyermek). *Ká ! Ká ! A·pa ! Igy· rebdesett az apjára je:le.* **Sz.** *Rebdes a szemem* (rángatózik, vonaglik a szemem héja).

repez ~ tn. i. 'röpköd'. *Csillagok rebdeznek, szépen örvendeznek* (karácsonyi köszöntőből).

reped l. megreped.

repedezik l. megrepedezik.

repedtsarkú repetsárku mn. 'feslett erkölcsű, aljas' (nőszemély).

reperál l. reparál.

repeta ~ fn. 'ismétlés, ismét szedés' (ételből).

repetál repetáll (-ok, -sz) ts. i. 'ismétel'. L. megrepetál.

report l. rapport.

1. reppen l. megreppen.

2. reppen l. felröppen.

repül repüll (-ök, -sz) tn. i. **1.** 'fliegen'. **2.** 'két kezét feléje tárva ujjong' (kis gyermek). *Hogy repüll az anyára!* Vö. repdes. **2.** L. elrepül.

Rerő Rerőü fn., gúnynév. (Kispeleske.)

rés *rés* (-t, -ek) fn. 'lücke, bresche'. *Még rést vágtak itt a rekeszre valami akasztóújak.*

résedék risedék (-et, -e) fn. 'kicsiny nyílás, hasadék' (pl. a dongák közt).

rest ~ (-üll) mn. 'lusta'. **Sz.** *O-jā rest, mint a bi-vāi; mint a ku-tya; mint a dög; mint a főüd; mint a főüt-terhe; mint az āl-sóu malomkú.* **Km.** *Se-rény asszonnak rest- a já:nya; rest- asszonnak se-rény a já:nya* (mert a serény mindent maga szeret végezni, a rest pedig mindent mással végeztet). *A rest-bet jár, a fös-vén tób-bet köüt* (amit lustaságból elmulasztasz, néha csak kétszerannyi munkával lehet helyreépítenni).

resta l. rosta.

rest-dereye rezs-dereje fn. 'túrós-gombóc'. **Nr.** Azt tartják róla, hogy a rest gazdasszonyok szívesen készítik ezt az ételt, mert nem kell gyúrni, nyújtani, metélni stb.

restel restell (-ek, -élsz) *resteltem* v. *restéltem; restellenem* v. *restélném*) ts. i. **1.** 'lusta' (vmit tenni). *A bezzeg nem restelli a járaccságot.* **2.** 'szégyell'. *U-gyan nem restélsz ugrálni, mikor a mi-urunk a halára ké-szüll?*

resteskedik ~ (-em v. -ek, -él) tn. i. 'lustálkodik'.

restség rescség (-el, -e) fn. 'lustaság'.

restül l. elrestül.

rész *rész* (-t, -ek, -e) fn. **1.** 'teil'. **2.** 'tag, testrész'. *Ne- ad neki a csontos rész:szit.* **3.** 'vmely feldolgozott (leáratott) terményből adott munkabér'. *Nem-hogy rész-nek hatták vón eszt a szuróúgkás bu:zát.* **Sz.** *Sem-mi rész-zen nem kívánnya:* (mondják pl. nem kívánt ételre, italtra). L. aratórész, géprész.

részében l. résziben.

részeg részeg (-enn) mn. 'betrunken, besoffen'. *Ugy- jár :, mint a részeg ember, ez a ke:rek* (jobbra-balra dülöng a tengelyen). **Km.** *Krisz-tus urunk is kitért a részeg ember e:lőüill*

(okos ember kitér a részeg ember kötekedései elől, nem áll vele vitába). *A részeg embőr se vágja le az ő:rát* (nem lehet mindent részegséggel menteni; a részeg se követ el nyilvánvaló örültséget).

Reszege-pataka ~ fn., pataknev. (Egri.)

részeges részeges mn. 'iszákos'.

reszel reszel (-elek, -sz) ts. i. 'feilen, reiben'. L. megreszel.

reszelő reszelő (-t, -je) fn. 'reibeisen' (tormához, téstához). Vö. ráspoly.

reszelt-leves reszelt-leves fn. 'olyan húsleves, melyben reszelt téstát főznek'.

részes-arató részes-arató fn. 'olyan arató, ki munkabérül a learatott gabona bizonyos részét kapja'.

résziben részibe hsz. 'részért, a learatott terményben való részesedésért'. *Részibe aratták a búzájál, nem nap-számba*:

reszkér ~, *reckér* (-t,) fn. 'kockázat'. *Nagy reszkér ojan drága lovat ven:ni*.

reszkéroz l. reszkíroz.

reszket ~ (-ek, -él) tn. i. 'zitterni'. **Sz.** *Reszket, mint a kocsonya* (erősen reszket).

reszkíroz reszkéroz, reckéroz (-ok, -öl) ts. i. 'kockáztat, próbaképen befektet' (pl. pénzt).

1. rét l. kétrét.

2. rét rēt (-et, -tje) fn. 'wiese'. **II. Rét** hn. (Kishodos).

Sz. *Két embőr vágóú rēt, hat embőr vágóú rēt* (akkora rét, melyet egy nap alatt két, ill. hat ember kaszál le). L. Biró Pál-rét, Hájasarét, Kiszrét, Rózsarét.

retec l. retez.

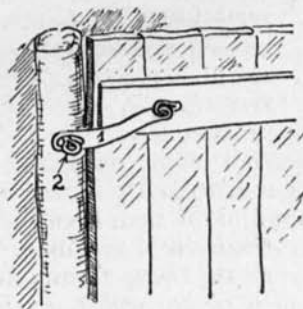
retek ~ (*retket, -tkek, retekje*) fn. 'rettich'. **Nr.** Egészségi szabály a retekről: *Reggél méreg, délbe étek, este órvasság*. Eszik is este sokféle formában: mézzel, leves mellé stb.

reterál l. retirál.

reterát ~ (-ot, -tja) fn. 'árnyékszék'.

rétes rétes (-enn) mn. **1.** 'réteges, rétegekbe tűrt, összehajtogatott'. *Két rétesē fogja a kendőüt. Nem megyek :, mer ety hat rétes kölbász a nya-kamba tekeredik*: **2.** 'teljes, sokrétű, sokszirmú, nem fattyú' (virág). *Be szép rétesek a violájid! Rétesz szekfü.* (-t, -ek, -se) fn. **3.** 'strudel'. L. kapros-, túrósrétes.

retez retéc (-et, -ce) fn. 'la-

Retez.

katra járó kapesos zár'. (Áll az ajtóról lecsüngő likasfejú akasztóvasból (1) s az ajtófélfába szegezett ragasztóvasból (2). Az akasztóvas likas fejét ráhúzzuk a ragasztóvasra, ebbe behúzzuk a lakatot s úgy zárjuk be.) **Sz.** *Retecre teszi az ajtót* (bereteszeli).

reteszlő retesfű fn. 'a retesz akasztóvasának likas vége, melyet az ajtófélfába szegezett ragasztóvas karikájára ráhúznak'.

Rétfarka Rētfārka hn. (Ricsé).

Réthát Rēhát hn. (Ricsé).

retirál reteráll (-ok, -sz) tn. i. 'hátrál'. L. megretirál.

Rétköz Rētköz hn. (Kisnamény).

rétoja l. lajtorja.

rétszél rélszél fn. 'a kaszáló széle'. *Ki-csaptam a mār:hát āra a jōy· kis lū·herére a rēl·szēlenn.*

rettegőfű rettegőűfű fn. 'gentiana pneumomanthe'. **Nr.** Annak a gyermeknek, aki nyugtalanul alszik és fel szokott rettenni álmából, rettegőfüvet tesznek a párnája alá.

retten l. megretten.

Rétútja Rētuttya hn. (Szárabzerek).

retyesz l. rötyesz.

rév rē (révet) fn. 'átkelő hely a folyón ; a komp kikötő-helye'.

reves ~ mn. 'korhadt' (fa).

révész révész (-t, -ek) fn. 'fährmann'.

revolver levörvēr (-t, -erek, -je) fn. 'revolver'.

1. réz ~ (*rezel, reze*) fn. 'kupfer'. **Sz.** *O·jan nīncs· több a rézīg* (nincs párja). *Ki·vákta a rezel* (kített magáért).

2. réz ~ *isz.* (jelentése ismeretlen). *Réz· a libám, réz, réz!* (Egy párbeszédés gyermekjátékban.)

rezák ~ (-ot, -ja) fn. 'alja széna, vastag sással és dud·vákkaal vegyes széna, melyet a jószág nem eszik'. *Pōy·ti iz bogjába rakta aszt a rezá·kol.*

rézesúszó részcsuszóú fn. 'rézsikló, bronzsínű ártatlan kigyó'. (Vizenyős helyeken él. Ha a villával ráütnek, kettétörök.) **Nr.** A rézesúszót nem szabad bántani. Aki egy rézesúszót megöl, annak hét büne lesz felírva.

rezeda ~ (-át, -ája) fn. 'reseda'.

rezedencia l. rezidencia.

rezeg ~ (*rezgett*) tn. i. 'vibriieren'.

rezel rezél (-elek, -ész) tn. i. 'szarik'. *A ga·tyájába rezēll ijettē·be.* L. bele-, odarezél.

rézeleji ~ fn. = rézelő.

rézelő rézelőű fn. 'az a pálinka, mely főzéskor először csepeg a pálinkafőző üst részcsövéből, első leeresztésű pálinka'. **Nr.** A rézelőt igen erős szesztartalma miatt nem isszák, csak orvosszerűen használják bedörzsölésre köszvény ellen.

rezervában *rezörvába* hsz. 'tartalékban'. *Vam· még nekem rezörvába vaty három kötőü:fék.*

rezervista *rezörvista* (-át) fn. 'tartalékos katona'.

rezes-banda *rezezs-banda* fn. 'rézhangszereken játszó zenekar'.

rézfaszú-bagoly *részfaszu-bagöi* fn. 'képzeletbeli madár, mellyel a gyermekeket ijesztgetik'. *O·da ne meny ; mer ot·van a részfaszu-ba:göi.*

rézfokos *részfokos* fn. 'rézből készült fokos' (juhász-eszköz).

rezgő *rezgöü* (-t, -je) fn. 'briza media L.' **Nr.** Ha a rezgőt a fiatal lány a cipőjébe, a legény a csizmaszárába dugja, jó táncos és kapós lesz.

rezidencia *rezedencia* (-át, -ája) fn. 'palota, királyi palota'.

rezignál *rezignáll* tn. i. 'sirva követelőzik' (gyermek).

rézmangó *rézmangóü* fn. 'hosszúkás rézcsengő'.

rézmozsár ~ fn. 'kupfermörser'.

rézműves-cigány *rézműves-cigány* fn. 'lakatos-, kovács-, bádgos-munkát űző cigány'. (E vándoriparos ma tekenőt eszkábál, bádgedényt, plattajtót foltoz stb.)

rézorsó *rézörsöü* fn. **Sz.** *Mäi· mekfonnya a rézör:söü* (majd megfonják pénzért).

rezorvába l. rezervában.

rezorvista l. rezervista.

rézsarkantyú *részszärkanytyu* fn. 'kupfersporn'.

rézüst ~ fn. 'kupferkessel'.

rézsült *részült* hsz. 'rézsüt'. (Botpalád.)

rézsültösen *részültösönn* hsz. 'rézsütösen'. (Botpalád.)

ri l. rüh.

ri n., l. sir.

riaszt *ribaszt* (-ok, -öl) ts. i. 'ijeszt, rezzent' (rikoltással, mozdulattal). L. megribaszt.

riasztgat *ribazgat* (-ok, -öl) ts. i. 'ijesztget' (rikoltással, mozdulattal). *Ne· ribazgassátok a libát, te·!*

ribaszt, ribazgat l. riaszt, riasztgat.

ribijankó *ribijankóü* (-t, -ja) fn. 'rubiánka, chenopodium bothrys L.' (Szagos levelű kerti növény.) **Nr.** A ribijankót gyomorfájás ellen főzik.

ribizli ~ (-t, -je) fn. 'ribizke, johannisbeere'.

ribizliesárdás ~ fn., tréfás táncnév. *Tu·dom éjárnád a ribizliesár:dást.*

ribizlimártás ~ fn. 'ribizkéből készült vastagétel'.

ribol *riböl* (-olok, -ösz) ts. i. 'nyó, rongál, visel, koptat' (ruhát). *Öt· esztendeje min·dég eszt a ruhát ribolom ; osz még most· is megvan :*

Riese ~ fn., falunév. (Hivatalos neve : Türricse.) **Nr.**

A ricseieket azzal csúfolják, hogy egy ricsei asszony meghizlalt egy baglyot és Szatmáron jó pénzért el akarta adni. De még a három krajcárt se kapta meg érte, amibe a vám-cédula került. Azóta mondják: „A ricseiek eladták a baglyot.”

rigli ~ (-l, -je) fn. 'tolózár'.

riglifá ~ fn. 'a léckerítés oszlopait összekötő vízszintes gerenda, melyre a léceket szegezik'. (Adorján.) Vö. rédejfa.

rigmus ~ (-l, -sa) fn. 'verses mondóka, felköszöntő vers'.

rigó rigóú (-l, -ja) fn. **1.** 'oriolus galbula L.' **2.** 'turdus merula L.' **Sz.** *Répa, retek, mogoróú, ritká rikkant korá reggel a sárgarigóú* (e mondással gyakoroltatják a gyermekeket az r ejtésében). **Nr.** A rigó ezt füttyöli: „*Lú-jing a bi-róú!*” vagy: „*Fü-työl a ri-góú!*” A cigánygyerekeket is szokták hívni gúnyosan *rigó*knak bőrük feketesége miatt. L. sárgarigó.

rigóbőrű rigóúbőrű mn. 'barnabőrű, füstösbőrű, fekete, cigányképű'.

Rigómező Rigóúmezőü hn. (Nagyhodos).

rigóroz rigóúroz (-ok, -öl) ts. i. 'rigoliroz' (szöllőt). (Szatmárhegy.) Vö. ligalléroz.

Rigós Rigóús hn. (Tatárfalva, Apa).

rihel l. rühel.

rihelődik l. rühelődik.

rihes l. rühes.

rikat l. megrikat.

rikkant ~ (-ok, -öl) tn. i. 'kurjant, rikolt'.

rimánkodás rimánkodás (-l, -a) fn. 'flehen'.

rimánkodik rimánkodik (-om, v. -ok, -öl) tn. i. 'flehen, anflehen'. Vö. reménykedik.

ringat n., l. renet.

ringó-szilva ringóú-szilva fn. 'király-szilva' (ném. ringelotte, fr. reineclaudé).

ringy-rongy ringgy-rongygy (-et-, -ot) fn. 'lumpen'.

ringyó ringgyóú (-l, -ja) fn. 'kurva, szajha'.

ripaesos ~ mn. 'himlőhelyes'.

riska ~ (-át, -ája) fn. 'vörhenyeges-sárga szőrű, rövidszarvú, jól tejelő tehén'. **Sz.** *Niņcs vá-sár, ē-kőütt a ris:ka* (hasztalan minden beszéd, már el van intézve a dolog).

riszáll riszáll (-ok, -sz) ts. i. 'ringat, ingat'. *Riszájja a jarát* (nő). **Sz.** *Ha uty tudnál szitálnj, Mint a ja-rod riszálni* (jó volna, ha gazdasszonykodni is úgy tudnál, mint magadat illegetni, kelletni).

risztung risztung (-ot, -ja) fn. 'ruházat, ruhafölszerelés'. (Kaszárnyai eredetű.) *Szed magadra a risztung:got, osz meny-nyűnk*: Vö. ném. *rüstung*.

ritka ~ (-ánn) mn. **1.** 'selten'. **2.** 'schütter'. **Sz.** A,

barátom, rit·ka ma dár! (ritkán előforduló dolog).
Rit·ka szép hajad van: (mondják tr. a kopaszodó v. kopasz emberről). *Rit·ká vam*:, *mínt a ko·mámasszon tánca*: (ritkán fordul elő).

ritkarosta ~ fn. 'táglikú rosta, melyen a búzaszem is átfér'.

ritkás ~ mn. 'kissé ritka' (vetés, haj stb.).

ritkaság ~ (-ot) fn. 'ritka eset'. *Az nagy· ritkasák, hogy ű kilenckőr le ne feküg:gyön.*

ritkaszita ~ fn. 'durvább liszthez való, gyérszövésű, tágabb likú szita'. Vö. sűrűszita.

ritkít l. megritkít.

ritkul l. megritkul.

Riza ~ fn., női személynév.

rizkása *riskása* fn. **1.** 'reis'. **2.** 'reisbrei'.

rizkásaleves *riskásaleves* fn. 'reissuppe'.

rizkásaszem *riskásaszem* fs. 'reiskorn'.

ró róv (-ok, -olt, *róvja*) tn. i. 'rovást metsz'.

robrál *robráll* (-ok, -sz) tn. i. 'zsémbel, veszekedik, lár-mázik'. *Vá·tig robrátam ára a pujá:ra, hocs csen·desē legyetek, te!*

Rodos ~ hn. (Majtis, Kisszekeres).

rogyadozik ~ (-olt) tn. i. 'meg-megroggyan'.

rogyásig ~ hsz. 'torkig'. *Jóul·laktunκ ro·gyásig. E·hecc: ot ro·gyásig*:

rogyik l. összerogyik.

Rogyina ~ hn. (Krassó).

rogyószárú-esizma *rogyóuszszáru-csizma* fn. 'lakkozott, keményszárú, bokában mesterségesen ráncozott esizma' (régebben volt divatos).

rohant ~ (-ok, -öl) ts. i. 'zúdit'. (Pusztadaróc.)

rohog ~ (-olt) tn. i. 'nagy lobogással és robajjal ég'. *Naty· hideg lesz*:, *mē ro·hog a tűz a plad:ba.*

roj l. raj.

rojít *rőjt* (-ot, -ítja) fn. 'a szövét szétbontott hosszanti fonalszálaiból készített szegélydísz' (kendőn, gatyán). **Sz.** *Ugy· áll azonn a pa:szűj, mínt a rőjt* (sok van rajta).

rojtos *rőjtos* mn. **1.** 'rojtozással díszített' (gatyá, kendő). **2.** 'szélén kikopott, kiszákolódott, kirojtosodott' (pl. nadrág, kabát).

rojtosodik *rőjtosodik* (-ott) tn. i. 'kopik, vásik (a szélén), rojtossá lesz' (pl. a nadrág). L. kirojtosodik.

róka *rókya* (-át, -ája) fn. 'fuchs'. **Sz.** *Rók·kát foktam*:! (lyuk égett a ruhámon). *Bas·sza meg a rókya!* (tréfás káromkodás). *Egy· rókárúl kéd· bürt akār lehuz:ni* (valaminek kétszeresen ki akarja venni a hasznát). **Km.** *Kas·los róká·nag do·basz a ha:sa* (aki dolgozik, az jóllakik). *Rók·ka a bú·ri·vél fizet*: (kiki olyan holmival tud, vagy szeret fizetni, amit

előállít, termel, pl. a suszter lábbeli javítással, a juhász tőrövel, a gazda terménnyel stb.).

rókabőr *róukabür* fn. 'fuchsbalg'. Sz. *Ös-szekerültek* :, *mínt rókábür a csává:ba* (meglelte zsák a feltjét).

róka farkú-fű *róukafárku-fű* fn. 'festuca Mynrus L.'

Róka kert *Róukakért* hn. (Vetés).

róka lyuk *róukajuk* fn. 'rókabarlang'. **II. Róka lyuk** hn. (Óvári).

Rókás *Róukás* hn. (Kölese).

róka tánc *róukatánc* fn. ismeretlen tánc, melynek csak a nevét emlegetik. *É-járná a róukatán:cot*.

roko ly *rokoja* (-át, -ája) fn. 'szoknya' (ri., elav.).

rokon ~ (-t, -ok, -nya) fn. 'verwandte'. Az *annjárúl rokon*. Közérül, messzirül rokon. **Km.** *Ro-kont illet a : juss* (a hagyatékhoz első sorban a rokonoknak van joguk).

rokonság *roköság* (-ot, -a) fn. 'verwandschaft'. De gyakoribb: *atyafiság*.

róla *rulla* (*rullam*, -d; -unjk, -atok, -ok) hsz. 'von mir (dir, ihm, uns, euch, ihnen)'

román *romány* (-nt, -ok) fn. 'der rumäne'. L. oláh.

romlik ~ (-ott, *romlana*, *romojjon*) tn. i. 'verderben'. L. el-, le-, megromlik.

Róna *Róyna* hn. (Csengerbagos).

rongál *rongáll* (-ok, -sz) ts. i. 'beschädigen'.

rongálódik *rongállódik* (-ott) tn. i. 'schadhaft werden'.

rongy *ronygy* (-ot, -ok, -a) fn. 'fetzen, lump'. **K.** *Vet-fel aszt a kis ronygyo:dat* (ruhadat). Sz. *Ronygyony gyült, szemeten nőült* (cudarból lett úrrá). *Rázza a ronygyot* (adja az előkelőt, gazdagságát fitogtatja). **Nr.** Rongyokból nem szabad a csecsemőnek pókaruhát csinálni, mert hamar fog nyúni rajta a ruha.

rongyongyült *ronygyonygyült* mn. 'szeméten gazdagodott, megvetett foglalkozást üzve lett gazdag'. *Is-ten öü:rizzen a ronygyonygyült úr:tull* (a külseje úri, de a jelleme továbbra is olyan piszkos, mint azelőtt volt).

rongyos ronygyos mn. **1.** 'zerfetzt, zerlumpt' (pl. ruha).

2. 'fölszakadozott, föltáskásodott'. *Ronygyos a ház főügyge*.

3. 'sovány, soványság miatt nagyszörű, borzas' (macska, tinó, borjú, csirke). **4.** 'foszlósbélű'. *Tyuk ide bubbos, Béles ide ronygyos* (tréfás köszöntőből). **5.** 'hitvány'. *Valami ronygyos kőr-tét adot Julis né:ni, asz-viszem ha:za. Fél-ted aszt a ronygyos élete:det, ugy-i?*

Sz. *O-jã ronygyos mán ez a nad:rák, hoty ki-lenc macska se fogna meg benne eggy ege:ret* (igen rongyos, sok a lik rajta). *O-jã ronygyos ez a ti:nóu, mínt a jár-sángos* : (rossz, sovány). *Il-lik a tánc a ronygyos:nak, Mí:n-dē ronygya mozog an:nak* (táncszó). **Km.** *Ronygyozsba keresik a : jóút* (rongyos ruhában szerzik a jó ruhát).

rongyos-leves *rongyyos-leves* fn. 'olyan leves, melybe liszt és tojás keveréket főztek rendes tészta helyett'.

rongyos-zsidó *rongyyozs-zsidó* fn. 'rongyszedő zsidó'.

ront ~ (-ok, -öl; -olt; -ana; *roncs*) ts. i. 1. 'verderben, beschädigen'. 2. 'sért, bánt'. *Ronytya itt az ágyba valami az óudala:mat. Ronytya a lábom a csizma.* L. el-, ki-, megront.

rontás ~ (-t) fn. 1. 'megboszorkányozás, babonázással való ártás'. 2. 'babonás megrontószer, melyet vkinek az útjába öntenek s ha belelép, megfekélyesedik tőle'.

ropog ~ (-olt) tn. i. 'krachen, knallen'.

ropogás ~ (-t, -a) fn. 'krachen, gekrach'.

ropogós *eseresznye ropogós eseresznye* fn. 'knorpel-kirsche'.

ropogtat *ropoktat* (-ok, -öl) ts. i. 'krachen machen' (pl. az ujjait). L. megropogtat.

roppan ~ (-t, -na, -nyon) tn. i. 'egyet ropog'. L. bele-roppan.

1. **roppant** (ts. i.) l. megroppant.

2. **roppant** ~ hsz. 'rendkívül, szörnyen'. *Ke-ves vóut: rop-pant nagyonn*: Rokonszavak: kegyetlen, borzasztó, veszedelmes, halálos, holthalálos, halhatatlan.

roppantott ~ mn. 'roppant, rendkívüli'. *Roppantot nagy* (Kőszegremete).

roráció *rorációjó* (-t) fn. 'imádság'. *Ro-rációjót mondok én ére őrvassá:gull.* (Lat. *oratio*.)

rossz ~ (-ull, -abb) mn. 1. 'schlecht, schlimm, böse'.

a) 'kopott, lerongyolódott, elviselt, elromlott' (pl. ruha).

b) 'hasznavehetetlen' (pl. fűrés, óra). c) 'kedvezőtlen, rút' (idő). d) 'gonosz, romlott' (ember), 'vásott, szófogadatlan' (gyermek). e) 'hibás, elgyöngült' (láb, kéz, szem). f) 'élvezhetetlen, kellemetlen, romlott (étel, íz, levegő, szag).

2. 'gyöngélgedő, rosszkedvű, levert'. *O-jā ros-z vóutam: ma e-gész nap: Nem-tom mi ba:jom.* 3. 'helytelen, nem a kellő'. *Ros-z hējre tettétek oda aszt az asz:tält.* 4. 'terméketlen'.

Kár-a buza abb' a kutya ros-z főjű:be. 5. [határozott jelentés nélkül, érzelem hatása alatt.] *Be-viszem mán eszt a kis ros-z: jánt hóu:nap az őrvashoz*: (mintegy: *ezt a szegény kis lányt*).

Husz-t fel aszt a ros-z csizs:mát (mintegy: *azt a hitvány csiz-mát*; aki mondja kedvetlen, haragos). 6. 'boszorkányos, babonázó, igéző'. *Mē van-nak o-jā ros-z szemű emberek*:, *akinek hogy o-jā szeme vā*:, *hogy meg-veri a gyērme:ket, vagy az ál-latot is*:, *a ma-lacot*. fn. (-at, -ak, -a) 7. 'schlechtes, böses, übles'.

a) *Hát ros-szomat akarot le ne-kem?* b) *A jo-vát ki-szedi, a ros-szát ot-haggya.* Sz. *Rossz óurába született* (szerencsétlen). *Nem ros-z még ez a ka:lap.* [Fel.:] *Nem ros-z*:, *mē nem-károηkodik*:(az erkölcase nem gonosz, ha őmaga kopott is). *Ľs-mērlek*:, *mīnt a ros-z-pésztl*:(jól

ismerlek). *Rossz fába rengették v. roz bőrdába szütték* (rosszféle ember). **Km.** *Rosz· pęz nę· vęsz : ęl* (a rossz embernek valami hagyományos szerencséseje van). *U·ti cifra há·zi rossz* (cifrálni tud, de rossz gazdasszony). *Az Is·ten egy·rosszır száz· jóut is megvęr : egy· jóuęr száz· rosszal is megıld* : (a jó Isten csapásának és áldásának útjai kiszámíthatatlanok).

rosszas ~ mn. 'beteges, gyöngéledő, kórnyadozó'.
Ta·vasszal ety ki·csıt ros·szas vagyok :

rosszaság ~ (-ot, -a) fn. 'schlechtigkeit, bosheit'. **K.** *Mos· jön ki a rosszaság belőül:led* (mondják, ha vesszővel a gyerek hátára ütnek s a kabát porzik).

rosszbaj *rozbāj* fn. 'nyavalyatörés'.

rosszember *rosszembęr* fn. 'haragos, ellenség'. *Nę· vagyok ęn neki rosszembe:re*. **Km.** *Aty· köü·cső, ha aszl akarol, hogy rosszembered le:gyen* (az adós igen gyakran haragosává lesz a hitelezőnek). *Vő. jóember*.

rosszerkölesű rosszerkőicsű mn. 'rossztermészetű (pl. ló).

rossz idő malma rossz időü malma fn. 'szélmalom' (tr. = mert csak csúf, szeles időben őrl).

rosszízű rosszızü mn. 'übel-schmeckend'.

rosszkés *roszkęs* fn. 'esizmatakarító, sárkaparó kés'.

rosszlelkű rosszlelkü mn. 'böswillig'.

rosszseb *rosseb* fn. 'rákfene'.

rossztermészetű rossztermészetü mn. 'rossz lelkitulajdon-sággal bíró'.

1. rosszul rosszul hsz. 'schlecht, schlimm, übel'. **Sz.** *Rosszul van* (nagyon beteg). *Rosszul esik* (es behagt ihm übel, es schmerzt ihn).

2. rosszul (ige) l. elrosszul.

róst l. róstban, róston.

rosta ~, *resta* (Kisbábony) (-át, -ája) fn. 'reiter'. Ré-szei: *kávája* (rámája, kerete), *rostája* (drótszövege), *kötése* (a rosta szövetét szilárdan tartó keresztldrót a rosta szövege alatt). **Sz.** *Ugy· megvęrlek : hogy ros·tának se lesz jóu a bú:röd* (hogy megreped a bőröd; t. i. régen a rostát bőrből csinálták). **Km.** *A·ratás előüt sü·rű rosta, rit·ka szita, a·ratás utá rit·ka rosta, sü·rű szita* (sűrű rosta, ritka szita = takarékoskodnak a búzával ill. liszttel; ritka rosta, sűrű szita = bőven bálnak vele, mert már van elég). **Nr.** Ha a kis kutyát vagy macskát a rostán megrostálják, nem nő tovább, kicsinek marad. *Rostát vęt* : rostával derít ki vmi bünt (pl. lopást). Ezt pedig a következőkép teszi. Az ollót szétnyitva a rosta kávájába szúrja s az ujján tartja, mint a mérleget. Ha a gyanúsítottak valamelyikének neve ejtésekor a rosta megmozdul, annak a jele, hogy az illető a bűnös. L. nagyoló-, ritka-, sűrű-, szórórosta.

rostaalja rostaajja, rest'ajja (Kisbábony) fn. 'rostáláskor a rostán áthullott szemét, giz-gaz' (a tyúknak vetik).

rostabél ~ fn. 'rostányi, annyi (pl. búza), amennyit egyszer a rostába tesznek'. *Ros-tállā vaty három rostabél bu:zát.*

rostakáva ~ fn. 'a rostának falemezből készült köralakú keretfala, mely közé a rosta vászna van kifeszítve'.

rostál rostáll, restáll (Kisbábony) (-ok, -sz) ts. i. 'reitern'. L. megrostál.

rostás ~ mn. 'a lámpa elé tartva babosnak látszó, egyenlőtlen vastagságú' (tojás héja). *Ros-tás a tojás ha:ja, nem teszem a tyuk a:lá. Nr.* Amelyik tojásnak rostás a héja, az nem jó költő tojás.

Rostáskaszáló Rostáskaszálló hn. (Óvári).

rostban rózszdba hsz. 'izben, alkalommal'. *Nem-zet-öürök is mentek: él két rózszdba is:*

rostély *rosté (rostét, rosték, rostéja, rosténkat, rostétokat)* fn. 'gitter, rost'. **a)** 'a blóder le- s felhajtható rácsa, ahová egyetmást (evőeszközöket, borsot stb.) száradni tesznek'.

b) 'a fütökemence hamu-hullató rácsa'. L. vasrostély.

rostok ~ fn. 'báli pihenő, az egyes táncok közt tartott pihenő'. *Ros-tokkőr ki-mentünk az ud-vára.*

rostokol rostoköl (-olok, -ősz) tn. i. **1.** 'pihenőt tart'. *Vá-rojā rostoköltun két napot.* **2.** 'várakozik, ácsorog'. *Ot-rostoköltunék féldé:lik, hoty hát-ha megáll az e:sőü. Ot-rostoköltam: é hār-mannapig is:, mék-se jött a szóugabi:róy.*

roston rózstonn hsz. 'izben'. *Há-rom rózstonn izs bele-jött a fejibe az a naty já:jás. Két rózstō vóyud be:teg.*

rostonként rózstónként hsz. 'pásmánként, szakaszonként, időnként, egyszer-egyszer'. *Még rózstónként esik ez az e:sőü, má két rózszdba is megindült: Nē: faj e mīn-dég, rózstónként jöm bele a já:jás.*

Rosztoka ~ hn. (Homok).

róta róyta (-át) fn. 'egy kaszásból, két marokszedőből és egy kötözőből álló összetartozó munkáscsoport'. *Két-róyta aratóy le-vágja ety hét alatt eszt a bu:zát.*

rothad ~ (rothatt, -dna, -ggyon) tn. i. 'faulen'. L. elrothad.

rothadt rothatt mn. **1.** 'verfault'. **2.** 'rest, tunya, lomha'. *Kūl-ki a rét:re aszt a vē rothatt asszont is:, csi-nál ot vala:mil. Ái: fē: mán, te roth-at, ne- üjj it láb a:latt! Be- rothat vóyutam ma egész nap! Nēm- kívánok in:nē jē: fele állani:* (gyöngéledés miatt).

rothadt-íz rothatt-éz mn. 'rothadástól átjárt ízű'. *Ojā rothatt-éz ez a kōr:té.*

rotyog ~ (-olt) tn. i. 'pöfékelve fő' (kása, káposzta).

róv l. ró.

rovás ~ (-t, -ok) fn. 'munkás és gazda rovott pálcaja,

melyre közösen felrójják pl. a fuvarszámot'. **Sz.** *Neked má sok van a rovás:sonn* (sok hibád van felróva, sokat hibáztál).

rováték *rováték* (-ot, -ja) fn. 'berovás, bevágás, bemetszés'. *Fek-tezsd i-de a ro-vátékjába* :, *hogy ne csuszkájjon* :
rovátkos ~ mn. 'gefurcht'.

Róza *Róza* (-át) fn., női személynév. 'Rosa'. Vö. Rózsa.

Rozáli ~ (-t) fn., női személynév. 'Rosalie'. Vö. Rozi.

Rozi ~ (-t) fn. 'a Rozáli nőnév becéző alakja'.

rozmaring *rozmaring* (-ot, -ja) fn. 'rosmarin'.

rozs n., l. gabona.

rózsa *rózsza* (-át, -ája) fn. **1.** 'rose'. **2.** 'köralakú rézlap az órainga alján, mely az óra ingását elősegíti'. **3.** 'a szerető becézése a népdalban' (csak sz.-raggal). *Cukrot vettem a rózsámnak* (Nd.). *Hallod, rózsám, Katica* (Nd.). *Nagy az é rózsám ereje* (Nd.). **II. Rózsa** fn. női személynév. **Sz.** *Pi-ros, mint a rózsza* (szép piros, pl. arc, sült hús stb.) **Nr.** A tyúkot ültet meg a rózsa virágzása előtt, mert amelyik tyúkot 'rózsavirágon' (rózsavirágzaskor) ültetnek, annak a csirkéje úgy elhull, mint a rózsa virága. L. bazsa-, hónapos-, mályva-, oláh-, parlag-, pünkösti-, tuba-, vadrózsa.

rózsabimbó *rózsabimbó* fn. 'rosenknospe'.

rózsabokor *rózsabokor* fn. 'rosenbusch'.

rózsadohány *rózsadohány* fn. egy dohányfaj neve. (Mezőgecse.)

rózsafa *rózsafa* fn. 'rosenbaum, rosenstrauch'.

rózsakolompér *rózsakolompér* fn. 'vörös színű krumplifaj' (silányabb minőségű, ma már inkább sertést hizlalnak vele).

rózsalevél *rózsalevél* fn. 'a rózsa szirma'.

Rózsarét *Rózsarét* hn. (Szamoskóród).

Rózsás *Rózsás* hn. (Vámosoroszi, Kisszekeres, Apa, Nagyeesed).

Rózsa Sándor *Rózsza Sándor* fn., az ismert betyár neve. **Nr.** A néphagyomány szerint a R. S. lován fordítva volt felverve a patkó, az eleje hátra, hogy az üldöző pandurokat félrevezesse. R. S. fonákul verette fel.

rózsaszín *rózsaszín* mn. 'rosenfarbig'.

rózsavirágon *rózsavirágonn* hsz. 'rózsavirágzaskor'.

Rózsavirágon nem jó tyúkot ültetni, mer elhull a csírke, mint a rózsza virága :

rózsavíz *rózsavíz* fn. 'rosenwasser'.

rozsa ~ (-át, -ája) fn. 'rost'.

rozsdádzik l. be-, megrozsdádzik.

rozsdás ~ (-onn) mn. **1.** 'rostig, verrostet'. fn. (-t) **2.** 'itce'. *Be-köptél a reggel egy rozsdás:sál* (megivott egy itce pálinkát).

rozsdásodik ~ (-ott) tn. i. 'rosten'. L. megrozsdásodik.
rozsféreg *rosfereg* fn. 'a *gastrophillus equi* F. lárvája, mely a ló gyomrába kerülve a végbélben viszketetet okoz'.
Sz. *Asz. műveli* ; *míntha ros-féreg lenne a seggi:be* (nyughatatlan, folyton izeg-mozog, jön-megy). **Nr.** A rozsféreg ellen pörkölt rozst etetnek a lóval, hogy elmúlják.

Rózi *Róuzsi* fn., tehénév.

Rozsokert *Rozsokért* hn. (Kishodos).

rö ~ (-l, -je) fn. 'az r betű neve'.

röf ~ *isz.* 'a disznó hangját utánzó szó'.

röf *röüf* (-öl, -je) fn. 'elle'. *Egy röüf kárton.* **Sz.** *Röüf-fél mérik* ; *mínt a nyi-ri viñkóút* (mondják a nyúlós borra).

röffen ~ tn. i. 'egyed röffög'. L. összeröffen.

röfög ~ (-ött) tn. i. 'grunzen'.

röfös *röüfös* mn. **1.** 'röfnyi'. fn. **2.** 'röfmérő léc'.

rög ~ (-ött) tn. i. 'ijesztően hörög' (haldokló). *Rö-gött, na-gyö rögöd, de o-jam bőrzasztóú rögés vóút az!*

rögés *rögés* (-l, -e) fn. 'hörögő nyögés' (haldoklóé).

röhög ~ (-ök, -ksz) tn. i. 'rútul hahotázik'.

rökönyödik l. megrökönyödik.

rökönyödött *röükönyödött* mn. 'dohos' (szag, levegő).

Ojā röü-könyödöt szaga van ennek a ruhá:nak.

rönkő *rönköü* (-l, -je) fn. 'vastag faderékből keresztben elfürészelt tömör darab'. Vö. tőke.

röpdös l. repdes.

röppen l. felröppen.

röpül l. repül.

röstet l. löstet.

röszöl *röüszöl* (-ölök, -össz) ts. i. 'erősen ringat' (bölcsőben). *Ol-röüszöltem e-gész reg-gelig, mék-se tuttam elállat:ni.*

rötyesz ~ mn. 'törpe, alacsony, zömök'. *Az as-szony e-lég derég* ; *de az u-ra ojan kis rö-tyesz embēr* (az asszony elég megtermett...).

rövid ~ (-enn) mn. 'kurz'.

rövidedik l. megrövidedik.

rövidell ~ (-ek, -essz ; -ett ; -ene ; -ejjen) ts. i. 'rövidnek vél, rövidnek lát'.

rövidesen *rövidesenn* hsz. 'rövid idő múlva, nemsokára'.

rövideszű *rövideszű* mn. 'ostoba, korlátolt elméjű'.

rözmő *rözmöü* (-l, -je) fn. 'lim-lom, csekélyértékű holmi'. *Fē-pakōta, ami kis rözmöüje : vóút, oszt ē-köüötözteg Be-ekre.*

rözse n., l. lom.

rubint ~ fn. **K.** *A-ranyom, ru-bintom, gyé-mántom!* (gyermekbecéző átvitelek = drága kincsem!)

rublika ~ (-át, -ája) fn. 'rovat, rovatkoeca' (vonalozott papírosan). Vö. lat. *rubrica*.

ruca ~ (-át, -ája) fn. 'kacsa, réce'. Hímje: *gácsér*, nősténye: *tojóruca*. **Nr.** A kis rucának, mikor kibúvik a tojásból, de még nem kapott enni, levágják a farkát és a rucát megfüstölik vele, hogy meg ne igézzék, meg azért is, hogy le ne húzza a farka (járás közben). Mások szerint azért kell a kis rucát megfüstölni, mielőtt a házon kívül engednék, hogy el ne vigye a varjú. — A korcsmárosoknak a néphit szerint olyan pálinkás v. boroshordójuk is van, amelybe ruca gégéjén keresztül eresztették az italt. Aki az ilyen hordó tartalmából iszik, az nagyon részeges ember lesz, úgy iszik, mint a ruca. — Ha a ruca száron fúrdik (t. i. a porban), esőnek a jele. — Rucahivogató szók: *Tasikám bé, tas, tas, tas...* *Tasi, tasi, tasi...* A ruca hangját utánzó igék: *hápog, rápog*. A ruca a népi megfigyelés szerint azt mondogatja: *Csak csapra! Csak csapra!* Vö. gacsi.

rucatalp *rucatalp* fn. **Sz.** *Rucatalpō sikanközük* (csúszkálás közben hátul hagyott ballábával a jeget verdesi).

rucatalpú *rucatalpu* mn. 'telitalpú, lúdtalpú'.

rueázik ~ (-ok, -öl) tn. i. 'vadkacsára vadászik'.

rúd *rud* (*rudat, ruggya*) fn. **1.** 'stange'. **2.** 'barren'. *Arannyajit, ezüsteit rudagba veresse* (Nd.). **Sz.** *Rájár a rud* (sok baj, bosszúság, bántalom éri). *Rudra birik a büri* (tönkre megy, elpusztul). *Hū·van a kalapom?* [Fel.:] *Az e·l·é·b v·i·l·t·e két szu:nyog ru·donn* (tr. = nem tudom). *Kifele áll a szekere ruggya* (rövidesen kiadnak rajta). L. bukóhordó, oldal-, szekérrúd.

rúd-ága *rud-ága* fn. 'rúd-szárny, vagyis a szekérrúd-nak szétágazó belső vége, mely a szekér elülső tengelyéhez van kötve'. Vö. szekér.

rudal l. ki-, megrudal.

rudas ~ (-t) fn. 'lófogatnál a jobb oldalra fogott ló'.

rúddal érő körtvély *ruddal érőü körté* fn. 'nem nemesfajta körte, melyet rúddal vernek le' (tr.).

rúdfő *rulfü* fn. 'a szekérrúd elülső vége'. (Ökörszekérnél itt van a járom helye, lószekérnél ide kötik a nyaklóláncot.)

rúd-nyílja *rud-nyilja* fn. 'a szekérrúd dereka'.

rúg *rug* (-ok, ruksz v. -ol; -ott) ts. i. 'lábával taszít, lök, üt'. *Segbe rug*. **Sz.** *Az utóúlsóút rugja*: (kiadja a páráját pl. a jószág). L. el-, fel-, ki-, le-, meg-, összerúg.

ruganyos ~ mn. 'rugalmas' (pl. ülés a kocsin).

rugás ~ (-t, -a) fn. 'fuss stoss'.

rugaszkodik l. nekirugaszkodik.

rugó *rugóy* (-t, -ja) fn. 'spiralfeder' (órában). Vö. féder.

rugódik l. kirugódik.

rúgós *rugóys* mn. 'rugni szokott' (pl. téhen).

rugott ~ mn. 'csecstől elrugott, már nem szopós' (borjú, csikó egyéves korában).

rúgvág *rugvág* (*rugot-vágott*) tn. i. 'rugdalózik, rúgkapál' (pl. a ló).

ruha ~ (-át, -ája) fn. 1. 'kleid'. 2. 'kendő, rongy'.
*Türüllő ruha. Tiszta ruhát kössél a szemre. Sz. Ugy ál
 rájta a ruha, mintha vil-lávál hánták volna: rá* (lomposan,
 hanyagul öltözött). *Be szép kis jány az a ruha!* (mondják,
 ha csunya leányt szép ruhában látnak.) *Ruha szakaggyon*
 (v. *pusztujjon*), *a gazdája maraggyon* (viseld egészséggel
 az új ruhát). **Km.** *Péz em-bérség, ruha tisz-tesség* (a pénz
 becsülést, a ruha tiszteletet szerez a viselőjének, tehát
 az öltözetedre gondot fordíts). **Nr.** Ha valakin új ruhát lát-
 nak, azt szokták mondani a viselőjének: „*Egészséggel vi-
 sejje!*“ stb. l. fent. A bizalmasabb viszonyban levők ilyen-
 kor rá is csapdosnak a ruha viselőjére, vagy a szövet vizsgá-
 lásának ürügye alatt jól megcsípkedik ezt mondván: „*Ugy-
 látom, Csip-késtül való:!*“ Az új ruhát először macskára
 vagy kutyára kell ráadni, hogy arra szálljon a betegség. —
 Karácsony éjjelére le kell szedni a szárítás végett kiterített
 ruhákat, mert a háznál felakasztja valaki magát a jövő esz-
 tendőben. **Vö.** még *álom*. **Nr.** L. fehér-, gyász-, gyermek-,
 katona-, ünneplő-, viselőruha.

ruhakefe ~ fn. 'kleiderbürste'.

ruhanemű *ruhanēmü* (-t, -je) fn. 'ruhaféle'.

ruhás ~ mn. 1. 'sok ruhájú, szépen öltözködő'. *O-jā
 ruhások azok, lel-kem, mint valami bá-roukisasszonyok:*
 2. 'ruhájú'. *Kūrta ruhás, katonaruhás.*

ruhásbolt *ruhászbójt* fn. 'kleiderhandlung'.

ruháskosár ~ fn. 'waschkorb'.

ruhászárító kötél *ruhászárítóú kötél* fn. 'waschleine'.

ruház l. felruház.

ruj *rūj* isz., kutyakergető szó. *Rūj, Bun-dás! Co-ki,
 bāl-hás!*

rukkol l. be-, kirukkol.

rukkolás ~ (-t) fn. 'ausrückung'.

rum ~, *rom* (-ot, -ja) fn. 'rum'.

rumesszencia *rumesencija* fn. 'rumessenz'.

rútul *rutull* hsz. 'szörnyen, veszettül'. *Ko-tört ē je:le
 ru-tull:*

rüeskös ~ mn. 'himlőhelyes, ragyás'.

rüffen ~ (-t) tn. 'csattan, pattan'. *Mi-jeneket rüffen
 a tűzön ez a moggoróuja!* L. elrűffen.

rüfög ~ (-ött) tn. i. 1. 'csattog, pattog' (pl. a fa a tűzön).
 2. (személytelen ige) 'erős, 20—25 fokos hideg van, olyan
 hideg van, hogy a fa rüfög, megreped'. *Rē-gē, ha rü-fögöt,
 se mēnd bekötöt fū:vél, mer asz mōnták: hoty tēr-hes* (t. i.
 a leányok régen nem jártak bekötött fejjel).

rüh ri (*rihet, rihe* v. *rije*) fn. 'krätze'. **Nr.** A rühet úgy

gyógyítják, hogy a beteget meztelenre vetkőztetve fonnyadóval bekenik és enyhén befűtött kemencébe zárják.

rühel *rihël* (-*elek*, -*ész*) ts. i. 'rühtől tisztogat' (juhot).

rühelődik *rihelőüdik* (-*öm* v. -*ök*, -*öl*) tn. i. 'vakarózik, rühét vakarja'.

rühes *rihes* mn. 'krätzig'.

rühesedik l. megrühesedik.

rühet ~ (-*ett*) tn. i. 'párzik, rüvik' (sertés). L. megrühet.

rüvik ~ (*rünek*, *rütt*) tn. i. 'párzik, párosodik, megtermékenyül' (sertéskoca). L. megrüvik.

S.

— \bar{s} isz. 'a befogott lovat, ökröt megállító szó'.

s ~ ksz. 'és' (ri., csak egyes kifejezésekben). *Kève s kêtelen, idestova*.

sáfár ~ (-*t*, -*ok*, -*ja*) fn. 'schaffner'. **Km.** *Mijn-denki csak sáfárja annak, amije: van* (csak addig rendelkezel javaidal, míg a földön élsz).

sáfli ~ (-*t*, -*ja*) fn. 'kétfülű szüretelő dézsa'. (Szatmárhegy.)

sáfrány ~ (-*nt*, -*nya*) fn. 'safran'.

sáfrányos ~ mn. 'szaros, szartól sárga' (pl. gatyá, tr.)

sáfrányoz l. elsáfrányoz.

sáhos ~ mn. 'kockamintásan szőtt, kockás vagy sávós szövésű' (finom vászon). *Sáhos abrosz, sáhos kendőj*.

sajdít *sāidit* (-*tya*) ts. i. 'fájdít' (pl. jószág a lábát).

sajnál *sāináll* (-*ok*, -*sz*; *sāinálltam* v. *sāinállottam*) ts. i.

1. 'bedauern'. *Sāi-nállom odavergēlni a lovat ezenn a rosztonn.* **2.** 'fájdít, fájlal'. *Sāi-nájja a lábát* (a jószág = kímélve lép reá, kissé sántít). **3.** 'vminek elvesztését, romlását, elmúlását bánja'. *Sāi-nállom a régi szeretőjmet. Sāi-nálltam ki fele hánni a papri:kát.* **4.** 'missgönnen'. *Még a kēnyeret is sāinájja túl:le. Sz. Be-nehezē sāi-nállom sze-gēnt!* (ír. = nem sajnálom). *Ne-hezē sāinájja, könnyē felējtī* (= nem sajnálja). L. megsajnál.

sajnosan *sāinosonn* hsz. 'fájdalmasan'. *Sāinosonn esik.*

sajt *sāit* (-*ot*, *sāitya*) fn. 'kása'. L. disznósajt, papsajt.

sajtalan *sāitalan* mn. 'ungesalzen'.

sajtó l. sutu.

sajtól *sāitól* (-*ok*, -*óulsz*) ts. **1.** 'présel' (szöllőt). **2.** 'gyötör, kinez, nyomogat'. *Ot-sāitóllák szegēnye:ket valami ka-szárnyágba: Én-nem-sāitóllom magam ennek a szennyesh ruhának a mosásá:väl.* L. kisajtól.

sajtolás sãjtólás (-t, -a) fn. **1.** 'másodszor sajtolt bor (a szõlõ montjából), csiger'. **2.** 'nyomorgatás, nyomorúság'. *Naty· sãjtólászba vagyunq dohán dóugá:bull.*

sajtolódik sãjtólódik (-ok, -õl) tn. i. **1.** 'préselódik'. **2.** 'nyomorog, sanyarú életet él'.

sakter saktër (-t, -erek) fn. 'kósermészáros a zsidóknál'.

salak ~ (-ot, -ja) fn. 'schlacke'.

salakos ~ mn. 'schlackig'.

Salamon Salamon fn. **Sz.** *Szép· vagy : má, mint a Sa-lamon tõi* : (irónikus dicséret).

salapál l. megsalapál.

saláta ~ (-át) fn. 'salat'. **Sz.** *Hogy vagy?* [Fel.:] *Fris-sem, mint az ön-tõl saláta* (tr. = lehervadva). L. ugorkasaláta.

salétrom ~ (-ot, -ja) fn. 'salpeter'.

salétromos ~ mn. 'salpeterig'.

sallang sallang (-ot, -ja) fn. 'franse' (zacskón, lószerszámon). **K.** 'járulék, függelék, velejáró költség v. fáradság'. *Meg-ái : még! Sok· sallangja van en:nek, egye ki a je:ne! O-da nem· elég az utlevel á:ra; sok· sallangja van annak : még.*

sallangó sallangóu (-t, -ja) fn. 'kétfelõl a szekér bér-fájáról lecsüngõ kampós vas, mely a hátulsó ferhéc két kar-ját tartja'. Vö. szekér.

sallangos sallangos mn. 'sallangokkal diszitett' (zacskó, ostor, kantár).

sallárium sallárijom (-ot, -ja) fn. 'fizetés'. **Sz.** *Na, te le-tetted a sallárijó:tot* (mondják tr., pl. ha vki seggel beleesik a sárba).

salló l. sarló.

sámelli ~, **sámelli** (-t, -je) fn. 'zsámoly, láb alá való székecske'.

sámfa sãfa fn. 'kaptafa'.

sámkrajeár sámkrajeár fn. 'bankókrajcár, papirkrajcár'. *Há-rom sámkrajeárt adót ne:ki.* (Kisar.) (Ném. scheinkreuzer.)

Samu ~ fn., férfi személynév 'Sámuel'. **Sz.** *O-jam, mint a Sa-mu nadrágja* : (tesze-tosza, ügyetlen ember). *Eggy· állapotba vam ; mint a Sa-mu nadrágja* : (nem halad előre a dolgában).

sanc ~ (-ot, -a) fn. 'pipamocok a szárban és a pipa fenekén'.

sáne ~ (-ot, -a) fn. 'árok' (Badaló, Kõmörõ.) *Û· va-lami-képpem be-mászott a sán-con keresztül.* (Kõmörõ.)

sancos ~ mn. 'pipamocskos, bagóleves'.

sandalog ~ (-ãlgok, -aloksz; -ãlgott) tn. i. 'lassan, im-mel-ámmal lépked'. *Gye-re : má job-ban ; ne· sandalokj :*

Sándor Sándõr fn. **1.** férfi személynév 'Alexander'. **2.** hn. (Kõszegremete).

Sándorfalu *Sándörfalu* 'egy elpusztult falu neve Csenger határában (a mai *Sanyikert* helyén).'

Sándri ~ fn. a Sándor név becéző változata.

sánta ~ mn. 'hinkend, lahm'. **Km.** Az *őr-dögök közt is a sán-ta a lekhuncu:tabb* (a sánta ember huncut, rosszindulatú szokott lenni). *Kön-nyebb utóüllérni a hazug embért, mint a sánta ku:tyát* (a hazugságon könnyen rajtafogják az embert.)

Sántakert *Sántakért* hn. (Méhtelek).

sánti ~ tn. i. 'sántít' (gyermeknyelvi szó).

sántikál *sántikáll* (-ok, -álsz) tn. i. 'hinken'.

sántít *sántít* (-ok, -öl) tn. i. 'hinken'. L. megsántít.

sántul l. megsántul.

sanyargat *sanyārgat* (-ok, -öl) ts. i. 'gyötör, nyomorgat'.

sanyarúság *sanyaruság* (-ol, -a) fn. 'nyomor'. A *sa-nyarúság mijatt a nép aj-jasodik ē jele*.

sányavész *sányavész* mn. 'csenevész, satnya'.

Sanykó *Sanykóu* fn. a Sándor név becéző alakja. (Lázári.)

Sanyító *Sanyítóu* hn. (Csenger).

sápad *sáppad* (-ok, -öl) l. el-, megsápad.

sápadt *sáppatt* mn. 'halvány'. **Sz.** *O-jā sáppat : , mintha bü-dös jéreggel élne : (beteges színű). O-jā sáppat : , mint aki fo-násávāl keresi kénye:rét* (beteges színű).

sápit *sápit* (-ok, -öl) tn. i. 'sopánkodva panaszodik'.

sapka l. sipka.

sáppad l. sápad.

Sápszeg ~ hn. (Tatárfalva).

sár ~ (-t, -ja) fn. **1.** 'kot, morast'. **2.** 'ólak, házak falára polyvával kevert agyagmalter'. **3.** 'földpadló tapasztására készített sár' (ebbe lótrágyát is vegyítenek, hogy tartósabb legyen). **4.** 'salak'. Az *olāi sárja*. A *file sárja* (mocsok a fül lyukában). **II.** **Sár** patak és falu neve. **Sz.** *Csu-pa ety sár-vagyok : (tetőtől talpig sáros). Jóul kinöütt a sár:bull* (tr. = hőrihorgas, magas szál ember). *Jóu utat, ahū sár : niņcs* (útra való tréfás kívánság). *Vē-ka esöü kö-ből sár* (ilyen az őszi eső). **Km.** *Aki sár-rā hajigál, má-gát piszkolja : be* (a gyalzkodó embert mindenki megveti). *Az öü-szit pōr-ba, a ta-vaszit sár-ba* (t. i. vetik).

saraglya *sarogja* (-ál, -ája) fn. **1.** 'hosszú fogakkal (zápokkal) egyberótt két rúd, melyen két ember terhet szállíthat'. **2.** 'a szekér elejét és hátulját elzáró rácsszerű alkatrész'. L. szekér.

saraglyalánc *sarogjalánc* fn. 'a saraglyát a bérfához csatoló lánc'. L. szekér.

Sáralja *Sáralja* hn. (Kispeleske).

Sáre ~ hn. (Lázári).

Sárerdő *Sárerdőü* fn. erdőnév (a Sár patak mentén húzódó erdő).

sárga ~ mn. 'gelb'. **Sz.** *Sár-ga, mint a tök-virág v. mint a vi-jaszk* (sápadt, betegszinű). **Nr.** Ha tavasszal sárga pillangót lát meg az ember először, beteges lesz azon a nyáron. — Ha a leány álmában sárga csikót lát, leánynézője lesz. L. tojás sárgája.

sárgadinnye ~ fn. 'zuckermelone'.

sárgaföld *sárgaföld* fn. 'gelberde'. **Sz.** *Meg-gyógygyitlya a sárga:föld!* (meggyógyítja a sír, a temető.) **Nr.** A sárgaföldet felhívítva falszegélyek festésére használják.

sárgarigó *sárgarigó* fn. 'oriolus galbula L.'. **II. Sárgarigó** fn., gúnynév (Adorján). **Nr.** A sárgarigó azt füttyöli: *Lú-fing a bi:róg!*

sárgás ~ mn. 'gelblich'.

sárgaság ~ (-ot, -a) fn. 'gelbsucht'. **Nr.** A néphit szerint kétféle sárgaság van: *fekele sárgaság* és *sárga sárgaság*. A fekete sárgaság a veszedelmesebbik, abban többnyire elpusztul az ember. — A sárgaság orvosszerei a következők. Paraszt (mázatlan) csuporban forralt tejben meg kell mosdani s ezt a tejet meg kell etetni (férfi betegnek) kan kutyával, vagy (női betegnek) nőtény kutyával. — Más: Paraszt csuporba kell vizelni s azt a füstre akasztani. Mire a húgy elpárolog, akkorra megszűnik a sárgaság. Más: Készíts murokból poharat, tégy a fenekére aranygyűrűt, töltsd meg vízzel s igyál az aranygyűrűről.

sárgító *sárgító* (-t) fn. 'sárgaszínű agyag, mellyel a kimeszelt fal alját keskeny szegélyben kifestik'.

sárgul *sárgull* (-ült) tn. i. 'sárgává lesz'. L. megsárgul.

Sárgyakra ~ hn. (Méhtelek).

Sárhát ~ hn. (Gacsály, Ricsé, Nagyhodos).

sárhatnék ~ tn. i. 'párosodhatnék' (lóról). *Sár-hatnék ez a kan:ca.* Vö. sárlik.

Sári ~ fn., női személynév 'Sara'. **Sz.** *Sá-ri be-csülletes jány: Kéc-cer is egymásu:lánn* (nem tenném érte tűzbe a kezemet).

Sáridüllő *Sáridüllő* hn. (Kispeleske).

sáriklári ~ fn. 'ammoniák' (sal ammoniacum).

sarjadzik *sarjaddzik* (-ott, -ana, -on) tn. i. 'sarjat hajt'. L. kisarjadzik.

sarjú *sārju, sārjú* (id.) (-t, -ja) fn. 'grummet': **a** 'sarjú fű, lekaszált széna sarja. **b** 'a belőle vált finom széna'.

sarjúboglya *sārjubogja* fn. 'sarjúszenából rakott boglya'.

sarjúdohány *sārjudohány* fn. 'az első levelek leszedése után nőtt dohány'.

sarjúmalac *sārjumalac* fn. 'olyan malac, melyet a koca ugyanazon évben második malacozáskor fiadzik'.

sarjúpulyka *sārjupūjka* fn. 'azon évben másodszeri költésű pulyka, kései pulyka'.

sarjürend *särjürend* fn. 'grummetschwaden'.

sark l. sarok.

Sarkadi *Särkadi* fn., családnév. **Sz.** *Spe-kulál* :, *mint Sär-kadi az üres hördőy:ba* (tr. : szorult helyzetében fűhöz-fához kapkod).

sarkal *särkäl* (-*alok*, -*ász*) tn. i. 'sarkán áll v. jár'. *Sär-kal a szaru:fa* (nem pontosan a talpán áll, hanem a belső sarkán). L. felsarkal.

sarkantyú *särkanytyu* (-*t*, -*ja*) fn. **1.** 'sporn'. **2.** 'a csizma hátulján az a kis háromszög formájú vastag bőrlap, mely a felkötött sarkantyút fentartja s a csizma lehúzásában is jó segítség'. **3.** 'fölfelé görbülő hegyes karom a kakas lába hátulján alul'. **4.** 'partvédő gát folyókanyarulatoknál'. **5.** 'villaalakú csont v. sarkantyúcsont a szárnyasállatok csontrendszerében' (másképp: *nyerője*, l. ott). **6.** 'kapuzinerkresse' (kerti virág).

sarkantyús *sarkanytyus* mn. 'gesporn'.
sarkány ~ (-*nl*, -*nya*) fn. **1.** 'drache'. **2.** 'drachenflugzeug, flugdrache'. **K.** 'zsémbes, veszekedős nő v. férfi, hárpia'. *Vé: sár-kány!*

sarkánytej *särkánté* fn. **Sz.** *Särkántejet szopott* (**1.** 'dühös, veszekedős, összeférhetetlen'. **2.** 'keményszívű, bátor ember'.)
sárkefe ~ fn. 'keményszőrű kefe, mellyel a lábbeliről a rászáradt sarat kefélik le'.
sárkelet ~ fn. 'lotus corniculatus L.'

sarkig-érő *särkig-érőü* mn. 'a nyaktól v. a deréktől a sarkig lecsüngő' (pl. gatyá, bunda).
sarkigráncos *särkigráncos* mn. 'derekától az aljáig ráncozott' (pl. gatyá).
Sárköz ~ fn., falunév.
sárlik ~, *sállik* tn. i. 'párosodik' (a ló). Vö. sárhatnék.
sarló *sallóy* (-*t*, -*ja*) fn. 'sichel'.

Sarlós-Boldogasszony napja *Sallóy:sz-Bóuldogasszon napja* fn. 'július 2. napja'. **Nr.** Ha Sarlós-Boldogasszony napján esik az eső, négy hétig rátart.

sarlóshátú *sallóyshátu* mn. 'fölfelé görbült hátú' (ló).
sármány *sármány* (-*nl*, *sármányok*, -*nya*) fn. 'emberiza citrinella L.'. L. sármók.

sármók *sármóyk* (-*ot*, -*ja*) fn. = sármány.
saroglya l. saroglya.

sarok ~, *särk* (*csizmasärk*, *ajtóysarok*; *särkot*, -*rkok*, -*rka*) fn. **1.** 'ferse'. **2.** 'absatz' (lábbelin). **3.** 'az a rész, mely körül vmi forog, tengely'. *Az örsőy, könyv, ajtóy sárka*. **4.** 'szöglet (pl. szobában), él'. *Behúzódott a sarogba. A kényér sárka*. **Sz.** *A sárkába van* (a nyomában). *Ot vóyt mün-dég az ap-jának, a sár-ká-ba. A seg-gibe verte a sárkál, oszt é-ment* (megfordult s elment). *Ez: a legény a tál:pánn!*

Kö-römméreg a sár:kánn! (tréfás dicséret). *A sár-kávāl fenyegeti*: (gyáván megszalad előle).

sarokbélés sarogbélés fn. 'a lábbeli bélése a sarok körül'.
sarokvas ~ fn. 'tűrangal'.

saromlénia ~ fn. 'rajvonal'. Ném. schwarmlinie. (Katonai műszó.)

sáros ~ mn. 'kotig, lehmig, morastig'.

Sárosföld Sárosfőüd hn. (Nagykároly).

sároshátú sároshátu mn. 'kurválkodó, aljas' (nőszemély).

Ős-szeatta magát valami sároshátu:vāl (összeköltözött vele, elvette).

Sárosvölgy Sárosvőügy hn. (Nagykároly).

sároz ~ (-ok, -öl) tn. i. 'sárt csinál'. *Őst ki aszt a víz:zet, ne sározz it vele a ház:ba.* L. el-, besároz.

Sárpart Sárpart hn. (Aranyosmeggyes).

sárpenész sárpenyész fn. **Sz.** *O-jam, mint a sár-penyész*: (sápadt, betegesszínű, halovány).

sártök ~ fn. 'narancs nagyságú sárga dísztok, cucurbita aurantia'.

sarukáter sarukátér (-t, -erek, -érje) fn. 'leveles ablak, zsalu (jalousie)'.

sarukáteres ~ mn. 'zsalus' (ablak).

Sárvár ~ hn. (Nagyecsed).

sárvíz sárvíz fn. 'sérülés következtében előálló lázas betegség a jöszágnál'. *É-futotta a sár-víz, osz meg-döglött*:

sarzi sárzi (-t, -ja) fn. 'katonai rangfokozat'.

sas ~ (-t, -ok, -sa) fn. **1.** 'adler'. **2.** 'a bérfa alsó csőjébe erősített karika, melyet a kokatszegré húznak, hogy a bérfa a sémelyen szilárdan álljon'. L. kokatszég. **Sz.** *O-jam, mintha a sas megrugdosta vóuna*: (mondják a rosszul sült, lapos, repedezett tetejű kenyérre). **Km.** *É-repüll a: pész, sas-van a:zonn* (a pénz hamar el szokott fogyni, repülni, nem hiában van rajta kétfejű sas). L. keselysas.

sás ~ (-at, -sa) fn. 'riedgras'. **Sz.** *Za-boj köült, viz-häjlotta sáson nőült* (törvénytelen gyerek, zabigyerek). *Ugy-visit*: *mintha sás-säl hasogatnák*: (mintha nyúznák). L. cifrasás.

sásas ~ (-t) fn. 'sástermő hely'. **II. Sásas** hn. (Lázári).

Sásasoldal Sásasóudäl hn. (Kőszegremete).

sasérozik ~ (-ok, -öl) tn. i. 'ide-oda jár, kőszál, csatangol'.

sasfa ~ fn. 'faoszlop' (pl. deszkakerítésekben).

sáska ~ (-át) fn. 'heuschrecke'. **Sz.** *Ugy eszik, mint a sás-ka* (mohón, telhetetlenül eszik).

saskeselyű n., l. keselysas.

sasköröm ~ fn. 'nagyra nőtt, horgas köröm'. *Be-naty saskörömöd van!*

sasos ~ mn. 'törtszinű, alvadásos, feketés'. *O-jany csu-nya sa-sos vēr jöd belöül:le!*

Sasrekesz ~ hn. (Rozsály, Tisztaberek).

sastollú *sastallu* fn. 'adlerfeder'.

sátor sátor (-l, -orok, *sátra*) fn. 'zelt'.

sátorfa sátorfa fn. 'a sátor föllállításához való pózna'.

Sz. *Hozza a sátorfát* (mondják tr. arról, aki igen későn jön haza a vásárról). *Ű hozza el a sátorfát* (ő jön el legutoljára a vásárról). *Fē-szedi a sátorfát* (odább áll).

sátoros ~ mn. 'kóbor, sátorban lakó' (cigány). *Ta-náll ety jóút ci-gánt, sá-torost.*

sátoros-cigány ~ fn. 'sátor alatt élő, kóbor cigány'.

Sz. *O-jam piszkos;*, *mínt a sá-toros-cigány*: (mosdatlan, vastagon van rajta a szenny).

satrantyú *satrantyú* (-l) fn. 'szipirtyó, banya, zsémbes vénasszony'.

satu ~, *solu, sutu* (-l, -ja) fn. 'szorító eszköz, prés, melybe lécet, rudat szorítanak, hogy faraghassák'.

satyak ~ (-ol, -ja) fn. 'főkötőszerű vászon sapka, fürdősapka' (nőknél).

savanyít *savanyít* (-ok, -öl) ts. i. 'säuern, einsäuern'. L. besavanyít.

savanyított-káposzta *savanyítot-káposzta* fn. 'eingesäuertes kraut'.

savanykás ~, *savankás* mn. 'kissé savanyú'.

savanyó l. savanyú.

savanyodik l. megsavanyodik.

savanyú *savanyóú* mn. **1.** 'sauer'. *Savanyóú alma.* **2.** 'orrfacsaró'. *Phü, be savanyóú szag van itt!* **K.** *Savanyóú szél fűj*: (hideg). **Sz.** *Csók-ra huzza az embēr szá:ját, o-jā savanyóú*: (pl. a vadalma). *Savanyóú, mínt a vesz:tés; mínt a mé:reg; mínt az e:cet; mínt a vad-álma* (a savanyúságnak különböző, erős fokát jelölik). *O-jā savanyóú ez a: bór, holý pa-szüjt lehetne vele főüz:ni* (mint az ecet). *O-jā savanyóú, mínt az e:cetágy; mínt a he:ring* (nagyon savanyú).

savanyúleves *savanyóúleves* fn. 'becsinált'.

savanyúság *savanyóúság* (-ol, -a) fn. 'savanyú ennivaló, savanyú holmi'. *Ugy: eszi a bélem ez a savanyóú:sák, csakugy már:ja.*

savanyútojás *savanyóútojás* fn. 'olyan becsinált, melyben tojást főznek'.

savanyúvíz *savanyóúvíz* fn. 'sauerwasser'.

savó *savóú* (-l, -ja) fn. 'molke'. **Sz.** *Félveti a savóúját az alut-té* (kiválasztja s felszínére veti). *Ő-döng, mínt a ku-tya seggibe a sa:vóú* (ide-oda megy, lödörög).

savószín *savóúszin* mn. 'színtelen, fakó' (kül. szem).

se ~ ksz. **1.** 'auch nicht, nicht einmal'. *As: se montam*

ne:kí, ájj. odébb : Té-gét se híjnalak többet seggite:ni, Rá-s'i-gyejj ! Mek· se hál-gattya. 2. (páros se) 'weder . . . noch . . . Mire ha-zamegyünk, az é-tél se· hidek, se· meleg ne legyen : Nem· tuttam má men:ni se· té, se· tova. Sz. Nem· monltam : é se· fejjéret, se· fekelét : (nem tettem rá semmi megjegyzést). Se· nem köpheti, se· nem nyélheti (szeretne már tőle menekedni). Az a nő-hány krájcár má se· ide, se· oda (nem sokat számít).

seb ~ (-*et, -ek, -je*) fn. 'wunde'. **Nr.** Sebgyógyító orvos-ságok : fonnyadó, fehér liliomlevél szeszen áztatva, acesalapu, egérfarkkóro pora fonnyadóval keverve stb.

1. sebes sebens (-*enn*) mn. 'gyors'. *Le-het esz má le fele vág:ni a-kármijē se-bessenn. Sz. A lek· sebessebb új·-s ágra ellett a te:hen* (az újhódnak épen a legelejére).

2. sebes sebens mn. 'verletzt, verwundet'. *Mi-tüll oja sebens a térgyed ?*

Sebesásvány *Sebessásvány* fn., patak- és határnév. (Fertős-almás).

Sebesfok ~ hn. (Vámosoroszi).

Sebespatak ~ hn. (Sonkád).

sebesül l. megsebesül.

sebhely *sephejj* fn. 'narbe'.

seftel *seftél* (-*elek, -ész*) tn. i. 'ad-vesz, üzleteket köt'.

Sef-tél, mint a zsi-dóu.

segéd ~ (-*et, -gye*) fn. 'legény, felszabadult tanuló' (iparosoknál, kereskedőknél). Vö. *legény*-t is.

segédjegyző *segédjeddzöü* fn. 'hilfsamtmann, schreiber'.

segély l. hadisegély.

segg ~ (-*et, -i*) fn. **1.** 'arsch'. **2.** 'a kévének a kötésen aluli vastagabb, zsúpos része'. *A kéve seggi. Sz. Uty· szeretem; mint a seg-gembe a tövis:se!* (biz én őt egy csöppet se szeretem). *A seg-gibe vērte a sárkát oszt ē-ment* (megfordult s elment). *Seg-be csapta az őrdög a lapát:tāl* (férjhez menni vágyik, v. férjhez ment). *Seg-gél köüt : fél* (rosszkedvű, ballábbal kelt). *Segbe rug* (farba rüg). *Segre ül, segre esik* (úgy esik, hogy a farát üti oda). *Seggire vér* **1.** 'fenekére ver vkinek'. **2.** 'elkölt, elpazarol, elherdál' (vagyonról). *Ami az an-nyárul maralt, annak ha-marosonn a seggire vērt*: **3.** 'hamarosan elvégez'. *Vēr·jüηk csak a seggire ennek a dolog-nak ! Szúr-ja a zab a seg-git* (mondják a jóerőben levő ficánkoló lóról = látszik, hogy sok zabot eszik). *Szép· vagy, mint a sek· szü-retkōr* (mondják gúnyolódva a szépségével dicsekvőnek). *Segg·oda!* (mondják vaskos tréfával, ha vki prüszsent). *Visz-ke a seg-ged ?* (verésre vágyol? kérdezik fenyegetőleg a rosszkedő gyermektől). *Ta-vāi vērtek seg:be, mos· jutolt eszed:be* (mondják annak, aki vmi apróbb bántalmat idők multával emleget). *Ő-döng, mint a ku-tya seggibe a sa:vóu*

(ide-oda lézeng, láb alatt lödörög). Ha a gyerekeknek sikerült valamelyik társukat lóvá tenni, gúnyosan ezt éneklük utána : „*Van nekem egy bolondom, mics csinájjak vélle? Karógt ütök a seggibe, had ballagjō vélle.*“ *Bu-sūi seg-gem, niņes-pende:jem, Túr-ba vészett a kende:rem* (tréfás mondóka).

seggbosszantó seggbosszantó fn. 'hátnál a szoknya farára csüngő csokros dísz'.

seggel seggēl (-elek, -ész) tn. i. 'farol, farával fordul, ül vhová'. L. bele-, megseggel.

segge-lyuka seggi-juka (seggem-, segged-juka) fn. 'fara lyuka, nyílása'.

seggen-ülő-fűtő seggenn-ülőü-fűtőü fn. 'olyan fűtő, melynek nincs lába'.

seggen-ülő-paszuly seggenn-ülőü-paszūi fn. 'gyalog-paszuly' (Szamosszeg).

segge-partja seggi-pártya (seggem-, segget-pártya) fn. 'a farhasíték széle, domborulata kétfelől'. *Ki-pállott a seggem-pár:tya.*

Segges ~ hn. (Garbolc).

seggvége seggivēgi fn. 'távoli atyjafia vkinek' (gúnyos, durva szó). Az *An-ti bátyának valami seggivēgi.*

seggit l. segít.

seggvákány segvákány fn. 'farhasíték, a seggpofák köze'.

seggvakares segvakārcs fn. 'a csipkerózsa piros, édes termése'. (A névnek az a magyarázata, hogy e gyümölcs magvai ürüléskor szurdalják a segglyukat.)

seggvéghurka segvékhūrka fn. 'végbél'. *Ki-cuszott a segvékhūrka:ja. Kijár a s...ja.*

segít seggit (-ek, -él) tn. i. 'helfen' (pl. apjának a munkában). Sz. *Seggit a bajánn* (ellátja a baját, megveri). *Hōu-nap le-kaszájjuk ;, ha az Istē seg:git* (Isten segítségével). L. megsegít.

segítő-szīj seggitōü-szīj fn. 'a vállszijat a szügyellőhöz kötő szīj'. L. hám.

segítség seggiccsēg (-et, -e) fn. 'hilfe'.

sehogyan sehogyánn hsz. 'sehogy sem, rosszul, rendetlenül'. *Még mi na-gyō sehogyá vagyunk az aratás:sāl. Be-sehogyánn ál rájtd az a ruha! Még i-jē sehogyá vagy?* (öltözetlenül.) *Na-gyō sehogyá vagyok* : (rosszul, betegnek érzem magam).

sehogyán l. sehogyan.

sehogyse sehotyse hsz. **1.** 'semmiképpen'. *Se-hotyse tuttā vele zōüid ágra vērgōüid:ni.* **2.** 'rosszul'. *Ē-mōntam osz-tā, hogy mi-jē sehotyse vagyok a hasam:māl.*

sehol sehun hsz. 'nirgends'.

sehonna sehunnen hsz. 'von nirgendsher'.

sehova ~, **sehová** hsz. 'nirgendshin'. *Nem-megyen az a vi-lágō se-hova.*

sehun, sehunen l. sehol, sehonna.

Sejebi-ákácossa ~ hn. (Pusztadaróc).

sejt sejt ts. i. **Sz.** *Sēi-ti, mint a macs-ka az e:sőüt v. mint a macs-ka a fiŋ:gást* (tr.: ösztönszerűen előre megérzi).

selejtes selēites mn. 'silány, értéktelen, alsóbbrendű'.

selyem sejem (*sēimet, sēime*) fn. **1.** 'seide'. **2.** 'kukorica-szőnek a hegyén levő bajusza, bibeszála'. **K.** *An-nak, szegēnek, nem sejem az éle:te* (nehéz, keserves, küzdelmes az élete). *Ne-ki se valami sejem az éle:te* (nem irigylendő a sorsa). *Ű-kön-nyem beszél*; *ne-ki se-jem az é:let* (könnyű, gondtalan a sorsa). **Km.** *Nem-eggy a szőür a sejem:mél* (mindenkéivel a rangja szerint kell bántani). *A se-jem a sze-melenn* (v. *a ga-nēnn*) *is sejem*: (az igazi érték alacsony helyzetben is kitűnik). L. máléselyem.

selyembuqó sejembugó fn. 'selyemhernyó gubója, melybe beszövi magát'.

selyemfonál sejefonāl fn. 'seidenfaden'.

Selymes Sēimēs hn. (Kökönyösd).

selymedzik sēimeddzik, sēimezik (-elt) tn. i. 'selymet ereszt, hányja a selymét' (kukorica).

selyp sēip (-enn) mn. 'hibás beszédű, egyes mássalhangzókat hibásan ejtő'. (A selyp gyerek az s-et sz-nek, az r-et j-nek v. l-nek ejti: *ēdeszapám, mogyojóu, nadlág* stb.) *Sēipem beszél*.

sem n., l. se.

semék l. semelyik.

sémely sēmēi (-t, -ejje) fn. 'a szekér tengelyeihez párhuzamosan erősített vastag fa, mely a szekér oldalait tartja s a rúd és nyújtó ágait a tengelyhez szorítja'. *Ēlsőü sēmēi* (az első tengely fölött), *hátülsőü sēmēi* (a hátulsó tengely fölött). Vö. szekér.

semelyik semék névm. 'egyik sem'. *Mé-ket adod?* [Fel.:] *Se-méket se.*

semennyi semennyi névm. 'semmi (pénz)'. *Nem-adnám én: asz se-mennyijēr se:*

semerre semēre hsz. 'sehol; sehová'.

semilyen semijen mn. 'silány, hitvány, gyarló'. *Na-gyō semijen kis ruhát vārt neked az a sza:bōu.*

semmi ~ névm. **1.** 'nichts'. *Hát i-jē semmi neküll eresztjük el ű-köt?* fn. **2.** 'nulla, zérus'. *Sem-miszēr hat csak-semmi. Ír-jāl utánna két sem-mit.* **Sz.** *A vilāgō semmi* (épen semmi). *Sem-mi: a!* (nem tesz semmit!) *Ne-jē sem-mit!* (csöppet se félj!). *Abbū semmi siŋcsen* (abban nincs hiba, arról nincs szó, nem fér hozzá kétség). *Meg-inná ű: aszt, a b·b ű sem·mi si ŋ c s e n: Tuggy' az a tōr-vēnt, a b·b ű sem·mi si ŋ c s e n: Nīndzs belōül:lem sem-mi* (nincs egészségem, betegeskedem). *Esz nem-hijják sem-minek*

(ez nem ér semmit). *Ugy odaváktam ; mint sem-mi v. mint ety sem-mi* (minden erőfeszítés nélkül). *Ne-sze semmi, fog-meg jóul, Hund-be szemed, néz-meg jóul* (értéktelen ajándékra v. látszat szívességre). *Eszt a sze-gé főüd-müvest s e m · m i b e s e n é z i k* : (= semmibe veszik), *pedig a keresi a kénye:ret.*

semmiben **semmibe** hsz. 'haszon, eredmény nélkül'.

É-tőülttük a maji szent na:pocs csak ity sem-mibe.

semmikor **semmikör** hsz. 'soha'.

semmirevaló **semmirevalóy** mn. 'semmirekellő'.

Semmiszeg ~ hn. (Kömörő).

semmivíz **semmivíz** fn. 'nihilum album' (szemorvosság a patikákban).

senesona ~ (-ája) fn. 'kocadiszno nemiszerve'.

senki *senki* névm. **1.** 'niemand'. fn. **2.** *senkije* (-kim, -kid) 'semmiféle rokona, hozzátartozója'. *Nin-csen annak a vi-lágō sen-kije.* **K.** *Mij-jér nem em-bérrel fogóúsztól, hanem ety sen-kivel, akit mék te tártottál* (semmirekellő emberrel).

sényli, **sénylődik** l. *sinyli*, *sinylődik*.

senyved ~ tn. i. 'lassan, nehezen ég'. *Nem ég ez a fa a tü:zön, csak seny-ved.*

seper *seper* (sepek, sepersz, seprünk, sepertek ; sepertem, seprett ; sepernék, seperjek) ts. i. 'kehren'. **Nr.** Estére (este felé) vagy este nem jó szobát seperni, mert kisépri az ember az Isten áldását. L. kiséper.

seperget *seperget* (-ek, -él) ts. i. 'sepréssel tisztogat'. Vö. sepreget.

sépog *sépog* (-ott) tn. i. 'sipog'. *Sépog a ruca.*

sepreget ~ -ek, -él, -ett, -ne, -ssen) tn. i. 'házat söpör, házsöpörést végez'. *Még ma nem sepregettem* : L. kisépreget.

sepretlen ~ mn. 'ki nem söpört v. söpörve'. *A ház-sep-retlen, az ágy ve-tellen.*

seprő l. kéményseprő.

seprű *seprű* (-í, -je) fn. **1.** 'besen'. **2.** 'borsalak'. **Km.** *Új seprű jóul seper* : (hivatala kezdetén mindenki igyekszik jól végezni dolgát). **Nr.** A háznál levő seprűket nem jó mind egy sarokba állítani, mert veszekedés lesz a háznál. Seprűvel nem szabad a kis lányt megverni, mert kurva lesz. A hánytvetett seprűt, seprűdarabot kuruzslásra is használják (l. szemölcs Nr.). L. ciru-, kefe-, nyírág-, szérű-, tollúseprű.

seprűnyél *seprűnyél* v. -nyél) fn. 'besenstiel'. **Km.** *Ha az Is-ten akárja a sep-rűnyél is észül* : (Isten csodát is tehet). **Nr.** Seprűnyéllel nem szabad a gyermeket megverni, mert 'elszárad' (szárazbetegségbe esik), a leány meg kurva lesz, ha seprűnyéllel verik. Seprűnyéllel vagy kóróval a disznót se jó ütni, mert lesóványodik.

ser, **serezik** l. sör, sörözik.

sérafika ~ (-át) fn. 'egy gyermekjáték'. Két gyermek

keresztben összefogózkodik s egymással szemben oldal-lépésekkel körben forog.

sérafikál sérafikáll tn. i. **1.** 'ide-oda sétál, céltalanul jár, lábatlankodik'. *Ne sérafikájjatok itt előüt:tem, hanem csi-nájjatok vala:mit.* **2.** 'körbenforgósdit, sérafikát játszik'. (Vö. sérafika.)

sereeg sērceg (-ett) tn. i. 'knistern' (pl. a zsir a láboshban).

sercent sērcent, sērcint (-ek, -él) tn. i. 'felső fogai közül köp' (hangut.).

sereg ~ (-et, -e) fn. 'schaar'.

sereglye seregje (-ét) fn. 'sturnus vulgaris L.' (= seregély).

sérelmes ~ mn. 'fájdalmas'. *Sérelmes a szilái csikóú rugása* (Nd.).

1. serény serény (-enn) mn. 'dolgos, fürge, eleven'.

Km. *Se-rény asszonnak rest: a já:nya, rest: asszonnak se-rény a já:nya* (mert a serény mindent maga szeret végezni, a rest pedig mindent mással végeztet).

2. serény l. sörény.

sérés sérés (-t, -e) fn. 'sérv, sérvés' (hernia).

séréses séréses mn. 'sérves, tökös'.

Sereslíget ~ hn. (Botpalád).

serít, sirít l. 1. sürjit.

serke sērke (-ét) fn. 'a fejtetű petéje'.

serkedezik sērkedezik (-ek, -él) tn. i. 'a bőr alól kifakad, szivárog' (a vér). L. kiserkedezik.

serken l. felserken.

serkent sērkent (-ett) tn. i. 'serk hangot ad' (pl. az óra, mikor ütni akar).

serpenyő sērpenyőü (-t, -je) fn. **1.** 'a mérleg tányérja'.

2. 'szilke'. (Kisbábony, Badaló).

sért ~ (-ek, -él) ts. i. 'bánt'. *Sér-ti a szemem az a lám:pa.* L. fel-, megsért.

serte sērte (-ét, -éje) fn. 'borste'.

sertepertél sērtepertéll tn. i. 'forgolódik, sűrögve jön-megyén'. *Az-óuta aszt a pit-várt ki-sepērhetted vóum, mijóuta it sērtepēr:télsz.*

sértés n., l. disznó.

sértődik l. megsértődik.

sérül l. besérül.

sespítális ~ (-t) fn. 'beépítetlen telekhely a faluvégén'. (Szamosszeg.) Vö. ceszpítális.

seszínü seszinü mn. 'szintelen, fakó, bizonytalan színü'.

sétafikál sētafikáll tn. i. 'dologtalanul jár-kél, le s fel sétál'.

sétál sētáll (-ok, -sz) tn. i. 'spazieren'. **Sz.** *Sē-tál, mint a jóú kereskedőü az ürezs bóud:ba* (tétlenül fel s alá jár).

sétáló sētállóú (-t, -ja) fn. 'a falióra ingája'.

setesutál setesutáll ts. i. 'suttog, sűg-bűg, sűgdolozva pletykál'. *Nem-űgyelek āra, hogy mit setesutálnak rul:lam.* setét l. sötét.

Setétszeg *Setétszeg* hn. (Egri, Csenger).

siet *sijjet* (-ek, -él) tn. i. 'eilen'. **Sz.** *Uty. sijjetek, māj. lefekszek*: (ir.: nem nagyon űl az igyekezet). L. utánasiet.

sietős *sijjetűs* mn. 'sűrgűs'.

siettemben *sijjetembe* hsz. 'sietségemben'.

sifítel *sifitél* (-elek, -ész) tn. i. 'sűrgűlűdik, ireg-forog'.

Műn-dég it sifitel ez a csűr:ke a lā-bom alatt:

sifon ~, *sifony* (*sifont, -nya*) fn. 'ruhásszekrény'.

sifonér ~ (-t, -ja) fn. = sifon (Mezűgecese). **Sz.** *Ki-műnt a mán a sifonér:bull* (kiment a divatból). (Mezűgecese.)

sifony l. sifon.

siheg ~ (-ett) tn. i. 'zihál, lűgzűskor belsű zűrejt hallat'.

Siheg a mejje.

sijjed, **sijjeszt** l. sűlyed, sűlyeszt.

sijjet l. siet.

sik *sik* (-ol, -onn) fn. 'ebene'. *Ki a sikra. Kinn a sikonn.*

sikál *sikár* (-ok, -sz) ts. i. 'sűrol, kapar' (pl. padlűt, edűnyt). *Sikárja a tűrkomat.*

sikálűdik *sikárűdik* (-olt) tn. i. 'gűrűzdűlűdik, kűhűgűsre ingerlűdik'. *Sikárűdik a tűrkom.*

sikankű *sikanűkű* (-t, -ja) fn. 'csűszka, csűszkálű hely a jegen'.

sikankűzik *sikanűkűzik* (-ok, -űl) tn. i. **1.** 'a jegen csűszkál'. Műdjai: *guggonn űlbe, kis jām műuggyára* (a csűszka elejűn egyet ugorva), *nagy jām műuggyára* (a csűszka elejűn kettűt ugorva), *rucatűlponn* (hātul hagyott lábával a jeget csapkodva). **2.** 'csűszkál'. *Ūi. rá ěre a dűszkā:ra, ne sikanűkűzzon*: ott.

sikanyű *sikanyű* (-t, -ja) fn. = sikankű.

sikanyűzik *sikanyűzik* (-ok, -űl) tn. i. = sikankűzik.

sikár l. sikál.

sikárűdik l. sikálűdik.

sikātűr *sikātűr* (-t, -orok, -űrja) fn. 'a falu mellűkűcāja'.

Sz. *O-ĵan a szā:ja, műnt ety si-kātűr*: (nagyszājű, lārmās, veszekedű).

sikātűrsājű *sikātűrsājű* mn. 'nagyszājű, lārmās, veszekedű'.

Sikejārű *Sikejārű* hn. (Kűszegremete; *Sike* csalādnev).

sikerít l. kisikerít.

sikerűl l. kisikerűl.

siket, **siketűl** l. sűket, sűketűl.

sikkattű *sikkattű* (-t, -ja) fn. 'a szűvűszűk karjārűl lefűggű csiga, melyen a nyűstűk felvāltva le s fel mozognak'. L. osztovāta.

síklik *siklik* (-ok, -asz; -ott; -ana; *sikojjon*) 'gleiten, rutschen'. L. megsiklik.

síkos *sikos* mn. **1.** 'csúszós' (pl. út). **2.** 'szappanos, szennyoldó'. *Jóy sikos mán a : lug.*

síkpor *sikpõr* fn. 'federweiss'. (A nehezen járó csizmába síkport öntenek, hogy könnyebben felecsúszzék az ember lábára.)

silabizál *silabizáll, sitibizáll* (Nagypeleske) (-ok, -n) ts. i. 'betüz, betünként olvas'. *Tu-dok sitibizál:ni* (Npeleske).

silány ~ mn. 'hitvány, rossz' (pl. termés, termőföld).

siláp ~ fn. 'nagy, széles karaj' (kenyér). *Csak tán nem magadnak váktaad le aszt a naty siláp kénye:ret?*

Silarét *Silarét* hn. (Egri).

silbak *silbak* (-ot) fn. 'schildwache'. **Sz.** *Silbakonn áll* (folyton figyelve, felkészülten vár).

silbizál l. silabizál.

silimál l. elsimilál.

sillabizál l. silabizál.

sillám ~ fn. 'csekélység, semmiség'. *E nekem sil-lám!*

sillámlik l. elsillámlik.

síma *sima* (-án) mn. **1.** 'glatt, eben' (pl. föld). **2.** 'puszta, nem béles' (pl. dióval, lekvárral nem töltött). *Sima kalács.* **Sz.** *Simára õür* (egyszerűen, szitálás nélkül, lisztet és korpát egybe õröl). *Simá, mint a tükõr* (tükørsíma pl. a jég). *Si-má, mint a bo-kõr* (ir. : borzas, bozontos).

Sima ~ fn., falunév.

simándi *simándi* mn. 'hízelgõ, mézes-mázos beszédü, simaszájú'.

simándiskodik *simándiskodik* (-ok, -õl) tn. i. 'hízeleg, mézes-mázoskodik'.

simít *simít, simét* (-ok, -õl, -ott; -na; -ccson) ts. i. **1.** 'glatt machen' *Dohánt simít.* **2.** 'esillapít, békit'. *Ém min-dék simétottam, ha nem pászõlt a szóy kösz:tök.* L. el-, ki-simít.

simítás *simítás* (-t, -a) fn. 'a megszáritott dohánylevelek ráncainak eltüntetése a száritás után'.

simító *simítóy* (-t, -ja) fn. 'hátán fogantyúval ellátott falap, mellyel a kõmüves a falra csapott maltert elsímítja'.

simítófésű *simítóyfűsű* fn. 'aprógóú, sűrű hajfésű'.

simogat ~ (-ok, -õl) ts. i. 'streicheln'. **Km.** *Ak-kõ kell az embõrt simogat:ni, mikõr bõr-zos; , nem mikõr sima: (akkor kell vigasztalni, támogatni az embert, mikor bajban van).* L. megsimogat.

Simondomb *Simondomb* hn. (Méhtelek).

simul l. el-, kisimul.

sinesen *sincsen* tn. i. 'ist auch nicht'.

sinkófál l. elsinkófál.

sinléder *sīlédēr* (-t, -je) fn. 'szemernyő a sapkán' (< német Schirmleder).

sinléderes *sīléderes* mn. 'szemellenzős' (sapka).

sinór l. zsinór.

sinórikoma *sinóurikoma* isz., réja egyik népdalban.

sintér ~, *sintēr* (-t, -lérek v. -terek) fn. 'schinder'.

sínyli *sēli* (*sēlle*) ts. i. (csak tárgyas r.-sal) 'hátrányát, utóhatását megérzi, nyomait, következményeit viseli'. *Most is asz sēli ez a szegēn te:hē, hogy a má-sik megdōfte*: L. megsínyli.

sínylő *sēlōū* mn. 'sorvadó'. *Ō* (= olyan) *sē-lōū baja van* :, *asz monygya az ōr:vas*.

sínylődik *sēlōūdik* (-ők, v. -öm, -ől) tn. i. 'hosszasan szenved, sorvad'.

síp *sip* (-ol, -ja) fn. 'pfeife'. **Sz.** *Ugy jóullaktun, mint a sip* (jóllaktunk, mint a duda). *Sipot ad a szájába* (érvet, alkalmat ad az ellenfélnek a gáncoskodásra). L. madársíp.

sípárgó *sipárgóū* mn. 'síró, panaszosan sipogó' (pl. csirke).

sípárog ~ (-rgok, -roksz; -rgolt; -rogna, -rogjon) tn. i.

1. 'vékony, nyugtott hangon, panaszosan sipog' (pl. a beteg v. éhes csirke). **2.** 'sopánkodik, sóhajtozik, panaszodik'. *Men-nyit sipárog ez a vēn asszony a filembe!*

sipire *sipīrc* isz. 'macskakergető szó'.

sipka ~ (-át, -ája) fn. 'csücsös báránybőrsüveg, kucsma'.

sípkémény *sipkēmēny* fn. 'a falba épített, a fal mentén végighúzódo kémény'.

sipog ~, *sēpog* (Szamosszeg) (-ott) tn. i. 'panaszosan csipog' (csirke).

sipol *sipōl* (-olok, -ōsz) tn. i. **1.** 'pfeifen'. **2.** 'sajátságosan zümmög' (a méh, mikor ereszteti akar). **Nr.** Mikor a kotló a fészken ül, a közelben nem szabad sipolni, mert 'beleful a kis csirke a tojásba'.

sipp-supp *sip-supp* isz. a vesszősuhogást utánzó szó.

1. **sír** ~ (*sírok, sírsz*) tn. i. 'weinen'. **K.** *Mīn-dēg azō sirt apá:tok, hoty so-se fizeti ki az adōússá:got* (azon sopánkodott). *Nēm-ég ez a nyērs : ja, csak sír - a tū:zōnn* (sustorog). **Sz.** *Uly- sirtam* :, *mint a zá-poresōū* : (keservesen sirtam). *A lé-lek is sírd ben:nēm* (lelkem mélyéig el voltam keseredve). *Sír-jatok, sír-jatok, mért ém mos csōr-gatok* (tréfás mondás, Adorján). **Nr.** Ha a menyasszony sír az esküvőn, jó fejőstehene lesz. L. el-, kisír.

2. **sír** ~ (-t, *sírok, sírja*) fn. 'grab'. **Km.** *Az as-szonnak csak ak-kō lehet hin:nī, mikō li-ba gyepel a sír:jánn* (csalfa teremtés az asszony).

síralmasan *sírālmasonn* hsz. 'panaszosan, keservesen' (pl. s. szól a hegedű).

síránkozás *síránkozás* (-*t*, -*a*) fn. 'sirdogálás'.

síránkozik *síránkozik* (-*ok* v. -*om*, -*öl*) tn. i. 'sirdogál'.

sírás *sírás* (-*t*, -*a*) fn. 'weinen'. **Km.** *Jóú-kevdnek sí-rás lessz a vé:ge* (a túlságos jókedv vmi közeli szomorúságnak a jele; mondják fenyegetőleg is a féktelen jókedvű, csintalan gyerekek). L. verébsírás.

sírat ~ (-*ok*, -*öl*) ts. i. 'beweinen'. L. megsírat.

sírató *síratóú* (-*t*, -*ja*) fn. 'a menyasszonynak szüleitől, leánybarátaitól való érzékeny búcsúvétele'. *Hét-fű vóút a sí-ratóú, ked-dē vóút a kony-tyolóú.* (Garbolc.)

siri l. sürü.

sirimálé ~ fn. 'csalamádé'. (Ombod). *Si-rimálé : , mer a sír-jebb :*

sírkő *sírkű* fn. 'grabstein'.

síróba *síróuba* hsz. **Sz.** *Síróuba köüt* (könnyekre indít, megrikat). *O-jā szépem beszélt a : pap, hogy min-denkit síróuba köütött :*

síró-bíró *síróú-bíróú* mn. 'könnyen és gyakran síró' (pl. gyermek).

Sírogát *Síróugát* hn. (Tisztaberek).

sírós *síróús* mn. 'síránkozó, gyakran síró'.

sisak l. aborasisak.

siska ~ (-*át*, -*ája*) fn. 'sás-széna, sásból, kákából, nád-ból álló silány széna'.

sivatag ~ mn. 'sivár, silány'. *Csu-pa ety sí-vatak ká-ka mek sí-s-ka ez a szé:na. E-gész télen nem- attam az ökörnek egye:bet, csak a sí-vatak szál-mát.*

skatulya *katuja* (-*át*, -*ája*) fn. 'doboz'.

skatulyafedél *katujafedél* fn. 'dobozfedél'.

slafrag ~ (-*ot*, -*ja*) fn. 'pongyola'. (Ném. schlafrock.)

slág ~ (-*ot*, -*ja*) fn. 'rügös mérleg'.

slájjer *slájjer* (-*t*, -*erek*, -*erje*) fn. 'menyasszonyi fátyol'. (Ném. schleier.)

slájferes *slájferes* (-*t*) fn. 'köszörüs'. (Ném. schleifer.)

slajmi *slāimi* fn. 'zsidógyerekek tréfás megszólítása'. *Gyere csak, slāimi !*

slégen l. srégen.

slépp ~ (-*et*, *slépje*) fn. 'uszály'.

slét l. sörét.

sliee ~ (-*et*, -*e*) fn. 'szoknyán, blúzon az a hasíték, ahol a kapocs van'. Ném. schlitz.

slim-slámol *slim-slámöl* tn. i. 'téb-lából'.

slisszol *slisszöl* (-*olok*, -*ősz*) tn. i. 'oldalóg, ellóg, kereket old'. *Ho-va slisszölt má az a fattyu ?* L. elslisszol.

slóf, **slófol** l. sróf, srófol.

snefmadár *snyefmadár* fn. 'szalonka'. (Ném. schnepf.)

só sőú (-*t*, -*ja*; *sava-bőrsa*) fn. 'sals'. **Sz.** *To-váb mik ety-*

sóut, ety· kényeret nem· eszünk (a házasságot felbontjuk, elválunk). *Ha· jóu, nem· kē bele : sóu* (ha jó, rendben van). *O·jan nehéz ez a pu·ja, mint a sóu·* (igen súlyos). *Me·gyen a fel·leg Má·ramarozsba sóut· nyálni* (mondják, ha az esőfelhő M.-ba a sóbányák vidékére húzódik). *Meg·atta sa·vát·bőrsát :* (megadta a kellő ízet, a hozzávaló fűszereket). **Km.** *Nincs·könnyebb a sóu·nál, nehezebb a sóu·nál* (könnyű valamit megígérni, de azt meg is kell tartani). **Nr.** Ha a tyúk a szomszédba vagy idegen helyre tojik, sóval be szokták hinteni a fenekét. Mikor idegen helyre tejet küldenek, mindig hintenek bele egy csipetnyi sót, nehogy a tehén tejét elvegyék. L. keserű-, kő-, lágy-, marha-, timsó.

sódar sóudör (-l, -orom, -orod, -ora) fn. **1.** 'füstölt sonka'. **2.** 'ember v. állat combja'. *Uty· jái a bál sóudo·rom ! Sz· Jobb· ety sóu·dör, mint ety sóu·gör* (= többet ér egy füstölt sonka, mint némely sógor). Vö. comb.

sódarhús sóudörhus fn. 'sonkaszelet'.

1. sodor l. sodra.

2. sodor sodör (sodrok, sodörsz v. sodrasz ; sodört ; sodrana ; sodörjon) ts. i. 'drehen, spinnen'. L. megsodor.

sódor l. sódar.

sodra ~ (-át) fn. 'sodrása, hordó ereje a víznek'. *Naty· sodra van a víz·nek. Sz· Kí·hoszták a sodrá·bull* (felingerezték, kihozták a béketúrésből).

Sodró Sodróu fn. ökörnév (a szarv alakjáról). *Nem·akár huzni ez a Sod·róu.*

sodros sodróus (-onn) mn. **1.** 'kipödört bajusz formájú' (szarv). **2.** 'erősen megsodrott s ezért hibásan font' (fonál).

sóferbalsam sóufēr- v. **sóufēlbálsam** fn. 'Schofer-féle gyomortisztító orvosság'.

sógor sóugör (-l, -orok, -ora) fn. 'schwager'. **Km.** *Jobb· ety sóu·dör, mint ety sóu·gör* (tr. : többet ér egy sonka, mint némely sógor). Vö. ángy.

sógorság sóugörság (-ol, -a) fn. 'sógori viszony'. **Km.** *Sóu·görsák, ko·maság nem· nagy atyafiság :* (nem igazi vérrokonság).

soha ~ hsz. **1.** 'niemals, nimmer'. **2. tagadást erősítő szó :** 'egyáltalában, teljességgel'. *Én nem· tudom so·ha, hogy mi lesz ve·lünk, ha min·dē ha·szontaláságēr ijē sok pēszt kell ad·ni. Bi·zon nem tudom : ē so·ha, hogy mit huzunk : ránk, ha ijen drága lessz a ru·ha.*

soha-napján *soha-napján* hsz. 'soha'.

soha-napkor *soha-napkör* hsz. 'soha'. *Meg·aggya māj soha-nap·kör.*

sóhajt sóuhajt (-ok, -öl) tn. i. 'seufzen'.

sóhajtozik sóuhajtózik (-om v. -ok, -öl) tn. i. 'egyet-egyet sóhajt'.

sohase ~ hsz. **1.** 'niemals, nimmer'. *So-hase jártam ára fe:le. Sohase vétettem Szakmár várossának* (Nd.). **2.** 'erős tagadás: egyáltalában nem'. *So-hase tultam, hogy Värge Lajozs be:teg. Hé:, be- sohase is tuggya eggy édesanya, mi-re neveli fel a gyérmekit! Na:, hogy a so-hase a tije:tek:!* **3.** 'erős tiltás: egyáltalában ne'. *A jóy- Istē so-hase álgya: meg!*

sohse *sose* hsz. **1.** 'niemals, nimmer'. **2.** *erős tiltás:* 'egyáltalában ne'. *So-se kil-lógyy vele, meg-gyul: a ma-gátull is: So-se busūi rāi:ta! So-se i-gazgassa, so-se bán-csa! So-se kö-szönt, hanem e-gyed mek-fele.*

sok ~ (-at, -ann és -onn) mn. **1.** 'viel'. *Vóy-tak of sok-já-nyok, fi-juk, le-gények. Sok- óura vam: má (késő az idő). Sok- keresztek vannak mék széj:jél.* **2.** 'nagy mennyiségű'. *Sok-esőü leaset: ma. Ne- tegyél neki so:kat, mē māi- nem eszi: meg. Sok- lessz a ne:ked.* **3.** [főnévileg] 'némely, némely ember'. *Sok- még di-csekedne vél:le, ha a másikat agyba-fübe vér:né.* **4.** 'sok baj, gond, dolog stb.'. *So-kom mentem ém má keresz:tüll. (De vö. sokan.) Sok- vógn aszt ēbeszél:ni. E- má sok- eggy embēr:tüll! Sz. Sok szép (sok). Be- sok szép szílva van ezenn a jánn! Sok- szép pésztl étell az eccēr-más:ször. Ne- tuggy ojjā so:kat (ne szólj, ne avatkozz mindenbe, ne mondj bírálatot mindenről). Be- sokra ér a szád! (sok mindent összefecsegsz). Ev-vē nem- sokra meggyünk: (nem sokat érünk). Sok-ra tudot menni abull a kis főüd:büll (jól meg tudott gazdagodni). Nem- sokat ád ű az ojanok:ra (nem sokat törődik velük). Sok-jába (v. sog-ba) van annak az a kis: ház (sok pénzében áll, sokba került). Ami sok-, asz sok-! (elég volt! betelt a mérték!) Km. Sok- kicsi sok-ra megy: (1. 'krajcárból lesz a forint'; 2. 'addig jár a korszó a kútra, míg eltörik'). Sok- vārju lo-vad győüz (a nagy szám sokszor a nagy erőt is elnyomja). Sog- beszēt sze-gēség (aki csak beszél, de nem cselekszik, kevésre halad). Kí-csi nem-árt, sok- nem- használ (a kevés a rosszból sem árt, a sok a jóból sem használ). Sok- hóy sog- buza (sok hó jó termésnek a jele). Vö. sokan, sokat.*

soká *sokká* hsz. **1.** 'sok ideig, hosszú ideig'. *Be- sokká vóytál!* **2.** 'sok idő múlva'. *A- lesz mék sok:ká! Sok-ká csinájja az asz: meg. Jāi, be sokká nyitot ki!* (Nd.).

sokadalom ~ (-ālmāt) fn. 'sokaság, tömeg'. *Nem-szeretem a naty sokadāl:mat.*

sokadik ~ mn. 'sok után következő, a sorban jó hátul levő'. *Ha-nyadik pipa ez ma? Bi-zony, e- má so-kadik:*

sokadozik ~ (-ok, -öl) tn. i. 'tétovázik, késedelmeskedik, sokáig készülődik'. *It- hagylak, ha sokado:zöl.*

sokáig *sokkájig* hsz. 'hosszú ideig'. *Az Is-tē sok-kájig éltesse!*

sokall ~ (-om, -od; -olta; -aná) ts. i. 'soknak tart'.
L. megsokall.

sokan sokann hsz. 'viele'. *Be sokā vattok! Sz. So-kā vannak oda:ki* (hideg van kinn). De vö. sok 4. alatt *sokonn*.
sokára sokkára hsz. 'sok idő múlva'. *Ha-zajött osz naty sokká:ra*.

sokat ~ hsz. 'sokszor'. *So-kat jártam ā:ra. Háromlábu kisz székemē sokat szunyókáltam, Sokat a moslégba estem, sokad benne álltam* (Nd.).

sokféle-eszű sokféle-eszü mn. 'kiszámíthatatlan, megbizhatatlan'. *Sokféle-eszü embēr*.

sokféleképpen sokféleképpenn hsz. 'vielfáltiger weise'.

sokká, sokkáig, sokkára l. soká, -ig, -ra

sokkal sokkāl hsz. 'viel, um vieles'. *Sokkā jobb*.

sokkalta sokkālta hsz. = sokkal.

sok-számos ~ mn. 'nagyszámú'. *Is-ten tār-csa mek sok-számos évekig!* (Csak e szólásban.)

sokszor sokször hsz. 'vielmal, oft'.

sokszoroz ~ (-ok, -öl) ts. i. 'multiplizieren'. *Sz. E. má se nem oszt, se nem sokszoroz*: (ez már nem számít, nem sokat nyom a latban).

1. som l. sum.

2. som ~ (-ot, -ja) fn. 'kornelkirsche'.

somcibere ~ fn. 'magjától megtisztított som habarással főzve'.

somfa sofa fn. 'kornelbaum'.

somfánál főző sōfánál főüzőü mn. 'fösvény, zsugori'.

somfordál sōfördáll, sompörgyáll (-ok, -alsz) tn. i. 'sompolyog, kullog, settenkedve jön-megy'.

Somos ~ hn. (Nagykároly).

Somoshegy ~ hn. (Kőszegremete).

Somoshegymocsár ~ hn. (Kőszegremete).

sompolya sompoja mn. 'gyenge, beteges, támolyogva járó'. (Szatmárhegy.) *Be sompoja vagy!*

somporgyál l. somfordál.

sona l. senesona.

sonka n., l. sódar.

sonkoly sonkōi (-t, -ojja) fn. 'kifacsart lép'.

sonkolyos sonkojos mn. 'sonkolyszédő, sonkolyvásárló'.

Sonkojos lóút.

Sónyaló Sōnyalōy hn. (Kispalád).

sopánkodás sopánkodás (-t, -a) fn. 'siránkozó panasz'.

sopánkodik sopánkodik (-om v. -ok, -öl) tn. i. 'sóhajtozva panaszskodik'. *A-zom má niñcs mit sopánkod:ni, av-val uty se gyóuggytod*: meg.

sopánt ~ (-ok, -öl: -ott; -ana; -ánson) tn. i. 'sóhajtozva panaszskodik, kishitüen siránkozik'. *Mīn-dēk sopántot szegēm Mē-nyus, hogy mi-kōr fizettük ki az adóússá:got*.

sor sōr (-t, sorok, sōrja) fn. **1.** 'reihe'. **2.** 'zeile'. **3.** 'ház-

sor az utca két oldalán'. A *túl-sóy sorō van a mi há:zun*k. **4.** 'következés, sorrend'. *Te-rāitad van a : sōr*. **5.** 'állapot, sors'. *Hād· bizon ne-héz a szegény embēr sōr:ja*. *Igy· megyen a vilák sōr:ja*. **6.** 'késnek, kaszának igen vékonyra köszörült s e miatt féloldalra görbült éle, féloldalra köszörült él'. *Sōr-ja van ennek a kaszá:nak, nem· lehet evvē kaszá:ni*. *Ki-vezsem a sōrját ennek a kés:nek (eltüntetem ezt a köszörülési hibát)*. **7.** 'vminek rendje-módja'. *Más-kōr min-dent felirj, amit a cselédnek ki:acc, az· annak a sōr:ja*. *Ér-ti a sōr:ját*. **Sz.** *O-davan e vala:hun a so·ronn*. *Sok-kájig űttél a so·ronn* (a faluban, a szomszédoknál, ismerősöknél). *E min-dég a sōrt járja*: (folyton más házánál ül). *O-davan a sō·ra* (a faluban, a szomszédságban). *Jō·vōüre má sor·alá megyek*: (katonai sorozásra). *Az i-dēm má sor·alatt is vōjt*: (sorozáson). *Naty· sor : e, hé·kás!* (nagy dolog, nehéz állapot). *Sōrt keritek rá* (majd sorra veszem). **Km.** *Sōr·ba busull a ma:gyār* (ma nekem, holnap neked). **L.** Koldussor, Soványsor.

sorfarok sōrjarok fn. 'tekergő, folyton a soron járó, másnál ülő gyermek'.

sorjában sōrjába hsz. 'sorban, rendben, egymásután'.

sorjál sōrjáll (-om, -od, sōrjájja) ts. i. 'sorol, sorra vesz, sorban előad'. **Vö.** sorjáz.

sorjával sōrjával hsz. 'sorosan'. *Két sōrjával*.

sorjáz sōrjáz (-ok, -öl) ts. i. 'sorol, számlál; előad, elbeszél'. **L.** elsorjáz.

sorjázik sōrjázik (-nak; -ott, -tak) tn. i. 'sorban halad, egyik a másik után sorban megy'. *Sōr·jázna*k hazafele a *fo:nóuk*. *Csakuty sōr·jásztak a fíjug befele a kōrcsmá:ba*. **L.** elsorjázik.

sorkoszt sōrkoszt fn. 'naponként házról-házra való kosztozás'. (Pl. a cséplő-gépész a gazdáktól felváltva sorkosztot kap; mindig attól, akinek éppen csépel; a zsidótanító is sorkoszttra jár). *A szo·váli tanítóy sōr·kosztra járt* : *osz min-denüt löjöt káposztát főjštek ne:ki*.

sorol soról (-olok, -ōsz) tn. i. 'faluz, a faluban kószál, a faluba beszélgetni jár'. *Ne· sorōi min:dég*. **L.** elsorol.

sorompó sorompóy (-t) fn. 'schlagbaum'.

sorondi ~ mn. 'tekergő, soron járó, a faluban kószáló, a szomszédoknál, ismerősöknél csavargó'.

soros ~ mn. **1.** 'sorú'. *Két· sorosō várja a gombo:kat*. **2.** 'sorra következő, akin a sor van'. *Hōy·nap éccaka é· leszek a soros a baktērség:be*. **3.** 'a sort járó, csavargó, sorondi'.

sorpor sōrpōr fn. **Sz.** *Ē·vērték rájta a sōr:pōrt* (elnáspágolták).

sors sōrs (-ot) fn. 'véletlenülre bizott döntés'. *Sōrsot vēt, sōrsot huz*. **Vö.** nyíl.

sorvadás *sörvadás* (-t, -a) fn. 'tüdősorvadás, tüdővész'.

sós *sóus* (-abb, -onn) mn. **1.** 'sózott, sóval fűszerezett'. *Sóus ugörka.* **a)** 'túlságosan megsózott'. *Mön-tam, hoty sóus lessz ez a le:ves.* **2.** 'sót tartalmazó'. *Sóus tarisznya* (melyben hetenként a jószágának sót visznek a legelőre).

Sósföld *Sóusföld* hn. (Kishodos).

sóska *sóuska* (-át, -ája) fn. 'sauerampfer'. L. madár-, lósóska.

sóskamártás *sóuskamártás* fn. 'sóskából készült főzelék v. vastagétel'.

Sóstenger *Sóustengēr* hn. (Pusztadaróc).

sótalan, sőtlan l. sajttalan.

sótartó *sóútártóú* fn. 'salzfass'.

sotu l. sutu.

sováb l. sváb.

sovány ~ (-onn) mn. **1.** 'mager' (ember, állat). **2.** 'száritó, soványító, esőt nem hajtó'. *Fűi-tak ezek a ku-tya sová sze-lek.* **3.** 'trágyázatlan, terméketlen'. *Még zap-se terem ebbe a sová föld:be.* **4.** 'puszta, zsirozatlan, vajzatlán, turózatlan stb.'. *A reg-gel is csak ety kis so-vánj kényeret ettem: A pu-liszkát is csak so-ványō szabad neki en:ni.* **5.** 'kiszáradt, kenetlen'. *Hóút- sovány az a csizs:ma, mek-kén: asz ken-ni: Nem-látod, mi-jē hóút sovány ez a szekērke:rek.* **Sz.** *So-vám, mi-nt a pi-szūjkarōú:; mi-nt a tal-luseprū:; mi-nt a dēszka; mi-nt a pi-sz-kafa:; mi-nt a szár-csa; mi-nt a ke-szeg; mi-nt az o-gár* (mondják a nagyon sovány emberről).

Soványgerenda *Sovángerendá* hn. (Penyige).

soványodik l. lesoványodik.

soványság *sováság* (-ot) fn. 'sovány teremtés'. *O-jan kis so-váság az a: jány.*

Soványsor *Sovášör* hn. (Kisbábony).

Soványszer *Sovášzēr* hn. (Szamoskóród, Mezőgecse).

sóvári-alma *sóúvári-álma* fn. 'kellemes savanykás ízű nyári alma'.

sóz *sóuz* (-ok, -öl) ts. i. **1.** 'sóval hint' (ételt). **2.** 'sóval etet'. (A legelőn élő szarvasmarhát hetenként sózni szokták, hogy étvágát el ne veszítse) **3.** 'üt, vág'. *O-jat sóuztam a hátára eg-gyet, hocs csak ta-pogatta. Sóúzz-oda neki, ne-sā-náld!* L. be-, el-, meg-, rásóz.

ső ~ (-t, -je) fn. 'az s betű neve'.

sömör n., l. sömörög.

sömörög ~ (-rögöt v. -örögöt) fn. 'apró pattanásokból álló felömlés' (pl. arcon). **Nr.** A sömörögöt cserépcsupor kül-sejéről levakart cseréppor és nyál összekeveréséből keletkezett sárral gyógyítják. A tojáshéjat nem szabad a tűzre dobni, mert sömörög lesz tőle az ember kezén.

söndörödik ~ (-ött) tn. i. 'fonnyad, zsugorodik, ráncosodik' (pl. falevél). L. összesöndörödik.

sönyörödött ~ mn. 'fonnyadt, összezugsugorodott, összeaszott' (búzaszem).

söpör, söprű l. seper, seprű.

sör *sēr (-t, -je)* fn. 'bier'. **Km.** *Bört a sē-re idd ec-cēre; sērt a bōra, had-más-kōra* (sör után bort bátran ihatsz, de bor után sört inni nem tanácsos).

sőre *sőüre (-ét, -éje)* fn. 'hízalni való sovány állat' (sertés, ökör). *Me-gyek a vá-sára, ve-szek ety sőü:rét.*

sőrény *serény (serént, serénnye)* fn. 'mähne'. **K.** (nagy haj) *Vá-gasz le mán aszt a serént a fejed:rüll.*

sőret *slét (-et)* fn. 'schrot'.

sőrozik *serezik (-ek, -él)* tn. i. 'sört iddogál'. *Sze-relte: ű mīn-dék serez:ni.*

sörte l. serte.

sőt *sőüt* ksz. 'és' (Csak a köv. népdalban :) *Fogd a konytyot, Hogy ne lóuggjō, Sőüt hogy a hājtūt Ki ne hujjon.*

sötét *setét* mn. **1.** 'finster, dunkel'. **2.** 'tompá, mély' (hang). *E-lék setétē szóüll ez a din:nye, meg-ért e: má. Sz. O-ja setét vam :, mīnt az űst-óudala: O-jā setét vā :, hogy a ke-reket hoz-zá lehelne támaszta:ni* (koromsötétség van). *O-jā siket :, mīnt a se-tél éccaka :* (nagyon süket).

sötéthajnal *setéthājnāl* fn. 'kora hajnal, mikor még alig dereng'. *Mék se-téthājnālba elindültun̄k a vásár:ba.*

sötétkék *setétkék* mn. 'dunkelblau'.

sötétpej *setétpēi* mn. 'dunkelbraun' (lőszin).

sötétpiros *setétpiross* mn. 'dunkelrot'.

sötétség *setéccség (-et)* fn. 'finsternis'.

sötétzöld *setédzōüid* mn. 'dunkelgrün'.

sövény *sövény (-nt, -nye)* fn. 'vesszőből font kerítés'. Vö. rekesz.

spanyol *spanyōl (-t, -ja)* fn. 'spanyolnátha'. *Spanyōlba van.*

spanyolbetegség *spanyōlbetekség* fn. 'spanyolnátha'.

spanyolnátha *spanyōlnátha* fn. 'náthaláz'. **Nr.** A spanyolnátha ellen a következő óvszert használják: egy kis zacskóba darabos sót, fokhagymát, vereshagymát, borsot, paprikát, kámfort, zöld kaporágot tesznek, a zacskót a nyakba kötik s úgy viselik.

spárga ~ (-át, -ája) fn. 'spagat'.

spekulál *spekuláll (-ok, -sz)* tn. i. **1.** 'üzleteket tervez, üzletekkel foglalkozik'. **2.** 'tervez, főz magában vmit'. **Sz.** *Spe-kulál :, mīnt Ka-baji az árog:ba* (kétségbeesett helyzetében fűhöz-fához kap segítségért). (Kabai részegen az árokba esett s mikor kérdezték, hogy mit keres ott, azt felelte: „Spekulálok, hogy másszak ki belőle“.) *Spe-kulál :, mīnt az*

Ang-li lova a pocsojá:ba (Adorján). *Spe-kulál* : , *mínt Sár-kadi az üres hördőy:ba* (az elsővel egyjelentésű tréfás szólások). L. kispekulál.

spekuláns *spekulás* mn. **1.** 'üzletekkel foglalkozó'. **2.** 'számító eszű'.

spiritusz *piritus* (-*t*, -*sa*) fn. 'borszesz'. *Káforos piritus* (kámforral kevert borszesz, orvosság). L. piritus.

spongya *spongya* (-*át*) fn. 'szivacs'.

spórol *spórolól*, *pórolól* (-*olok*, -*ősz*) tn. i. 'sparen'.

spórolós *spórolóús* mn. 'takarékos'.

spóronkol *spóronkól* (-*olok*, -*ősz*) tn. i. 'takarékoskodik, spórol'. (Udvari.)

srégen *slégenn* hsz. 'rézsút, rézsútosan'.

sróf *slóuf*, *soróuf* (Szatmárhegy) (-*ol*, -*ja*) fn. 'schraube'. L. farsróf.

srófház *slóufház* fn. 'a borsajton keresztül erősített vastag fa, amelybe a csavar jár'.

srófol *slóufól* (-*olok*, -*ősz*) ts. i. 'schrauben'. L. be-, fel-, ki-, le-srófol.

stáció *stácijóy* (-*t*, -*ja*) fn. **1.** 'megállóhely, pihenő'. **2.** 'útszakasz, úthossz'. *Óy-vári még jóy naty stácijóy* :

stelázi *telázi* (-*t*, -*ja*) fn. 'pohárszék, edénytartó polc'.

stigline ~ (-*et*) fn. 'tengelye' (madár).

stik ~ (*stigbe*) fn. 'katonai iskola, kadétiskola'. *A kis-faltyu sze-retet vőny ka-tona lenni, oszt az ap-ja be-atta a stig-be*.

stimmel *stimól* (-*olok*, -*ősz*) ts. i. 'hangol' (hegedűt).

strájfa *strájfa* fn. 'lóistállóban a lovakat egymástól elválasztó rúd'.

strapa ~ (-*át*, -*ája*) fn. 'strapaze'.

strapál *strapáll* (-*ok*, -*sz*) tn. i. 'strapazieren'. L. el-strapál.

strázsa ~, *trázsa* (-*át*) fn. 'éjjeliőr'.

strázsal *strázszáll*, *trázszáll* (-*ok*, -*sz*) ts. i. **1.** 'őríz, vigyáz reá'. *Vit-haza a zsáko:dal én nem strázszállom to:vább*. **2.** 'vkit vár'. *Ki-győüz it trázszátni, mik te felőütözöl?*

strekk ~ (-*et*) fn. 'pálya' (vasúti).

strimfli *stríjli*, *tríjli* (-*t*, -*je*) fn. 'harisnya'. (Ném.-strümpfel.)

strimflikötő *stríjlikötőy* fn. 'harisnyakötő'.

strimflislábú *stríjlistábu* mn. 'keselylábú' (ló).

struce *struce* (-*ol*) fn. 'strauss'.

structollú *structallu* fn. 'straussfeder'.

subiek ~ (-*ol*, -*ja*) fn. 'csizmafényesítő kenőcs'. **Sz.** *E-nekem su-bick* (ez nekem semmi). *E-csak su-bick ahosz ké:p:pest* (csekélység).

subickol *subickól* (-*olok*, -*ősz*) ts. i. 'fényesít, vikszol' (lábbelit). L. kisubickol.

subickoskefe ~ fn. 'lőszőrkefe, mellyel a lábbelire kent fénymázat fényesre dörzsölik'.

subickos-skatulya *subickos-katuja* fn. 'cipőfénymázás doboz'.

sűg *sug* (-ok, *suksz*; -ott) ts. i. 'flüstern'. L. megsűg.

sűgár ~ (-t) mn. 'vékony, karcsú, magas, szép szál' (pl. ember). **Sz.** *A-luggyunk ety su:gárl v. a-luttam ety su:gárl* (egy jó hosszút).

sűgárit *sugárit* (-ok, -öl) ts. i. 'vessző hegyére szúrt sárgömböt, krumplit nagy lendülettel elhajt'. (Szamosszeg.)

sűgdos ~ (-ok, -öl) ts. i. 'flüstern'.

sűgdosódik *sugdosódik* (-ok, -öl) tn. i. 'flüstern'.

sűgorgó, **sűgorog** l. *zsugorgó*, *zsugorog*.

suhanc ~ (-ol, -ok) fn. '16—17 éves fiú, siheder'. *Még ak-kor ojā su-hanc fiju vóutam*:

suháng *suháng* (-ol, -ja) fn. 'vessző, husáng'.

suharc *suhārc* (-ol, -a) fn. 'friss hajtás, vessző'. *Ho-zok ety szekēr suhārc:col.* (Fehérgyarmat.)

suhog ~ (-ott) tn. i. 'rauschen, sausen'.

suhogó *suhogóu* (-t, -ja) fn. **1.** 'fiatal vessző'. *Vák-tam magamnak egy jóu su-hogóut.* **2.** 'kisebb eső, futó zápor'.

sujt *sūjt* (-ott) ts. i. 'üt'. *Na-gyot sūjt ez a teke, ahová e:sik. a)* '(ütéssel) fájdalmat okoz'. *Ne· evel a vastaggal üzsd :, mer e na-gyō sūjt : Sūi-tya a kezem ennek a fēiszének a nye:le.*

sujtós *sūjtóus* mn. 'fájós ütésű'. *Sūjtóus vesszőü.*

sukk ~ (-ol, *sukja*) fn. 'akkora hosszúság, amekkorát az ember két ökle és egymásfelé kinyújtott két hüvelykujja kitesz'.

sukkos ~ mn. 'sukk hosszúságú'. *Vö. sukk.*

Sukujó *Sukujóu* hn. (Aranyosmeggyes).

suli ~ mn. **1.** 'sunyi, alattomos'. **2.** 'magánakvaló, fősvény, sugorgó'. (Kispeleske.) **II.** **Suli** gúnynév. (Kispeleske, Apa.)

sullog ~ (-ok, -ksz) tn. i. 'kullog, sompolyog'. *Sij-jessem : má, ne sullogjon*:

súly *sujj* (*sūjt* v. *sujjat*, -a) fn. 'gewicht'. **Sz.** *E· csak i-szik :, az a gyēr-mek van a dolognak a suj:jánn* (a gyermek végzi a nehéz dolgot).

sulykol *sūjkol* (-olok, -ōsz) ts. i. 'mosó sulyokkal ver, tisztít (mosnivaló ruhát szapuláskor). L. kisulykol.

Sulymostó *Sūimostóu* hn. (Pálfalva).

sulyok *sujok* (*sūjkol*, *sujokja*) fn. 'fából készült, rövidnyelű, lapátforma vaskos verő, mellyel a vízbemártott ruhaneműt csapdossák s ezáltal tisztítják'.

sulyokbot *sujqbot* fn. 'keményfából készült, súlyos verőszerszám'. (Éket, cöveket vernek vele a fába, ill. a földbe.)

súlyos *sujjos* mn. 'schwer, gewichtig'. *Be: sujjos keze van!* (nagyot tud vele ütni).

sum ~ (-d, -ta) ts. i. 'üt, vág, ráhúz'. *Rész-koppantólút a hátára Sumd: oda jóul!* (Kiolvasó játékból.)

summa ~ (-ál, -ája) fn. 'összeg'. **Sz.** *E-gye meg a fene ety: summába!* (mind együttvéve).

sunda ~ (-ánn) mn. 'rút, ocsmány, förtelmes'. *Sun-da po fája van:!* *Be: sundán tud menni az a mestérség a fasz-terenn!* (autóról: 'szörnyű sebesen'.)

sunyi ~ mn. 'alattomos, színleg alázatos és félénk'.

suppan ~ (-ok, -ász) tn. i. 'zuhan, hirtelen esik'. L. belesuppan.

suprikál *suprikáll* (-ok, -sz) ts. i. 'suhogós vesszővel ver'. L. megsuprikál.

surbankó *sürbankóu* mn. 'serdülő, suhanc, siheder' (fiú). *Ojā sūr-ban-kóu fiju lehettem:; mint Pis-ta: nē.*

sure *sūrc* (-ol, -a) fn. 'durva kék vászonból készült kötény' (főleg iparosok, mesteremberek számára). Vö. kötő.

surgyé *sūrgyé* (-l, -ja) fn. 'szalmazsák'.

surján *sūrján, sūrjánq* (-nt, -ngot) fn. 'sűrű bokor, cserjés hely'. *Nem: látni ettüll a sūrján:túl sem mit:*

surjángos *sūrjángos* mn. 'sűrű bokros, cserjés'.

súrol *surull* (-ok, -űsz) ts. i. 'dörzsöléssel mos, tisztít (padlót), hamuval dörzsöl s úgy tisztít (pl. fazekat)'. L. ki-súrol.

súroló-kefe *surullóu-kefe* fn. 'padlómosó kefe'.

surull l. súrol.

suska ~ (-ál, -ája) fn. 'az érett kukoricacső lehántott borítólevele'. *Fē-hōrdom a sus:kát a há-szijára:* Vö. siska.

Suskarét *Suskarēt* hn. (Óvári).

suskol *suskōl* (-olok, -ōsz) ts. i. 'rejteget, dugdos, titkol'. *Ūk min-détik suskōllak éntüllē valami leve:let.*

suskus ~ (-t) fn. 'alattomos csiny, fortély, huncutság'. *E-zek má me-gēnt valami sus-kuzsba járnak:*

suster l. suszter.

sustorékol *sustorēkōl* (-t) tn. i. 'sistereg, serceg, sustorog' (pl. forró vasra öntött víz).

suszter *sustēr* (-l, -erek, -ērje) fn. 'csizmadia, cipész, foltozóvarga'. Vö. csizmadia.

sut ~ (*sutonn*) fn. 'zug, szöglet a szobában, kül. a tűzhely mellett'. *A sutonn űl. Sut-ra, na-nóu! A sudba van ety tál laska, Mīm megette a kam macska* (Nd.).

suta ~ (-áull) mn. 'balog, balkezes'.

sutafejú *sutafejú* mn., 'szarvatlan' (jószág).

sutol *sutōl* (-olok, -ōsz) ts. i. 'présel, szorit'. *Mikor ā-szik, a le-pedőüt ol ma-ga alá sutojja.* L. összesutol.

suttog ~ (-ok, -oksz) ts. i. 'súgva beszél'. *Nem: hallom ém, mit sut:toksz!*

sutu *sotu*, *satu* (-l, -ja) fn. 'asztalosok és kovácsok szorító prése'.

suvad l. *lesuvad*.

suviksz, **-ol** l. *subick*, *-ol*.

sügér ~ (-l, -ek) fn. 'perca fluviatilis L.' (tüskés hal, néha a hálót is kiszakítja). **K.** *Ez a két ku-tyának valój sü-gér, at-hatnóuyk an:nak pás-tétomot is ; nem- kell an:nak* (sovány disznó). *E-gye meg a fene aszt a sü-gér óyadaladat !* (sovány). **Sz.** *O-jā sovám ; mint a sü-gér* (igen sovány).

süket *siket* (-enn, -et) nm. **1.** 'taub'. **2.** 'tomba, nem csengő' (hang). *Nem- szeretem eszt a ka:szát, o-jā si-ke! a sza:va.* **3.** 'szükfenekű (fazék), melyben a víz nehezen forr fel, az étel nem fő meg'. *Si-ke! az a ja:zok, nē- főül abba meg az ē:tél ma- se.* **4.** 'rosszul fűtő, erőtllenül melegítő, hatástalan'. *Be- fene siket platt e, meg- nem tudnám nálla főüjni eszt a pa:szūjt ! Si-ke! ez a vasa:lóy* (nem fog, nem simít jól). **Sz.** *O-jā siket, mint a főüd- v. o-jā siket : a, mint a se-tél éccaka :* (emberről : nagyon süket).

süketesalán *siketcsónál* fn. 'lamium purpureum L.' (csalánforma növény, mely nem csíp). **Nr.** Húsvétkor a katolikusok süketesalánt is szenteltetnek, megapritják és rántottába sütve megeszik (egy személyre három tő csalán levelét számítva). A néphit szerint, aki ilyen ételt eszik, azt abban az esztendőben nem fogja a járvány.

süketül l. *megsüketül*.

sül *sül* (*sülök*, *sülsz*) tn. i. 'gebacken werden, gebraten werden'. L. el-, fel-, ki-, meg-, rásül.

süldő *süldőü* (-t, -je) mn. **1.** 'serdülő' (fiú, leány). **2.** 'fiatal, de már szép fejlett'. *Szép- naty sül-dőü nyül vóyt :* fn. **3.** 'a malacnál jóval nagyobb fiatal sertés'. *Hóy-nap ki-eresztyük a süldőü:ket a nyái-ba :*

sülés *sülés* (-l, -e) fn. 'égési seb'. *Az é-gērja szemje mek-törve, o-lajjal összeegyelitve jóy- sü-lésre.*

sületlen ~ (állapothatározó : *sületlen*) mn. 'ungebacken, ungebraten'. *Ne- ed mek sület:len.*

sületlenség *sületlēség* (-et) fn. 'ostobaság, esztelen beszéd v. tett'.

sül-tő *sül-főül* tn. i. 'állandóan időzik, tartózkodik vhol'. *Mín-détig ot sül-t-főült : a nēn-nyénél : Mìn-dég egygült sülnek-főülnek :*

süllyed *sijjed* (-ek, -él) tn. i. 'sinken, untergehen'. L. el-süllyed.

Süllyedés *Sijjedés* hn. (Nagypalád).

süllyeszt *sijjeszt* (-ek, -él) ts. i. 'senken'. L. elsüllyeszt.

süllyesztő *sijjesztőü* (-t, -je) fn. 'a kútnak a víz eréig süllyesztett, kosokkal levert kör cölöpzete'. (Erre eresztik rá a bodont, vagy kőkútnál erre rakják a kő körfalat.) Vö. kút.

süllyesztő-verő sijjesztőü-verőü fn. 'cölöpverő kos'.

sült sült (-et, sültje) mn. **1.** 'gebacken, gebraten' (kenyér, hús). **2.** 'valódi, letagadhatatlan'. *O-jam piszkos :, mint ety sült-ci-gány. Süld bolond. Csu-pa sült-ör-dög. Sz. Ha-maráb megyen a füs:tye, mint a sült:tye* (híre futamodott, mielőtt megtörtént volna).

sülve-löve sülve-főülve hsz. 'folytonosan'. *Sülve-főülve egygült vannak.*

süly süj (süjt) fn. 'bujakóros seb az arcon'.

sülyös süjös mn. 'bujakóros kiütésektől, sebekről lepett'.

sürgölődik sürgölődik (-ök, -öl) tn. i. 'tevékenyen forgolódik, sürgő-forog.

sürjebb l. sürü.

sürjen sürjenn, sürvenn hsz. **1.** 'gyakran'. *Nem-nagyō sürjē jár a templom:ba.* **2.** 'dicht'.

sürjít sürjit (-ek, -él) ts. i. **1.** 'sűrűvé tesz'. **2.** 'gyakorivá tesz'. fn. i. **3.** 'izeg-mozog, nyughatatlankodik, sürgölődik'.

sürü sürü, siri (Ombod) (*sürüt, sürjenn, sürjenn sürvenn, sürjebb, sürjebb, sürje*) mn. **1.** 'dicht'. *Sü-rü ez a má:lé. Ot-má sür-jebbē nótak a ja:luk.* **2.** 'gyakori'. *Nin-csen nekünk oja sürü járásunk Szakmá:ra.* **3.** 'öreg, vastag, nehezen folyó, a híg ellentéte'. *Na-gyō sürü leve van ennek a szappan:nak.* fn. (*sürüt, sürüje*) **4.** 'erdő'. *Hosz-tam a nēmeti sürübüll egyg ödärudnak va:lóut. Be-szalatt az ö:kör a sü-rübe :, a-lik tuttam ulóglér:ni.* **II. Sürü** erdőnév. (Sima.) **Km.** *Sü-rü gazda rit-ka guba :, rit-ka gazda sü-rü guba :* (ha a eseléd sokat változtatja a gazdait, rongyosan marad). L. tejsürje. Vö. sürjen, sürjit.

Sürüalja Sürüajja hn. (Gacsály).

sürüránc sürüránc fn. 'apró ránc, élesránc'. Vö. laposránc.

sürürosta sürürosta fn. 'sűrű szövésű, szüklikú rosta'.

Sürüszeq Sürüszeq hn. (Szárzaberek).

sürüszita sürüszita fn. 'sűrű szövésű, szüklikú szita'.

Km. *A-ratás előjüt sü-rürosta rit-kaszita :, a-ratás ütá rit-ka-rosta sü-rüszita :* (sürürosta ritkaszita : takarékosan bánnak a lisztel, búzával, mert fogyatékan van ; ritkarosta sürüszita : bőven bánnak vele, mert már van elég).

sürvedéskor sörvedéskör hsz. 'szürkületkor, alkonyat felé'. (Szamosszeg, Tiszahát.)

sürven sürvenn hsz. 'gyakran'. *A pap-né sür-venn megyem bo:rér.*

süt ~ (-ök, -öl) ts. i. **1.** 'éget, pirit, erősen tűz'. *Ne-nyujj a lábos:hoz, mē süt.* **2.** 'scheinen' (pl. a nap). *I-de süt a lámpa a szomszéd:bull.* **3.** 'braten, backen'. **4.** 'kenyeret süt'. *Ma- delutá szitálttam :, mē hōy-nap sü-tünk : Ez a kis*

já sütni akār, Kovásszára vānkos takār (Nd.). L. be-, el-, fel-, ki-, le-, meg-, visszasüt.

sütemény *sütemény* (-nt, -nye) fn. 'tésztanemű, tészta-sütemény'.

sütés *sütés* (-t, -e) fn. 'kenyérsütés'.

sütet ~ (-et) fn. **1.** 'egy sütésre való mennyiség'. *Ety sütet liszt, ety sütet szalonna.* **2.** 'egyszerre megsütött mennyiség'. *Ety sütet kēnyēr.* **Km.** *E-lég ety sütedbüll egy le:pēny* (helyesebb többet megpróbálni, mint egyhez ragaszkodni).

süt-főz *süt-főz* tn. i. 'gazdasszonykodik, ételkészítéssel foglalkozik'. L. megsüt-főz.

sütkérez ~ (-ek, -él) tn. i. 'süteménykészítéssel foglalkozik, süt-főz'. *Ha ti en-nyit sütkéreztek, az Is-teny győüz meg bennetekel cukō:rāl. Szom-baton ki-sütkérez ojan nagygyára?* L. felsütkérez.

sütő *sütő* (-t, -je) fn. **1.** 'pecsenyeforgató nyárs'. **2.** 'kenyérsütő ház, nyári konyha'. *Esz a pe-metét vid-be a sü-tőjibe:*

sütős *sütős* mn. 'igen forró, égető' (pl. víz).

sütőtök *sütőtök* fn. 'bécситök, sütni való tök'.

Süveg ~ fn., családnev. (Egri.)

süveg ~ (-et) fn. 'süvegnyi' (cukor). *Ve-gyél vaty két süvek cuk:rot.*

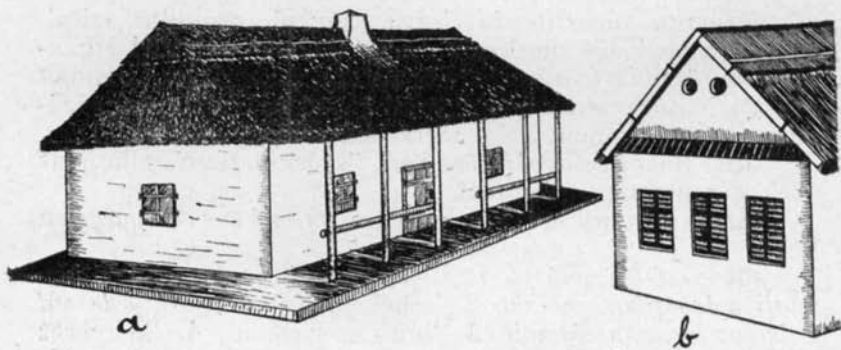
süvegcukor *süvegcukōr* fn. 'hosszúkás kúpalakú fehér cukor' (zuckerhut).

süvegfal *süvegfal* fn. 'jászolgerenda, melyhez a jőszágot kötik'. (Badaló.)

süvölt *süvölt* tn. i. 'zúg, sivit'. *Ez ugy-zug, ez uty-süvöjüt!* (fájós fülről).

sváb ~, *sováb* (-ot, -ok) fn. **1.** 'szatmármegyei német'. **2.** 'római katolikus'. (Józsefháza.) Vö. magyar.

svábvég *sovábvég* fn. 'svábosan épített házvég'. **Nr.** A sváb házak két végét oromfal, tűzfal zárja be. Ezzel szem-

Svábvéges ház (b), közönséges ház (a).

ben a magyaros házvég ereszes, vagyis a padlás két végét is ereszes fedél zárja be egész a házfalig.

svábvéges sovábvéges mn. 'a két végén tűzfalal zárt padlású'. *Sovábvéges ház.* L. 310. l.

svájcer-tehén svájcer-tehen fn. 'svájci fajta, jó tejelő tehén'.

Sz.

sz l. 1. hisz.

szab ~ (-ok, -öl) ts. i. **1.** 'zuschneiden'. **2.** 'bestimmen'. *Bo-lő vout, ak' asz szap:ta, aszt a tör:vént.* L. el-, ki-, rászab.

szabad ~ mn. **1.** 'frei'. *Sza-badō van a ti:nóu. Sza-bad ēlete van ott az embēr:nek.* **2.** 'megengedett'. *Sza-bad nekūnk ely kicsit pihen:ni. Nēz:zed, még ōs-vent csaptak ill' is, ahun nem szabad.* **Sz.** *Mig a sza-battúl kérdenék, addig ē-mennek rāj:ta. Mig a sza-battúl kérdeznōūnk, addig mek-csinājjuk* (nem törődünk vele, hogy tilos-e vagy nem). *Az Is-lem miny-nyājunkāl szabad:* (azt tehet velünk; amit akar). *Mi a jize-tése? Sza-bad lopás* (nem kap fizetést, de a rábizott pl. erdőből úgy kárpótolja magát, ahogy tetszik).

szabad-béklyó szabad-békjőu fn. 'a békózásnak oly módja, hogy két lónak egymás mellett levő két lábát kötik össze a békóval'. Vö. keresztbéklyó.

szabadgazdálkodás ~ fn. 'olyan gazdálkodási rendszer, melyben minden birtokos tet-szés szerint használja a földjét'. Vö. nyomásosgazdálkodás.

szabadít l. megszabadít.

szabadkémény szabatkémény fn. 'olyan kémény, mely a konyha fölé boltozatosan építve a szabadba nyílik'.

szabados ~ mn. 'erlaubt, vergönnt' (csak költ.). *Nē vagyok én a rőzszámmāl szabados* (Nd.) (tiltják tőlem, v. tiltanak egymástól).

szabadság szabacság (-ot, -a) fn. **1.** 'urlaub' (katona-ságnál). **2.** 'szünidő' (iskolai). **3.** 'freiheit'. *Szabacságēr szévettem én eleget, Nēm is magyār, ki azēr nem szévedett* (Nd.).

szabadságos szabacságos mn. 'beurlaubt' (katona).

szabadul szabadull (-ok, -űlsz) tn. i. 'szabaddá lesz, menekül' (fogságból). **a** 'obsitot kap' (katonaságtól). L. be-, el-, fel-, ki-, megszabadul.

szabás ~ (-t, -a) fn. 'zuschnitt'.

szabdál szabdāl (-alok, -ász) ts. i. '(ollóval) darabokra vagdal'.

— Szabadbéklyó.

szabinál szabináll (-ok, -sz) ts. i. 'szabdál, ollóval vág-dal'. L. felszabinál.

szabó szabóú (-t) fn. 'schneider'. [Szatmáron egy Szabó nevű szabómestert *kéccēr szabóú*-nak hívtak.]

szabóinas szabóúinas fn. 'szabótanonc'.

szabólegény szabóúlegény fn. 'schneidergeselle'.

szabómester szabóúmestēr fn. 'schneider'.

szabómesterség szabóúmestērség fn. 'schneiderhandwerk'.

szád l. száj.

szádokfa ~ fn. 'hársfa'. **Nr.** Szádokfa, gyertyánfa és nyírfa gyökerét össze kell főzni, azt inni s „kisarjadzik” tőle az ember megromlott tüdeje. A sz. a szamosháti nép egyik legkedveltebb fája.

Szádokos ~ hn. (Kőszegremete).

szag ~ (-ot, -a) fn. 'geruch'. *Még mintha szagát ére-nék én ennek a hus:nak. Ked-ves kisz szaga van ennek a vijo-lá:nak.* L. bor-, füst-, hagyma-, kotlós-tojás szag.

szagat ~ (-ok, -öl) ts. i. 'reissen, zerreißen'.

szaglász ~ (-ok, -öl) tn. i. **1.** 'szaglál, szagolgat' (pl. a kutya). **2.** 'szimatol, kutat, motoz' (pl. a finánc).

szagol szagull (-ok, -űlsz) ts. i. 'riechen, beriechen'. L. megszagol.

szagolgat szagūlgat (-ok, -öl) ts. i. 'oft beriechen'.

szagos ~ mn. 'riechend'.

szagul, szagulgat l. szagol, szagolgat.

1. száj száj (szám, szád, szája, szánk, szátok, szájok; szájít) fn. **1.** 'mund, maul'. **2.** 'vminek a nyílása'. A *zsák, tarisznya szája. A kemence szája. A kőrsóú szája. A méikas szája. K.* 'beszéd, hang'. *Má me-gēnt hallom a szá:dat! I-de-hallik a Julis néni szá:ja. — Ma-goknak it- van a vá-sár a szá:jogba:* (a közelükben). **Sz.** *Ad-ni kell a szá:jánn* (rá kell hagyni az állítását, nem kell neki ellentmondani). *Táttya a szá:ját* (báméskodik). *E-riggy in:nen, ne-tá:szd itt a:szád* (ne báméskodj). *Nyu-lik a szám a béles:re* (nagyon kívánom a bélest). *Bedugja a szá:ját* (1. 'az éhes gyermeket ennivalóval elhallgattatja' 2. 'kielégíti, hogy ne panasz-kodjék, lekenyerezéssel hallgatásra bírja'). *Min-dent meg-attam ne:ki, amire csak a szá:ját fētátot:ta* (amit csak kívánt, kért). *Kitátotta a szá:ját* (veszekedni kezdett). *Dé-bora is kitátotta aszt az ōrszá:gosz szá:ját* (elkez-dett nagy kiáltozással veszekedni). *Én-is fētátottam a szá:mat* (én is megmondtam a magamét, nem hagytam szó nélkül). *Nem marad meg a szá:játull* (nincs nyugta a nyelvétől, folyton veszekedik, pöröl reá). *Ha é-veszettē vó:una el a kó:csol, nem-marattā vó:una meg a szá:já:tull. Ha szász-szá:vóú, se tudnék én ezeknek elegend beszē:ni* (nem győzöm őket szóval, figyelmeztetéssel, dorgálással).

Fog be a szádat! (elhallgass!) *Meg-égette a kása a szá:ját* (póru jár). *Ugy áll a : szád, mint a tyuk seggi:* (síróra görbült a szájad). *Szájába rág* (jól megtanítja a mondani-valóra, eszébe vési). *Mindég jár a szá:ja* (folyton fecseg). *Rossz a szám* (rossz a szájizem). *Nem tudom éllélni a szá:ja é:zit* (nem tudom kedvét találni). *Bas-szam a szá:ja ézit!* (káromkodás). *Meg-nyajja utánna a szá:ját* (nagyon izlik neki). *Meg-ehetné a szép szá:já:vál* (mondják gúnyosan az ételt fitymáló emberre). *A szá:játul huzza: él* (magától vonja meg). *Mek kén a-ranyozni a szá:ját* (okos, szép beszédet, kiváló szónoklatot tartott). *Mek-csókölqalta az üvek szá:ját* (berugott). *Más a lá-bával is kerüllí:*, *te meg a szád-ba hördöd:* (mondják a csúfakat beszélő, mosdatlan szá:jú embernek). *Szájára vesz* (kimond). *Vá szemed a szádra ven-ni?* (nem szégyelled kimondani, ezt állítani?) *A világ a szájára veszi* (szólja, szapulja, pletykálja). *Beg a számbúl vettel ki!* (én is éppen azt akartam mondani, amit te mondtál). *O-jan a szá:ja, mint ety si-kátör:* (nagyszá:jú, lármás, veszekedő). *O-jam, mintha csak az ap-ja a szá:ján köpte vón:* *ki* (= éppen olyan, mint az apja). **Km.** *A más szá:já-vál nem lehet jóllak:ni* (ha kell valami, magad járj utána és beszélj érte). *Aki fa-rát emelintí, szá:ját vendégeli:* (a szorgalmas munkának kényelmes élet a gyümölcse). *Ál-dott a sok: kéz, átkozott a sok: szá:j* (áldás a cselekvés, de átok a sok üres, tétlen fecsegés). **Vö.** bagóleső.

2. szá:j szá:j (-at, -a) fn. 'tutaj'. (Adorján.) **Vö.** NySz. szál 3.

szá:jahős szá:jahöüs mn. 'szá:jhős, maulheld'. *A fi-jatal úr naty szá:jahöüs:* (Ricsé.)

szá:jahült szá:jahült mn. 'ügyefogyott, mamlasz, hülye, málészá:jú'. *Vóút szeretőüm ety szá:jahült, Fényezs délbe a sárba dült* (Nd.).

szá:jdal szá:jdall fn. 'népdal, szá:jon élő dal'. (Homok.)

szá:jha cájha (-át) fn. 'kurva'.

szá:jízélitő szá:jézelitőü fn. 'csemege, a szá:jnak jó ízt adó holmi'.

szá:jkó l. mátyás.

szá:j padlása szá:j padlása (szám, szád, szá:ja padlása) fn. 'gaumen'. **Nr.** *Leesett v. leszakatt a szá:ja padlása.* A néphit szerint, ha a gyerek nagyon megfázik, leválik, leszakad a szá:jpadlása.

szá:jú l. édes-, nagy-, sikátor-, tátókszá:jú.

szak n., l. szakam.

szakács ~ (-ot, -ccsa) fn. 'koch'. **Km.** *Sok szakács é-sózza az é:lél* (ha nem egységes a vezetés, nem sikerül a munka). *Leg-jop szakács az é:ség* (mikor éhes az ember, a leg-egyszerűbb étel is jól izlik).

- szakácsasszony** ~ fn. 'köchin'.
- Szakácskert-lapossa** *Szakácskert-lapossa* hn. (Pálfalva).
- szakácskönyv** ~ fn. 'kochbuch'.
- szakácsné** ~ fn. 'köchin'.
- szakad** ~ (-ok, -öl) tn. i. **1.** 'zerrissen werden'. *Nem-tudok é szász fele szakad:ni.* **2.** 'ömlik'. *Sza-kad az e:sőü.* *Sza-kat rulla az izzac:eság.* **Km.** *Ad-dig jár a körsőü a kut:ra, míg nya-ka szakad:* (a vakmerő, Istent kísértő v. rosszbán járó ember rajta vesz egy szer). L. bele-, el-, ki-, le-, meg-szakad. Vö. fától szakadt.
- szakadás** ~ (-t, -a) fn. 'riss'. **II. Szakadás** hn. (Olesva-apáti).
- Szakadáti-tag** ~ hn. (Nagypalád).
- szakadék** ~ *szakadék* (-ot, -a) fn. 'vhonnan leszakadt darab'. *Héj, széna, széna! Széna szakadéka* (gyermekjáték-ból). L. tillószakadék.
- szakadó** *szakadóü* mn. 'ömlő, zuhogó' (eső).
- szakadóg** *szakadóü szálíg* hsz. 'egy-től-egyig, utolsó szálíg'. *Sz. Ot-vezett: az ety sza-kadóü szálíg* (ott veszett egy-től-egyig).
- szakadt** *szakatt* mn. 'inaszakadt'. **Sz.** *Uty- fingik:; mint a sza-kat lú:* (szünet nélkül fingik). L. fától szakadt, szívetől-szakadt.
- szakáll** ~ (-ált, -áll) fn. **1.** 'bart'. **2.** 'a kakas, tyúk szája végén a pofájáról lecsüngő piros bőrlébernyeg'. *A koka-s, a tyúk szakálla.* **3.** 'a guzsalyra kötött szösz alsó vastag vége, melyből fonás közben a szöszszálakat tépik, húzgálják'. *A szösz szakálla.*
- szakállas** ~ mn. 'bärtig'.
- szakam** ~ (-ot, -a) fn. 'szak, szakasz, időszak'. *Ke-ve-sebre vóüt az éf szakamai fog:va.* (Nagypalád.)
- szakaszt** ~ (-ok, -öl; -olt; -ana; szakasszon) ts. i. **1.** 'reissen, pflücken'. **2.** 'a kenyértésztát kenyerekre osztja' (sütéskor). *Kényeret szakaszt.* **3.** 'nyomatószerűn a szalmát a kinyomtatott (kicsépell) magról fölszedi'. **Sz.** *Végit sza-kasztja* (végét veti). L. el-, le-, megszakaszt.
- szakasztás** ~ (-t, -a) fn. 'nyomatószerűn a szalmának a kicsépell magról való fölszedése'.
- szakasztókendő** *szakasztóükendőü* fn. 'kenyérszakajtás-kor a szakajtókosárba a tészta alá helyezett kendő'.
- szakasztókosár** *szakasztóükosár* fn. 'az a gyékénykosár, melybe sütés alkalmával egy-egy kenyérré való tésztát helyeznek, más néven *szakajtó*'.
- szakeke** ~ 'Sack-féle eke' (gerendelye is, szarva is vasból van öntve).
- szakisz** ~ (-ok, -öl, -olt; -ana, -isszon) ts. i. 'szakít, szakaszt'.

szakít n., l. szakaszt, szakiszt.

szakmányban szakmámba hsz. **Sz. Szakmámba dúgosz-tunġ** (auf akkord arbeiten).

Szadmár l. Szatmár.

1. szál ~ (-at, -ak, -a) fn. **1.** 'rost a növényben' (a kender szála v. szálája). *Ne szorizsd nagyonn a guzsajra a : szöszl, mer akkõ min-dék szálát jõsz :, osz cse-pü marad a vég:re. Elásztaltam a kenderem, Semmi gondom rája, Nem kél nekem a szálája, Csak a pozdõrjája (Nd.).* **2.** 'vminek a hasadása, hasadási iránya'. *Szál-lá hasizsd a : fát, kõn-nyeb-benn ehasad : ugy. Nem hasad el a : kü, míg a szálát e nem tanál:lod.* **3.** 'faden'. *Nij-csen annyi hajal szá:la, ahászor ot jár:tam.* **4.** '(vmi hosszú, vékony tárgyból) egy darab'. *Ety szál szalma, széna, fű, gyufa, fonál, hãj, gyertya, kender, len, buza, árpa, kõlbász, kóúróy, dészka, léc stb. Má le-szedem aszt a nehá szál ugõr:kát.* **5.** 'elnyújtott, vékonyra lapított darab' (tészta). (Székelyföldön : egy levél tészta). *Ety szál-tészta e-lég lesz leves:nek. Nyú-tottam egy nagy õr-szágos szál tész:tát.* **6.** 'magasnövésű'. *De-rék szál fíjatal embër vóyt : Sz. Ety szál ingbe (csak ingben, ingre vetközve). Ety szál-p e n d e j b e vërte meg a feles:git (csak a pendely volt rajta). Meg-ették aszt a kizs : gaszt az u-tó u l s ó u sz á l i g (egészen, teljesen).*

2. szál l. 2. száj.

szalad ~ (-ok, -õl) tn. i. 'laufen'. *Ho-va jele szaladõl ? a) 'siet, rövid ideig ül'. Űi-veszteg : má, ne-szalaggy e jele mind:tig. Sz. Uty-szalattak a:zok, mint az o-gár (gyorsan futottak). Ne-jaccatok :, mē ket-tē há-rõjele szaladunġ (mert kikaptok). Nem-nēzi aszt, aki szalad, In-kább addig u-lat halad : (feleli, akit vmi kisebb öltözködési hibára figyelmeztetnek). L. fel-, ki-, leszalad.*

Szaladánes Szaladánes fn., egy gyorsjárású ember gúnyneve. (Sár.)

szaladgál szaladgáll (-ok, -sz) tn. i. 'herumlaufen, hin und her rennen'.

szaladgálás szaladgállás (-t, -a) fn. 'hin- und herlaufen'.

szalag szallag (-ot, -ja) fn. 'band' (gyakoribb : pántlika).

Nr. A kisedeknek piros szalagot szoktak fűzni a ruhaujjukba, hogy ne fogja õket az ígélet.

szalakálé ~ (-t, -ja) fn. 'ammoniak' (sal ammoniacum).

Vö. sáriklári.

szálal szállal (-t) tn. i. 'szálankint eszik' (szénát a beteg jószág). *Nem-eszik : jóul mos-se ez az õ:kõr, csak szál-lal :.*

szalámi ~ (-t, -ja) fn. 'salami'.

szalamiákszesz ~ fn. 'salmiakgeist'.

szálán szálánn hsz. **1.** (a fa) hosszanti irány(á)ban, nem keresztben'. *Szál-lán kél vágni a : fát, ak-kõr hasat kõny:-*

nyenn. 2. 'tapintatosan, szőrmentiben'. Szálán kell az ijen emberekkē bán:ni.

szálanként *szálanként* hsz. 'fadenweise, einzeln'.

Szalavény *Szalavény* hn. (Egri).

szálfa ~ fn. 'langholz'.

szálfűrész *szálfirész* fn. = szálvágó fűrész.

szálka ~ (-át, -ája) fn. 1. 'fáról lehasadt vékony, hegyes szilánk'. A kőr-mőm alá ment a szálka. 2. 'a kalásztól szétágazó sörteszerű, érdes szálaeska'. A buza, árpa gabona szálkája. 3. 'a hal bordacsontja vagy egyéb hegyes csontocskája'. 4. 'hüvelyes vetemények csövén a héjak széleit összefogó rostos szál'. A zöütpaszuj szálkája.

szálkás ~ mn. 1. 'sokszálkájú' (pl. hal). 2. 'vastag, durva szálkájú' (pl. zöld paszuly). 3. 'nem gömbölyű, hanem hosszúkás'. Szálkás irás.

szálkolódik l. kiszálkolódik.

száll ~ (-ok, -assz; -ott; szájjon; -ana) tn. i. 1. 'repül' (pl. madár); 'ereszkedik, ülepedik vhová' (pl. por). 2. 'inkehren'. Nem szállottun mindéféle körcsmá:ba. — ts. i. 3. 'lep'. Tedd el innen eszt a könyvet, ne szájja a: pör. a) Ta-kár be aszt a szöül:löüt, ne szájják a le:gyek. Sz. Jány-ágra szállott a jóy:szág (= pusztulóban van). A lá:ba szárába szállott az e:sze (kül. öreg emberről = meggyengült az esze). A jóy-Istennél nem: száhtatun k pēr:be (nem pörölhetünk vele, nem vonhatjuk felelősségre). Vö. marad 4. L. el-, fel-, ki-, le-, megszáll.

szállal l. szálal.

szállás ~ (-l, -a) fn. 'quartier'. (De gyakoribb a kvártély.) II. Szállás hn. (Köszegremete).

Szálláséger *Szálláségēr* hn. (Nagyecséd).

Szálláskert *Szálláskērt* hn. (Ólesvaapáti).

szálldogál *szálldogáll* tn. i. 'ide-oda száll' (pl. fecske).

szállingózik *szállingózik* (-ott) tn. i. 'ritka pelyhekben hull' (pl. hó).

szállít l. leszállít.

szalma *szalma* (-át, -ája) fn. 'stroh'. a) E-lék szép vón a buza uty szálmájá:ba, de a szem:gyen:ge. b) Hoz:zatok ety szekēr szálmát. Sz. Szé:na-ē, vaty szálmá? (igen, vagy nem? Kedvező-e vagy kedvezőtlen? pl. a döntés, válasz, eredmény stb.) Ety szálmát se teszen keresz:tüll (semmit sem dolgozik, tétlenkedik). Csáki szálmája (gazdátlan jószág). Szálmács csēpēl (sokszor elmondott, úntig hallott dolgot beszél). (Adorján.) De-rék embēr vón: uty szálmájá:ba (termetere, külsejére nézve). Kön:nyebbeggyem meg az ágya szálmájá! (átok = haljon meg). Km. Szál:ma legēny, a-rā jány: (a legény rendszeren magánál gazdagabb leányt igyekszik feleségül venni). L. árpa-, búza-, gabona-, zabszalma.

szalmaesóva szālmacsóva fn. 'szalmatekeres, összegöngyölt szalma' (tűzgyújtásra). **a)** 'tilalomfára függesztett szalmatekeres'.

szalmaesutak szālmacsutak fn. 'marokra fogott szalmagöngyöleg, mellyel valamit surolnak, tisztítanak'.

szalmafedél szālmafedél fn. 'strohdach'.

szalmahordó szālmahördőy fn. 'az a munkás, ki a kicsépeelt szalmát a cséplőgéptől rúdon a kazalhoz szállítja'.

szalmakalap szālmakalap fn. 'strohhut'. **Sz. Szāl: makalap, le-ment a: nap** (mondják, ha vkinek a fején a hidegek beálltával szalmakalapot látnak).

szalmakazal szālmakazāl fn. 'strophschober'.

szalmakötél szālmakötél fn. 'szalmából sodort kötél'. (Szalma v. szénaesomót kötnek bele).

szalmapárna szālmapárna fn. 'szalmával tömött párna'.

szalmapózna szālmapóuzma fn. 'szalmából sodort kötélpózna' (pl. kazalfedelekre).

szalmarázó szālmarázóy fn. 'a cséplőgépnek az az alkatrésze, mely hátul a szalmát hullatja ki'.

szalmás szālmás mn. 'szalmával fődött'. **Szālmás ház.**

szalmaszāl szālmaszāl fn. 'strohalm'. **Sz. Ety szāl-maszāl se teszēy kerez:be** (semmit nem lendít, tétlenül ül).

szalmaszīn szālmaszīn mn. 'szalmasárga'.

szalmatő szālmatū fn. 'szalmaboglya v. -kazal alja'. **Be-dukta a vatkör:tēt a szāl-matūbe :**

szalmatűz szālmatűz fn. 'strohfeuer'. **Km. Szāl-matűz, dē-jágbarácsák ha-mār tārt :** (a diákok barátsága nem tartós). **Dē-jágbarácsák szāl-matűz v. pab-barácsák szāl-matűz** (a diákok v. papok barátsága könnyen felbomlik).

szalmavirág szālmavirág fn. 'strohblume'.

szalmazsák szālmazsák fn. 'strophsack'.

szalmiák l. szalmiákszesz.

szalonna ~ (-át, -ája) fn. **1.** 'speck'. **2.** 'tök, sárgadinnye húsa'. **Jóy vaslak szalonnája van ennek a bécsitök:nek.** **Km. Ku-tyábúl nem lesz (v. so-se lesz) szalon:na** (naturam expellas furca, tamen usque recurret).

szalonnabőr szalonnabūr fn. 'speckschwarte'.

szalonnalé ~ fn. 'az a sós és zsíros lé, melyet a besózott szalonna a teknőben ereszt'.

szalonnás ~ mn. 'sületlen (kenyér), melynek alsó rétege tésztás, lágy'. **Jóyl: fűzsd meg a kemēn:cél, mē szalonnás lessz a kē:nyēr.**

szālőítés szālőütēs fn. 'színes cérnával való vonalvarrás'.

szalutál szerutáll (-ok, -sz) tn. i. 'katonásan tiszteleg'.

szālívágó fűrész szālívágóy fűrész fn. 'a szālfát hosszában vagyis szála mentén vágó fűrész, mellyel hosszú szālfákat állványon deszkákká fűrészelnék'. **Nr. A sz.-hez két munkás**

kell. Az egyik fent az állványon áll (*felsőü jirészes*) és a fűrészt fölfelé húzza, a másik az állvány alatt áll (*alsóü jirészes*) s a fűrészt lefelé húzza.

szalvéta l. szervéta.

szám ~ (-ot, -a)

fn. **1.** 'számjegy'.

Róymaji szám. **2.**

'mennység'. *An-nyi*

vā ; hoty szá-mát se

tuggya : Sok ez a

széna egy bukóü szám:-

ba. Sz. Istē számába

hagy (gondviselet, fel-

ügyelet nélkül hagy).

Számō veszi (ellenörzi,

hogy megvan-e). Szá-

monj kéri (kéri, hogy számoljon róla).

Számba ad (ellen-

örzés mellett visszaad).

Számot tart rá (igényt tart reá). L.

boglya-, bukó-, keresztszám, napszám, számra).

számadás számodás fn. 'rechenschaft'.

számadó számodóü, számadóü fn. 'a legelső bojtár, felelős bojtár'.

számodolat l. számodoltat.

számár ~ (*számárt, számárok, számáronn, számara*

és számárja) fn. 'esel'. **K.** 'ostoba ember'. **Sz.** *Naty- számár-*

nak acc en:ni (nagy számár vagy). Dū-be vam ; mint a pap-

szamara a körpá:tull (előntötte a pulykaméreg ; Adorján).

Csa-csi ül a számá:ronn (szamaron lovaglókat csúfoló szólás).

Km. *Ha lū- niņcs, a szá-már is jóü :* (ha jobb nincs, az-

zal elégedjél meg, ami van). Mīn-dē számár ma:ga érzi a

maga tēr:hit (akinek nem fáj, annak nem jaj). Kóuré Jancsi

naty számár, Két filivél kalapáll (csúfoló vers). Nr.

A szá-már bögése esőt jelez. L. kancaszámár.

számárbőr számárbür fn. 'eselhaut'. **Sz.** *Ü-gyes vaty :*

számárbür:be (íronikus dícséret).

számárhurut ~ fn. 'keuchhusten'.

számárhús számárhús fn. 'eselfleisch'. **Sz.** *Ne-héz a szá-*

már:hús (szokás mondani tr. annak, aki a másíknak a vál-

lára döl, v. támaszkodik).

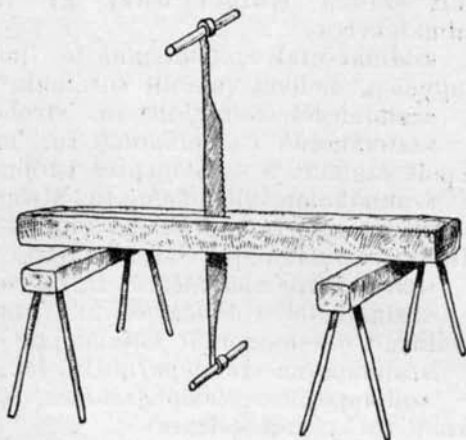
számárköhögés számárköhögés fn. 'számárhurut'.

számártej számárté fn. 'eselsmilch'.

számártövis számártöviss fn. 'carduus crispus'.

Szami ~ (-t) fn., kutyanev (= Szamos).

számít számít, számélt (-ok, -öl ; -olt ; -ana ; -ccson) ts. i.

Szálvágó fűrész.

1. 'számba vesz, számlál'. **2.** 'gondol, képzel'. *Mit· számétől te? Hászen o·jan álma nıncs· a vi·lágō se : Ho·va számétől ? (= hova gondolsz?) Asz· számétoltam ;, hogy māj· ti jē· kapattok ety kizs buzaliszt·re.* **3.** 'szándékozik'. *Nem· számítól bemenni Szakmá·ra ? Él· számítottam én ezeket a malaco:kát ad·ni : Kēr·ni számítottam tanítóú úr:túl va·lamit : Ot· számítottam én· is lemen·ni.* tn. i. **4.** 'számot tart'. *Á·ra ne· is szá·mítottam akkor es·te, ha ēkültē valaho:vá.* **5.** 'tekintetbe, számításba jő, számot tesz, érvényes'. *Amit az ő·reg mond, az nem· számil a ház:nál. E nem· számil, kez·gyük még· eccēr.* **6.** 'számítódik'. *Ű· is a nagyok közzé számil :*

számlál l. felszámlál.

számlík ~ (-oll, -ana) tn. i. 'szántódik'. *Ha·sáposō számlík a : jõüd. Ne·hezē számlík az a kemē : jõüd.*

számodás, számodó l. számadás, számadó.

számodoltat számodóltat (-ok, -ól) ts. i. 'számadásra von, kérdőre von, számoltat'. L. megszámodoltat.

Szamoga ~ réti neve (Ricse). Vö. Szomoga.

számól számól (-olok, -ősz) tn. i. **1.** 'számlál'. *Ti·zik se tut számól·ni.* **2.** 'számításokat végez, számtani műveleteket végrehajt' (fejből v. írásban). *Ity· tanítottak meg az oskolába számól·ni ?* **3.** 'mit jmdm abrechnen'. *Mos szá·molunĵk !* L. meg-, összeszámol.

Szamos ~ fn., folyónév. L. Holtszamos.

számos ~ mn. (csak állítmányként) 'számot tevő, számításba jövő, tekintetbe veendő'. *Hogy ű mit· mond, a nem· számos : A· má nem· számos ;, ha a löbbi meg·van.*

Szamoshát ~ fn. 'a Szamos melléke kétfelől Szatmárban'.

szamoshátí ~ fn., egy dohányfajta neve. (Mezőgecse.)

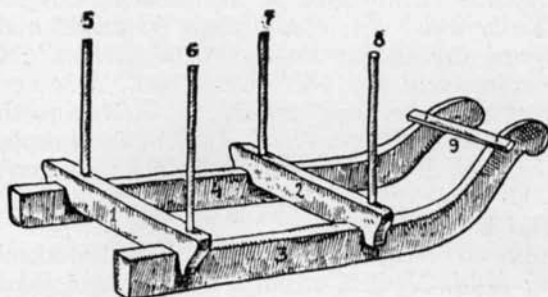
Szamos-szeg ~ fn., falunév.

szamos-szegi ~ mn. 'Szamoszegre való, Sz.-hez tartozó'. *Sz. Gya·log ment ;, mint a sza·mos·szegi embēr Kárōj·ba* (g. = gyalog ment, noha szekeren is mehetett volna). **Nr.** A szamoszegi bírő szekérbe fogta az ökrét, hogy az adót bevigye Nagykárolyba s ne menjen gyalog. A pénzt a szeredással föltette a szekérbe, maga pedig az ökör előtt gyalog bandukolt az egész uton.

számra ~ mn. 'hosszat, -ig'. *Nem· akarok ot rostokōlni hét szám:ra (= hetekig). Vár·tam őy·ra számra, mik ki·jött. At·túl nap· számra ēl tudnék szavāl·ni.*

1. szán ~ (-at, -ak, -nya) fn. 'schlitten'. (Rajz a köv. lapon). Részei: 1—2. *eplény* (a két talpat egymáshoz kötő két keresztgerenda). 3—4. a két *szántalp* (melyeken csúszik a szán), 5—8. a négy *raconca* (a szán négy szögletén egyenesen álló korlátfák), 9. *őrfa* (a két *szánörmoút* összekötő kereszttrúd), 10. *száláb* (az eplényt a szántalphoz erősítő fa ; a képen nem látszik). L. karos-szán.

2. szán ~ (-ok, *szász*) **1.** 'bedauern'. *Nem szánálak t jü-be ütni!* (ritka, csak ilyen vonatkozásban). *Vö. sajnál.*
2. 'bestimmen'. *Esz már ugy-is neki szántam:*

Szán.

szanaszét szanaszellt, szanaszét hsz. 'szerte, szerteséjjel'.
szánka szánka (-át, -ája) fn. 'kiesi szán, gyermekszánkó'.
szánkázik szánkázik (-ok, -öl) tn. i. 'mulatságból szánon jön-megy'.

szánláb száláb fn. 'az eplényt a szántalppal összekötő fa, mely alul a szántalpra, felül az eplénybe van bevésvé'.

szánt ~ (-ok, -öl; -ott, -ana, *száncson*) ts. i. 'pflügen, ackern'. **K.** *Be szépé szánt a pacsirta!* (énekel a levegőben; t. i. éneke a szántóvető ember ökörterelő hangjaira emlékeztet). **Sz.** *Hogy vagy? Mint aki egy lüvöl szánt* (rosszul). **Km.** *Aki tiszta búzát akar aratni, Háromszor kell annak ugárt szántani: Elsőit szántás, második a keverés, A harmadik az igazi elvetés.* (Búzavetéshez így kell a földet megmunkálni.) **L.** be-, fel-, megszánt.

szántából l. jószántából.

szántalp szántalp fn. 'schlittenkufe'.

szántás ~ (-t, -a) fn. **1.** 'pflügen, ackern'. *Ne-héz ennek a földnek a szántása.* **2.** 'fölszántott terület'. *It szalat végig a: nyul a szántásonn:* Fajai: **1.** *féllörés* (irtásföldnek, legelőnek legelső felszántása); **2.** *ugarolás* (ugarszántás); **3.** *keverés* (az ugarolt föld másodszori felszántása); **4.** *vetés alá szántás* (közvetlen a vetés előtti, harmadszori szántás); **5.** *tallószántás* (a tarlóföld felszántása). **Km.** *Ety szántás ety kényér, két szántás két kényér, há-rom szántás há-rom kényér* (annál többet terem a föld, minél jobban megműveled).

szántatlan ~ mn. 'ungepflügt'.

szántódik l. megszántódik.

szántszándékkal szászándékkal hsz. 'szándékosan, akarral'.

szánút szánut fn. 'sikos, havas, szánkázásra alkalmas út'.

Szapányos ~ hn. (Kökönyösd).

szapolyka szapōjka (-át) fn. 'lapátféle, mellyel a csónakból a vizet kihányják'. (Szamosszeg).

Szaponya ~ hn. (Nagyecsed).

szapora ~ (-ánn) mn. **1.** 'gyors'. *Jár-jon a ke:zet szaporánn* : **2.** 'gyorsan sokasodó, szaporodó' (pl. egér, hagyma). fn. **3.** 'sikere, látatja, eredménye vmi munkának'. *Nincs ennek szaporá:ja ! Ne hid, nyú:lóusz ki neki, osztán ő:lél meg, ak:kör van annak szaporá:ja* (t. i. a kaszálásnak).

szaporátlan ~ mn. 'sikertelen, lassan haladó' (munka).

szaporít szaporít (-ok, -öl) ts. i. 'vermehren'. **Sz. Szaporíttya a szót** (szószátyárkodik).

szaporodik ~ (-ott) tn. i. 'sich vermehren'. **Sz. Gya:rapoggyatok, sa:poroggyatok, mint a ra:kamazi kolompér** (tréfás áldás : Adorján). L. megszaporodik.

szappan szappany (-nt, -nnya) fn. 'seife'. L. mosdószappan.

szappanék szappanyék fn. 'fűrészbakon a tőkét csúsztató ék'.

szappanhab szappāhab fn. 'seifenschaum'.

szappanlé szappālē fn. 'olyan víz, melyben szappannal ruhát mostak'.

szappanlóg szappālug fn. 'szappanfőzéskor a fazék alján maradt fekete lé'.

szappanos szappanyos mn. 'beszappanozott, szappannal bedörzsölt' (pl. ruha, áll).

szappanoz szappanyoz (-ok, -öl) ts. i. 'kéz közt szappannal mos' (ruhát). L. ki-, megszappanoz.

szappanozó tekenő szappanyozóú tekenőü fn. 'az a teknő, melyben szappannal ruhát mosnak'.

szappanvirág szappāvirág fn. 'mécsvirág' (Lychnis vespertina).

szapul szapull (-ok, -űlsz) ts. i. **1.** 'forró lúggal tisztít s utána vízbe áztat és verősulyokkal kimos' (vászonneműt, fonalat). **2.** 'szíd, mocskol, gyaláz'. L. kiszapul.

szapulás szapullás (-l, -a) fn. 'fehérműnek, fonalnak forró hamulúggal való tisztítása és mosása, nagymosás'. **Sz.** Szapuláskor a fonalat vagy ruhát a kádban 'felrakják', a fonalra zabszalmát tesznek, hogy szép sárga legyen. Azután ráköpdösnek, ezt mondván : „*A szom:szēdba sa:pūlnak :*, mik mek fej:jēr fonalat mosunjk :“ Vagy pedig ezt : „*Él ne jelējzsd a ke:lést, mint a já:nyok a jēr:hezmenēst, az as:szonyok a mek:szóūllást.*“ — Szapuláskor vigyázni kell, hogy a férfiak a barna ruhájukkal hozzá ne surlódjanak a szapulókádkhoz, mert fekete lesz, nem kél meg a fonál v. a ruha. Ha szarka repül át ilyenkor a háztetőn, akkor se kél meg a fonál.

szapuló szapullóü fn. 'szapulni való, összegyűjtött szeny-

nyes'. *Be-teszem ezeket a szennyezs zsáko:kat a sza-pullóuba* ; *mē ma-hóunap itt a csēp:lēs.*

szapulókád szapulókád fn. 'nagy fakád, melyben a szennyes ruhát forró lúggal szapulják'.

szar szár (-t, szarok, szara) fn. 'dreck, kot'. **K.** *Szar-embēr vagy!* (= gyáva, élehetetlen, megbízhatatlan.) *Ben-ne maratt a szár-ba* (= szégyenben maradt). *Szár-rá válllik, ha mekfo:gom* (szétomlik, szétmorzsolódik a kezem közt). **Sz.** *Ugy· utállom, mīnt a szárt·* (undorodom tőle). *Hāl-gat* ; *mīnt a szar· a fū:be* (hallgat, mert érzi, hogy bűnös). *Nēm· szár, hanem ka-ka* (= a lényeg ugyanaz, csak enyhébben van megnevezve). *Em-bēr vagy a gá:tom, mīnt a szar· a lapá:tonn* (írónikus dicséret). *Ot· haggya* ; *mīnt az eb· a szá:rát* (elintézetlenül hagyja, munkáját félbenhagyja). *Vaty· szár, vaty· kalaposinas* ! (vagy így, vagy úgy, de dőljön el már a dolog!) *Szar· a vilák, tők· a trőj!* (fütyölök az egész világra!) *Mīn-dē szárba ety kanál* : (minden lében kanál).

Km. *Aki bo-gár utánn indül, szár-ba lép* : (rossz tanácsadóra ne hallgass). *Ne· bizgazsd a : szárt, ugy-is elég bűdöss* : *Ne· piszkáld a : szárt, mig nem· bűdöss* : (piszkos dolgokat nem kell feszegetni; ne vájkálj a más szennyesében). *Szár-nak, kár-nak nīnes· u:ra v. nīnds· gazdá:ja* (nem jelentkezik, aki csinálta). *Mikōr meg·ērik a kōrté, be-le-esik a szár-ba is* ; *mikōr még ē-rellen, asz· monygya* : „*Se-jem-kötőibe pottyanak* :“ (válogatós leány végül azzal elégszik meg, aki épen feleségül veszi). **Vö.** kaka, piszok, gané, baktertójas, napon sült pogácsa, trotty. **L.** bolha-, disznó-, egér-, kotló-, kutya-, légy-, liba-, ló-, macska-, tyúkszar.

szár ~ (-at, -a) fn. **1.** 'halm, stengel'. *Még nem· csapot szárba a bu:za.* **2.** a (lud-)toll üreges alsó vége'. **3.** 'gatyának, nadrágnak az a része, mely az ember lábát takarja'. **4.** 'a csizmának az a része, melyben a lábszár foglal helyet'. **L.** csizma-, gatyá-, kantárszár, kéz szára, pipaszár.

szárad ~ (-ok, -öl) tn. i. 'trocken werden'. **Sz.** *Akasztóujá száradni való!* (gazember! akasztófárávaló!) **L.** megszárad.

száradt- szárat- (csak személyragosann) fn. 'száradás, felszáradás'. *Hārmal száratlára.*

szarakodik ~ (-ok, -öl) tn. i. **1.** 'piszmoz, sikertelenül vesződik vmivel'. **2.** 'hiábavalóságokkal tölti az időt'.

szarás ~ (-l, -a) fn. 'scheissen'. **Km.** *Nem-akarásnak szá-rás a vē:ge* (az okatlan makacskodásnak meg kell adni az árát).

száraszt ~ (-ok, -öl) ts. i. 'trocknen'. **L.** megszáraszt.

szárasztó szárasztó (-l, -ja) fn. 'a lud szárnya alatt levő hosszú, lapos tollak csoportja'. *Ki-lépe a szárasztóuját ennek a libá:nak, mē be-teszem : a du-góuba* :

száraz ~ (-onn) mn. **1.** 'trocken'. **2.** 'soványt'. *O-dajöt*

ety hos-szu, szá-raz embēr. **3.** 'hó nélküli' (fagy). Ez a szá-rasz fagy a ve-lésnek se használ: **II. Szároz** családnév. (Nagy-peleske.) **Sz.** *O-jā* száraz :, *mínt a csőü:röge, mínt a pēr-nye* (szénáról, lóheréről). *O-jā* száraz :, *mínt a tu-bák* (sarjúról, pipadohányról). *O-jā* száraz :, *mínt a kóu-róu* : v. *mínt a ge-rebje* : (sovány, szikár emberről). *Szárazon* kőhög (nem kőhög fel nyálkát). *Esz nē* viszed ē szára:zonn (nem úszod meg büntetlenül, ezért lakolni fogsz). L. Nagyszáraz.

szárazdajka szárazdājka fn. 'gyereket gondozó (de nem szoptató) nő'. Vö. pesztra. L. szoptatósdajka.

Szárashát Száraszhát hn. (Kisbábony).

szárazkolbász szárazskölbász fn. 'füstölt és szárított kolbász'.

szárazkőhögés szárazskőhögés fn. 'nyálkával nem járó kőhögés, tüdővész'.

szárazmaqu szárazmaqu mn. 'magyaváló' (szilva, barack).

szárazmalom ~ fn. 'lótól hajtott malom'.

szárazmennykő szárazmenkű fn. 'olyan villám, mely nem tesz kárt'.

szárazság szárazság (-ol) fn. 'aszály'.

száraztészta száraztészta fn. 'túró v. lekvár nélkül készült zsíros laska'. **Nr.** Ha gyenge a gyermek lába, száraz-tészta levében kell fürösztgetni (t. i. abban a lében, melyben a tészta főtt).

szarbogár szārbogár fn. 'mistkäfer'.

száresa ~ (-át) fn. 'Fulica atra L.'. **Sz.** *O-jā* sovám :, *mínt a szár-csa* : (kül. sovány gyerekről).

szarhászik szārhászik (-ok, -öl) tn. i. 'lékászik, tétlenkedik, lopja a napot'. *E-gész nap csak szā-rhászik*. L. elszarhász.

szarházi szārházi mn. **1.** 'gyáva, élheteretlen'. **2.** 'semmiházi, hasznavehetetlen'.

szárhegyig ~ hsz. a csizmaszár hegyéig, majdnem térdig'. *Szárhegyig jár a sárba*.

szariesóka szaricsóuka fn. 'Caracias garrula L.'. **Sz.** *Mín-dég beszél* :, *mínt a szá-ricsóuka* (fecsegő emberről).

szarík ~ (-om v. -ok, -ölsz) tn. i. 'scheissen'. *Szarom az örod alá! Szarok rád!* **Sz.** *Szārj* a főüd-re, o-da izs böü-g-ve! (átok). *Nem* szarok a kud:ba, csak a gár-gyára : (mondják, ha vki affélével védekezik, ami szintén nagy hiba). **Km.** *Láty* pásztor alad gyap-jat szarík a jár:kas (ha erélytelen a kormányzás, felüti fejét a gonoszság). Vö. bajol, baját végzi, hátra megyen, csintalankodik, tojik, trottyol, ganajlik, piszkol. L. beszarík, ki-, leszar, odaszarík, összeszar.

száringat száringat (-ok, -öl) ts. i. 'szárogat, szárítgat'.

száritkozík száritkozík (-ok v. -om, -öl) tn. i. 'száritja magát'.

szarka szárka (-át, -ája) fn. 'elster'. **Km.** *So-kat akar a szár:ka, de nem· bírja a fár:ka* (sokat akar az ember, de nincs rá módja, tehetsége). **Nr.** *Cse-reg a szár:ka, ven-dég jön* : Ha szapuláskor szarka repül keresztül a házon, nem kél meg a ruha vagy a fonal.

szarkafészek szárkafejések fn. 'elsternest'. **Sz.** *O-jan a je-jed, mint ety szár·kafészek* : (bozontos, fésületlen).

szarkaláb szárkaláb fn. 'Delphinium consolida L.'

szarkapitány szárkapitány fn. **Sz.** *Pen-déjvárá szár-kapitá vóyt* : ű (g. = sohasem volt ő katona).

szarkatánc szárkatánc fn. 'gyerekek mulattatására való tréfás tánc'. **Nr.** A szarkatánc így történik : guggon ugrálnak s közben hol elől, hol hát mögött tapsolnak egyet.

szárközépig ~ hsz. 'a lábszár közepéig'. *Szárközépig jártunk a sárba. Szárközépig érőü hóü.* Vö. szárhegyig.

szarlé szárlé fn. **1.** 'az a víz, melyben szaros ruhát mostak'. **2.** 'árnyékszékéből kifolyó lé'.

szármal l. felszármal.

szármalódik szármalóúdik (-ok, -öl) tn. i. 'származik, jut'. *Ha·za szármalóúttak osztán a pujája:i mind*. L. elszármalódik.

szárny ~ (-at, -a) fn. 'flügel'. **Km.** *A rosz· hir szár·nyō jár* : (hamar elterjed).

szárogat ~ (-ok, -öl) ts. i. 'száritgat'.

szaros ~ mn. **1.** 'szarral mocskolt' (pl. gatyá). **2.** 'kényes, éretlen, megbízhatatlan'. *Mit fogóúzol ijē szaros kōj·kōkkēl?* **Sz.** *Ugy· ráütök az ujjod:ra, hoty, ha sza·ros lessz izs, bekapod* : (hogy fájdalmadban a szájadba beszoppintod). L. bolhaszaros, légysszaros, tyúkszaros.

Szároz ~ családnév (Nagypeleske).

szartig szártig hsz. 'szarásig, bőven'. *Szartig ette magát. Vóyt· ot mit enni·in:nya, e·helett : ot szár·tig* :

szaru ~ (-t, -ja) fn. **1.** 'sterz, pflugsterz'. *Ekeszaru.* (Csak ebben az összetételben.) **2.** 'szarv mint különböző eszközök anyaga'. *Sza·rubül csi·nál sou·tártóút, ka·szatokot.* Vö. szarv.

szarufa ~ fn. 'az épület tetővázának egy-egy \wedge alakú gerendapárja, melyet a 'fedőlécek' kötnek össze a többivel. (A fedőlécekre van erősítve a zsufoolás, rájuk szegeznek a zsin-delyt.)

szarv szárv (-at, -a) fn. **1.** 'horn, geweih'. Szarvasmarhák szarv alakulatainak elnevezései : a) *csapák* v. *csopák szárv* (rövid, egyenes szarv); b) *villás szárv* (villaalakú, fölfelé görbülő szarv); c) *csákóú* v. *csákóús szárv* (kissé szét s a hegyek felé hátra görbülő szarv); d) *könyökös csákóú szárv* (szét s a közepe táján hátra görbülő szarv); e) *sodróús* v. *bajuccos szárv* (sodrott forma, mint a kipödört bajusz); f)

kāila szárva (lefelé konyuló szárva). *g* *csengőüi szárva* (fölfelé és a hegyénél széthajló, csengőalakú szárva). **2.** 'vminek (szétágazó v. kinyúló) fogója'. Az *eke két szárva, a dagasztó-tekenőüi néty szárva*. **3.** 'a szénával megrakott szekérnek v. szénakazalnak szénából göngyölt négy szöglete'. *Szárvád gyür az ember a rakodáskor ő szénászszekér:nek*. A *kaz-lat a néty- szár-va tártya*: *Sz. É-tanátat szárva köszt a töü:gyüt* (ír. = nagyon mellé hibáztál a dolognak). *Jóül- viggyáz* :, *mer az é-caka le-fagyott a lúnak a szár-va* (mondják ironikusan a fázékony, kicsiny hidegben is melegen öltöző embernek).
Vö. szaru.

Szarvas Szárvas fn. **1.** ökörnév. **2.** családnév.

szarvasgomba szárvaszgomba fn. 'hirschenschwamm'.

szarvas kazal szárvas kazál fn. 'a két végén szögletes kazal'.

Szarvaskő Szárvaskü hn. (Dabolc).

Szarvasláz Szárvasláz hn. (Botpalád).

szarvasolaj szárvasolái fn. 'kellemetlen szagú olaj, melylyel az ökröt szokták nyáron bekenni, hogy ne csipje a légy'.

szarzsák szársák fn. 'kövér, elhízott s e miatt lusta, nehézkés ember' (megrovó értelmű szó).

Szász ~ fn. családnév.

Szászjános ~ hn. (Avasújváros).

szatin ~ (-t) fn. 'satin'.

Szatzmár Szatzmár (helyh.: -t v. -onn, tárgy: -t) városnév. 'Szatzmárnémeti'.

szatyng szatyng (-ot, -ja) fn. 'levágott ruhaszegélyből való kötőszalag'. **Nr.** A patkány elűzésének egyik módja az, hogy a halottat szatyinggal megmérjük s a mértéknek használt szatyingot a patkány lyukába teszük. (Adorján.)

Száva ~ fn. kutyanev.

szavaes ~ (-ot) fn. **1.** 'kazánhulladék; kötörmelék'. **2.** 'terméketlen földréteg, mely nem veszi magába a vizet'.

szavajárása ~ fn. 'vkinek gyakran használt, kedves mondása'. A *vé- jeddzöüinek a- vóül a szavajára:sa, hogy „az- Isten áldogassa meg!”*

szaval szavál (-alok, -ász) ts. i. **1.** 'előad' (verset). — tn. i. **2.** 'szavaz'. *É- rám tessék szavál:ni. Csak Ki-rái Gábör szavált Kis Árö:rá.* L. elszaval. Vö. szavaz.

szavalat ~, *szavallat* (-ot, -tya) fn. **1.** 'költemény előadása'. **2.** 'szavazat'. *Ki-re atta a szavalatát?*

szavatartó szavaltörtő mn. 'worthaltend'.

szavaz ~ (-ok, -öl) ts. i. 'előad (költeményt). (Mikola.)
Vö. szaval.

szavazat ~ (-ot, -tya) fn. 'előadó képesség'. A *mi-papunak jó- szavazattya van* :, *csak az- a: bái, hogy a mej-jét ke-gyellé veri*: (Mezőgecse.)

száz ~ (-at) számn. 'hundert'. **K.** *Meg-bánta a: má*

szás-szor is : (= sokszor). **Sz.** *Á-talugraná a szász tü hos:szát* (jó erőben van).

század ~ (-ot, -ggya) fn. 'kompanie'.

századik ~ számn. 'hundertster'.

századikszor *századikször* hsz. 'hundertstens'.

százaz ~ (-t, -sa) fn. **1.** száz forintos, koronás, pengős pénzdarab'. **2.** 'százat jelentő számjegy'.

százig való *százig valóú* számn. 'száz'. *Vóút ot legaláp százig va:lóú.*

százlábúbogár *százlábubogár* fn. 'többféle soklábú mászó-féreg neve'.

Száznyolehold *Száznyóuchóúđ* hn. (Nagyecséd).

szebb ~ (-enn) mn. 'schöner'.

Szébosgaz *Szébozsgaz* fn. erdőnév. (Olcsvaapáti.)

szeeska ~, *szęcska* (-át, -ája) fn. 'apróra vagdalt zab- v. árpaszalma vagy kukoricakóro sós vízzel leöntve'. *Za-bol attam ne:ki szees-kával egyęlgesenn.*

szeeskavágó *szeeskavágóú* fn. 'häckselmaschine'.

szed *széd* (*szedek, szedél*) ts. i. 'sammeln, lesen' (pl. gombát, virágot). **Sz.** *Málét széd* (kukoricát tör a kórójárol). *Rępát széd* (összel betakarítja). *Märkot széd* (aratáskor a levágott kalászokat sarlóval csomókba gyűjti). *Csikot széd a vászomba* (egyreszálak kihagyásával olyformán sző csikot, hogy belőle valami alak, pl. virágdísz, rózsaszövedék ki a vásznon). *Begyire szedi* (a hallottakat megjegyzi, hogy majd másoknak elpletykálhassa). *Rándzba széd* (megreguláz, rendretanít). L. be-, bele-, el-, föl-, ki-, le-, meg-, össze-, tele-, rászed, széjjlszed.

szedeget ~ (-ek, -él) ts. i. **1.** 'egyenkint szed'. *Émentem én az érdőüre fát szedegetni* (gyermekvers). **2.** 'szemenkint eszeget (pl. tyúk), gyepelget (jószág)'. *Csap ki eszt az ök:röt az u-gára:; hat szedegessen ety ki:csit.*

szédeleg *szédeleg* (*szédélgek, szédeleksz; szédelektem, szédélgett; szédelegne*) tn. i. 'támolyogva jár' (pl. betegség után). **Sz.** *Szē-deleg; mint a be-teg légy* : (támolyogva jár).

szédelgős *szédelgőüs* mn. 'bódult'. *Ojā szē-dēlgőüs a fe:jem.*

szedelőzködik *szedelőüszködik* (-ök, -öl) tn. i. 'holmiját összeszedve indulni készül'. *Sze-delőüszkögyünk; fi-juk, osz men-nyünk* : L. fel-, összeszedelőzködik.

szeder *szedēr* (*szedret, -dērje*) fn. 'brombeere'.

szederina ~ fn. 'a szeder indája'. *Fut; mint a sze-derina :*

szedett csik *szedet csik* fn. 'a szálak kihagyásával olyformán szőtt csik, hogy belőle valami virágdísz (rózsaszövedék ki a vásznon)'.
szedődik *szedőüdik* (-ök, -öl) tn. i. 'szedelőzködik, készülődik, fölszedi magát'. *Sze-dőüggünk; hajjá:tok, osz meny-nyün; mē ké-sőü van* : L. fel-, rászedődik.

szédül szédül (-ök, -dűsz) tn. i. 'schwindelig werden'.
L. el-, megszédül.

szédülés szédülles (-t, -e) fn. 'schwindel'. *Rám jöt valami szédülles.*

1. szeg ~ (-et, -i) fn. 'szöglet'. *A ház-nak mind a néty-szegibe vout-ety kis asz-tál. A néty-szegibe egyety szek-füt vartam:* (kendőnek). **II. Szeg** hn. (Nagykolcs.) L. Bence-, Görös-, Kistur-, Nagyörményszeg, négyszög(mérföld), négyszögű, Pattoga-, Sáp-, Semmi-, Setétszeg, Tűfokszegi.

2. szeg ~ (-ek, -él v. szeksz) ts. i. 'szegélyez, szövet szélét behajtva végigvarrja'. *Kendőüt szeg. Tör-jön el a keze, aki ity: szeg. L. beszeg.*

3. szeg ~ (-ek, -él v. szeksz) ts. i. 'a rúd fordítása által s hátra felé tolva irányít' (szekeret). *Bā-ra szegd a szekēr ja:rát!*

4. szeg ~ (-et, -je) fn. 'nagel'. **Sz.** *Eggy u-tóusóy sze-gig min-dent évitt:* (egy-től egy-ig mindent). *Nem-montam: é se-fejjéret, se-feketél:, se-fejjét, se-szegjél:* (nem tettem rá semmiféle, se helyeslő, se rosszaló megjegyzést). **Km.** *Úi-szila sze-gē lóug:* (az új holmit meg szokták becsülni). *Ki-bujik a szeg a szág:bull* (kiderül a rejtett szándék v. a leplezett alaptermészet). L. drót-, járom-, léc-, patló-, pocok-, zsin-delyszeg.

5. szeg l. szegsárga.

szegedelem ~ (-élmel) fn. 'szöglet, zúg, lomtár'. *É-kell asz má-lök:ni a sze-gedelembe:*

szegület ~, **szeglet** (-et, -e, v. -i) fn. 'winkel, ecke, kante'. *It lakom é, róuzsám, Szegületenn, a sárkonn (Nd.). Sz. Nem-tultumk egymással szegületre v ergő üd:ni v. szegületre jön:ni* (megegyezni, megállapodásra jutni). **Vö.** szegletvas.

szegületes ~, **szegletes** mn. 'kantig, eckig'. *Ez az ucca szegületes, It lakik a tiszteletes (Nd.).*

Szegület-út Szegület-ut hn. (Avasújváros).

szegény szegény (szegént) mn. **1.** 'arm, elend'. **2.** 'szerencsétlen, boldogtalan, szájalomra méltó'. *Sze-gém bo-lond! Nem-szánta meksálni szegé vën ap:ját. Jóyl-járt, sze-gé, hogy mek:hóult. Sz. O-jā szegém:, mint a temp-lom egere:* (koldus-szegény). [Hogy vagy?] *Mint sze-gény embēr gaz-dag vározsba (rosszul). Ne-féj, sze-gé, hogy gazdag: légy! Hogy Egribe küvarat: végy!* (mondják olyan ígéretekre, biztatásra, melyben nem igen bíznak). **Km.** *Sze-gény embēr ha-mār megölvassa a malac:cát* (mert kevés van v. nincs is neki). *Sze-gény embēr viz-zél főüz, má-lélisztél habār:* (az étele is szegényes, úgy él, ahogy tud). *Sze-gént az ág-is huzza, az eb-is megugattya* (a sors is ellene jár, semmi sem kedvez neki). *Sze-gé vagy, bo-lō vagy* (a szegény embernek nincs becsülete). *Gaz-dag ember ak-kor*

eszik, mikor a-kār, a sze-gém, mikör van (a szegény koplal, ha nincs mit ennie). *Ha a sze-gény embēr csīr-kél eszik, vagy a csīrke, vagy a szegény embēr beteg*: (ritkán eszik csirkehúst). *A sze-génnek so-ha siņcs uj:jig, még-is hóúttik kényere van*: (hamar elfogy a kenyérnek valója, mégis holtig él). *Sze-gény embēr tőkéllelőségūt, meg az Ur-istem bőülcességūt seņ-ki se erti*: *fél* (mindkettő végtelen, megfoghatatlan). *Sze-génnek szeg a seggi:be, gaz-dagnag gaz*: (a szegény sokat lőt-fut, a gazdag sokat hever). *Sze-gény embēr csikóujja ha-mār lóu*: *gaz-dag embēr jánya ha-mar eladóu*: (a szegény hamarosan befogja a csikáját, a gazdag hamar férjhez adja a lányát). *Kön-nyü csussagólni a szegēn:nyel, de ne-hész jēruház:ni v. kön-nyü a szegēt kunéroz:ni, de ne-hész jēruház:ni* (könynyen kigúnyolják, de nem szívesen segítik). *Ha mek-hal egy gazdag, min-denki odaballag*: *ha mek-hal ety szegény, a-lig van egy le:gény* (a szegénynek nem sokan mennek a temetésére). **Nr.** A néphit szerint a koporsóban hamarabb rothad és bűdösödik az úr, mint a szegény, mert az úri test kényes, gyöngye, a szegény emberé meg kemény, szívós, egészséges.

szegényes szegényes (-enn) mn. 'ärmlich'.

szegénység szegéség (-et, -e) fn. 'armut'. **Km.** *Sog beszél sze-géség* (ne sokat beszélj, hanem cselekedj). *A sze-géséget meg a kö-högést nem lehet erti:köl:ni* (hamar kiszül a szegénység). *Pázsilos udvarō lakik a szegē:ség* (szegénységre mutat a gyeptől fölvert udvar). **Nr.** Gombot, feslést nem szabad úgy föl-, ill. megvarrni, hogy a ruha rajta legyen a gazdáján, mert az illetőre 'rāvārják a szegéséget'.

Szegerdő Szegērdőü hn. (Fertősalmás).

szeges ~ mn. 'szeggel kivert' (pl. csizmatalp).

szegés szegés (-t, -e) fn. 'ruha szélének felhajtása, szegély'

szegez ~ (-ek, -él) ts. i. **1.** 'nageln'. *A je-jedbe szegezem aszt a sip:kát.* **2.** 'irányít'. *Mij-jēr nem igazétod aszt a kaszát más-képpē, hoty jū-tübre szegeznéd.*

szegfü szekfü fn. 'nelke'.

szegfügomba szekfügomba fn. 'Agaricus cinnamomeus'.

szegfűszeg szekfűszeg fn. 'gewürznelke'.

szeglet, szegletes l. szegélet, szegletes.

szegletvas ~ fn. 'az ablakramát a szögleteken összetartó vas'.

szegő szegőü (-t, -je) fn. 'beszegni való széle szövetnek, vászonnak'.

szegődi nem töüti szegőüdi nem töüti mn. 'gazdát cserélgető, idejét ki nem töltő'. *Ójā sze-gőüdi nem töüti cseléd: az.*

szegődik szegőüdik (-ök v. -öm, -öl) tn. i. 'sich verdingen, im dienst treten'. *Ko-csínak szegőüdütt: a Bé-busnál*: L. be-, elszegődik.

szegődött szegőüdütt mn. 'bedungen'. **Km.** *Sze-gőüdüd*

bér, osz-tol konc (a bérben leghelyesebb előre megegyezni, hogy egyik félt se érje csalódás).

szegről-végről *szegrül-végrül* hsz. 'távolról' (rokon).

szegsárga *szeksárga* mn. 'kohlfuchs' (lószin).

szégyell *szégyell* (-ek, *szégyész*; *szégyéltem, szégyélt*; tárgyrag: *szégyellettem, szégyellette* is; *szégyélnék* v. *szégyellenék*; *szégyélném* v. *szégyelleném*; *szégyeijem, szégyéld*) ts. i. 'sich schämen'. **a)** (hibát, kudarcot). **b)** (pl. levetkezni, vmit kérni stb.). **Sz.** *Szégyelli magát* (er schämt sich). *Szégyelli az apját* (pl. az úrrá lett fiú). L. megszégyell.

szégyellős *szégyellős* mn. 'szemérmes, társaságban félenk'.

szégyen *szégyen* (-t, -e) fn. 'scham, schande'. *Szégyen ijen naly fjunak sir:ni*. **Sz.** *Szégyent vall* (szégyent szenved, szégyen éri). *A pa-szűi szégyent vall*: (nem ízlik, nem nagyon fogyasztják, mondják étkezéskor). *Szégyeny, gya-lázat!* (mily szégyen!) *Szégyenére vállik* (szégyent hoz reá). *Szégyembe marad* (kudarcot vall). **Km.** *Hidd-él ma:gat, ha szégyent akársz valla:ni* (ne bizakodj el, mert kudarcot vállalasz). *Szégyen a fu:tázs, de hasz:nos*: (e mondással igazolják ironikusan a gyáva magaviseletet). *A do-log nem-szégyen* (semmiféle munka sem alacsonyítja le az embert).

szégyenel, szégyenlős l. szégyell, szégyellős.

szégyenkezik *szégyenkezik* (-em v. -ek, -él) tn. i. 'sich schämen'.

szégyenletében *szégyelletibe* hsz. 'szégyenében'. *Májd-ésijjel szégyelleti:be*.

széjjel *széjjel, szijjel* (Mikola) hsz. 'szét'. L. szerteszéjjel.

széjjelberzel *széjjelbérzél* ts. i. 'szétráz' (pl. sarjürendet száritás végett).

széjjelfő *széjjelfőül* tn. i. 'fővés következtében szétomlik' (pl. krumpli).

széjjelhány *széjjelhány* ts. i. 'szétszór, széttereget'. *Hánt-széjjel a bukó:kat hat-száraggyanak*: **K.** *Hánt-széjjel aszt a vac:kol* (vesd meg az ágyat).

széjjelhúz *széjjelhúz* ts. i. 'szétvon' (pl. függönyt az ablakon).

széjjelmállik *széjjelmállik* tn. i. 'zerfallen, sich zerbröckeln'.

széjjelmegyen *széjjelmegygyen* tn. i. **1.** 'széttörik, szétomlik'. *Ugy-a főüthöz váglak*; *hoty széj-jelmegy*: **2.** 'elnyövik, szétrongyolódik'. *Ma-hóunap széjjelmegygyen a lábomonn ez a csizs:ma*.

széjjelnéz *széjjelnéz* tn. i. 'széttéknit, körülnéz'. *E-rity ki a málé:ba, nész-széjjel: ot, le-het-é má kapál:ni*. *Mire széj-jelnésztem, má csak ket-lé-hár-mā vóutunx*: (t. i. a többi elfutott).

széjjeloszt *széjjeloszt* ts. i. 'zerteilen'.

széjjelráz *széjjēráz* ts. i. 'széthint, szétszór'.

széjjelszed *széjjēlszéd* ts. i. 'részeire bont, szétbont' (pl. órát).

széjjelszór *széjjēlszóur* ts. i. 'zerstreuen'. **K.** *Csak a pész-tuggyátok széjjē fele szóur:ni* (= pazarolni, költeni).

széjjeltép *széjjēltép* ts. i. 'szétszakít, szétszaggat'.

széjjelterpeszkedik *széjjēltērpeszkedik* tn. i. 'sich ausein-anderspreizen'.

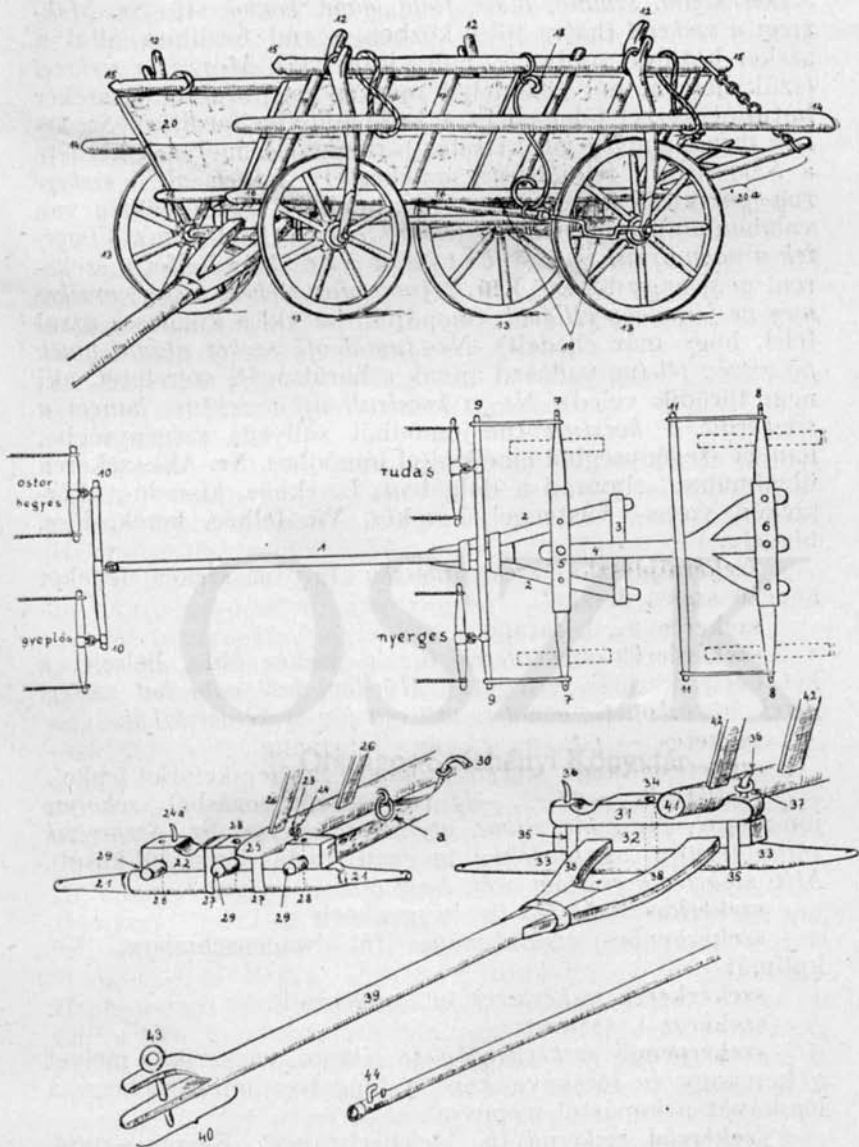
széjjelver *széjjēlvēr* ts. i. 'veréssel, ütéssel széttör'. *Szēj-jēlverem a fe-jeteket, ha még eccer it lát:lak*.

1. szék ~ (-et, -je v. -e) fn. **1.** 'sessel, stuhl'. Részei: a) *lábai*, b) *ülőkéje*, c) *kārja*. **2.** 'templomi pad'. *Még be-ült az A-ry-szēgbe*: **3.** 'mészárszék'. A *fi-ja szē-ket nyitot Szak-máronn*. **Sz.** *Még a szē-ket is megtūrüllik*; *ahova űl* (nagyon megbecsülik). **Nr.** A templomban családi székek vannak az egyes előkelőbb családok számára. L. gyalog-, kar-, mészár-, mosó-, Nyakas-, vödör-, vonósék.

2. szék *szék (-ja)* fn. **1.** 'dotter'. *Tojás székja*. **2.** 'a mag közepe, csirája'. *A má-lé szék-ja nē-faggot: meg* (a tengeriszem székja). **3.** 'némely növény legközepe, ahonnan a levelei kisarjadzanak'. *Káposzta, karalábé székja*. Vö. tojás sárgája.

Székálja Székajja hn. (Gacsály, Kismanmény.)

szekér *szekēr (-eret, -ere)* fn. 'wagen'. Részei: *rud* (1. és 38—40) 'deichsel'; *rud ága* (2) 'deichselarm'; *juha* (3) 'reibschait'; *nyútóu* (4) 'langwiede'; *ēlsőü* és *hátulsóu sēmēi* (5, 6, 22, 32) 'achsschmel'; *ēlsőü* és *hátulsóu tengēi* (7 és 8) 'achs'; *ēlsőü* és *hátulsóu fēlhéc* (9 és 11) 'zugwage'; *négylőü* (10) 'vorauszugwage'; a négy *lőücs* (12) 'leuchse'; a négy *kerek* (13) 'rad'; *óudārud* (14) 'vendégoldal'; a *bērfa* (15—17) 'wagenleiter'; a *bērfa csúje* (15 és 16) 'leiterbaum'; *zápok* v. *záfják* (17) 'schwinge, sprosse'; *sallangóu* (18) 'a hátulsó felhércet a bérfa felső rúdjához erősítő görbe vaspálca'; *óudāldēsška* (20) 'a szekér két rácsos oldalát kibélelő deszka'; *sarogja* (20a) 'a szekérderek hátulját elzáró rácsos alkatrésze'; *tengēi* (21 és 33) 'achs'; *sas* (23 és 37) 'a bérfa alsó csőjébe erősített karika, melyet a kokatszegre húznak, hogy a bérfa a sémelyen szilárdan álljon'; *kokatszeg* 24 (és 36) 'a hátulsó sémely és fūrgettyü két végére erősített kifelé görbülő szeg, mely a szekér bérfaít a ráhúzott sasnál fogva szilárdan tartja'; *szoritóu* v. *főltóu karika* (27 és 35) 'a sémelyt v. párnafát a tengellyel köröskörül egybefogó erős vaspánt'; *vakszeg* (28) 'a rúd, ill. nyújtó ágait a sémely és tengely közé erősítő, nem látható hosszú szeg'; *nyútóu* (29) 'langwiede'; *hazsguz* v. *haslóu* (30) 'a két bérfa alsó csőit a kocsi-fenek alatt összekötő vaspálca'; *bāltatārtou* (a) 'a bérfa alsó csőjéről lefüggő karika, melybe a balta v. fejsze nyelét húzzák'; *fūrgettyü* (31) 'wendschemmel'; *derékszeg* (34)

Szekér.

'spannagel, reibnagel'; *rud ága* (38) 'deichselarm'; *rud nyílja* (39) 'a rúd dereka'; *rudfü* (40) 'deichselspitze'; *köszszeg* (43) 'a jármót az ökörszekér rúdjaához erősítő erős szeg'; *ragasztó szeg* (44) 'vormandel' (a lószekér rúdján). 2. 'egy szekérré féro, egy szekérré felrakható, egy szekérrakomány'. Ety

szekēr széna, szālma, málé, főüd, gané, homok stb. **Sz.** *Mek-szezi a szekeret* (hátra tolás közben a rúd fordítása által a szekér hátulját jobbra v. balra irányítja). *Megveti a szekeret* (szűk helyen, hol nem lehet másképp megfordulni, a szekér hátulját kézzel fölemeli és a kellő irányba fordítja). *Sze-ke-rem mend, gya-log jött!* (tréfás ráripakodás, melynek kezdete a *Sakrament!* felkiáltásra emlékeztet). *Ki-jele áll a szekere rug-gya* (kieső félben van a hivatalából; távozó félben van valahonnan). *E-gyenezsbe vetem a szeke:ret* (lefekszem). *Vi-gyē-tek a nagy-ujjast is:*, *ē·bírja a sze:kēr* (elfér a szekeren, nem nagy teher). **Km.** *Niņcs·ojan tērhesz szeker, amēkre még ne férne egy villávāl:* (mondják, ha vki a kínálásra azzal felel, hogy már ebédelt). *Ne·jussál ojā szeker utánn, amēk nē veszē:* *fēl* (ne vadászd annak a barátságát, szeretetét, aki nem törődik veled). *Ne·a kocsirull űjja szekē:re, hanem a sze-kērüll a kocsi:ra* (ne jómódból süllyedj szegénységbe, hanem szegénységből emelkedjél jómódba). **Nr.** Aki szekeren ül álmában, elmarad a dolgában. L. ekhós, kis-, ló-, ökör-szekér, vasas-, vastengelyű-szekér. **Vö.** felhéc, kerék, lócs, tengely.

szekéraljdeszka *szekerājdēszka* fn. 'a szekér fenekét képező széles deszka'.

szekeree n., l. faragó.

szekérderék *szekērderek* fn. 'a szekér öble, belseje, a két bérfa közötti térfogata'. *Hōr·tam bele vaty hat szekērderek homo:kot. Ga·bonát is vitt egy jój szekērderek:kāl.*

szekeres ~ (-t, -se, -ek) fn. 'fuhrmann'.

szekerespillangó *szekerespillangó* fn. 'fecskefarkú lepke'.

szekerezik ~ (-ek, -él) tn. i. 'szórakozásból szekeren jön-megy'. *Na·, kis fíjam, gye-re sze-kerezni.* **Sz.** *Szekerezik rájta* (szidja agyba-főbe, megyen rajta keresztül-kasul). *Mit·szekerezik érājtam azēr, hogy é szegē vagyok?*

szekérkas *szekērkas* fn. 'wagenkorb'.

szekérkenőes *szekērkenőücs* fn. 'wagenschmiere'. **Vö.** kulimáz.

szekérkerék *szekērkerek* fn. 'wagenrad'.

szekéroz l. szekiroz.

szekérpengő *szekērpengőü* fn. 'lapos vaskarika, melyet a kerékagy és lócskáva közé a tengelyre húznak, hogy a lócskávát a kopástól megóvják'.

szekérrúd *szekērud* fn. 'deichselstange'. Részei: *rutfü*, (a rúd elülső vége, melyhez a jószágot kötik; ökörszekérnél ennek nyílásába teszik a jármot és erősítik oda a *kőszszeg* segítségével); *ragasztóü szeg* ('vormandel' a lószekér rúd-főjén); *rud nyíllja* (a rúd dereka); *rud āga* ('deichselarm'). **Vö.** a *szekér* rajzát.

szekérszín *szekērszēn* fn. 'wagenschuppen'.

szekérút *szekerut* fn. 'fahrweg'.

székesguzsaly *székezsuzsaly* fn. 'kis háromlábú székre erősített állóguzsaly'.

szekfű, szekfűgomba stb. l. szegfű stb.

székfűvirág *székfűvirág* fn. 'Matricaria Chamomilla. L.'

Nr. Theája köhögés elleni orvosság, gőzének belehelése hűlés ellen hasznos.

szekíroz *szekéroz* (-ok, -öl) ts. i. 'bosszant, gyötör'.

székláb ~ fn. 'sesselbein'.

szekszamenta *szekszamenta* (-ája) fn. 'maradék, morzsalékja, ízecskéje, dirib-darabja vminek'. *Ős-szeszették ezek a kalács:nak min-dē szek-szementáját : Ős-szepakartam én an:nak min-dē szek-szementáját :*

szel *szél* (*szelek, szélsz*) ts. i. 'schneiden' (kenyeret, dinnyét, tököt). *Kényeret szél. L. megszél.*

1. szél l. szel.

2. szél ~ (*szelet, szele, szelek*) fn. 1. 'wind'. 2. 'indító, sugalló, értelmi szerző.' *An-nak is te vóttál a sze:le, hogy az an-nyával összevesztett :* 3. 'indítvány, vkitől eredt gondolat'. *Mék-nek a szele vótt a, hogy a nadrágját jöjjenek mekjóudani ? Sz. Tal-lóy jukábúl fuj a : szél* (aratás utáni, őszi, hűvös szél fű). *Az ő-rod alatt a : szél* (fujjad!, mondják tr., ha vki az étel forróságára panaszkodik). *E-reszti szél-nek, viznek :* (pazarolja a pénzt, vagyont). *Fo-ga van a szél-nek* (marós, csipős, hideg szél fű). *Nem-bánom :*, *ha a szél-lel is fut vēr:set, csak ne-kem hagygom bē:kit* (nem bánom, akármit csinál, csak...). *Naty-szél, ha meg nem-áll !* (mondják csúfolkodva a hetyke járású, cifrán öltözködő személyre.) *Ugy-megyen ē jele a : pēz, mintha a szél-fújná :* (hamarosan elkél, elfogy). *Fus-son a szél-lél vērset, hād bá-nom-én ?* (felőlem tehet, amit akar.) *Szélnek ereszt* (segítség nélkül útra v. világgá bocsát). *Itt a negy-venynyóucas mozgalomnak csak hi-rit hallották :*; *Bá-nyárúl jött a sze:le* (jött a hire). *Tu-dom ém má, hoty hunnē fuj a : szél* (ismerem magatartásának rejtett indokát). *Hād-járja a : szél* (hadd fújja a szél, hadd szellőzzék). *Hogy a szél-vērje össze a bokáját !* (akasszák fel). *Nem-jár tülle a : szél* (szélszorulása van, nem tud fingani). **Km.** *Bo-lő jugbúl bo-lő szél fúj v. a-mijen az o-du, o-jā szél fuj ab:bull v. o-jan a sze:le* (bolond embertől bolond tanács v. beszéd származik). *Nē-fuj a szél zugat:lan* (nem zörög a haraszt, ha a szél nem fújja). *Ū-szi esőü vi-zet áraszt, Ta-vaszi szél u-tat száraszt* (az őszi esőzés végtelen, tavasszal viszont gyorsan felszárad az eső). *Szél-lē szembe nem-jóy pisil:ni* (a közfelfogással szemben egy ember hasztalan küzd). **Nr.** Ha a naplement nagyon veres, az annak a jele, hogy szél lesz holnap. Ha*a 'nappāl jár a szél' (= mindig a nap irányából fű), jó idő lesz. L. forgószél.

3. szél ~ (csak ragtalan alakban hallottam) fn. 'gutta, szélütés'. Asz. hallom: *holy szél érte a věj Kõrmõn:dít. Szél-érte a bál kâr:ját. Megütötte a szél. Sz. Ugy jár :, mint akit a szél megüt*: (tántorogva, magát vonszolva jár).

4. szél szél (széll, széle = 2. v. széli = 1.) fn. **1.** 'rand, saum'. A *tánygyér széli* (= karimája). **2.** 'szélesség'. *Mind-eggy an:nak a kâr széle, akâr hos:sza*. **3.** 'szövési szélesség' (pl. vászoné). *Ety szél vászon* (= egy vászonszélességnyi). *Néty szél gatya* (= négy szél vászomból varrt gatya). **Sz.** *Széll veszen* (elszéled, tilosba téved pl. a juh hajtás közben). *Meg-nézem mân aszt a tallut a hász:já, holy h á · s z é l b e v a n*: Nézd-meg a ru:cát, h á · s z é l b e : v a n (milyen állapotban van? hanyadán van?) *Szé-le hossza egyy*: (vaskos, kövér, alacsony személy). *Szélibe szabott* (u. olyan). L. erdő-, országút-, rét-, út-, városszél.

1. széldeszka széldészka fn. 'cserépszindelyfedél párkánydeszkája, mely a fedelet a szél ellen óvja'.

2. széldeszka széldészka fn. 'a szálfá két széléből fűrészelt deszka'. (Egyik oldala domború.)

Szelecs ~ hn. (Kisszekeres.)

széled l. elszéled.

szelel szelél (szelelek, szelész) tn. i. **1.** 'fúvást, szelet átereszt' (pl. pipaszár). *Nem akâr szelélni ez a pi:pa. Nem-szelel az õ:rod.* — ts. i. **2.** 'szórással, a szél segítségével a szeméttől megtisztít' (pl. szemes terményt). L. megszelel.

szelelő szelelőü (-t -je) fn. 'luftloch'.

szelep ~, **szelet** (Botpalád) (szelepet, -je) fn. 'félszer, szárnyék, szín, bármilyen födött hely'. *Kellett ide az a : csür, legaláb mos-má lesz valami sze:lep, ahova berakjak hum:mit. Csi-nált oda valami ho-dájt, hogy a ju-hajinak le-gyē valami sze:lep, ha esni tanáll az e:sőü. Ot-van a sze-ledbe a fara:góü.* (Botpalád.)

szeles ~ mn. **1.** 'windig' (pl. idő). **2.** 'bélszelet, fingást indító' (étel, paszuly). **3.** 'hirtelenkedő, szeleburdi'.

széles széles (-enn) mn. 'breit'.

Szélesberek-tájéka Szélezberek-tájéka hn. (Mikola.)

szélesség szélesség (-et, -e) fn. 'breite'.

szelet l. szelep.

szélfogó szélfogóü fn. 'a cserepes házfödél párkánydeszkája, mely a fedelet a szél ellen óvja'. Vö. 1. széldeszka.

széllhámos ~ mn. 'bolondos, félkótya'.

szélibe-szabott szélibe-szabott mn. 'kövér, tenyeres-talpas'.

Mer én ojä szé-libe-szabot, jóü hustartóü já vóütam:

szelid szelid (-enn) mn. **1.** 'sanft, sanftmütig'. **2.** 'nemesített' (gyümölcs, növény). **3.** 'házi' (állat).

szelidedik szelidedik (-ett) tn. i. 'szelidül, művelődik'. *Ety ki-csit sze-lidedett a : nép.*

szelidplajbász szelitplājbász fn. 'ceruza, irón'. Vö. vadplajbász.

szelidül l. megszelidül.

Szélkerék ~ hn. (Nagyecséd).

szellent ~ (-ek, -él) tn. i. 'szelet ereszt, fingik' (tr.).

L. elszellent.

szellős szellős mn. 'széljárta, hűvös, hideg' (pl. lakás, ruha).

szellőzik szellőzik (-ök, -öl) tn. i. 'levegőzik, hűtőzik, friss levegőt szí (ember), friss levegőt kap (szoba)'.

szellőztet szellőztet (-ek, -él) ts. i. 'lüften'.

széllyel l. széjjel.

szélmalom ~ fn. 'windmühle'.

szélmolnár szélmőunár fn. 'a szélmalom molnárja'.

szélső szélső mn. 'szélen levő'.

szem ~ (-el, -e, de : a buza szemje) fn. **1.** 'auge'.

2. 'a láncnak egy gyűrűje'. **3.** 'kisebbfajta gömbölyű v. bogyószerű gyümölcs'. *Ety szem szőüllő, köszméle, ribizli, szőlva, cseresznye, meggy, som, epēr, barack; dijó, mogyoró.* **4.** 'korn'. *Mijen a buza szemje? Ety szem buza, árpa, gabona, zab, köles, paszūi, lençse, bōrs, bōrsó, mákk, kása, málé, kendērmag, lemmag, riskása.* **5.** 'apró darabka'. *Ety szem cukor, homok.* *Vā· rāija két-három szem ri. (= rüh).* **6.** 'rügy; oltórügy'. *Az é-gērfa szemje mek-törve, o-lajjal keverve jó· sü-lésre.* **K.** *A gyēr-mek a két· szemed legyen : (úgy vigyázz reá, mint a két szemedre). Szēm = 'tekintet, látás'. A szemē mīn-dég az ablakō van : A szemē a-zō legyen :, amics csi-nász : Hū· vóut a szemel, hogy ijen csufot vettél? Sz. Ugy· áll a szemē, mīnt a vas-villa : (1. 'dühösen villog a szeme'). Nem· ālszik e : még : ugy· áll a szemē, mīnt a vas-villa : (2. 'éberén néz, nyitva van a szeme'). Lesūti a szemit (földre szegzi pl. szégye-nében). Ugy· jár a szemē, mīnt a gyék-nak : (ügyes, szemes, mindent észrevesz). Két· éhes tóut jóul-lakna a félszemi·vél (g., nagyszemű, kidülledt szemű). Ki-lopja : az a szemētetek is : (nagy tolvaj). A szemit is kilopják : (olyan ügyetlen). In-káb me-gyek, amēre a szemēmēl látok : (inkább világgá megyek). Meg-mōnta szemēbe (= nyiltan megmondta neki). Meg-mōnta szemēbe, mīnt a pa-nyolai ember az ökri-nak (ir. = nem kellett hozzá nagy bátorság, hogy megmondja). (Szamosszeg.) É-mehet : má, amēre a szemēl lát (mehet világgá). Most a do-hānnak is nyitik a szemē ki fele ettüll az esőü:tüll (förlélkül, virulni kezd). Nyi-tik a szemē a málé-nak az esőü u:tānn (virulásnak indul). Hū· vam Pista? — A b ű · r i b e , c s a k a s z e · m e l á c c i k (tréfás kitérő válasz). Nem lát a szemitüll (ügyetlen, nem látja, ami a szeme előtt van). Ennek az én· kalapomnak is kivērtē mán az ág a szemē mit (elnyűtt, tönkre ment). Nem· sül ki a szemē?*

v. *nem·ék ki a sze-med?* (nem szégyelled magad?) *Ki-álhatta ma:gát mind· a két szemire* : (alaposan). *Mek·hóult* : *a mind· a két· szemire* : (kétségtelen, hogy meghalt). *Māi·kiszúrja a sze·med*, *osz mek·se látod* : (itt van a szemed előtt). *Kifőjt a szeme* (megsérült s kiapadt). *Min·denem megvan, amit szemem·szám ki:ván* (ami kell). *Fēnyilt a szeme* (bátorrá, szemtelenné lett). *Ki·szúrták a sze:mit hárō forin:tāl* (szemszúrástól adtak neki 3 frt.-ot). *An·nyi lisztem sines* :, *amennyit a sze·membe tegyek* : (egy csöpp sines). *Csak a sze·me kívánnya* : (nem éhes, csak mást enni látva nyalakodni akar). *Szemmēl késēr* (figyelemmel kísér). *Szemet veszen* (bátorságot vesz, vészszemet kap). *A szeme se ál jóul v. a szeme se jóul áll* (nem sok jó látszik ki a szeméből). *Csak ép·pem mek·csálltam a sze·memet* (keveset aluttam). *Mek·csalom a szemē:·med*, *de még·is mekcsinálok hóunap:ra* (keveset alszom az éjjel). *Szem·re szép· ez a posz:tóu, de nem· lesz tár:tóus* (látszatra szép, mutatós). *Ami a sze·mē meglát, nem· hagyja ott a ke:ze* (tolvaj). *Beg· az apja szemē van nálla!* (olyan a szeme, mint az apjáé). *Ne·sze semmi jog· meg jóul, Hund· be szemed, nēz· meg jóul* (írónikus mondás, ha vki nagy garral tkp. semmit se ad v. semmit se ígér). *Kerezbe áll a szeme* (1. részeg; 2. álmos). *Póyk·hálóus a sze:me*. *Be·lepte a köd a sze:mit* (részeg). *Be·kentē a sze:mit* (felhajtott egy kupica pálinkát). *Szemem·szám elállott* (elbámultam). *Fēnyilt a sze:me v. fēnyilt a csipá:ja* (g. = elbizta magát, elszemtelenedett). *Mász· szemibe megláltlya a szál:kát* (másban észreveszi a kicsiny hibát, magában a nagyot nem). *Szem·mēl tártya* :, *mínt az o·dörjányi pap a mala:cot* (Adorján) (szój. : szemmel tartja, de nem kukoricaszemmel). *Szem nekü valóu* (szemtelén). *É·takaroggy a szemem e:lőüll!* (menj, ne is lássalak!) *Nem· adnég belőül:le, ha a sze·met hūr·kon csüngene se* : (ha annyira kívánnád, hogy a szemed kifordulna). *Szembe köpte* (arcul köpte). *Szemibe mond* (jelenlétében kijelent). *Szemire lők* (szemére vet). *Ráveti a szemil* (ránéz). *Vezsd rám, róuzsá, fekte szemedet* (Nd.). *Sze·med vi·lága!* (hogyan! még mit nem!) *A sze·memmēl láttam, mikōr megvēr:te* (szemtanuja voltam). *Szemet kapott a liba v. ruca* (torkán akadt a kukoricaszem s most fuldoklik). *Szemmēl megvēr* (megigéz). *A szemil hizlajja* (sokat alszik). *Fus·soñ ki a szemem, ha lát:tam!* (esküdözés). *Hol·lőuk vájják ki a szemed!* (átok). **Km.** *A nap·pálnak sze·me van* :, *az ē·cakának mek fi·le* (a titkot nappal megláthatják, éjjel meghallhatják). *Tōp· szem töb·bet lát* (több ember több oldalról meg tudja fontolni a dolgot). *Eg·gyik hollőu nē· vájja ki a másíknak a sze:mit* (mindenki a maga fajtájához, felekezetéhez stb. húz). **Nr.** Kékkő vízben felolvasztva jó orvosság a szem viszketegsége ellen. Ha valakit megvernek szemmel, szenes vizet kell vele itatni. — Visz-

ket a szemem, sirni fogok. — Ha vmi idegen anyag esik az ember szemébe s nem lehet kivenni, rákszemét (l. ott) kell az ember szemébe eresztetni: az kikeresi és előhozza az idegen anyagot. — Útéstől véres szemre aludtتهjet vagy tejfölt kell kötni. — Ha a szél kifújja (= vörösre fújja) az ember szemét, márciusi hólében oldott kámforral kell dörzsölgetni. A szem színeiről azt tartják: kék szem úri szem, fekete szem cigány szem v. paraszt szem, sárga szem macska szem. L. még *igézet* Nr. Vö. vatyí, hurok. L. búzaszem, csókaszemű, fél-, kékszemű, láncszem, lószemű (szilva), mák-, ökörpápa-, páva-, rák-, szőlő-, tyúk-, vak-, zabszem.

szembe ~ hsz. **1.** 'ins gesicht'. **2.** 'entgegen'.

szemborító szemburító fn. 'szemfedő' (csak költeményekben). *Azér menygyen a jonóba, Hoty jonnyó szemburítóura* (Nd.). *Édesanyám, agy lent két-három órsóura, amennyi elég lessz ety szemburítóura* (Nd.).

szem bugája ~ fn. 'szemgolyó'.

szemeckél szemecskél (-ek, -kész) ts. i. 'szemenkint eszeget, szedeget' (pl. tyúk a kukoricát). L. megszemeckél.

szemel személ (-elek, -ész) ts. i. 'szemekből álló csomót (pl. paszulyt, ribizlit) tisztogat'.

szemelget személget (-ek, -él) ts. i. 'lassan, sokáig szemel'.

szemérmes szemérmes (-enn) mn. **1.** 'schamhaft'. **2.** 'bátortalan' (pl. társaságban); 'szerény'. **Km.** *Sze-mérmes kóyudusnak ü-ress a tarisznyá:ja* (szerénységgel nem sokra mégy az életben).

szemes ~ (-enn) mn. **1.** 'szem állapotban levő, szemekből álló, kicsévelt'. *Szemes paszujj*. **2.** 'ügyes, szemfüles'. **Km.** *Sze-mesé a vá:sár, va-ké az alamizs:na* (csak az élelmes ember boldogul az életben).

szemesmálé ~ fn. 'lefejtett kukorica'. Vö. csösmálé.

szemespaszuly szemespaszujj fn. **1.** 'héjából kifejtett paszuly'. **2.** 'a belőle főzött étel'.

szemeszöktében szemeszöktibe hsz. **1.** 'hirtelen, váratlanul, meglepetésszerűleg'. **2.** 'minden igaz ok nélkül'. *Tud-meg e:lép, hogy i-gaz-é : , ne-lámagy rá csak uty szemeszöktibe az emb:re. Ú-tel izs bosszantotta Ma:ris, nem-mént a neki csak uty szemeszökti:be.*

szemet l. szemét.

szemét szemet (-et, -tye) fn. 'mist'. **Sz.** *Csak ot-sepri ki a szemé:tel, ahun a pa-pok táncólnak*: (csak a szoba közepét sepri ki, felületesen sepreget). *Rony-gyony gyűlt, sze-meten nőjtt* (cudarból lett úrrá). **Km.** *A se-jem a sze-metenn is sejem*: (alacsony körülmények közt is kitűnik az érték, a derékség). **Nr.** *Mikor valaki útrakél a háztól, nem szabad utána kisépni a szemetet, nehogy baj érje útjában. Este felé nem szabad a szemetet kivinni a házból, mert kivisszük vele a szerencsét.*

szemét dombja szemed dombja fn. 'misthaufen'. Sz. *Nem-etykél kutya rugja a szemete domb-ját* (gazdag ember). (Adorján.)

szemetel szemetél (-elek, -ész) tn. i. **1.** 'szemetet csinál'. *Ne szemetelj itt avval a pozdörjá:vál.* **2.** 'szemerkél, permetez, szítálva esik'. *Szeg-gyéteg be a pár:nát, mē sze-metel az e:sőü.*

szemetes ~ (-enn) mn. 'szeméttel telt, giz-gazos' (udvar, szoba; ivóvíz).

szemetes kutya ~ fn. 'kóbor, szeméten élő kutya'. Sz. *Uty-kutat*; *mínt a sze-metes kutya*: (mohón kutat élelem után).

szemez l. beszemez.

szemfájás széjfájás fn. 'augenweh'. Vö. szem Nr.

szemfájós széjfájós mn. 'augenleidend'.

szemfedél széfedél fn. 'a koporsóban a halottat elfödő fátyollepel'. Nr. A halott szemfedelét a koporsóba tételkor a szeménél fölszakítják vagy fölvégják, hogy a halott lelke lásson, mikor visszajár. Vö. szemborító.

szemfedő széfedőü fn. = szemfedél.

szem fehére szé fejjéri fn. 'a szem inhártyája'.

szem feketéje szé feketéje fn. 'pupilla'.

szem fénye szé fényje fn. 'a szem világa, látása'. K. *Ű-vóút az apjának a szeme fé:nyje* (dicsekedése, legföltettebb kincse).

szemfénylesztés széfényvesztés fn. 'gaukelei'.

szemfog széfog fn. 'augenzahn'.

szemközt szemközt hsz. 'entgegen, gegegenüber'.

szemlátomást ~ hsz. 'szemmel láthatólag'.

szemölcs szemöücs (-öt, -cse) fn. 'warze'. Nr. A szemölcs egyik ellenszere a következő. Hányt-vetett seprű darabjával le kell seperni, a seprűdarabot a tüzes kemencébe lökni, a hamujából szenes vizet kell csinálni, azzal a bevetendő kenyeret bekenni s elmúlik a szemölcs. Egy másik orvosszere az, hogy hányt-vetett fésűvel kell bekeríteni. Akkor is elmúlik a szemölcs, ha 'gódérc' (vérehulló fecskéfű) nedvével kenegetik. — Ha az embernek szemölcs vagy valami támadás van a testén, a következő módon járjon el. Mikor legelőbb meglátja az újhódat, nyuljon az első és második lábujja közé (— tehát meztláb kell lennie —), vegye ki az odaakadt földdarabot, kerítse körül vele a szemölcsöt háromszor, köpje le háromszor, dobja át a fején s mondja ezt: „*Muj-jál él, men-nyél él, a he-gyek közzé, a vöül-gyek közzé, ahun a nap nem süt, a szél nē fűi!*”

szemöldök szemöüök (-öt, -e) fn. 'augenbraue'. Nr. Akinek összenőtt a szemöldöke, annak igéz a szeme.

szemöldökfa szemöüökfa fn. 'oberschwelle'.

szempereben (?) *szempérdzbe* hsz. 'pillanatban'. *Eb-be a szem-pérdz-be vóút*: ítl. Vö. szent.

szempilla ~ fn. 'augenlid'.

szemrehúzás szemrehuzós mn. 'olyan (ló), mely az erős munkától megvakul'. (Hosszabb pihenés után ismét megjön a szeme világa.)

szemtelen ~ (-üll) mn. 'unverschämt, frech'.

szemtelenkedik szemtelenkedik (-ek, -él) tn. i. 'szemtelenül viselkedik'. **Sz.** *Oda szemtelenkedik* (oda tolakodik).

szemtelenység szemtelenség (-et, -e) fn. 'frechheit'.

szemül szemüll hsz. 'szemes állapotban'. *Szem-üll attam neki két véka má:lét.* (Tehát nem csösen).

szem világa szē világa fn. 'augenlicht'. *A naty jē-nyes-
sēktüll a sze-mē világa is ēveszett*: **Sz.** *Sze-med vi-lága!* (Hogy is ne!)

szemvíz szēviz fn. **1.** 'augenwasser'. **2.** 'pálinka' (tr.).

szemzés szemzés (-l, -e) fn. 'inokulation'.

szemzik ~ (-elt, -ene) tn. i. 'szemet fejleszt, szemesedik' (pl. a tengeri).

szemzőfa szemzőüfa fn. 'kemény fapálcácska, mely a karikába húzott lánc egyik szemén keresztüldugva a láncot a karikához köti'.

1. szén l. 1. szín.

2. szén ~ (*szenet, szene*) fn. 'kohle'. **Sz.** *Elevē szén* vtüzes szén), *hóút szén* (kialudt szén). *Tört szén* (porrá tört zén). *Menyecskeszemü szén* tüzes parázsló szén). *O-jā fekte nēr jöt tül:le, mīnt a tört szén*: **Nr.** Ha van a háznál tűz, (sem gyufával, hanem tüzes szénnel gyujtanak pipára. Igézés ellen való orvosságnak olyan vizet használnak, melybe hét szem tüzes szenet oltanak. (A kuruzslás leírását l. *megver* alatt.) — Mikor kovászt tesznek, a kovászhoz való vízbe tüzes szenet tesznek három darabba törve. A szilke szájára pedig, melyben a víz áll, a kinyujtott kéz élével keresztet vetnek s a tenyérrel befödik. — Ha a szén kipattan a tűzből, mérges ember jön a házhoz. Védekezésül föl kell kapni a szenet a földről, háromszor le kell köpni s azt mondani: „Amilyen a tisztelet, olyan a becsület.” — Ha valakit *megvernek szemmel* (megigéznek), szenes vizet kell neki adni. Az ijedtséget is szenes vízzel gyógyítják. — Ha a kakas a rendesnél korábban (tehát már éjfél előtt) szólal meg, azt kell kiáltani: „Idegen boszorkány jár a faluba!” Azután a tűzhelyről egy tüzes szenet a szoba közepére kell dobni, hogy a boszorkány ne szabadulhasson, hanem megbotránkozzák benne. — Ha a gyermek megremül, vízbe tüzes szenet oltanak s azzal a vízzel itatják. A kovászhoz való komlós korpát is olyan vízben oldják fel, melybe tüzes szenet oltottak. — A háztól nem szabad tüzes szenet elvinni, mert elviszik vele az eladó leány szerencséjét. Ifjú leány ne adjon tüzes szenet a legény pipájába, mert soha se megy férjhez.

széna széna (-át, -ája) fn. 'heu'. **Sz.** *Szē-na-ē, vaty szāl-ma?* (igen vagy nem? kedvező-e vagy kedvezőtlen? pl. a döntés, válasz, eredmény stb.). *O-jan a fe:jed, mint ety sze-kēr széna:* (borzas a fejed). *Jóu- rendē van a széná:ja* (jól foly a dolga). **Nr.** Karácsony és pünköst első napján a gazda ne aludjék nappali álmot, mert el fog ázni a szénarendje. L. anyaszéna.

szénaboglya szénabogja fn. 'alul gömbölyű, felül csúcsos szénarakás'.

szénaesinálás szénaesinálás fn. 'a szénával való munka' (kaszálás, szárítás, gyűjtés stb.). *Szénacsináláskör* (nyár elején).

szénaesináló szénaesináló fn. 'szénaszárító, szénamunkához való'. *Jóu- szénaesináló időü van:!*

szénahordó kötél szénahördőü kötél fn. 'csigára járó, hosszú, erős kötél, mellyel a szénásszekeren a szénát elől-hátul a vendégrúdhoz szorítják'.

szénakazal szénakazál fn. 'hosszú, négy-szögösen rakott, a boglyánál nagyobb mennyiségű szénarakás'.

szénamurva szénamūrva fn. 'szénatörmelek, szénapor'. *Vi-gyázz, a sze-medbe ne hujjon a szénamūr:va.* **Sz.** *Māj- megpállik időü mūr:va, Hova hull a szénamūr:va* (majd elvállik, mi lesz a dologból). **Nr.** A köszvényes embernek szénamurvát kell főzni a fürdővizébe.

szénarend szénarend fn. 'heuschwaden'.

szénásszekér szénásszekēr fn. 'szénával megrakott szekér'. **Sz.** *O-jan a fe:jed, mint ety szé-násszekēr:* (borzas a fejed).

szénavágó szénavágóü fn. 'a nyélre ásóformán alkalmazott kétágú kés, mellyel úgy vágják keresztül a kazalban a szénát, mintha ásnának'.

szénázik szénázik (-ok, -öl) tn. i. 'szénát csinál, szénával munkálkodik'. (Kisbábony.)

Szenegető Szenegetőü hn. (Szárzaberek).

szénégető szénégetőü fn. **I.** 'kohlenbrenner'. **2.** 'kohlenbrennerei'. **II.** **Szénégető** erdőszakasz neve (Egri); hn. (Nagyecséd). **Km.** *Szén-égetőü kovácsnak sze-nestőükénn a sze:me* (mindenki arra néz, amiből él).

szeneslapát ~ fn. 'tüzes szénhez való, parázsmerítő lapátocska'.

szenesztőke szenesztőüke fn. 'megszenesedett tuskó'. **Km.** *Szénégetőü kovácsnak sze-nestőükénn a sze:me* (mindenki arra néz, amiből él).

szenes-víz szenes-viz fn. 'olyan víz, melybe tüzes szenet

Szénavágó.

oltottak'. **Nr.** A szenes-vizet különböző betegségek ellen kuruzsló szerül használják. Ha pl. a csecsemőt megigézték, így orvosolják. A hozzáértő kuruzsló nő egy csupor vízbé tüzes szenet tesz, de előbb apróra kell a szenet törni. Azután keresztet vet a csupor szájára s a tenyerével befödi. Mikor ez megtörtént, lassú léptekkel, imádkozva (némelyek a miatyánkot mondják el) elmegy az ajtó sarkáig. Ott a szenes-vízzel az ajtó sarkát leönti, azután visszamegy a beteg gyermekhez, azt a szenes-vízzel arcon fröcsköl, bekeni vele a homlokát, halántékát s végül megitatja belőle. — A megijedt gyermekkel is szenes-vizet itatnak s azzal józanítják. — A hasmenés ellen a szenes-vizet jó orvosságnak tartják. L. még *kovász*.

Szénhely Szēhejj hn. (Kishodos).

Szenkehát Szenkehát hn. (Fehérgyarmat).

szenny ~ (-et) fn. 'schmutz'. **Sz.** *Rāi-ta hatla a keze sen:nyil* (kárt tett benne, megrongálta, rajta hagyta a keze nyomát).

szennyes ~ (-enn) mn. **1.** 'schmutzig' (csak ruháról, fehérműről). *Be·szennyes a gatyád! Jāi, be szennyes a ken-dőije* (Nd.). **Vö.** piszkos, mosatlan. **2.** 'mosni való ruhák gyűjteménye'. *Be-lököm mán eszt a ken:dőijt a sen-nyezsbe*: **II. Szennyes** ökörnév. **Sz.** *Ki-teregette a szennyes:sét* (a nyilvánosság előtt feltárta vkinek a bűneit). **Km.** *Mīn-denki a ma-ga szennyessét mossa*: (kiki a maga dolgával törődjék). (Adorján.)

Szennyesgaz Szennyezsgaz hn. (Vetés).

szennyez ~ (-ek, -él) ts. i. 'szennyessé tesz' (ruhát, fehérműt). L. be-, elszennyez. **Vö.** mosatlanít.

szennyeződik l. elszennyeződik.

szent ~ (-et) mn. **1.** 'heilig'. **2.** 'istenes, templomos, vallásos'. *Nat·szent ez a Zsōu:ji*. **3.** 'szent igaz, bizonyos' (rendesen állitmányként). *Na·, hoty te ide nem-teszed a lábo-dat töb:bet, a szent: Ū· abbül töb:bet nem· kap : , a szent : Sz. Szent· igaz* (bizonyos). *Mos·vóyt : itt ebbe a szem·perdz-be* (épen ebben a pillanatban). *E·zenn a szent·hej-jē hatla*: (épen ezen a helyen). *Mi· a szented bāmülsz?* (indulatos beszédben = mit bāmülsz? mi a gutát? mi a mánót?) *A· köjök szentyit! Az· apát szentyit!* (káromkodások = a k., az a. mindenét!) *Szent a bēkesség* (vége a viszálykodásnak, gyűlölködésnek). *Szend zsidóu* (ortodox vallásos zsidó, ki külső viseletében is megtartja a vallás parancsait). *Be·faggyosz szent vagy!* (be fázékony vagy!) *Csak ál·, mīnt ety fa·szent* (szótlatlanul, mozdulatlanul áll). *Szent·Is·ten!* (felkiáltás). **Km.** *Mīn-dē szentnek maga jele hāilik a ke:ze* (minden ember a saját érdekét tartja szem előtt).

szentantaltüze szentantállüze fn. 'orbánchoz hasonló

tüzes, fájdalmas gyuladás az arcon'. *Vajom mi- lélle it ne:kem ?* [Fel. :] *Vaty- szentantáltüze : az, vagy- az őrbánc fűjta : fël.*

Szent Dávid *Szen Dávid* fn., az őtestamentomi zsoldár- költő. **Sz.** *Asz- mán ē-hegedülte Szen Dá:vid* (annak már lőt- tek, abból már semmi nem lesz).

Szent Dávidné zsoldárjai *Szen Dávidné zsoldárjai* fn. 'világi nóták, dalok'. *É-nekejjük : má a Szen- Dávidné zsold- árjaiat is :*

szentel *szentél* (-elek, -ész) ts. i. 'szentelt vízzel le- öntve megáld' (pl. kalácsot, tojást a katolikus pap). L. fel-, megszentel.

szentelt *szentélt* mn. 'geweiht' (pl. kalács, tojás).

szentelt víz *szentélt víz* fn. 'weihwasser'. **Sz.** *An-nyit ér :* *a, mint a köj-rösi szentélt víz :* (ártatlan orvosság).

szentgyörgynap *szenygyörnáp* fn. 'április 24. napja'. *Szenygyörnáp-kör.* **Nr.** *Szenygyörnáp után ka-lapácsa se lehetne visszavérni a fű:vet* (t. i. akkor indul nővésnek a ter- mészet). — A békák amennyi idővel szentgyörgynap előtt megszólalnak, utána annyi ideig hallgatnak (t. i. amennyivel korábban kezdődik a meleg, annival később áll be a tavasz). — Aki szentgyörgynap éjjelén meztelenül harmatot szed a zöld búzáról, a búza gazdájának a tehenétől elveszi a tejet. — Szentgyörgynap előtt fogott csúszó megszáritva, porrátörve, kihajtja a jószágból a vértályogot, ha a jószággal megetet- jük. — Aki szentgyörgynap éjjelén meglesi a kápránfavirág virágzását, és a virágát éjfél 12 órakor leszakasztja, az mindenféle állatnak, fűnek-fának érti a beszédét. — Szent- györgynap éjjelén a földbe ástott kincs fel szokott lobbanni. Ilyenkor a kincskeresők lesni szokták a lángot.

szentheverdel-napja *szenthevërdël-napja* fn. 'blaumontag'. *En-nek min-dék szenthevërdël-napja van :*

szentírás *szentírás* fn. 'a biblia'. **K.** *Amit a- megmond, a szent-írás :* (az bizonyos igaz). *Hászén nem- szentírás : a, le-het azō váltosztat:ni* (nem megváltoztathatatlan).

szentiványi-alma *szentiványi-álma* fn. 'piroscsíkös, édes- ízű nyári alma' (Johannisapfel).

szentiványi-ének *szentiványi-ének* fn. **Sz.** *O-jā hosszu, mint a szent-iványi-ének :* (pl. hosszú, unalmas vers, beszéd stb.). *Ugy- nyúltja :, mint a szent-iványi-éneket :* (lassú tempóban, elnyújtva énekel).

szentjánosáldása ~ fn. 'borozgatás alkalmával a leg- utolsó pohár bor'. *I-gyuk meg a szentjánosáldá:sát, osz meny- nyűnk :*

szentjánosbogár *szentjánoszogár* fn. 'Lampyris splendí- dula'.

szentjánosgaz *szentjánoszgaz* fn. 'Gallium verum L.'

szentjánoskenyér *szentjánoskenyér* fn. 'johannisbrot'.

szentkenyér *szentkényér* fn. 'úrvacsoraosztástól maradt kenyér'. (Rice.)

szentkép *szentkép* fn. 'heiligenbild'.

szentlélek *szentlélek* fm. 'heiliger geist. **Sz. Ugy. ül:** *ot, mint ecs cso-móu szent-lélek:* (g. = szótlan, mozdulatlanul ül). *Be-leszorult a szentlélek* (mondják tr. a nagyon öreg emberről). *Tóut-ágast ál benne a szentlélek* (tr. megijedt, elvesztette a fejét).

szentmihálynap *szemmihálynap* fn. 'szeptember 29-ik napja'. *Szem-mihálynap után a-kármőrünné fuj a szél, hi-deg:* a. **Nr.** Szentmihálynapja nevezetes nap, mert ettől kezdődik a hideg időjárás. „Aki szem-mihálynap utá szál-makalabba jár, attúl nem kérdeznek taná:cso!” (= az nem okos ember). *Szem-mihálynap utá ha-rapóufogóvål se lehetne továp huzni a fű:vet* (nem nő tovább a fű). L. szentgyörgynap.

Szent Péter *Szem Pétér* fn. 'Péter apostol'. **Nr.** *Höm-börgeti Szem Péter a hördőy:kal* (mondják tr. mennydörgéskor). Feltámadáskor Szent Péter fújja meg azt a sípot, melynek szavára a holtak feltámadnak. A néphit szerint Szent Péternél van a mennyország kulcsa.

szentség *szencség* fn. **Sz.** *Az-apát szencségit!* (káromkodás.)

szentséges *szencséges* mn. 'hochheilig'. *Szen-cséges Is-ten!*

szent zsidó *szend zsidó* fn. 'bókker, pájeszes zsidó'.

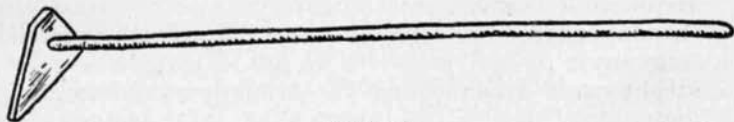
szened *szēved* (-ek, -él) ts. i. **1.** 'tűr'. *Én-nem szēvednék ne:ki, hanem ki-huzatnám:* **2.** 'leiden'. *Szabacságēr szēvettem én elegend.* (Nd.) L. el-, megszenved.

szenedés *szēvedēs* fn. **Sz.** *A-szēvedēsit neki!* (szelidebb káromkodás, olyan, mint: Az angyalát!). *Holy kinyállta magát a vēm Póuti!* *A-szēvedēsit neki!*

szenedhető *szēvelhető* mn. 'tűrhető'.

szenedő *szēvedő* fn. **Sz.** *Örek szēvedő* (öreg, nem ujong katonabajtársak így szólítják egymást). *Hogy-vagy, ő-rek szēvedő?* *Hédbéli örek szēvedő* (1907-ben besorozott katona bajtárs).

szénvonó *szēvanóu, szivanóu* (Szatmárhegy) (-t, -ja) fn. 'hosszúnyelű szénkaparó'. (Kemencefűtésnél használt eszköz.)

Szénvonó.

szép *szép* (-enn; kf. *szebb*, ff. *lekszebb*) mn. **1.** 'schön'. **2.** 'kellemes, kedvező'. *Szép-it lak:ni. Szép-időu kén a málé:ra.* **3.** 'derék, nagy, hatalmas'. **a)** *E-má szép-ety hizóu:* *Szép-két ökröl hájtolt az a vásá:ra.* **b)** *Hār-minc pengőu, a, hallot, szép-pész:* *Szép örökség marat rám* (Nd.). **4.** 'jó'. *Ety*

szép·esőü ké : rá. Mék szép·tül:le, hogy i-deatta : Na-gyon nem szép vóút, hogy ē nem : jött. **5.** 'erősítő szó'. Nyóú·van esz-tendőü sok·szép időü : ! E-télkának má sok·szép csírkéje van : Má szép·na-gyok vóútak : , mikor a görény ēvit:le. **6.** 'szép nő'. Szerettem a szépeket, Válogatot képeket (Nd.). **Sz.** Szép szóü (szelid intés, barátságos kérés, nyugodt rábeszélés). Töb·bet nyér szép szóü vā l, mint veszekedés:sēl. Ha a szép·szóü nem használ, ves·szóüt neki ! E·riggy in:nē, jóü as:szom, m i k s z é · p ē v a g y : ! (fenyegetés = míg jól vagy, míg senki se bánt). Hāl·gas : , m i k s z é · p ē v a g y : ! Mēny·nyen dóú·gára : , jóü em:bēr, m i k s z é · p ē v a n : ! E·mehet a szépek : kőszl (elég szép). Szép·vagy : , mint a sek·szü·retkōr (mondják csufolódva a szépségével dicsekvőnek). Szü·kō szépenn : ! (takarékosan, mértékkel.) **Km.** Lám·pa·világnál szé·pet, hār·matō jóü·füvet nem·kē nēz:ni (t. i. lámpa·világnál minden nő szebbnek látszik, s a harmat is meg·szépíti a füvet). Bo·lond, aki magánál szebbel : lát (minden józaneszü ember meg van elégedve a maga szépségével). Az i·gérel szép·szóü : , ha meg·aggyák úgy·jóü : (könnyű igérni, nehéz megtartani).

szépanya szépanya fn. 'a nagyapának v. nagyanyának az anyja'.

széppapa széppapa fn. 'a nagyapának v. nagyanyának az apja'.

szépít szépít (-ek, -él) ts. i. **1.** 'széppé, ékessé, csínossá tesz' (pl. magát a tükör előtt). **2.** 'szépnek mutat, szépnek tüntet fel'. Ez a tü·kōr na-gyō szépít : **3.** 'mentetet, a való·ságnál kisebbnek tüntet fel' (pl. hibát). Ne·szépizsd a dóú·gol, te·se vagy jobb a másik:nál.

szeplő szeplőü (-l, -je) fn. 'sommerflecken'. **Nr.** Mikor az ember tavasszal először lát fecskét, tegyen úgy, mintha az arcát mosná s közben ezt kiáltsa : „Fecskél látok, szeplőüt mosok !“ s akkor abban az évben nem lesz szeplős. — Szeplő ellen az is hasznos óvszer, ha az ember márciusi hó levével mosdik.

szeplős szeplőüs mn. 'sommerfleckig'. **Sz.** O·jā szeplőüs : , mint a pūi·katojás : (arca tele van szeplővel).

szeplősödik l. megszeplősödik.

szépnagyanya szépnagyanya fn. 'a nagyszülők vmelyiké·nek nagyanyja'.

szépnagyapa szépnagyapa fn. 'a nagyszülők vmelyiké·nek nagyapja'.

szépség szépség (-et, -e) fn. 'schönheit'. **Sz.** Ne·haragogy : , mer árt· a szépség:nek (mondják csúfolódva a mérgeskedő embernek).

szépséges szépséges (-enn) mn. 'nagyon szép'. Vóút· a kirájnak ety szép·ségesz szép já·nya. **a)** (irónikus értelemben). A két·szomszél szép·ségesenn ős·szekülömbözött a csi:kóünn.

Szepszés ~ hn. (Kisar.)

szeptember *szeptembēr (-t)* fn. 'az év kilencedik hónapja'.

Km. *Szep-tembēr szép embēr, ok-tóvbēr csuf-embēr, no-vembēr rossz-embēr* (szeptember szép, október csúnya, november hideg).

szépül l. megszépül.

szer szer (*szért, szere, szerit*) fn. **1.** 'mód'. *Mek-főitaná ety ka-nál viz-be, ha szerit ējthet:né.* **2.** 'orvosság, orvosság'. *Valami e-rőüs szért- adod be ne:ki.* **3.** 'sor, sorrend'. *Vö. Sz. Szért fog.* **4.** 'alkalmas eszköz, vmire kapható'. *Csak sok-mindēre szer vaty: te? Ha bo-loncságot kellecs csináni, ű min-dék szer vóút ā:ra.* **Sz. Szért fog** (sorrendjét számon tartja, sorrendet vesz. Pl. őrléskor a malomban mindenki igyekszik mielőbb 'szert fogni', vagyis a molnárral együtt megállapítani, hogy ki után következik az őrlésben. (Ricsé.) *Jóú szerēl* (voltagepen). *As-se tudom jó ú sz ē: r ē l, hogy as-szō vóút-ē, já vóút:-ē.* *Szēr teszē rá* (megszerzi). *Se-szeri, se- száma* (számtalan). L. gyalogszer, gyalogszerrel, Hosszúszer, Mesterszeri, műszer, nagyobbszerű, nagyszerű, Nemesemblerszere, Soványszer, Tizennégyholdszere.

szerb szerb (*-et, -ek, -je*) fn. 'der serbe'.

szerbál szerbáll (*-bász*) ts. i. 'szörpöl, szürcsöl' (evés v. ivás közben).

szériaifa szerbijafa fn. 'az a gerenda, melyhez a dohány-füzérek szállítás végett kötik'.

szerda szereda, szerēda (Pálfalva, Berend, Szamoskóród) (*-át, -ánn*) fn. 'mittwoch'. **Sz.** *Ket-túl sze-redájig* (rövid ideig). **Nr.** Szerda a hetivásárok napja Szatmáron.

Szerdahelyi Szerdahelyi, Szerdi fn. családnév. (Egri.)

szerdás l. szeredás.

szérdék ~ fn. 'szerzemény'. (Csak a köv. közmondásban.) **Km.** *E-bül gyűlt szerdéknek e-bül kell ēvesz:ni* (a görbe úton szerzett vagy non nines istenáldása).

Szerdi l. Szerdahelyi.

szerecsen szerecseny (*-csent, -csenyek*) fn. 'néger'.

szereda l. szerda.

szeredás ~, *szērédás* (*-t, -ok, -sa*) fn. 'szörből szőtt tarisznya'.

Szeredaszeg ~ hn. (Kispeleske.)

szerelem ~ (*-ēlmet, -ēlme*) fn. 'ellentétes nemű szemé-lyek egymás iránt való vonzalma'. **Nr.** Ha valaki után isz-nak, ivás előtt az ivóedényből egy keveset ki szoktak locs-csantani a földre, hogy meg ne igyák a szerelmét annak, aki előbb ivott belőle. — Ha a leány a kőrishogarat vagy a saját izzadságát pogácsába süti s a legénnyel megéti, a legény utána bolondul. — A denevérszárny és a vakondtalp szintén jó szerelmi varázsszer a nép hite szerint. — Ha valaki

le akarja rázni magáról a terhére vált szerelmezt vagy meg akarja magának nyerni a közömbös szeretőt, fogjon egy denevért („pupperegét”), tegye bele ’új csupor’-ba, ássa el egy hangyabolyba, de fusson onnét, mert az ember megsüketül a visításától. Másnapra a hangyák csak a csontját hagyják. Van annak a csontvázában egy villaalakú, meg egy gereblyealakú csont. Ha a terhére vált szerelmezt a villával megérinti, sohasem alkalmatlankodik többé. Ha pedig a közömbös szeretőt a gereblyével érinti, utána bomlik.

szerelmes szerelmes mn. ’verliebt’. **Sz.** *O-jā szerelmes*; *mint a kis macska*: (mondják csúfolkodva a szerelmes fiúról).

szerelmeskedik szerelmeskedik (-ek, -él) tn. i. ’szeretkezik’ (vkiivel).

Szeréna ~ fn., női személynév.

szerencse szerencse (-ét, -éje) fn. ’glück’. **Sz.** *Szerencsét próbáll* (belefog vmely kétes kimenetelű vállalkozásba). *Szerencse érdekelle* (szerencse érte). *Bo-lō szerencséje* v. *disznó szerencséje van* (igen szerencsés). *Kőr-mős hāl* v. *bé-ka legyen a szerencséje* (rossz kívánat halászoknak). *Fok-hagyma legyen a szerencséjék* (rossz kívánat újházasoknak). **Km.** *Bo-lonnak jár a szerencse* (azt éri, aki nem érdemli meg). *Sze-génnek a szerencséje isz szegény*: (a szegény ember nem szerencsés). *Próu-ba szerencse* (a bátrakat segíti a szerencse). **Nr.** Ha utadban nyúl fut előtted keresztül, nem lesz szerencséd. Ha az ember vmi dolgára egyszer elindult, de vmiért visszatar, nem lesz szerencséje.

szerencsés szerencsés (-enn) mn. **1.** ’glücklich’ (pl. ember). **2.** ’szerencsét hozó’ (pl. óra, utazás). **Sz.** *Szerencsés jóy reggellt, jóy napot* v. *jóy estét kívá:nok* (köszönés formája). **Nr.** Aki burokban születik, az szerencsés ember lesz.

szerencsétlen szerencsétlen (-üll) mn. **1.** ’unglücklich’ (pl. ember). **2.** ’bajthozó’. *Szerencsétlē szám, nap, óura*.

szerencsétlenség szerencsétlenség (-el, -e) fn. ’unglück’. **Sz.** *Szerencse a szerencsétlenségbe* (baleset alkalmával a katasztrófát elhárító véletlen). **Km.** *Meg-esik a szerencsétlenség az á-gyonn is*: (csapás, baleset ellen nincs az ember bebiztosítva).

szeret ~ (-ek, -él) ts. i. **1.** ’lieben, lieb haben’ (valakit). **2.** ’gern essen, trinken etc.’ (pl. ételt, italt stb.). **3.** ’kíván, óhajt’. *A vak-si jánt na-gyō szerette vōun az an:nya fér-hesz fele adni*: *Sze-retet vōun a ki-csikhez menni*: **Sz.** *Ahányat lát, an-nyit szeret*: (csapodár). *Tes-sék szeretni* (tessék venni az ételből). *Uty-szereti, mint a ga-lamb a bu-zát, a ge-lice a pár-ját* (tisztá szívből szereti). *Uty-szereti, māj-megeszí*. *Uty-szereti*: *hogy vért ontana ér:te* (nagyon szereti). *Uty-szeretem*: *mint a seg-gembe a lō-vissel* (nem szeretem). *Uty-*

szere*t*i, m*int* a kecs-ke a kést-, m*int* a vak- a göd:röt (nem szere*t*i).
Km. Ki- mit szeret, a-ra néz : (azzal foglalkozik, abban leli kedvét). L. bele-, el-, megszeret.

szere*t*et ~ (-el, -e v. -i) fn. 'liebe'.

szere*t*ő szere*t*őü (-t, -je) fn. 'liebhaber, geliebte'. **Sz.**
 Szeretőit tárt (szere*t*őt járat magához, szere*t*ője van).

szere*t* l. megszerez.

szere*t*int ~ nu. 'nach, gemäss, laut'. Fe-lit ē-viszi āl-ku
 szere*t*int, fe'lit āl-ku néküll. Ne-ke*d* nem- kéne adni igassák sze-
 rint.

szere*ks*zt szere*ks*zt (-ek, -él) ts. i. 'szerez, kerít'. Ma-gok
 szere*ks*ztelték i:de ezeket a szere*be*:ket. A-lik tudom eszt a ji:jut
 haza jele szere*ks*zte:ni. Szér-kesszete*k* nekem e kizs do:hánt.
 Nem- tuttā vó*um* ma-gamnak ety kis vi-zet szere*ks*ztelni :

szere*ks*ztet szere*ks*ztel (-ek, -él) ts. i. 'szerez, kerít'. I-de
 ne szere*ks*ztel többet ezeket a szere*be*:ket. L. összeszere*ks*ztet.

szere*sz*ám szere*sz*ám fn. **1.** 'werkzeug, gerät' (pl. kézműves
 eszközök). **2.** 'geschirr' (lőé). Szér-számot, fi-juk, a lú-ra
 jele : ! **3.** 'férfi szeméremtag, penis'. Jó*u*- naty szere*sz*ámja
 van ken:nek. É-dugd aszt a bestelē szere*sz*á:mot ! L. fűszere*sz*ám.
 szere*sz*á:moz szere*sz*á:möz (-ok, -öl) ts. i. 'szere*sz*ámmal
 ellát' (lovat). L. felszere*sz*ámoz.

szere*sz*éj*j*el szere*sz*éj*j*él hsz. 'szanaszét, teljesen szét'.
 Ugy- a fö*ü*thöz váglak :, hoty szer-tesz*j*él mégy !

szere*t*ál l. szalutál.

szérü szerü (-t, -je) fn. 'tenne'.

szérü*sepr*ü szerü*sepr*ü fn. 'hosszúnyelű, nyírfagalyból
 készült, széles seprü, mellyel szerüt, udvart sepernek'.

szere*v*éta szere*v*éta (-át, -ája) fn. 'asztalkendő'.

szere*v*usz szere*v*usz isz. bizalmas üdvözlés kifejezése. Sze-
 rusz, pá*ü*-tás !

szere*v*emény szere*v*emény (-m*é*nt, -m*é*nyne) fn. 'erwerb'.

szere*v*ődés szere*v*ő*ü*dés (-t, -e) fn. 'vertrag'. L. kontraktus.

szesz ~ (-t, -i) fn. 'alkohol, spiritusz'.

szere*z*ere*g* ~ (-é*r*gek, -re*ks*z ; -re*kt*em-, -é*r*gett) tn. i. 'di-
 dereg'.

szét n., l. széjjel.

szere*v*epotyál szere*v*epotyáll (-ok, -ás*z*) tn. i. 'pizsmog'.

szí l. 2. szív.

szid ~ (-ok, -öl ; szittam, szittál, szidott ; szidnék ;
 sziggyak) ts. i. 'schelten, schmähen'. L. összeszid.

sziget ~ (-el, -t*ye*) fn. 'insel'. **II. Sziget 1.** hn. (Pató-
 háza, Sárközüjlak, Méhtelek). **2.** egy lapos neve. (Garbolc.)

Szige*t*fő Szige*t*fű hn. (Lázári, Homok.)

Szige*t*hát ~ hn. (Garbolc.)

Szige*t*köz ~ fn. 'egy elpusztult falu neve Sár és Lázári
 közt'.

Szigetoldal *Szigetődäl* hn. (Méhtelek.)

Szigettó *Szigettóu* hn. (Pálfalva.)

szíj l. 2. sziv.

szíj *szíj* (*szijat, szijja*) fn. 'riemen'. **Sz.** *Szi-jat hasitok a hátad:bull* (fenyegetés). L. bocskor-, hát-, mar-, nadrág-, segítő-, vállszíj.

szíjas *szijjas* mn. **1.** 'letaposott, szikkadt, kemény'. *Jóu szijjas mán az: ut, le-het má ráta jár:ni.* **2.** 'guzsos, szívós, rágós' (pl. a zöld paszuly). (<szíjös ~ szívós.)

szíjgyártó *szíjgyártóu* fn. 'riemer'.

szíjostor *szíjostör* fn. 'vékonyra hasított szíjból készült lóhajtó ostor'.

szikánes *szikáncs* (-ot, -a) fn. 'szilánk, vékony forgács'.

szikár ~ mn. 'sovány' (ember).

szikkad ~ (*szikkalt, -na, szikkaggyon*) tn. i. 'kissé szárad'. L. megszikkad.

szikkadt *szikkalt* mn. **1.** 'kissé száradt'. **2.** 'sovány'.

Szikkalt asszony. (Szamosszeg.)

Szikkóvára *Szikkóvára* hn. (Kisnamény).

szikra ~ (-át, -ája) fn. **1.** 'funke'. **2.** 'csöppnyi, parányi'.

Ked-ves kisz szik-ra fíjam! Mi csinájjak ezzel a szikra kis lisztel? Nem hagyott a haluská:bull ety szik-rát se: Ety szik-rát se aluttam. Az: ot nem lát na:pot, haesag dél-be ety szikrát nem: lát. a) Még nem mehetek ety szik:rát, ety félóra:jig (egy kevés ideig). **3.** 'malachivogató'. *Szik-ra, szik-ra, szik-ra...* (Vetés.) **Sz.** *Hánnya a szikrát* (szikrázik).

szikrázik ~, *szikráddzik* (-ott, -ana, v. -ázna, -on, v. -zon) tn. i. 'szikrát hány'.

Szikszo *Szikszoú* hn. (Vámosoroszi).

Szilágy ~ fn. 'Szilágyság, Szilágy megye'. *A Szi-lágybúl* (v. *Szi-lágybúl*) *jön a fel:leg, e-sőü lessz:*

Szilaj *Szilaj* fn. ökörnév.

Szilás ~ hn. (Atya, Sárköz, Tisztaberek, Kisar, Amac, Egri).

szilba l. szilva.

Szilbokor *Szilbokör* hn. (Atya).

Szilfaútja *Szilfauttya* hn. (Fertősalmás).

szilimán *szilimán* mn. 'vékony, cingár, gyöngö, törékeny'.

szilke *szilke* (-ét, -éje) fn. 'szűkszájú és fenekű, de tág-öblű, hasas, gömbölyű cserépedény'. Részei: **1.** *ajjaka* (nyílásának széle); **2.** *szorossajja* (ajakának beszögellő párkányzata); **3.** *hasa* (öble); **4.** *feneke* (talpa); **5.** *file* (füle). Fajai: *eggy embernek való, két embernek való, három embernek való szilke*. T. i. a szerint, hogy hány embernek való ételadag fér bele. Ugyanis a szilkében hordanak ebédet a mezőre.

szilva *szilva, szilba* (Szatmárhegy) (-át, -ája) fn. 'pflaume'.

Sz. *É-rik a szil:va!* (mondják, ha vki erősen kacározik). *Te-remtőü szent szilva!* *Be- sok Istē van a fānn!* (tréfás felkiáltás. Szárazberek.) L. aszalt-, aprószemű, berbencei, fehér-, fehérberbencei, fosó-, lószemű-, németi-, nemtudom-, penyigei, ringószilva.

szilvacibere szilvacibere fn. 'kimagolt (nyers) szilvából főzött, habart főzelék'.

szilvafa szilvafa fn. 'pflaumenbaum'.

szilvaíz szilvaéz fn. 'vékony kis guba' (tr.).

szilvalekvár szilvalekvár fn. 'pflaumenlekwär'.

szilvamağ szilvamağ fn. 'pflaumenkern'.

szilvapálinka szilvapálinka fn. 'szilvórium'.

szilvás szilvás (-t, -ok, -sa) fn. 'pflaumengarten'. **1. Szilvás** hn. (Józsefháza, Garbolc) **2.** pataknev. (Kisszekeres.) — mn. **3.** 'szilvával készített' (pl. gombóc).

szilvásétel szilvásétel fn. 'aszaltszilvából habarással főzött étel'.

Szilvánhát Szilvánhát hn. (Kisszekeres).

Szilvásszeg Szilvásszeg hn. (Kisar).

szilvázik szilvázik (-ok, -öl) tn. i. 'szilvát csemegézik' (a fáról). *Vőy-tunjk szil-vázni* :

Szilveszter estéje Szilveszter estéje fn. 'óév utolsó estéje'.

Nr. Szilveszter estéjén, ill. éjszakáján szokás az ismeretes ólomöntés. L. ólom. — Szoktak ilyenkor a lányok *k a r ó t i s k ö t n i*. Megolvasnak kilenc karót, a kilencedikre rongyot kötnek, másnap megnézik s amilyen a megkötött karó (erős és fiatal vagy vén és redves), olyan lesz az illető leány férje. — Hogy mikor megy férjhez a leány, azt a következőképpen tudakolja meg. Megrugja a disznóól oldalát s ha már első rugásra röffen a disznó, egy év mulva, ha a másodikra, két év mulva megy férjhez s így tovább.

szilvórium szilvórium (-ot, -ja) fn. 'szilvapálinka'.

1. szín szén (-t, -nye) fn. 'schuppen'. L. csizma-, szekérszín.

2. szín szín (-t, -ek, -e) fn. **1.** 'farbe'. Szemszínnek : *kék, sárga, fekete, zöüd, szürke, macska szem*. **2.** 'felület'. *Nincs több oja rossz a föüt színēnn*. **3.** 'edény széle, színülte'. *Szi-nig van a dé:zsa. Mon-tam, hoty színēig mērd a kádat viz:zēl*. **4.** 'szövet, posztó külső oldala'. *Ety-förma en:nek szine, fonákja* : **5.** 'aussehen'. *Be- pápista szimbē vagy!* (beh sápadt vagy!) *Jóy szimbē vagy! Most- ety ki-csit jop- szined vam, mīnt a mūlt:kōr*. **6.** 'a kártya négy faja' (zöld, makk, tők, veres). *Szīre szint*. **7.** 'legjava'. *Szi-ne dohánt attak ol ne:kem*. **Sz.** *Nem- láttam : é szí-nēl se* : (egyáltalában nem láttam). *Szi-nēt se láttam ma a kēnyē:nek. Ma nem- láttam a macská:nak szí-nēt se* : (egyáltalában nem láttam a macskát). *Vő. ló, ásó. L. búzavirág-, bűdöskő-, gesztenye-, hamu-, libaszar-, lila-, meggy-, rózsá-, tūdőszin*.

1. színel színél tn. i. 'egy szinten, egy magasságban van vmivel'. A *Ke-regdomp teteje a nē-meti torō jukāvāl színél* :

2. színel l. megszínel.

színes színes (-enn) mn. 'farbig'.

színeskedik színeskedik (-ek, -él) tn. i. 'hízeleg'.

színesmázos színesmázos mn. 'hízelt'.

színész színész (-t, -ek) fn. 'schauspieler'.

színészasszony színészasszony fn. 'színésznő'.

színésznő színésznő fn. 'schauspielerin'.

színetlen színetlen mn. 'halovány' (arc). Vö. szintelen.

színetig l. színültig.

szinte ~ hsz. **1.** 'csaknem, majdnem'. *Szin-te bevettek* :

a) (hangsúlytalan). A *ki-ráíji má szinte be-leg lett a naty szerelem:tüll. A gyp· mék szinte se-jemnek láccot, mint jú:nek.*

2. 'szintén, hasonlóképp'. *Szin-te, mint az él-sőü naponn, a má-sikő se sikerült neki a lü:vés.*

színtelen színtelen mn. 'farblos'.

szinte-szinte ~ hsz. 'majdnem, hajszaal híján'.

színültig színetig hsz. 'csordultig, az edény széléig'.

Az á-rok még most· ísz színetig vā viz:zél.

Szinyérváralja Színérvároja fn. városnév.

Szipahát ~ hn. (Mezőgecse).

szipirtyó szipírtyó (-t) fn. 'rancosképű, undok vén banya'. *Vé· szipírtyó!*

szipog ~ (-ok, -ksz) tn. i. 'orrát szivogatja, szortyog'.

szipóka szipóka (-át, -ája) fn. 'pipaszopóka'.

szipoly szipó (-t, -ojok) fn. 'a szipolylepke petéjéből kikelt féreg vagy pondró, mely a méhkasokban nagy károkat okoz'.

szipolypillangó szipóipillangó fn. 'a méhkas körül röp-ködő lepke, melynek petéiből a méhpondró v. szipoly kél ki'.

szippant ~ (-ok, -öl) ts. i. 'hirtelen fölszí (pl. tubákat), egyet szí (pipából)'.

szippantás ~ (-t, -a) fn. **1.** 'hirtelen szívás'. **2.** 'egy szívásnyi, szippantásnyi' (pl. pipafüst). *Aggy· ety szippantást.*

szirkó szirkó (-t) fn. 'koromfolt, korom' (arcon, ruhán).

szirkós szirkó (-s) mn. 'kormos, koromtól mocskos'.

szirony ~ (-nt) fn. 'a hónap olvadás után megfagyott felszíne'. (Nevetlenfalu.)

szironyos ~ mn. 'fagyott felszínű, kérges' (hó).

szírotaseggű szírotaseggű mn. 'soványfarú'.

sziszeg ~ (-ek, -ksz) tn. i. 'zischeln'.

szita ~ (-át, -ája) fn. **1.** 'sieb'. **2.** 'lisztfinomító a malomban'. A *hēi-beli gőüzmalomba meg-indült a szita*. (A bakter szóbeli hirdetése.) *Sz. Az ap-ját meg-ölte a szita* (tr. = törvénytelen gyermek). *Sz. Az ap-ját meg-ölte a szita* (tr. = törvénytelen gyermek). **Km.** *A-ratás előüt sü-rü rosta, rit-ka szita, a-ratás utá rit-ka rosta, sü-rü szita* (sűrű rosta, ritka szita = takarékoskodnak a

búzával, ill. liszttel; ritka rosta, sűrű szita = bőven bánnak vele, mert már van elég). *Új szita szegő lóug* : az ócska meg az ágy alatt is áll : (az új holmit meg szokták becsülni, az ócska meg csak hányódik imitt-amott). **Nr.** A szitát naplement után nem szabad takaratlanul vinni az ember kezében, mert tyúkhályog lesz a szemén annak, aki keresztülnéz rajta. L. fátyol-, ritka-, sűrűszita.

szitabél ~ fn. 'szitányi, annyi (liszt), amennyiszitaláskor egyszer a szitába tesznek'. *Ag-gyatok ety szitabél lisztet.*

szitakáva ~ fn. 'a szitának falemezből készült rájája, mely közé a szita vászna van kifeszítve'.

szitakötő szitakötőjü fn. 'wasserjungfer'.

szitál szitáll (-ok, -sz) ts. i. **1.** 'sieben'. **2.** 'finom cseppekben hull, permetez (eső), apró pelyhekben hull (hó).

Valami hó szitáll : **Sz.** *Ha uty tudnál szitálni, mint a fa-rod ri-szálni!* (mondják a cifrálkodó, kacér nőszemélynek). L. megszitál.

szitálófa szitállófa fn. 'két párhuzamosan összekötött lécs, melyet szitáláskor a tekenőn keresztülfektetnek s úgy szitálnak rajta'.

szítat l. felszítat.

1. szív ~ (szívet, szíve) fn. 'herz'. **Sz.** *Ez Rá-kóucinak na-győ szivire esett* (Kispeleske) (zokon esett). *Szivire vette* (zokon vette). *Megeset rájta a szíve* (megsajnálta). *Montki a szívet szándékát* (mond ki, mit akarsz). *Az an-nyának min-dék csak szíve-lélké vógt* : (folyton kényeztette, becézte). *Fáj a szíve érte* (szerelmi bánat emésztte érte). *Szi-vē je-le!* *E-gyem meg a je-ne!* *Szi-vem hār-mada!* *Jő-jő rád a nyavaja!* (tréfás átkozódás). *Gyenge a szíve* (érzékeny szívü).

2. szív szíj (szíjok, szíjsz, szíjunk; szíjtam; szíjni) ts. i. **1.** 'saugen'. **2.** 'vonz'. *Nész csak eszt a mágnas-céll, hogy magáhosz szíjja a va-sat.* L. el-, fel-, ki-, le-, megszív.

szívalkodik szívalkodik (-ott) tn. i. 'szikkad'. *Ne in-dujjatok* : mék, ha szívalkoggyon e kicsit az : ut. L. meg szívalkodik.

szívar szivār (szívarat, szivarok, szivārja) fn. 'zigarre'.

szivárog ~ (-rgott, -rogna, -rogjon) tn. i. 'sickern, rin-nen'. **K.** *Foj a muŋ-ka, tes-vēr, fōj?* (Fel.) *Szi-váro*g : (= foly-dogál).

szivarozik ~ (-ok, -öl) tn. i. 'zigarren rauchen'. **Sz.** *Tes-sék szí-varozni!* (no, tessék!)

Szitálófa.

szivarszipka *szivárszipka* fn. 'zigarrenspitze'.

szivárvány ~ (-vánt, -vánnya) fn. **1.** 'regenbogen'.

2. 'szivattyú' (pl. kúton). **Nr.** A szivárvány felszívja a vizet a fellegekbe.

szivat ~ (-ok, -öl) ts. i. 'szárított'. *Szi-vatom ety kicsit a fag:gyāl* (kimosott ruhát). **L.** megszivat.

szivattyúskút *szivattyuskut* fn. 'pumpbrunnen'.

szivattyúz l. kiszivattyúz.

szívesen szívesenn hsz. 'gerne'. **Sz.** *Szi-vesem : más-kor is ; ha ugy esik, szás-szor is* : (felelik, ha vki vmit megköszön). *Szi-veserj kívá:nom* (szívemből kívánom, mondják a felköszöntő rigmus végén).

szívesség *szivesség* (-et, -e) fn. 'herzlichkeit'. **Sz.** *Se-gazda, se szívesség!* (tréfás panasz a házigazdára a mulatozás hevében).

szívétől-szakadt *szivitül-szakatt* mn. 'vérszerinti, édes' (gyermek). *Nem szivitül szakat ; hanem csak ne-vél jánya vóut :*

szívfájdalom *szifájdalom* fn. 'herzweh'. (Százazberek.)

szó szóú (-t, -k, szava) fn. **1.** 'wort'. *Nem értellem : én ety sza-vát se* : **2.** 'adott szó, ígéret'. *Sza-vama! adom : rá, hogy mek-fizetem. Megmásolja a szavát. Mektártya a szavát.* **3.** 'beszéd'. *Ugy vettem ki a szavá:búl, hogy a fi-ja is köszlök vóut : Szóú-bull ért az em:bēr.* **4.** 'megjegyzés'. *Nem állottam mek szóú né:küll. Nem haggya szóú né:küll. Amit mon-danak neki, mek-teszi szóú né:küll.* **5.** 'szöveg'. *Nem az ennek a nóutának a sza:va. A sza-vát tudom : (a nóutának), csak a hang-jál nem :* **6.** 'hang, csengés'. *Nem hallok kicsi : szóút* (siket vagyok). *Si-ket ennek a kaszának a sza:va* (tompá a csengése). *Sza-va-dat se hallottuk még : ma.* **Sz.** *Elállott a szava* (leginkább haldoklóról = már nem beszél). *Megjött a szava* (megjött a beszélő kedve). *Adni kell a szavánn* (rá kell hagyni, amit beszél). *Haj-juk a szép : szóút ! Haj-junjk szóút : !* (csendkérés pohárköszöntő előtt). *Eggy ár-va szóút se szóúllott :* (egyetlen szóú se). *Ety szóú-vál se montam én neki, hogy ide jő:jön* (egyáltalában nem mondtam). *E má naty szóú* (fontos, megjegyzésre méltó kijelentés). *Szóú kösz-tün maraggyon :* (amit mondtam, maradjon kettőnk titka). *Nem lehet sza-vát venni* (beszédre bírni). *Ö-vé az utóúlsóú : szóú v. min-dég ű monygya ki az utóúlsóú : szóút* (ő győz a szóvitában, veszedésben, nyelvelésben). *Nem lehel a szavánn emen:ni* (nem lehet utána indulni, megbízni benne, hitelt adni neki). *Nem lehet a szavánn eligazod:ni* (egyik szavával meghazudtolja a másikat). *Nem ál meg benne a : szóú* (kifecsegi a titkot). *Szóú se legyē vasárna:pig, az-utá se egy dara:big* (a kielégített gyereket ezzel intik csöndre). *Szaporította a szóút* (szószátyárkodik). *Ugy beszél ; mintha pé-zē venné a : szóút* (kevés-

szavú, szótalán). *Szóút vát vele* (1. pár szót beszélget vele; 2. összekoccan vele). *O-jam messzi vóút*; *hogy nem-értem szó:vál* (már nem hallotta a kiáltásomat). *Szóú-búl szóú-kerekedett*: (egyik sértő szó a másikat idézte fel). *Szóúra hoz* (megszólaltat). Az *ö-reget nem-lehetet szóú-ra hozni*: *Megrágja a szóút* (megfontoltan szól). *Szóú síncs rulla* (nincs kétség felőle, megengedem). *Szóú síncs rul:la, ne-kem is fējérne a ga:ras*. *Hiszen ē-jár*; *szóú síncsē rul:la, az ü-dőü is*: *Se szóú, se beszéd* (egyetlen szó nélkül). Az *em-bēr, se szóú, se beszéd, le-ugrik a szekē:rüll*. *Inngen oda nem jár a szóú, Te-hozzád a kutya se szóúll* (haragszom rád, ne szólj hozzám). *Szóúba áll, szóúba egyeledik* (beszélgetésbe ereszkedik). *Tőri a magyār szóút* (nem tud jól magyarul). **Km.** *Nīncs könnyebb a szóú:nál, nehezebb a sóú:nál* (könnyű valamit megigérni, de azt meg is kell tartani). *A szóút nem aggyák pé:zér* (útbaigazításért ne röstelj az emberekhez fordulni). L. ágyú-, dob-, furulya-, fütty-, harang-, hegedű-, kakukk-, madár-, orgona-, pap-, sip-, trombitaszó. Vö. szava-, szép Sz.

szoba ~ (-át, -ája) fn. 'zimmer, stube'. **Km.** *Amijen a szo-ba, o-jan a gazdas:szony* (ha a szoba rendes, a gazdasszonya is rendes).

szobáeska ~ (-át, -ája) fn. 'házaeska, házikó'. *É-pittetet ne:ki e kisz szo-báeskat*. (Lázári.)

szobalyány *szobajány* fn. 'stubenmädchen'.

szóbeszéd *szóúbeszéd* fn. 'gerede'.

szobor *szobör* (-bört, -börja) fn. 'statue, bildsäule'.

szociálista *cocálista, cocilista* (-át) fn. 'socialist'.

szóda *szóúda* (-át, -ája) fn. 'seifenstein'.

szódavíz *szóúdaviz, szöldaviz* fn. 'sodawasser'.

szódavizes üveg *szóúdavizess üveg* fn. 'sodawasserflasche'.

szófogadtalan *szóúfogadattan* mn. 'engedetlen' (gyermek).

szófogadó *szóúfogadóú* mn. 'engedelmes' (gyermek).

szok ~ tn. i. 'szokott'. *Ithū szok lenni*. (Fülesd, Vámosoroszi, Ricsé.) Vö. szokik.

szokás ~ (-t, -a) fn. 'gewohnheit, gebrauch'. **Sz.** *Szokását követi* (úgy cselekszik, amint szokott). *E-má nem-jóg szokás*: ! (helytelen dolog, eljárás). *Asz vette szokászba, asz a szokást vette jél* (úgy kezd cselekedni, eljárni).

szokat ~ (-ok, -öl) ts. i. 'szoktat'. L. elszokat.

szokatlan ~ mn. 'ungewöhnlich, ungebräuchlich'.

szokik ~ (-om v. -ok, -öl; -tam, -tál, -ott; -jak, -j, -jon; -nék, -nál, -na) tn. i. **1.** 'gewöhnen'. *Nīn-csen ü az ojan nehéz dóúgokhosz szok:va*. *Szok-ni kē hoz:zá*. **2.** *szoktam* (csak jelentő mód mult időben) 'pflegen'. *Nem szokott ü bört in:ni*. *O-jā strījlikötőút aggyon*; *amébbe nyu-lóúka szokot len:ni*. L. bele-, el-, hozzá-, meg-, össze-, rászokik.

szókimondó *szóúkimondóú* mn. 'nyiltszívű, bátorszavú'.

szokmány *szokmány, szukmány* (-mánt, -mánya) fn. 'kabát, zubbony'. *Jóu· melek szukmánya van ; ab·ba nē· fázik : meg.*

szoknya ~ (-át, -ája) fn. 'weiberrock'.

szoktat ~ (-ok, -öl) ts. i. **1.** 'gewöhnen'. **2.** 'nevel'. *Szoktatni kell a pu·ját.* L. leszoktat.

szól *szóll* (-ok, -assz; -ott; *szóujj* v. -ál, *szóujjon* v. *szóujjék ; szóullana*) ts. i. **1.** 'hangzik, hangot ad'. *Nem· szóll ez a furu·ja. Hat· szóujjék az a hege·dü ! Na·gyot szóll a pus·ka.* **2.** 'füttyöl, énekel' (madár). **3.** 'beszél'. *Szóujj· annak az ökö·r:nek ! Mij·jér nem szóullasz, hogy aggyak ety kanált ? Szóul·tot vele vagy egynéhá·nyat.* **4.** 'kisebbit, gyaláz'. *Jóul·tugyak szóullani, szapūlni az em·bért. Sz. Tóu·tūl szóll a a csu·pōr* (eltört, elrepedt). *Szóul mellelte* (szól az érdekében, pártjára kél). *Szóujj· a tánc·nak, fi·jam !* (tánc közben táncszókat rikoltozzál). *Ojam bāl·vállárō szóullot hozzá a vendég·lőüs* (félvállról beszélt vele. Kisar.) *Te csak ak·kōr szóujj, mikor a bi·ka fingik* (te hallgass). *Zsi·ga rit·ká szóul ; de akkōr jóul· szóll :* (keveset beszél, de okosan). **Km.** *Szóujj· i·gadzad, be·török a fe·jed* (az igazmondás hálátlan mesterség). L. be-, ki-, megszól.

szólal l. megszólal.

szólás *szóullás* (-l, -a) fn. 'hangzás, csengés'. *En·nek a ja·zoknak a szóul·lásájér fi·zettem öt· pengőüt.*

Szoldobágy *Szöldobágy* hn. (Apa).

szolga *szóuga* (-át, -ája) fn. 'diener'. **Km.** *Ma·gad, u·ram, ha szóugád : nīnes* (ha nincs kinek parancsolj, magad fogd meg a dolog végét). *O·jan a puja dóu·ga, mīnt az iny·gyē szóuga :* (nincs benne köszönet).

szolgabíró *szóugabiró* fn. 'stuhlrichter'. L. főszolgabíró.

szolgafa *szóugafa* fn. 'tűz mellé a földbe szürt kétágú fa'. (Szalonnasütéskor a nyársat ráfektetik és úgy forgatják a tűzön.)

szolgál *szóugáll* (-llok, -lsz) tn. i. **1.** 'dienen'. **2.** 'két hátulsó lábára állva tiszteleg' (a kutya). *Bod·ri, szóu·gájj ! Nem· szóu·gálsz ?* **3.** 'vezet, irányul, tartozik, kapcsolódik'. *Ē·szakatt ez az in·, amék i·de szóugáll.* **4.** 'szolgáltatával keres'. *Esz·tendőü alatt egy ma·lacot se szóugálltam :* L. meg-, vissza-

szolgáltat *szóugállat* (-ot, -tya) fn. 'dienst'. **Sz.** *Szóugálladba áll* (in dienst treten).

szolgáltatára *szóugállattyára* hsz. 'parancsára' (udvarias szólásforma). *Ki·nek híjnak ? — Szücs· Eleknek, szóu·gálaty·tyára.*

szolgáló *szóugálló* (-l, -ja) fn. 'dienstmagd'.

szólít l. megszólít.

szóló l. magyarszóló.

szóltat *szóultat* (-om, -od, -tya) ts. i. **Sz.** Szóultattya magát (okot ad a megszólásra, olyat tesz, hogy megszólják).

szombat ~ (-ot, -tya) fn. **1.** 'samstag'. **2.** 'sátoros ünnep előtti nap'. *Husvél, pünköst szombattya. Ünnep szombattya. Ked-dé lesz karácsony szombat:tya. Sz. Hos-zap péntek, mint szom:bat* (tr. = hosszabb az alsósoknya, mint a felső v. hosszabb az egyik gatyaszár a másiknál). **Nr.** Szombaton hosszas esőzésekör is jó idő szokott lenni, „*hogy a Jóy-nász gatyája mek-száraggyó vasárnap:ra*“. L. nagyszombat.

szomjan *szomjann* hsz. **1.** 'durstig'. *Ol- kucoroktunk es:tig é-hē-szom-jann.* **2.** 'vor durst'. *Māi- mekhógt szom:jann.*

szomjazik ~, *szomjuzik*, (-ok, v. -om, -öl) tn. i. 'dursten'. *Szom-juzik az ember ebbe a meleg:be.* L. megszomjazik.

Szomju ~ fn. családnév. (Óvári.)

szomjus *szomjus* mn. 'durstig'. (Adorján.) Vö. ihatnék.

szomjúság *szomjuság* (-ot, -a) fn. 'durst'.

szomjuzik l. szomjazik.

szomoga ~ fn. „egy Szomogán vagyis folyamon (= 'bach') felfelé“ (egy Egreire vonatkozó 1836-i oklevélből).

Szomoga ~ hn. (Avasújváros, Kisnamény, Császló, Sonkád, Kisszekeres, Kishodos); 'mocsaras rét neve' (Egri, Garbolc). L. Kerekszomoga, Papszomoga. Vö. Szamoga, Comoga.

Szomogadüllő *Szomogadüllő* hn. (Dabolc).

szomorán *szomoránn* hsz. 'traurig'. *Le-ült naty szomoránn a kis-ágyra:*

szomorít *szomorít* (-ok, -öl -ott -ccson; -ana) ts. i. 'traurig machen, betrüben'. *Nem- tud e: mást, csak az ap-ját szomorítani:* L. el-, megszomorít.

szomorkodik *szomorkodik* (-ok, -öl) tn. i. 'trauern, betrübt sein'. **K.** *Szo-mörkodik a lám:pa* (el akar aludni, nincs benne olaj). *Szo-mörkodik az i:dőü* (borús, felhős).

szomorodik l. elszomorodik.

szomorú *szomoru* (*szomoránn*) mn. 'traurig'. **K.** *Be-szomoru az időü!* (borús, felhős). **Sz.** *Szomoru nóta* (szomorúságot kifejező nóta). *Vē-ge a vig:nak, szo-morul huznak:* (balra fordult a sorsunk).

szomorúfűzfa *szomoruficfa* fn. 'trauerweide'.

szomorúság *szomoruság* (-ot, -a) fn. 'traurigkeit'.

szomolyodik l. compolyodik.

szomszéd *szomszéd* (-ot, -gya) fn. **1.** 'nachbar'. **2.** 'szomszédság'. *A né-ném szomszédgyába az óul- is leégett: It- lakunk: a szom-szédba:* **Km.** *Nem- öröm asz, ha a szomszéd háza: ég* (t. i. te is félhetsz, hogy rád kerül a sor).

szomszédasszony *szomszédasszony* fn. 'nachbarin'.

szontyolodik l. elszontyolodik.

szopik ~ (-ok, -öl) ts. i. 'saugen'. **K.** *Eszt- is tüllem*

szoptad: (tőlem hallottad, tanultad, tőlem lested el). *E-rity haza szop-ni!* (fiatal v. gyöngé vagy te még ehhez a feladathoz.) Az *ujjábül szopta* (csak úgy kitalálta).

szopogat ~ (-ok, -öl) ts. i. 'vmi sokáig szop'.

szopóka szopóyka (-át, -ája) fn. 1. 'pfeifenspitze'. Vö. szipóka. 2. *Narcissus poeticus* L.:

szopornyika szopörnyika (-át, -ája) fn. 'a macskának hányásban nyilvánuló gyomorbetegsége'. (Úgy tesz, mintha köhögne.)

szopornyikás szopörnyikás mn. 1. 'szopornyikában szenvedő' (macska). 2. 'köhögős' (tr. emberről).

szopós szopóús mn. 'saugend'. *Szopóús puja* (csecsemő), *szopóúzs bőrnju*.

szoptat ~ (-ok, -öl) ts. i. 'säugen'. L. megszoztat.

szoptatós dajka szoptatóúzs dájika fn. 'säugamme'.

szór szóúr (-ok, -sz) ts. i. 1. 'streuen'. 2. 'windigen' (búzáat, kicsévelt napraforgót stb.). L. el-, meg-, széjjelszór.

szorgalmatos szörgálmatos mn. 'fleissig'.

szorgat szörgat (-ok, -öl, -olt; -na; szörgasson) ts. i. sürget, szorgalmaz'. L. megszoztat.

szorgos szörgos mn. 'sietős, sürgős'. *Sok a do:log, mint-szörgos*:

szorit (-ok, -öl; -olt; -ana; -ccson) ts. i. 1. 'drücken, pressen, klemmen'. 2. 'kényszerít'. *Nem szabad asz még ijén nehéz dologra szorita:ni. K. Szoricsatok nekem is ely kis hej:jet* (összebb szorulással csináljatok). *Sz. Tudom é, hū szorit a csizs:ma* (tudom, hol a bibe). *Sz. ritly a csizsma a lá:bát. Sz. ritly a gatyamad:dzag*. (Mondják tr., ha kkit teljes erejéből énekelni hallanak.)

szórolapát szóúrölapát fn. 'wurfschaufel'. **Nr. Előül megyen icefice, Szóúrölapát a seggibe** (a hal találósmeséje).

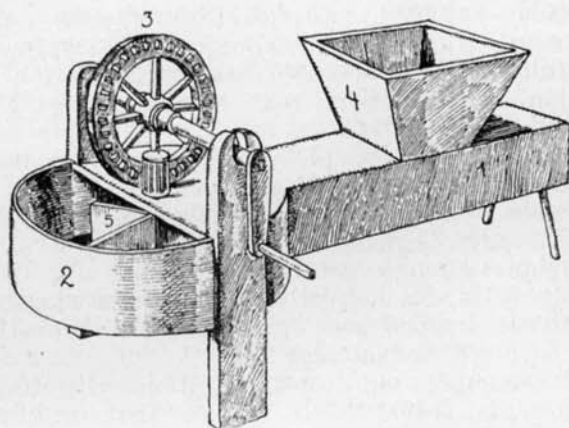
szórómalom szóúrómalom fn. 'magtisztító gép, mely szelet fejlesztve a beléje öntött magot a szeméttől megtisztítja'. Rajza a 357. l.-on. Részei: *csúje* (1), ahol a szél a szemetet kifújja; *dobja* (2), melyben a vitorla foglal helyet; *hatossa* (3), vagyis fogaskerék szerkezete, mely a vitorlát forgatja; *garaggya* (4), melybe rostán át a szemet eresztik; *vilollája* (5), mely a szelet előidézi.

szorong szorong (-ok, -ksz) tn. i. 'szomszédaihoz préselődve ül v. áll'.

szorongat szorongat (-ok, -öl) ts. i. 'meg-megszorit, fogdos'. *Mig a bärnát szorongatod, Aszt a szöükét észalasztod* (Nd.). L. megszoztat.

szórórosta szóúrőrosta fn. 'a szórómalomnál használt nagylikú rosta'.

szoros szoross (-ann) mn. 1. 'szűk, keskeny' (pl. csizma, hely, út). 2. 'feszés, erősen megszoztatott'. *Na-gyonn isz szo-*

Szórómalom.

ros rãjta ez a spár:ga. Közs· be jőy szo·rossann a zsák szá:ját.
3. 'kevés, szűk'. Mos szo·ross a ke:nyér. **4.** 'sürgős'. Mos·
 van a lek·szorossab do·logidőü.

szorosalja szorossajja fn. 'a tányér karimájának belső, beszögellő széle; csupor vagy szilke ajakának beszögellése'.
 Ne·kem csak szo·rossajjájig mērijél a tánygyér:ba. Mek·tőü·
 töttem a szíl·két szo·rossajjájig bu·zavál.

szorosság ~ (-ot, -a) fn. 'szűk tér'. Mek· se tudok főr·
 dülni ebbe a szorosság:ba.

szoroz n., l. sokszoroz.

szorté szörté (-t, -k, -ja) fn. 'a cséplőgépnek azon alkat·
 része, melyen keresztül szétválasztva folyik a zsákba egy·
 részt a tiszta búza, másrészt a kétszeres meg a gazos rész'.

szortyog szörtlyog (-ok, -ksz) tn. i. 'szorty hangokat ad'.
 Fűj· ki az ő:rod, ne· szörtlyokj: Le·teszem mán eszt a pi:pát,
 mē na·gyō szörtlyog :

szortyogás szörtlyogás (-t, -a) fn. 'szipogás, orrszívás'.
 Ma·ga ugyan te·szē szörtlyo:gást, nem·holy ki·fűjné az ő:rát.

szortyos szörtlyos mn. 'szortyogós, taknyos'. **II. Szortyos**
 gűnynév. (Nagypeleske.)

szorul szorull, szurull (Szárzaberek) (-ok, szorűsz v.
 szorűsz) tn. i. **1.** 'préselődik, szoritódik'. A ja· közzē szorűlt
 a lá:bom. **2.** 'reked'. Dēl· fele na·gyonn ide szorull a : nap.
3. 'rá van utalva'. Mán āra a kis pēz:re szorűlt :, amj még a
 ta·karégba maratt : **4.** 'kikap, bűnhődik, lakol'. Ha ē·veszted
 a láncot, akkō szo·rűsz : Sz. Sok· ész szorűlt abba a kis embēr:be
 (sok esze van). Ugy· őrdit :, mīnt a já·ba szorűlt fēreg : (fűl·
 siketítően, torkaszakadtából ordít). L. be-, bele-, ki-, meg-,
 oda-, össze-, rászorul.

szorulás szorullás, szurullás (Szárazberek) (-t, -a) fn. 'székrekedés'. *Akinek szo-rullása vā, sa-vóút igyon :*

szorultságtól szorülesáktull hasz. 'megszorult helyzetben, jobb híján'. *Szo-rülesáktull aszt- is előűesszük : Le-het még evvel ír-ni szorülesák:tull.*

szós szóús (-ok) fn. 'pletykázó, hirhordó személy'. *Asz-monnyggyák a szóú:sok, hogy A-nicához jár :*

szószóló szóúszóúllóú fn. 'rágalmazó, pletyka'. *So-kad beszélnek a szóúszóú:lóúk.*

szótalan szóúttalan mn. 'hallgatag'.

szotty ~ fn. **Sz.** *Lēl-kem szotty !* (gúnyos megszólítás).

szottyadt szottyatt mn. 'szontyolodott, kedvetlen'. *Mi-dolog e, hogy ojú szottyat vagy ?*

szotyós szotyóús mn. 'töröttség, ütődés v. érettség következtében puha, leves' (körte, alma). *Szotyóús kōrtē. O-jan a fe:jem, mīnt ety szo-tyóús ālma !* (mondta egy agyba-főbe vert ember.)

szotyósodik l. megszotyósodik.

szotyóz szotyóúz (-ok, -öl) ts. i. 'ütögetéssel puhít' (pl. almát). L. megszotyóz.

szotyózik l. megszotyózik.

szóváltás szóúváltás fn. 'összeszólalkozás, összekoccanás'.

1. szó szü (szüvök, szüsz, szüvünk, szüttök, szünek; szüstem; szünék; szüjkek) ts. i. 'weben'. **Sz.** *Roz- bōrdába szütték :* (rosszféle ember v. gyerek). **Nr.** Ha az ember szó álmában, halált jelent. L. megsző.

2. szó szü (szüvök, szüsz stb., mint 1. szó) tn. i. 'lapos kavicsot a víz színére vízszintesen dobál, úgyhogy többször fölugrik, mielőtt elmerül'.

szöeske ~ (-ét, -éje) fn. 'grashüpfér'.

szög (winkel) l. 1. szeg.

szöglet, szögletes l. szegelet, szegeletes.

szőke szőúke (-ét) mn. 'blond'. **a)** 'kül. szőke nő, leány v. menyecske'. *Minek is a szőúke énnékem, Mikor én a bārnát szeretem* (Nd.). **II. Szőke** ökör és tehénnév. **Sz.** *Óú-l-ba Szőú-ke !* (tr. = elcsente, ellopta v. csenjük el !)

szőkés l. pokolszőkés.

szökik ~ (-ök v. -öm, -öl; -tem; -jek, -jön; -nék, -ne) tn. i. **1.** 'entlaufen, entfliehen'. **2.** 'serked, ütközik'. *Szökik a bajuca*. **3.** *szökött* 'felelés közben a lecke egy szakaszát átugrotta, kihagyta' (iskolai szó). L. elszökik.

szökőesztendő szökőűesztendőú fn. 'schaltjahr'.

szöllő szőúllóú (-t, -je) fn. **1.** 'weintraube'. **a)** 'wein-beere'. **2.** 'weinstock'. **3.** 'weingarten'. **Km.** *Lesz- mék szőúllóú, látý kē-nyēr, Lesz- még a kutýára : dēr* (ő is megszorulhat még, v. ő is rám szorul még). L. kecskecsesű-, kutya-, muskotály-, vadszöllő.

Szőllődomb *Szőüllőüidomb* hn. (Méhtelek, Fertősalmás.)

szőlőgerezd *szöüllőügerézd* fn. 'weintraube'.

szőlőlevél *szöüllőülevél* fn. 'rebenblatt'.

szőlőmag *szöüllőümag* fn. 'traubenkern'.

Szőllőskert *Szöüllőüskért* hn. (Szárzaberek, Rozsály.)

szőlőszem *szöüllőüszem* fn. 'weinbeere'.

szőr *szöür* (-t, -ök, -i) fn. 'haar'. **Sz.** *Szöür-rī-lábánn*

ē-veszett: (szőrén-szálán, kézen-közön elveszett). **Km.** *Szöür-rō*

szöürt. (hasonlóért hasonlót). *Cse-réjünk csizs-mát, tes-vér!*

— *Cse-rélek á gubá:jér.* — *Szöür·rō szöürt*, *e-csém!*

Nem·egy a szöür a sejem:mél (mindenkivel társadalmi állása

szerint kell bánni). L. lószőr, magaszőrű, olyanszőrű.

szörkankó *szöürkankóu* fn. 'durva szőrposztó, daróc'.

szörmentében *szöürmentibe* hsz. 'dem striche nach'.

Szöürmentibe beretváll. **K.** *Szöürmentibe* v. *szöürmentim*
bánik vele (kiméletesen).

szörmentén *szöürmentinn* hsz. = szörmentében.

szörnyekedik l. elsőrnnyekedik.

szörpöl n., l. hörböl, szerbál.

szösz ~ (-t, -ök, -i) fn. 'werg, hede'. Nemei: 1. *feje szösz*,

vagyis elsőrendű szösz, mely a legfinomabb szálakból áll;

2. *natyszösz* vagy *koecsa*, másodrendű, durvább fajta, hosszú-

szálú szösz; 3. *aprószösz*, vagyis a legalja szösz; 4. *csepű*,

vagy *csepűszösz*: a fonásra alkalmatlan rész (madzagot vagy

pórázt sodornak belőle). **Sz.** *Szöszt csinál* (szöszt finomít).

El-attuk szöszöm-bo:ronn (olesó áron, apránként elveszte-

gettük). **Nr.** Gyerekkoromban még divathat volt a búza

mellett a szöszszel való cserekereskedés is. A máramarosí

ruthén vándorárúsoktól szilvát, gyümölcsöt vettek szöszért,

búzáért. — Ha a szösz sokáig áll a guzsalyon, hurka terem

benne (mondják tréfásan a lusta fonóleánynak, sőt van,

aki meg is tréfálja a leányokat azzal, hogy hurkát köt a

guzsalyra a rég rajta álló szösz közé). — Ha a fonó leány

alacsonyra köti a guzsalyon a szösz, közel, ha magasra,

messze viszik férjhez.

szöszhajú *szöszhajú* mn. 'erősen szöke, fakóhajú, szösz-

szín hajú'.

szöszke ~ mn. 'erősen szöke, fakóhajú, szöszhajú'.

szöszmötöl *szöszmötöl* (-ölök, -ősz) tn. i. 'piszmog, bab-

rál, pepecsel'. *Na-gyō sokkájik szöszmötöl az öreg avval az öl*

fá:vál.

szöszön-boron *szöszöm-boronn* hsz. 'olesó áron, apránként'.

A hu-sát el-attuk szöszöm-bo:ronn (a levágott tehénnek).

szöttesmadzag *szüttesmaddzag* fn. 'durva fonálból szött

szalagforma madzag'. (Ebből csinálják a gatyamadzagot,

lábítóra és sikkattyúra való madzagot.)

szöveg n., l. szó 5.

szövés *szüvës (-t, -e)* fn. 'weben'. **Nr.** Ha az ember szövessel álmodik, azt jelenti, hogy útja lesz. — Mikor a fonalat 'megvetik' (= a szövőszékre előkészítik), az ajtó sarkára szokták akasztani s az ajtót jól kinyitják, hogy szövéskor nagy nyílása legyen a fonálnak s a vetélt könnyen lehessen közte dobálni.

szövet ~ *(-et, -tye)* fn. 'zeug, gewebe'.

szövetkezet ~ *(-et)* fn. 'szövetkezeti bolt'. *Hoz-zál a szövetkezedbüll ety pakli gyu:ját.*

szövevény *szövevény (-vënt, -vënyye)* fn. 'sűrű cserjével, bozóttal benőtt hely az erdőben'. *E-gész nap jártam utánna abba a szövevem:be, oszt a ci-pöüm meg ë-romlott:*

szövő *szüvöü (-t, -je)* fn. 'bérért fogadott szövő nő'. **Nr.** A szövő meg tudja jósolni, hogy a születendő csecsemő fiú lesz-e vagy leány, a következőképen. Mikor a szövőszéken az utolsó kent lefordul a hasajóról, a szövő az egyik csépkét húzza ki, menjen ki vele az utcára, gondoljon egy állapotos (terhes) asszonyra s ha fiút lát először, akkor az illető terhes nőnek fia lesz, ha pedig leányt, akkor leánya.

szú ~ *(szuhot, szúja)* fn. 'holzwurm'. *Beleesett a szú a gerendába.* **Nr.** Épületnek és szerszámnak való fát holdfogytán kell vágni, mert akkor nem terem meg benne a szú.

szufla ~ *(-át, -ája)* fn. **I.** 'lehellet, pára' (kül. állaté). *Ki-atta a szuflá:ját* (kilehelte a páráját). **Sz.** *Be-lét szoritom a szuf:lát* (megfojtalak). *Ki-fogyott a szuf:la* (nem bírja tovább).

szugoly *szugöi (-t, -ja)* fn. 'zug, szoros hely'. *Mo-zogni se tuttok abba a szugöi:ba.* **II.** **Szugoly** községrész. (Olcsvapáti); hn. (Zajta).

szuhos ~ mn. 'szüette, szuvas'. *Szuhozs gerenda.*

szuka ~ *(-át, -ája)* fn. **I.** 'nőstény' (kutya, maeska, egér, patkány, róka, farkas). **Vö.** üsző, kanca, koca. **2.** 'kurva'.

szukmány *szukmány (-mánt, -mánnya)* fn. 'kabát'. *Be-vëkon kisz szukmá vā rāi:lat, ji-jam!*

Szukmányszer *Szukmászër* hn. (Köszegremete).

szuláp ~ *(-ot, -ja)* fn. **I.** 'deszkafalakat tartó faoszlop, melybe a deszkák vannak vésve'. **2.** '3—4 méter hosszú fahasáb'.

szunnyad ~ *(-ok, -öl)* tn. i. 'schlummern'. L. elszunnyad.

szunyog ~ *(-ot, -ok)* fn. 'mücke'. **Sz.** *An-nyi vëri sñcs, amennyivel ety szu-nyog jóüllakna:* (sápadt, vérszegény). *Hü-van a kalapom?* [Felelet.] *Az e-léb vitte két szu-nyog ru-donn* (tréfás felelet).

szunyoglábú *szunyoglábu* mn. 'hosszú, vékony lábú'.

Szunyogos ~ hn. (Homok).

szunyogvirág ~ fn. 'Lychnis flos cuculi L.'.

szunyókál szunyókáll (-kállók, -kász) tn. i. 'szundikál, bóbiskol'.

szuperál szuperáll tn. i. 'működik, jár' (szerszám, gép).

szúr ~ (szurok, szúrsz) ts. i. 'stechen'. **Sz.** Szúr-ja a zab a seg:git (látszik, hogy zabbal tartják, mondják a jó erőben levő, ficánkoló lóról). L. ki-, le-, meg-, rászúr.

szurdék szurdék (-ot, -ja) fn. 'szűk zug'. **II.** Szűrgyék hn. (Szamosszeg).

Szurdokmező Szurdokmező hn. (Egri).

szúrka ~ ts. i. 'szürkálj'. **Sz.** Ne- szúrka, Pe-ti, mē szik-ra veti: (ne bosszants, ne ingerelj!)

szürkál szürkáll (-kállók, -kász) ts. i. 'widerholt stechen'. **Sz.** Az öt-ven krājčár szúr káta az ó u da: lát (nem hagyta békében, nyugtalanította).

szürkapiszkál szürkapiszkáll ts. i. **1.** '(rúddal, nyárssal) bökdös, döfköd'. **2.** 'heccel, bosszant, ingerel'. *Mit- szürkapiszkájjátok mindig azt a szegény embert?*

szurkos szurkos mn. **1.** 'szurkozott, szurokkal bemázolt'. **2.** 'szurokszerű, fekete és ragadós' (föld). *Ke-gyellen tuhad az eke ebbe a szurkos föld:be.*

szúródik szuródik (-ott) tn. i. **1.** 'fúródik, hegyével behatol'. **2.** 'szúráshoz hasonlóan fáj, úgy fáj, mintha szúr-nák' (pl. a mell).

szurok ~ (szürkot, szürkom, szürkod, szurokja) fn. 'pech'. **Sz.** It- vagyok, ra-gyogok, mint a je-kete szurok! (tréfás jelentkezés). *Ed meg a szürkot!* (enyhe, tréfás szidás). **Nr.** Ha tövis szúródik és törik az ember talpába, szurkot kötnek rá, mert azt tartják, hogy az tisztán tartja a sebet és a töviset kiszívja.

szúróka szuróka (-át, -ája) fn. 'Cirsium arvense L.'.

Szuroknyilas ~ hn. (Szamosszeg). (Igen fekete, ragadós föld van ott.)

szurony ~ (szürnyot, szuronyom, szuronna) fn. 'bajonett'.

szúrós szuróús mn. 'stechend, stachelig'.

szurull l. szorul.

szusszan ~ (-ok, szusszās) tn. i. **1.** 'nagyot fú, nagyot szuszog'. **2.** 'pihen'. *Szus-szannyunk ety ki:csil.*

szusz ~ (-ra, -szāl) fn. 'lélegzet'. *Meg-itta ety- szuszra. Nem- bírja szusz:szāl.* **Sz.** Be- naty szusz vagy! (be nagy valaki vagy! be büszke vagy!)

szuszakol szuszaköl (-olok, -ōsz) ts. i. 'présel, zsúfol, gyömösöl'. *Mi-re valóy annyi mindent oda szuszakölni? Mos má be- se tudod zár-ni* (koffert). L. be-, beleszuszaköl.

szuszék szuszék (-ot, -ja) fn. 'hombár, négy lábon álló óriási láda, melyben búzát, rozsot, zabot stb. tartanak'.

szuszka ~ mn. 'náthás'. (Szamosszeg.)

szuszog ~ (-ok, -ksz) tn. i. **1.** 'schnauben'. **2.** 'pizsmog'.
Be sokká szuszoksz avval a levéllél. Sz. Uty szuszog; mint a du-got liba: v. uty szuszok; hogy ē-fújna ety kosár kōr:pát (mondják a fáradságtól lihegő emberről). *A-ki szuszog űj-jō le, Ēn-állok jē hejjet:te* (táncszó).

szuszogtat *szuszoktat* (-ok, -ōl) ts. i. 'mély lélekzetet vétet, felszólítja, hogy szuszogjon'. *Hun. a nyelvemet nyútoztatta, hū. szuszoktatott* (az orvos).

szutyak ~ (-ot, -ja) fn. 'a jószágnak orra és szája környékén levő sima, feketés bőre'. (Rice.) *Az ökōr szutyakja.*

szutykos ~ mn. 'sancos, bagóleves' (pipa).

szű l. szō.

Szűes ~ fn. családnév. (Egri.)

szűgy ~ (-el, -i) fn. 'a ló melle'.

szűgyelő *szűgyelőű* fn. 'brustriemen'. L. hám.

szűk *szűk* (-ōnn) mn. **1.** 'eng, schmal'. **2.** 'kevés, ki nem elégitő'. *Az i-dē szűk lessz a ke:nyēr. Szű-kōm mērte a bu:zát. Bi-zom mos szűk a ga:ras. Szűk termés. 3.* 'szükséget okozó'. *Szűk esztendōű, szűk üdōű. Sz. Sz ű · k ō h i s z e m, hogy belefér:ne* (nehezen hiszem). *Szűkō szépen!* (takarékosan, mértékkel!) *Szűkibe van a garas* (kevés a pénz). *O-jā szűk a nadrág:ja, hogy vi-sit alatta a bāl:ha* (ilyen szűknek kell lenni a csinos magyar nadrágnak).

szűkgyatya *szűkgyatya* fn. 'alsónadrág'. *Sz. Szűkgyatya, nagy üllet, Abba van a becsüllet* (tréfás mondás).

szűkít *szűkít* ts. i. 'nehezen hisz'. *Szűkitem 'nehezen hiszem'. (Szamoszeg.)*

szűköl l. megszűköl.

szűköll *szűköll* (-ōm, -ōd, -i; -ōltem) ts. i. 'szűknek vél'.

szűkség *szűkség* (-el, -e) fn. **1.** 'bedürfnis'. **2.** 'szűk hely, szűk lakás'. *Hoty tuttok meglakni ebbe a szűkségbe? Sz. Szűkségē vā rá* (kell nekem). *A hār-madikra nem is vōyt szűk-ség* (a h. már nem kellett).

szűkséges *szűkséges* mn. 'notwendig'.

szűkül l. megszűkül.

szül *szül* (*szülök, szűlsz*) ts. i. 'gebären'. L. felszül.

születés *születés* (-t, -e) fn. **1.** 'geburt'. **2.** 'születésű, szülött'. *Más-ōrszāgi születés vagyok: Ho-vā valōű születés vagy? A je-lesége Pōyes-ra valōű születés.*

születésnap *születésnap* fn. 'geburtstag'.

születik ~ (-ek, -ēl) tn. i. 'geboren werden'. *Sz. Jōyl-vā szūlet:ve* (életrevaló). *Rossz ōrāba szūletett* (szerencsétlen). *Hōytfotyát szūletett* (élhetetlen, gyámoltalan). **Km.** *Ec-cēr szūletlünk, ec-cēr kē mekhāl:nī* (nem kell félni a haláltól). **Nr.** Aki burokban születik, szerencsés ember lesz. Más változat szerint, aki burokban születik, kötelen hal meg. L. megszűletik.

szülő szülőj (-t, -je, szüleim, -id, -i) fn. 'eltern'.

szülőföld szülőföld fn. 'heimat'.

szünet ~ (-et, -e v. -i) fn. 'stillstand, pause'.

szünetel szünetél (-elek, -ész) tn. i. 'stillstehen, innehalten'.

szűnik szűnik (-t, -ne, -nyön, csak 3. szem.-ben) tn. i.

1. 'aufhören'. *Māi*, ha szűnik a dolog, el-olvasom én: eszl. Csak szűn-ne már ez az e:sőü. 2. 'esillapodik'. *Hāi-nāl jele szűnt-e kicsit a jájá:sa. Sz. Na-na*, szűn-nyön: ! (ne tüzelj! ne mérgeskedjél!) L. ki-, megszűnik.

szűnös-szüntelen szűne-szüntelen, szűnőj-szüntelen (Szamosszeg) hsz. 'megállás nélkül, folytonosan'.

szüntelen ~ hsz. 'folyton, megszakítás nélkül'.

1. szűr ~ (szűrök, szürsz) ts. i. 'seihen, filtrieren'.

Sz. Szüri a vizet (halászik). *E-gëss ëccaka szürlem a vi:zet, osz csak egy már-nát meg egy bá-linthalal joktam: Km. A szür-szü-ri, a gu-ba re-keszti:; a bun-da nem-ereszti: (t. i. a hideget = a három közül legmelegebb a bunda). L. el-, megszűr.*

2. szűr ~ (-t, szűrök, szürje, szürjél v. szürít) fn. 'darócposztóból készült, néha színes borszalagokkal díszített felsőruha, melyet leginkább vállravetve viselnek'. Sz. *Ki-teszik a szür-rit* (kidobják, eltávolítják). Km. *A szür-szü-ri, a gu-ba re-keszti:; a bun-da nem-ereszti: (t. i. a hideget = a három közül legmelegebb a bunda). Nr.* Régebben leánykérés alkalmával a kérő választottja házánál hagyta a szürét. A válaszáért másnap reggel kellett elmennie. A válasz jelképes volt. Ha szürét a tornác karfájára kitéve találta, ez azt jelentette, hogy kikosarazták. Ha pedig a szürt bennhagyták a házban, az kedvező választ jelentett. (Óvári.) Tehát *kítették a szür-rit* eredetileg 'kikosarazták'. Vö. szürkánkó.

szüresöl szüresöl (-ölök, -ész) ts. i. 'schlürfen'.

szüret ~ (-et, -tye) fn. 'weinlese'. K. *Mind-leváktá-tok?*

Hisz akkó szü-ret:! (akkor minden jól van, akkor brávo!)

II. *Szü-ret:; ha bór-nincs is:!* (brávo! rendben van!) *Szép-vagy:; mint a sek-szü-retkór* (mondják ironikusan a szépségével dicsekvőnek). Km. *Bü-szüret nacs-csizma: (esős szüret bő szokott lenni).*

szüretel szüretél (-elek, -ész) tn. i. 'wein lesen'. L. le-szüretel.

szürkánkó szürkánkó fn. 'szür, darócból, szürposztóból készült ködmön'. Sz. *Māi-mekfizet a szürkankó* (zálogban itt marad a szürkánkó).

szürke szürke (-énn) mn. 1. 'grau'. — fn. 2. 'grauschimmel'. *El-adom a szür:két.* L. almásszürke.

szürkés ~ mn. 'kissé szürke'. *Szürkés kék 'graublau'.*

- szürkeség szürkeség** (-et, -e) fn. 'graué'.
szürküll szürküll (-küllök, -kűsz) tn. i. 'öszülni kezd, őszbe vegyül' (haj).
szűrő szűrő (-t, -je) fn. 'seiher, filter'. L. tézstaszűrő.
szűrős szűrős mn. 'szűrben járó, szűrbe öltözött'. Szűrős ember.
szütyő szütyő (-t, -je) fn. 'tarisznya'. (Nagypalád.)
Szütyőfoka Szütyőfoka hn. (Nagypalád.)
szűz szűz (-önn, -et) mn. **1.** 'jungfraulich'. — fn. **2.** 'jungfrau'.
szűzdohány szűzdohány fn. 'csempészdohány, nem trafikból vásárolt dohány'.
szűzesség szűzesség (-et, -e) fn. 'keuschheit, jungfrauenschaft'.
szűzgulya szűzguja fn. 'fiatal tinókból álló gulya'. (Kis-palád.) *Akinek vā szűzleánya, Hājsa ki a szűzgujára* (kiabálják Kispaládon a pünköszi bejövételkor).
szűzleány szűzjány fn. 'jungfrau'.

T.

- taberna tebërna, debërna** (-át) fn. 'korcsma' (kiveszöben, öregektől). *Ott iszik a tebërnába* (Nd.).
tábla ~ (-át, -ája) fn. **1.** 'tésztaenyújtó deszka'. **a)** 'tésztaemelő deszka'. **2.** 'tafel'. **3.** 'táblaformájú földterület'. *Ety tábla buza, zab, árpa. Be- szép tábla köles!* **4.** 'platte, scheinbe'. *Ety tábla szappan, ety tábla vijaszok*. L. Kis-, Mák-szin-, Nyárfatábla.
táblaolaj táblaolāj fn. 'tafelöl'.
Táblás ~ hn. (Nagyecsed).
tábláz l. rátábláz.
Táborhely Tábörhejj hn. (Vámosoroszi).
táca l. tálca.
tácsol l. letácsol.
tag ~ (-ot, -ja) fn. 'egybe mért, tagosított ingatlan birtok'. *Tag-ba mēőüdik a: jőüd*.
tág ~ (-onn) mn. **1.** 'bő' (lyuk, nyílás). **2.** 'laza'. *Na-gyon tágonn áll a maddzag azonn a zsá:konn. Tág az a kötel az ökör szár:vánn. Km. Má csak ijen a vilák, Kinek szoros, kinek tág* (némely embernek rossz, másnak jó). Vö. tágas.
tagad ~ (-ök, -öl) ts. i. 'verneinen'. *Szerettelek, nem tagadom* (Nd.). L. el-, ki-, le-, megtagad.
tágas ~ (-onn) mn. 'terjedelmes, téres, széles' (szoba, udvar, utca). *Sz. Kín- tá-gasab, bē- szo-rossabb!* (mondják a hivatlan vendég v. pajkos gyermek kopogtatására). Vö. tág.
tágasság ~ (-ot) fn. 'geräumigkeit'. *Tágasságot nekünk is, Ha kicsikék vagyunk is!* (tánczó).

tágít *tágít* (-ok, -öl) ts. i. 'lazít, lazábbra ereszt'. *Tá-giccs e kicsit a hevede:renn.* L. ki-, megtágít.

tagos ~ (-l, -ok) fn. 'ingatlanait tagban egyesített birtokos'. Vö. fordulós.

tagosítás *tagosítás* (-l, -a) fn. 'szétszórtan levő földbirtok egybemérése'.

Tagravéggel *Tagravéggel* hn. (Ökörítő).

tágul *tágull* (*tágüll, tágulina, tágujjon*) tn. i. 'bővebb lesz (csizma), lazul (kötelék)'. Sz. *Tágull az időü* (enyhül, melegszik, tavaszodik). *Mãjd emegyünk, ha ety kicsit tágull a z i: d õ ü.* L. ki-, megtágul.

táján l. tájon.

tájban *tájba* hsz. 'körül' (időről). *Kilenc óura tájba, éjél tájba, hãjnãl tájba, dël tájba.* Sz. *Akkõr tájba* (akkoriban). *Ety tájba az Æl-sõumãlmõd bírta: sok-kãjig: (egy időben).*

tájék *tájék* (-ot, -a) fn. 'környék, vidék'. *Még a tá-jékára se menyyek a házá:nak.*

tajicska l. talicska.

tajiga l. taliga.

tajkol *tajkõl* (-olok, -õsz) ts. i. 'tataroz, told-fold'.

tajkorász *tajkorász* (-ok, -õl) ts. i. 'tatarozgat, foltozgat'.

tájon *tájonn* hsz. 'körül'. a) [helyről]. *E tájon düll fel a sze:kër. Va-lahun a ve-res kõeresma tájãnn értük u:tõull.* b) [időről]. *Mi-kõr tájonn aggyak a lúnak? É-jél tájã leszünk a falu:ba.*

tájt *tájt* hsz. 'körül, tájon'. a) [helyről]. *E tájt fült Kari-kãs Feri a Túr:ba.* b) [időről]. *Ugy dël tájt lehetett az i:dõü. Ak-kõr tájt võutam én a vásá:ronn.*

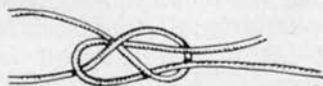
tajték *tajték, tájték, tõjték* (tr.) (-ot, -ja) fn. 'meerschaum'.

tajtékpipa *tajtékpipa, tõjtékpipa* (tr.) fn. 'meerschaumpfeife'.

ták ~ (-ot, -ja) fn. 'folt' (pl. csizmán). *Aggyanak egy garast, akar ety petãkot, Hat tãlessek alá egy nagy bolon tãkot* (t. i. a csizmám alá). (Karácsonyi köszöntõversbõl.)

takácsgõb *takãdzsgõb* fn.

'olyan bog, mellyel a szövõ-széken levõ fonalat kötik össze, ha elszakad'. (Az az elõnye, hogy kicsi a csomója.)

Takácsgõb.

Takácsrét *Takácsrét* hn. (Egri).

takar *takãr* (-arok, -ãrsz) ts. i. 'decken, hüllen'. L. be-, el-, kitakar.

takaratlan ~ hsz. 'be nem takarva'.

takarék *takarék* (-ot, -ja) fn. 'takarékpénztár, bank'. *Mihẽsl õ-hosztãm a pẽszl, mĩny-gyãr belettem: a ta-karẽgba:*

takarékos *takarékos* (-onn) mn. 'sparsam'.

takargat *takārgat* (-ok, -öl) **1.** 'bedecken, einhüllen'.
2. 'titkol, rejteget'. *Mit takārgattok előüllem?* L. be-takargat.

takarít *takarit* (-ok, -öl) ts. i. 'tisztít'. *A zér oja szép a bu:za, mē ta-karítottuk a szuróuká:tull. Süt-, főűsz-, ta-karít rájok, min-deñ csinál.* L. el-, ki-, megtakarít.

takarítgat *takaridgal* (-ok, -öl) ts. i. 'tisztogat'.

takarítván *takariván* hsz. 'teljesen, összesen, egészen'.
 (Tiszahát.) *Ta-karítvám mind lefagyott: Az u-gār ta-karítvám mint fészántották: (Rice). Ta-karítván ti-zenkét évik szóügátam én a ki:rájit.* (Kisar.)

takaró *takaróu* (-l, -ja) fn. 'decke, hülle'.

takarodik ~ (-ok, -öl) tn. i. 'távozik, kotródik'. *Nem-takaroltok ha:za?* L. be-, el-, kitakarodik.

takaros ~ (-onn) mn. 'csinos, szép'. *Ta-karos fejjér-cseléd vóul: a. Szedd össze csi-noson, ta-karosonn.*

takarózik *takaróuzik* (-ok, -öl) tn. i. **1.** sich zudecken, sich umhüllen'. **2.** 'védekezik'. *Esz-tēr meg az u-rávāl taka-róuzik, hogy a nem akārja.* L. be-, kitakarózik.

taknyos ~ mn. 'rotzig'. **K.** 'éretlen, gyermekes'.

tákol *táköl* (-olok, -ősz) ts. i. 'összetold-fold, tataroz, javít'. Vö. tajkol.

takony ~ (*taknyol, taknya*) fn. 'rotz'. **Nr.** Akinek el-rontja a csizma a lábát, a feltört sebet takonnyal szokta bekenni.

takonypart *takompärt* fn. 'pofaszakáll'. (A *pakompart* tréfás elferdítése.)

takonypóe *takompóuc* fn. 'taknyos kölyök'.

taksa ~ (-át, -ája) fn. 'díj, bér' (lat. taxa). L. háztaksa.

taksál *taksáll* (-om, -od; *taksálltam*) ts. i. 'értékel, föl-becsül'. *Mi-re taksállod eszt a szekeret?* (Lat. taxare.)

tál ~ (-at, -ja) fn. 'schüssel'. **Sz.** *A ma-ga táljába piszköl: (v. szarik:)* (a saját családját, rokonát gyalázza). **Km.** *Nem jóu nagy urakkal ety tálbúl cseresznyét en:ni* (bizalmaskodni, baráti viszonyban lenni), *mē ki-verik a szemed a mag-vá:vāl* (mert kicsúfolnak).

talál *tanáll* (*tanálllok, tanász*) ts. i. **1.** 'erraten'. *Ta-náld, mit lētem? Ta-náld, mit hoztam neked.* **2.** 'finden, antreffen, beegenen'. *Nem igen tanálnj mos cícu:kát. Hār-mannapra osz ta-nálltam ety ja-lut. Nem-tanálltad jöttödbe Ge-dit?* **3.** 'treffen'. *Eszť ěpp a bāl-sóúdorán tanáta a go:jóu.* **4.** 'véletlenül tesz vmit'. *Asz-tanátam neki monda:ni, hogy nēm-biznám rá a lova:mat. Na-gyom mek tanálltam üt:ni. Be-mēnt a ja-luba, oszť ěpp a pap-nál tanát men:ni Ę-tanát szunnyadni a vőüle:gény. Sz. Ęp-pen ta-nálltad a jö:vēst* (éppen jókor jöt-tél). *Em-beredre tanálsz: (megtalálod, aki mőresre tanít).* L. bele-, el-, ki-, megtalál.

tálat *tállāl* (-llalok, -llász) ts. i. 'auftischen, servieren'.
L. fel-, kitálat.

találgat *tanálgat, tanáगत* (-ok, -öl) ts. i. 'herumraten'.

találkozás *tanálkozás* (-t, -a) fn. 'begegnung'.

találkozik ~, *tanálkozik* (-om v. -ok, -öl) tn. i. **1.** 'mit jmdm zusammentreffen'. **2.** 'akad, találhatik'. *Ha éhagyt az átkozott, Bärnapiros tanálkozott* (Nd.). L. meg-, össze-találkozik.

találmányos *tanálmányos* mn. 'találékony'.

találós *mese tanállóys mese* fn. 'rätsel'.

talán l. tán.

tálas ~ (-t, -sa) fn. 'konyhaszekrény a rajta álló tál- és tányértartó polecal'. *Ol van a kényér a tá-lasō: le-vágva* :

tálea *táca* (-át, -ája) fn. 'platte, tasse'.

talián *taliány* (-ánt, -ányok) fn. 'vándorzenész'. (Gyermekkorom óta nem hallottam.)

talieska *tajicska* (-át, -ája) fn. 'schubkarren' (egykerékű).
Vö. targonca.

taliga *tajiga* (-át, -ája) fn. **1.** 'egy lótól v. számartól vont kétkerekű szekér'. **2.** 'az a kétkerekű jármű, melyhez szántás közben az ekét csatolják'. (Vö. eke.) **Sz.** *Papok tajigája* (papok kurvája). **Km.** *Ta-jiga nem szekér* (nem ér annyit, mint a szekér).

taligakerék *tajigakerek* fn. 'karrenrad'. **Sz.** *O-jam pogácsákat sütök én ne:ked, mint eggy-ety ta-jigakerek* : ! (nagy, kerek pogácsákat). (Gyerekeket vigasztaló mondás.)

taligás *tajigás* (-t, -ok) fn. 'taligával személyt vagy terhet fuvarozó ember'. (Gyermekkoromban Szatmáron, ma már kipusztult.)

taligásló *tajigáslú* fn. 'talyigába fogott, könnyű terhekhez való vén ló'.

talkedli l. tarkeli.

tallas l. tollas.

tallér ~ (-t, -ok, -ja) fn. 'ezüst pénzdarab'. *Ka-pott ez a nagyapjá:tull ety széf. jé-nyes tal-lért*. **II.** **Tallér** kutyánév. **Sz.** *O-janokat köp* : , *mint eggyety tal-lér* (laposakat köp).

talló *tallóy* (-t, -ja) fn. **1.** 'kalászos növény hegyes töve, melyről a növényt levágták'. *A ga-bonának é-les a tallóy:ja. Fē-hasította a tálpomat a tal:lóy*. **2.** 'tarlómező'. *Ki-hájtom az ök:röt a tal:lóyra* : *Hóy-nap men-tek tal:lóyt szántani* : *Az dobólták* : , *holy hét-jüm mek-szabadull a tal:lóy*. *Ez a vic-kora malac még ē-haggya a töb:bi, csak meny:nyerj ki a tallóy:ra*. **Sz.** *Tal:lóy jukábúl fuj a* : *szél* (aratás utáni, őszi, hűvös szél fú). L. zabtalló.

tallólóhere *tallóulúhere* fn. 'búza közé vetett lóhere, meyl aratás után a talló közt nő meg'.

tallórépa *tallóurépa* fn. 'fehér, nyersen ehető répa'.

tallószántás *tallóuszántás* fn. 'a tarlóföld felszántása'.

tallózás *tallóuzás* (-t, -a) fn. 'learatott földön elhullott kalászkok szedegetése'.

tallózik *tallóuzik, tallóuddzik* (Szamosszeg) (-ok, -öl) ts. i. 'learatott földön elhullott kalászkokat szedeget'. *Má hacsomóút tallóuztam* :

tallu l. tollú.

talp *tálp* (-ot, -a) fn. **1.** 'fusssohle'. **2.** 'schuhsohle, stiefelsohle'. **3.** 'falpa a kereken, radkranz'. **4.** 'grundlage, fustgestell'. *A szán tálpá, a mécs, a pohár tálpá* (nem fenéke! vö. talpas pohár). **Sz.** *Ez a legény a tál:pánn! Kö-römméreg a sár:kánn* (ember ám ez a gáton). *Tetétül-tálpig* (feje tetejétől lába talpáig). *E-géssz éccaka tálpō vóutam* : (dolgoztam). **Km.** *Hun· kerek* :, *hun· tálp* : (a szerencse forgandó, hol föl, hol le). **Nr.** *Visz-ke a tál-pom, tán-cot érez* : L. csizma-, kerék-, szántalp.

talpal *tálpāl* (-alok, -ász) ts. i. **1.** 'besohlen'. **2.** 'talpon van'. *E-géssz éc-aka tálpáltunjk* : L. megtalpal.

talpalatnyi *tálpalatnyi* mn. 'fussbreit'.

talpalló *tálpallóu* fn. 'a magyarnadrág szárának végére varrt gummi- vagy vászonszalag, melyet csizmahúzás előtt a láb talpába akasztanak, hogy a nadrág szára a csizmában föl ne csússzék'. Vö. nadrág.

talpas *tálpas* mn. 'talppal ellátott, külön talpon nyugvó' (pl. pohár, lámpa).

talpasguzsaly *tálpaszguzsái* fn. 'lapos ülökével, vagyis talppal ellátott guzsaly'.

talpas ház *tálpas ház* fn. 'tornácos ház'.

talpas pohár *tálpas pohár* fn. 'külön talapzaton v. talpon álló pohár'.

talpbőr *tálpür* fn. 'lábbeli-talpnak való bőr'.

talpfa *tálpfa* fn. 'schwelle' (pl. vasúti).

táltos *tátos* (-t, -ok, -sa) fn. **1.** 'mindentudó csodaember'.

2. 'a mesék csodaparipája'. **Sz.** *Nē· vaggok én tá:tos, hocs csudát művej:jek* (nem tudok én emberfölötti munkát végezni). *Ugy· megyen ez a négy : lú, mīn nēty· tá:tos* (szinte repül). **Nr.** A táltos tudja a jelent, multat, jövőt. Két sor foggal jön a világra. Csakhogy nem szabad 'rávallani' (= táltos voltát fölfedni), mert akkor vagy a táltos hal meg, vagy aki rávallott. Egríben volt egy Sz. Miska nevű táltos. Az apja rávallott s attól kezdve az apa is, a fiú is betegeskedni kezdett. Végre az apa meghalt s erre a fiú meggyógyult. A táltos csak hétéves koráig marad a szülei háznál, attól kezdve soha sincs nyugta, folyton vándorol, míg párjára nem talál, kivel mindaddig birkozik, míg valamelyik halva ott nem marad. A győztes táltos szülőhelyén mindig áldás lesz. Rajti István egri ember beszélt, hogy egyszer ő a szekeren

vitt végig a falun egy táltost s az minden házban tudta, hogy ki lakik s azt is, hogy mit csinálnak a házban. Sárközüjlakon a Zima fiú táltos volt. Hétéves korában elindult vándorolni. Egyszer estefelé egy sertésnyájhoz ért s a pásztor csodálkozására mindenik disznónak meg tudta nevezni a gazdáját. A kondás nem engedte, hogy egy ilyen kis fiú éjjel egyedül tovább menjen, ott hálatta magánál. Reggelre a fiú meghalt, mert, ha a táltost nem engedik vándorolni, meghal. A mesékben szereplő táltos vagyis csodaló tüzzel, parázzsal vagy tövissel táplálkozik, aranyszőrű s oly gyorsan száguld, mint a gondolat. Okos tanácsokkal látja el a gazdáját s vele beszélgetni is tud. Királyok vagy felsőbb lények ménésében található. Hogy fel ne tűnjék a ménésben, rendszeren vén, girhes ló alakjában él a többi közt. Szerszáma (mert külön szerszáma van) a piszokba, ganéba van elrejtve.

talyiga, talyigás l. taliga, taligás.

tályog tájog (-ot, -ja) fn. 'eitergeschwür'. L. vértályog.

támad ~ (-ok, -öl) ts. i. 'angreifen'. L. letámad.

támadás ~ (-t, -a) fn. 'nagyobb kelevény v. daganat a testen'.

tamariska ~ (-át, -ája) fn. 'a Spirea-félék egyik speciese'.

Tamás ~ fn. férfi személynév. **Sz.** *Ta-más vagyog ben:ne* (kételkedem benne). **Km.** *Ami a má-sé, nem a Tamásé:* (a máséhoz ne nyulj).

támasz ~ (-t, -ok, -sza) fn. 'támaszték' (pl. elferdült boglya mellett).

támaszkodik ~ (-ok v. -om, -öl) tn. i. 'sich stützen, sich anlehnen'.

támaszt ~ (-ok, -öl) ts. i. 'anlehnen, stützen'. **a)** pl. villát, botot a falhoz; **b)** pl. falat. **Sz.** *E-gész nap az ajtóújfelet támasztotta:* (az ajtófélféhez támaszkodva állt). L. megtámaszt, feltámaszt.

támbálódik l. feltámbálódik.

támgál tángáll (-ok, -gász) ts. i. 'támogat'. *Ez a Göü-dën tángálla üköt egy dara:big, oszt az-utá jē-hagyot ve:lek.*

tán ~ hsz. 'vielleicht'. *É-kén tám men:ni. Asz-monta, tá job-bā lez:, de csak tán.*

tanács ~ (-ot, -a) fn. 'rat'. **Sz.** *Ad-nak taná:csod, de nem adnak kalá:csot* (tanácsot adnak, de segítséget nem).

tanácsadó tanácsadó fn. 'ratgeber'. **Km.** *A ha-rag rosz-tanácsadó* (a hirtelen harag sok rosszra viszi az embert).

tanál, tanálkozik l. talál, találkozik.

táne ~ (-ot, -a) fn. 'tanz'. **Sz.** *Meg-atta a móug-gyát, mint a pa-lai asszony a tánc:nak* (túlzott buzgal mával elrontotta). *Vö. patai asszony. Kirakja a táncot* (minden figurájával együtt eltáncolja, változtatásan táncol). **Km.** *Ujj ember a tándz:ba* (az öregeket ifjabbak váltják fel az élet küzdel-

mében). *Illik a tánc a ronggyosnak, Míndē ronggya mozog annak* (táncszó). L. róka-, szarkatánc. **Nr.** *Visz-ket a tál:pom, tán-cot érez* :

tánci ~ tn. i. 'táncolj!' (gyermeknyelvi szó). *Tánci, tánci mamának, Piros csizmát Pistának.* (Gyermekmondóka.)

tánciskola *táncškola* fn. 'tanzschule'.

táncmester *táncmestēr* fn. 'tanzmeister'.

táncol *táncōl* (-olok, -ōsz) tn. i. 'tanzen'. **Sz.** *La-ci bácsi uty táncol, ahogy a fe-lesége fujja* (a felesége szavát követi, arra hallgat). **Km.** *Ki hōly tud, uty táncōl* : *Bo-lond ember az, aki jobban táncōl, mīnt ahōly* : *tud* (senkitől sem kívánnak ereje fölötti munkát). *Nīncs ilhunn a macs:ka, táncōlnak az ege:rek* (szabadjukra maradt gyermekek felfordítják a házat).

táncoltat *táncōllat* (-ok, -ōl) ts. i. **1.** 'táncolni hagy, táncra készítet'. *Garibāldi táncōllatya a lovát* (Nd.). **2.** 'együtt táncol vele'. *E-gēsz ēccaka Tērcsīt táncōllatta* : L. megtáncoltat.

táncos ~ (-t, -sa) fn. 'tänzer, tänzerin'.

tandíj *tandíj, tandi* fn. 'schulgeld'.

tángál l. támgál.

tányér l. tányér.

tanít *tanit* (-ok, -ōl; -ana; -ccson) ts. i. 'lehren, unterrichten'. L. megtanít.

tanító *tanitōy* (-t, -ja) fn. 'lehrer'.

tanítónő *tanitōynōj* fn. 'lehrerin'.

tanítat *tanittat* (-ok, -ōl) ts. i. 'iskoláztat'. *Nīncs mōy:dunĵ, fi-jam, hōly tēgedet tanittas:sunĵ.*

tántalán ~ hsz. 'vielleicht' (erősítve).

tanu ~ (-t, -ja) fn. 'zeuge'.

tanul *tanull* (-nullok, -nūs) ts. i. 'lernen'. *Attul a ko-vács pujájátúl csak ros-szat tanull* : *Jányok, jányok rōgllam tanuj-jalok* (Nd.). **Km.** *Ma-ga kárán tanull a magyar em:bēr* (saját kára téríti észre). *Ta-nūj, ti-nōy, ō-kōr lez belōj:lēd* (a fiatal ember csak szorgalmas tanulással lehet valamivé). L. ki-, megtanul.

tanulás *tanullás* (-t, -a) fn. 'lernen'.

tanulatlan *tanullatlan* mn. 'ki nem próbált'. *Nēm lehet haladni evvel a tanullatlan kaszá:vāl.*

tanuló *tanullōy* (-t, -ja) fn. **1.** 'schüler'. **2.** *tanolōy* 'városi tanintézet, gimnázium'. *A fi-ját vi-szi a ta-nolōyba.* (Szamoszeg.)

tanya ~ (-át, -ája) fn. **1.** 'lager'. **2.** 'meierhof'. **Sz.** *Tanyát üt* (letelepszik).

tanyahasú *tanyahasu* mn. 'nagybélú'.

tanyasi ~ mn. 'tanyai'.

tanyázik ~ (-ok, -ōl) tn. i. 'hausen, lagern'.

tányér *tánygyēr* (-t, -ok, -ja) fn. 'teller'. Fajai : *mēj*

tánygyér (öblösebb, leveshez való), *lapos tánygyér* (tésztához, gyümöleshöz való), *cserep*, *porcellán tánygyér*. **Nr.** Aki köpdősödik, a másvilágon tüzes tányért nyal (gyermeket ijesztenek vele).

tapasz ~ (-*t*, -*sz*) fn. 'sárvakolat a falon'. A *fa-lárúl min-denüt lehullott a ta:pasz*.

tápászkodik ~, *tápészzkodik* (Szamosszeg) l. feltápászkodik.

tapaszt ~ (-*ok*, -*öl*) ts. i. 'polyvás agyagsárral bemázol, simára ken (földes padlót), bevakol [falat]'. *Ré-gen nē vóút mán tapasztva ez a hászfőüg:gye*. L. be-, megtapaszt.

tapasztal l. kitapasztal.

tapasztalatlan n., l. próbálatlan.

tápérog *tápérog* tn. i. 'ögyeleg'. (Szamosszeg.)

tapi ~ tn. i. (gyermeknyelvi szó) 'tapsolj'. *Tapi, tapi mamának, Cukrot ad a fijának* (gyermekmondóka).

tapickol *tapicköl* (-*olok*, -*ősz*) tn. i. '(sárban, vízben) tapos, típeg-topog'. L. feltapickol.

tapló *taplóy* (-*t*, -*ja*) fn. 'Feuerschwamm'.

taplós *taplóys* mn. 'taplószerű, pudvás' (retetek). **K.** *Tap-lóys a fi-led?* (nem hallod?)

tapogat ~ (-*ok*, -*öl*) ts. i. 'betasten, befühlen'. **Sz.** *Két-kézzeł tapogattya az utat* (részegen el-elesik s föltápászkodik). *U-gyan tapogattya a palán:kost* (részegen, támolyogva, a palánkosba fogózva jár). **Km.** *Ki-nek hū-jái, ot-tapogattya:* (mindenki a maga baját emlegeti). L. megtapogat.

tapogató *tapogatóy* (-*t*, -*ja*) fn. 'vesszőből font halászó és csikászó eszköz, mely olyan, mint egy szájával lefelé fordított feneketlen vesszőkosár'. Sekély vízben használják. Ahol csikot, halat sejtene, a vízfenékre lenyomják s az így körülzárt halat, csikot aztán kézzel tarisznyára szedik.

tapogatózik *tapogatózik* (-*ok* v. -*om*, -*öl*) tn. i. 'herum-tappen, herumtasten'.

Tapónak *Tapóynak, Tapóynok* (Vámosoroszi) fn. **1.** pataknev. (Istvándi, Vámosoroszi.) **2.** legelőnev. (Ritse).

tapos n., l. tapot.

tapot ~ (-*ok*, -*öl*; -*lam*, -*ott*; -*nék*, -*na*; *tapossak, taposs, taposson*) ts. i. 'tapos, tapod'. *It-mos nem-szabal tapot:nij, mē mos-tapasztoltunk: Ta-pottya a főüdel a jánj kö:rül* (udvarol, teszi a szépet neki). *Hány-esztendőüs Józseeb bátyám?* [Fel.] *Mán-a het-vēhatodikat tapolom:* (most vagyok a 76-ban). L. be-, bele-, el-, ki-, le-, meg-, rá-, összetapot.

taps n., l. tapsolás.

tapsi ~ tn. i. 'tapsolj!' (gyermeknyelvi szó). *Tap-si, tap-si mamának!*

tapsol *tapsöl* (-*olok*, -*ősz*) tn. i. 'klatschen'.

tapsolás ~ (-*t*, -*a*) fn. 'geklatsche, applaus'. *Tesz-nek tapsolást.*

Tarackőziné ~ fn. **Sz.** *Tör-kig vam* :, *mint a Tarackőziné macskája* : (Kispeleske) (tr. = torkig van, jóllakott vele, beleúnt). **Nr.** A Tarackőziné macskája egy alkalommal belesett a cibérébe. E komikus eset az alapja a fenti szó-lásnak.

* **tarbúza** *tārбуza* fn. 'kopasz búza, szálkátlan búza'.

Taresasziget *Tārcsaszigel* hsz. (Nagyecsed).

tardigomba *tārdigomba* fn. 'bolondgomba'. (Adorján.)

taréj *taré* (-*t*, -*m*, -*d*, -*ja* v. -*jom*, -*jod*) fn. **I.** 'kamm' (kakasé, tyúké). **2.** 'spornrad'. *Féköltöm a részsárkanytyum taréját*. Fajai : *sima* és *hegyess* (vagyis fogas, fűrészes, szűrös élű) *taré*.

targonea *tārgonea* (-*át*, -*ája*) fn. 'talicska, kézzel tolható, egykerekű szállító-eszköz'.

Tárgyártó *Tārgyártóu* hn. (Vámosoroszi).

Tárhastó *Tārhastóu* hn. (Császló).

tarhonya *tārhonya* (-*át*, -*ája*) fn. 'piritott reszelt tésztából készített körzet hús mellé'.

tarisznya ~ (-*át*, -*ája*) fn. 'umhängtasche, ranzen, tornister'. **Sz.** *A csi-pejére lehetne akasztani a tarisznyát*, v. *ta-risznyát lehetne aggatni a csipejére* (mondják a nagyon sovány jószágról). *Ér-tem, u-ram, hoty tarisznya, de nem tudom, mi vam ben:ne* (magyarázd meg jobban a dolgot). *Vóu-tam ém : má zság-ba is :*, *ta-risznyába is :* (sok mindenen átmentem, sokat tapasztaltam). *Az ü-res tarisznya a legnehezebb* (nem nehéz a tarisznya, ha van benne kenyér). **Nr.** A rossz gyermekeket azzal ijesztik, hogy jön a koldus és beteszi őket a tarisznyájába.

tarisznyamadzag *tarisznyamadzag* fn. 'vászonszalagból v. szöttes madzagból készült akasztója a tarisznyának'. **Sz.** *A ta-risznyamadzag nyűjje el a két vál:lát* (átok = legyen koldussá).

tarisznyapárti ~ mn. 'falánk, jóétvágyú' (gyerek). *Te kis ta-risznyapárti !*

taritarka l. *tiritarka*.

tarka *tārka* (-*ánn*) mn. 'bunt'. **II. Tarka** családnév. (Egri.)

tarkállik *tārkillik* (-*ott*) tn. 'bunt aussehen, bunt scheinen'.

tarkamenyét *tārka-menyet* fn. 'áldásthozó menyét'. **Nr.** A néphit szerint minden háznál van 'tarkamenyét', mely áldást hoz a házra s ezért nem szabad megölni.

tarkapaszuly *tārka-paszujj* fn. 'tarkaszemű paszuly'.

tarkáz *tārkaáz* (-*ok*, -*öl*) ts. i. 'fölületesen, jól-rosszul végez'. *Nem kaszáltad le mindenüt : jóul, csak tār-kasztad :*

tarkeli *tārkelik* (-*t*, -*je*) fn. 'tej és liszt habarékból zsírban sült tészta'.

tarló, **tarlózik** l. *talló*, *tallózik*.

Tarpaiszeg ~ hn. (Kisar).

tart *tárt* (-ok, -öl; -ott; -ana; -res v. -rcsál, -reson) ts. i. **1.** 'halten'. *Ted le mán aszt a kala:pol, ne tärzsd a kezed:be.* **2.** 'hinhalten'. *Tär-csacs csak a kalapo:dat, hat tegyeg bele e kizs di:jót. Tärtom a tenyerem egy darap kalácsra (köszöntővers). É:libe tärtotta a lá:bát.* **3.** 'öriz vhol'. *Ety kis lá:dácskaba tärtotta a pē:zit. It tärtyuk: a ka-landárijomba a leve:lét.* **4.** 'ellát, táplál, gondoz'. *Ke-resztanyád jóyl tärtod bennünket lucskoskáposztá:väl. Ugyam mi-vél tärtyátok eszt a lovat, hogy ojā so:vány? A vën: asszon tärtotta üköt mostaná:jig. Szäl-mäväl tärtottuk a télen az ök:röt. Az ap:ját is ü tärtya: Mij-jër nem em-bërél fogóysztál, hanem ety sen-kivel, akil mék te tärtottál.* **5.** 'vél, hisz, vmely meggyöződésben van'. *A ré-gi öregek eszt fű-jájátúl jóy-nak tärtották: Ab-ba nem tärtok hamissá:got. Asz tärtyák:, hogy ve-léskör nem-jőy a kënyeret mekpírta:ni. Sze-gën nagy-anyátok asz tärtotta:, hoty két-asszon köszt jóy tyukot ütlet:ni. tn. i.* **6.** 'dauern, wahren'. *Reg-gelik tärtott a hacacá:ré. Mi-jóyta huzgállom magamon eszt a rossz ujjast, osz még-is tärt. Én akil tärtani hagyog, zsirt, cse-ref jazogba löütöm: Ad-dig jóy lesz, mig az apja pēzibül: tärt. ts. i.* **7.** 'birtokában, használatára, szolgálatára tart'. *Akinek mēi:he van, ne tärconson iromba tyu:kot. Hász akkõ nem érdemezs disznóyt tarta:ni. I-jē lovat se tärtanék: Még ijen ne-héz időübe is kécs eselédet tärt: Cse-lédet, ko-csis tärtod, gu-ja mār'hája vóyt.* **8.** 'öv, öriz, jó állapotban tart'. *A jóy fedél tärtya a há:zat.* **9.** 'előad, mond'. *Az é-nekkärba mikör fē jele gyülünk, hát a tärt mesé:ket.* **10.** 'értékel, fölbecsül' (saját árut). *Mi-re tärtya eszt a két ökröt? Nem adom kétszáznyócvannak alat:ta.* **11.** 'ünnepel'. *Mik az o-láhok huspéttyát nem tärtyuk: tn. i.* **12.** 'vmely irányba megy, halad'. *Ha a vār-ju a fa-lu jele tärt, e-sőü lessz: Sz. Tär-tya ma-gát, mint az ü-rezs zsák: (ir. = úgy henceg, mintha volna mivel). Tärt ves:zig (tart addig, míg el nem pusztul, mondják pl. új ruhára). Szeretõüt tärt (szere-tõje van). Szavát tärtya (szavának áll). Fogadásom tärtya (fogadásom kötelez). Hū-jártál te? Ugy-i meg-montam, hogy il tärzsd az õrod? (hogy itt tartózkodjál). Óy, be betek, szegény! Csak az é-tel, i-täl tärtya: (ir. = nem is olyan beteg). Szemmél tärt (figyelemmel kísér). L. el-, fel-, ki-, meg-, össze-, rátart.*

tartás *tártás* (-l, -a) fn. gondozás, táplálás, gondviselés'. *Ugy érne valamit a te:hē, ha jóy tärtázsba vóyn: Jóy tärtázsba vóyt ez a li:nóy.*

tartatlan *tärtatlan* mn. 'nem tartós, hamar nyövõ' (ruha). *Min-dék féltem:, hoty tär-tallā lessz ez a tärka szok:nya.*

tartó *tärtóy* (-l, -ja) fn. 'edény, tok, keret stb., melyben vmi áll'. L. borjú-, gyertya-, gyufa-, só-, szavartartó.

- tartogat** *tártogat* (-ok, -öl) ts. i. 'örizget, kímélget'.
- tartós** *tártóús* mn. **1.** 'sokáig tartó' (pl. ruha). **2.** 'szívós, hosszú életű'. *Tár-tóús vën ember : a !*
- tartozás** *tártozás* (-t, -a) fn. 'schuld'.
- tartozik** *tártozik* (-ok v. -om, -öl) tn. i. **1.** 'gehören'.
- 2.** 'köteles'. **3.** 'schulden, schuldig sein'.
- tartozó** *tártozóú* mn. **Sz.** *Ne-ke! tá-r-to-zó-ú kö-te-le-s-s-é-g-e-d-ára vi-gyázni* (szoros kötelességed).
- tas** ~ isz. rucahivogató szó. *Tasi-kám bé, tas-, tas-, tas- !*
- tasi** ~ (-t, -ja) fn. **1.** 'kacsa' (gyermeknyelvi szó). **2.** 'rucahivogató szó'. *Ta-si, ta-si, ta-si !*
- tasika** ~ (-át, -ája) fn. **1.** 'kis ruca' (gyermeknyelvi szó).
- 2.** 'rucahivogató szó'. *Tasi-kám bé, tas-, tas-, tas- !*
- táska** ~ (-át, -ája) fn. **1.** 'tasche'. **2.** 'zsírral s pörkölt grizzel (vagy gombaszelettel) bélelt, derelyemetszővel kockalakra metszett tészta'.
- táskaleves** ~ fn. 'olyan árvaleves, melyben táskatészta főtt'. L. táskatészta.
- táskásodik** l. feltáskásodik.
- tasli** ~ (-t, -ja) fn. 'nyakleves, pofon'. *A-dok ety tas:lit*. L. ferhéctasli.
- tasliz** l. feltasliz.
- taszít** *toszít, toszét* (-ok, -öl) ts. i. 'tol'. *To-szizsd a sze-ke:ret ! O-dép toszítottam a tá:lat*.
- taszul** *toszull* (-ok, toszűsz) tn. i. 'taszitódik, tolódik, nyomul'. **Sz.** *To-szűj pa-szujj !* (tr. = húzódj odább !)
- tát** ~ (-om, -od, -tya; -ottam; -anám; -ccsam, -zsd) ts. i. 'aufsperrén'. **Sz.** *Táttya a száját* (báméskodik). *E-riggý in:nem, mit- tátod itt a szádat ?* L. eltát.
- tatár** ~ (-t, -ok) fn. 'tatar'. **II. Tatár** lónév.
- Tatárdomb** ~ hn. (Mikola).
- tátint** ~ (-ok, -öl) tn. i. 'száját hirtelen feltátja'. *Eggyet tátint*.
- tátog** ~ (-ok, -ksz) tn. i. 'száját nyitogatja'.
- tátogó** *tátogóú* (-t, -ja) fn. 'oroszlánszaj' (kerti virág).
- tátókszájú** *tátóúkszáju* mn. **1.** 'tátottszájú, aki mindig nyitva tartja a száját'. **2.** 'bámész, mamlasz'. *I-de ne hijj-ak többet eszt a tátóúkszáju pu:ját*.
- tátos** l. táltos.
- tatuska** ~ (-át) fn. 'öregapó, öreg bácsi, bátyuska'. (Szatmárhegy.)
- tátva-nyitva** ~ hsz. 'egészen kítárva'. *Tát-va-nyitva hágy maga u:tám min-den ájtóút :*
- tavaly** *tavāj* hsz. 'a múlt évben'. **Sz.** *Ta-vāj vërtek seg:be, mos- jutolt eszed:be* (mondják, ha vki idők múlva panaszol vmi kisebb sérelmet).

tavas ~ (-t) fn. 'frühling'. **Km.** *Ta-vasz ra-vasz* (ne higgy a tavaszi napsütésnek, mert megadod az árárt).

tavaszbúza *tavazbuza* fn. 'olyan fajta búza, melyet tavasszal vetnek, de azért idején beérik'.

tavaszfélenn *tavaszfélenn* hsz. 'tavasszal'. (Mezőgecse.)

tavaszi ~ mn. **1.** 'frühlings-' **2.** 'tavaszi vetés'. **Km.** *Az õj-szil pör-ba, a ta-vaszit sár-ba* (t. i. vetik).

tavasszon, **tavasszal** *tavasszonn, tavasszál* hsz. 'im frühling'. **Sz.** *A tavasszonn, a tavasszál* (a mostani, az idei tavasszon). *Tavāi tavasszál* (a múlt év tavaszán).

távój l. távol.

távól *távōi* hsz. 'messze'. *Az ér-dőj tá-vōj vōjt* : **Sz.** *A tá-vōlba* (in der ferne). *Nekünk jóegéségünkvan mejet néked is kívánok az távolba* (levélrészlet).

távolaeska *távójacska* hsz. 'kissé messze'.

te ~ (*téged* v. *tégedet, néked* ; *tik* v. *ti*) szem. nm. 'du'. **Sz.** *Ha te· nē vōgnál, meg a ka·nál, sok·lé megmaradna* : (dicsekvő gyermek gúnyolása). *Ha te· nē vōgnál, meg a pe·nyész, ki· enné meg a kēnye:ret* (ugyanaz).

1. té ~ (-t, -je) fn. 'a t betű egyik neve'.

2. té l. tej.

3. té l. tétova.

teberna l. taberna.

téblából *téblából* (-*olok, -ős*) tn. i. **1.** 'céltalanul ideoda jár, tipeg-topog'. *Ű· mék to·vább is fen téblából* ; *nē·jekszik : le, pedig niñes· sem·mi láttattya a dōugá:nak*. **2.** 'lábatlankodik, láb alatt jár'. *E·riggy a kezem alóul, ne· tébláboj itt*.

técsi ~ mn. 'técsői, técei'. *Ha emegyek a técsi nagyvá-sára* (Nd.). (Kőszegremete.)

técsuka ~ (-át) fn. (gyermeknyelvi szó) 'tejecské'.

téfel, -es, l. tejföl, -ös.

tegez ~ (-ek, -él) ts. i. 'te-nek szólít'. *Hát· osz La·jos te·gezed vagy be·csül·löd?*

tegeződik *tegezőüdik* (-*ök, -öl*) tn. i. 'sich duzen'.

tégla ~ (-át, -ája) fn. 'ziegel'. **Sz.** *Téglát vét* (téglát készít).

téglagyár ~ fn. 'ziegelwerk'.

Téglaosztály *Téglaosztáj* hn. (Ricse).

1. téglaszín *téglaszén* fn. 'téglavető és égető hely, téglavető gödör'. **II.** hn. (Garbolc, Pusztadaróc).

2. téglaszín *téglaszín* mn. 'vörös, mint az égetett téglá'.

téglavető *téglavetői* fn. 'téglagödör, melyből a téglának való agyagot ássák'.

tegnap *tennap, tēnnap* (Berend, Apa, Szamoskóród) hsz. 'gestern'.

tegnapelőtt *tennapelőtt* hsz. 'vorgestern'.

tegnapi tennapi mn. 'gestrig'.

Tegzeláz ~ hn. (Fertősalmás).

tehén *tehen* (-et, -ek, -e) fn. 'kuh'. *Bőrnycas tehen, fejőüs tehen.* **Sz.** *Ugy ál ne:ki, mint a te-hennek a ga:lya* (rosszul illik, rosszul áll rajta). *Ki-kérné a te-hembüll a bór:nyul* (jól tud kérni, cigánykodni). *Meg-becsüllí : , mint a te-hen a jár:kát* (ir. = nem becsüli meg, nem igen kímélgeti; a tehén sem becsüli meg a farkát, mert ráül). *Mín-denki tuggya, ki tehene bór:nya* (kinek az ivadéka). **Km.** *A te-hen es-te hoz-, reg-gē hágy* (t. i. tejet). *Mín-den tehen a maga bórnyát nyajja :* (mindenki a maga gyermekének kedvez). **Nr.** Ha a tehénbe féreg esik, el kell menni egy földibodzához, le kell hajtani a földre, nehéz kővel le kell nyomtatni a végét a földhöz s ezt mondani : „*Na-, te főüdiboddza, én léged ad-dik jē nem eresztelek, míg az é- Vi-rák tehenembüll a jē-rek ki-nem hull.* — A zülleni készülő tehén fejését vasárnap kell elhagyni, hogy nappal elljék. — Mikor a tehén megellik, a *poklát* ellásák és sok vizet öntöznek reá, hogy a tehén sok tejet adjon. — A világrajövő borjút nem szabad hamvással fogni, mert rágni fogja a kötelet (Ricse). — Mikor a tehén megellik, a háztól nem szabad kiadni semmit, nehogy elvigyék a tehén tejét s a tej elvesszen. De ha már elkerülhetetlen, úgy szoktak védekezni a következmények ellen, hogy az ajtó sarkát vízzel leöntik. — A megellett tehén tejéből *gulásztát* forralnak s a gyermekeknek *gulásztát* (a tehén összetúrósodott, első tejét) adnak enni. Mikor a *gulásztát* megették, a gyermekeket szemközt öntik vízzel, hogy sok tejet adjon a tehén. E napon sok vizet kell inni s akkor lesz a tehén jó tejelő. A gyermekek ugrádoznak, hogy friss legyen a borjú. — A fecskéfészket nem szabad a falról leverni, mert 'vért' (véres tejet) ad a tehén. Ha a fecske a tehén hasa alatt elrepül, akkor is vért ad a tehén. — Mikor az *új* (most vásárolt) tehenet a gazda a vásárról hazahajtja s a kapun befelé tereli, a háziasszony a kapuban a tehenet zsajtárból vízzel szemközt önti, hogy jó tejelő legyen és ne fogja a betegség. — Ha a háztól idegen helyre tejet visznek, mindig hinteni kell a tejbe egy csipetnyi só, nehogy valaki a tehén tejét elvegye. Vö. még *tej* Nr.

tehénfos *tehēfos* fn. 'hig tehénszar'. **K.** *Tehēfos sipka* (lágy szövetből készült sapka).

tehénhimlő *tehēhimlőü* fn. 'kuhpocken'.

tehénkedik l. rátehenkedik.

tehéntej *tehenté* fn. 'kuhmilch'.

tehéntúró *tehenturóu* fn. 'topfen'.

teher *tehēr* (*tērhet*) fn. 'ingatlanra táblázott adósság'. (Ez alakban és jelentésben irodalmi jövevényszó.) L. *tereh*.

tehervonat *tehervonat* fn. 'lastzug'.

tehet ~ (-ek, -él) ts. i. 'machen können'. **Sz.** *Nem tehetek* *ru:la* (ich kann nichts dafür).

tehetetlen ~ (-ül) mn. 'unbeholfen'.

te is *tés* szem. nm. 'auch du'. *Na, tés hazajöt-tél? E-gyét: hát tés is:*

tej *té* (*tejet, teje*) fn. 'milch'. *Reggeli té, édes té, savanyóú, alutt, jörál té; tehen té, ju té, számár té* stb. **Sz.** *Tébe-váiba firiszi* (minden kényelmét megadja, dédelgeti, mindennel ellátja). *O-jā virágosok vóutak a szilva:ják, mint a té* (fehérek voltak a sok virágtól). *O-jan édes, mint a té* (kellemes édes). *O-jā fejjér, mint a té* (pl. bőr). *A fe-jibe ment a: té* (buta, tökfilkó). *Ugy- alszik, mint a té* (édesden, mélyen alszik). *Vam- mil aprítani a té:be* (van ott gazdagság). *Ráragatt a té* (így jelölnek meg egy gyermekbetegséget, mely abban nyilvánul, hogy a gyermek mellbimbója és annak környéke megdagad és megtelik. A néphit azt tartja, hogy a szoptatós asszonytól vagy dajkától kapja meg a gyermek). **Km.** *Meg-láccik, mék téből lesz tu:róú* (korán meglátszik, melyik gyermekből lesz derék ember). **Nr.** A gyermeket nem jó évekig szoptatni, mert a fejébe megyen a tej; számár lesz. — Ha idegen helyre tejet küldenek a háztól, mindig tenni kell a tejbe egy csipetnyi sót, nehogy a tehén tejét valaki elvegye. — A villám okozta tüzet a víz nem oltja. Az ilyen tüzet csak tejjel lehet eloltani. — A tejet a néphit szerint a kígyó nagyon szereti. Ha hozzáférhet, a tehénből is kiszopja. Tejjel jóllakva nem tanácsos a réten aludni, mert a kígyó bemászik az ember száján át a hasába. — Ha sárgasága (sápkórja) van valakinek, mosdjon meg paraszt (mázatlan) csuporban forralt tejjel, s ezt a tejet etesse meg (ha nő az illető) szuka kutyával vagy (ha férfi) kan kutyával. — Mikor a parlagerőzsa virágozik, megcsökken a tehénben a tej. — Mikor a tehén megellik, a háztól nem szabad kiadni semmit, nehogy a tej elvessen. — Nem szabad engedni, hogy a forralt tej kifusson, mert kihasad a tehén tölgye. — Aki Szentgyörgy-nap éjjelén meztelenül harmatot szed a zöld búzáról, a búza gazdájának a tehenétől elveszi a tejet. — Akinek elvették a tehene tejét fejjen megtüzesített lópatkóra s akkor visszajön a tej. L. kisborjús tej, tinós tej.

tejbekása *tébekása* fn. 'pulisztkaszerűvé főzött köleskása tejjel leöntve'.

tejeeske ~ (-ét, -éje) fn. 'tej' (gyermeknyelvi szó).

tejel *tejél* (-t) tn. i. 'milchen, milch geben' (pl. tehén).

tejelő *tejelőü* mn. 'tejet adó, fejső'. *Jóú tejelőü, roszt tejelőü lehen.*

tejes ~ mn. **1.** 'tejjel süttöt' (pl. málé-pogácsa). **2.** 'tejszerű' (pl. az éretlen, zsenegés mag belseje). *Tejes a málé, a*

buza, a dijóú, a mogyoróú stb. **3.** 'kocsonyás, kocsonyaszerű' (pl. a nagyon fiatal malachús).

tejesesupor *tejescsupör* fn. 'hosszúkás cserépesupor, melyben a tejet tartják'.

tejespogácsa ~ fn. 'tejjel kevert kukoricalisztból készült sütemény'.

tejestészta *tejestészta* fn. 'tej és benne főtt kockatészta'.

tejestokány ~ fn. 'puliszka tejjel leöntve'.

tejföl *téfel* (-t, -je) fn. 'milchrahm'. **Nr.** A tejfölt ütéstől véres szemre orvosságként kötik.

tejfölös tészta *léfeles tészta* fn. 'tejföllel gyurt tészta' (orvosság). **Nr.** A tejfölös tészta magában vagy sült hagymával, szappannal keverve kelésekre, sebekre használt érelőszer.

tejjeltokány *tévétokány* fn. 'tejespuliszka'. (Avasújváros.)

tejkő *téjkő* (-t, -ja) fn. 'tejeske' (gyermeknyelvi szó).

tejsűrje l. tejsűrje.

tejsűrje *lésűrje* fn. 'tejszín'. **Nr.** Ha a nap megégeti az ember bőrét, tejsűrjével kell bekenni. Csecsemőkön bőrvizketegségeket, kisebb felömléseket tejsűrjével gyógyítanak.

tejszín n., l. tejsűrje.

tejút *tejut* fn. 'milchstrasse'. **Nr.** A néphit szerint a magyarok a tejút irányában jöttek be Ázsiából. Más változat szerint a cigányok ott hullatták el a lopott polyvát.

teke ~ (-ét, -éje) fn. 'kemény fából faragott ökölnagyságú golyó'. L. tekézés.

tekebot ~ fn. 'nehéz, gömbölyű bot, melyet tekézés alkalmával az elgurított teke után dobnak, hogy vele a földön guruló tekét eltalálják'.

tekelökő *tekelökői* fn. 'tekegurító, aki tekézés alkalmával benn a második helyen áll s az ütő számára a tekét gurítja'.

tekelyuk *tekejuk* fn. 'tekézés alkalmával a teke számára a földre ásott gödröcske'.

tekemáj *tekemáj* fn. 'tekeütéstől származó kék folt (pl. a lábon).

tekenő *tekenői* (-t, -je) fn. 'trog'. L. dagasztó-, gyúró-, mosogató, szappanozó tekenő.

tekenősbéka *tekenőzsbéka* fn. 'schildkröte'.

teker *tekér* (-erek, -érsz) ts. i. **1.** 'csavar' (pl. vesszőből gúzszt) **2.** 'gombolyít' (tekerőről fonalat). *Csak nem azt a puját állítol tán oda tekér:ni!* **3.** 'beischlafen'. L. fel-, ki-, meg-, ráteker.

tekeres l. nyaktekeres.

tekeredik ~ (-ek, -él) tn. i. 'csavarodik'. **Sz.** *Nem tom, hova tekereg:gyek* (nem tudom mitévő legyek).

tekereg ~ (-érgek, -reksz; -rektem, -érgell; -regne; -regjen) tn. i. 'csavarog'. *Hun. tekerektél má:ma?*

tekeres ~ (-enn) mn. 'facsaros, összetekeredett'. *Te-keresenn áll az a szíj ráj:lad.*

Tekeresoldal *Tekeresóudál* hn. (Kőszegremete).

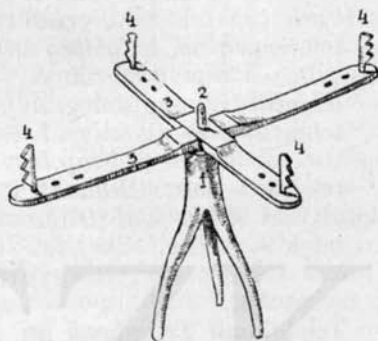
tekergés *tekérgés* (-t, -e) fn. 'csavargás, kószálás'.

tekerget *tekérgel* (-ek, -él; -elt; -ne; -gessen) ts. i. 'csavargat'.

tekergő *tekérgői* (-t) fn. 'csavargó'.

tekergőzik l. rátekergőzik.

tekerő *tekerői* (-t, -je) fn. 'merőleges tengelyen forgó szerkezet, melyre a le-gombolyítandó fonalat ki-feszítik'. Részai: *ajja* v. *lába* (1) három- v. négy lábú állványa; ebbe van vésvé a *csapja* (2) vagyis tengelye; a merőlegesen álló tengelyre húzva forog a közepén egy-másba rótt két *levele* (3); a levelek négy végébe furt lyukakban állanak a *cifrafák* (4). A cifrafák tartják szét a fonalat. L. bokatekerő.

Tekerő.

tekézés *tekézés* (-t, -e) fn. 'tekével való játszás'. (Vö.

teke.) **Nr.** A tekézés így folyik. Két gyerek bent van a teke-lyukak (= a teke számára vájt gödrök) mellett, a többi kinn van. A bent levők egyike: a tekelőkő gurítja a földön a tekét kifelé, a másik fiú: az ütő pedig arra törekszik, hogy a tekét az utána hajított tekebottal eltalálja és minél messzebb gurítsa. Ezzel védi a tekelyukat attól, hogy az ellenfél a tekét beletegye. A kinn levők elfogni igyekeznek a tekét, az ütő pedig eldobott botja után szalad. Ha valamelyik kint levőnek sikerült a guruló tekét elfogni, rohan vele befelé, hogy a lyukba tegye. Ámde az ütő is fut, hogy ő tegye a botot előbb a lyukba. Amelyik hamarabb ér a lyukhoz, az a nyertes. Az ütő akkor is kibukik, ha a tekebottal háromszor egy-másután nem találja el a tekét.

tekézik ~ (-ék, -él) tn. i. 'tekével játszik'. Vö. tekézés.

tekintetes ~, *tekéntetes* mn. 'löblich, wohlgeboren' (cím).

teknő l. tekenő.

Tekreszpatak ~ fn. patak és határnév. (Avasújváros.)

tél ~ (*telet, tele*) fn. 'winter'. **Sz.** *Tél derekán* (tél közepén). *Se· tél, se· nyár, se· bu, se· kár, csak a naty· sár!* (sebaj!) *Téleny-nyáronn, télbe-nyárba* (mindig, egész évben). **Km.** *Nem· eszi meg a fárkas [v. a várju] a telet* (a tél előbb-utóbb kiadja a mérgét, mondják az enyhének indult, de a végén

szigorúra forduló télre). *Aki nyá-ron nem- gyűl, té-len ke-vesel fűt*: (aki nem szerez, míg ideje van, télen fázik v. vénségére nyomorba jut). **Nr.** Ha a tyúk hátulról előre felé vetkezik, tél utóján, ha pedig előlről hátra felé vetkezik, tél elején lesz nagy hideg. — Szigorú, hideg, havas télre szép meleg nyár, enyhe télre rossz tavasz és hűvös nyár következik. Ha sok a hó, sok lesz a búza és széna.

telázi l. stelázi.

tele ~ hsz. 'voll'.

tele ~, *teli* hsz. 'voll'. *Nincs- egészen te:li. Sz. Ha- tele, ha-za vele* (ha tele van, rendben van). (Adorján.)

telesepeg ~, *telicsepeg* tn. i. 'csepegve megtelik'. *Te-le-csepegett a kap-csói bō-rāl.*

telegráf l. csepütelegráf.

telegyül *tele-v. teligyül* tn. i. '(gyülekezve) megtelik'. *E-gésszen te-legyült a temp:lom em-bērēl*:

telehúz *telehuz, telihuz* ts. i. 'kútból való húzással telimer, teletölt'. *A dél-be jóul- telihusztam a válut viz:zēl.*

telek ~ (*télket, télke*) fn. 'belsőség, a faluban levő udvar a hozzá tartozó kerttel együtt'. **II. Telek** hn. (Tatárfalva). L. Gyeptelek.

Telekdomb *Telegdomb* hn. (Halmi).

Telekhely *Telekhejj* hn. (Nagyhodos).

Telekkert *Telekkērt* hn. (Egri).

telekkönyv ~ fn. 'grundbuch'.

Telekszeg ~ kertnév. (Ökörítő.)

telet telēl (-*elek, -ēs*) ts. i. 'télien át tartani, élelmezni'. *Nincs- mivē telēni a tehe:net. Lovat telēl.*

teletődik *teletöüdik* (-*öm, -öl*) tn. i. 'telet, telet tölt'. *Té-lē Szak-mára mennek teletöüd:ni.* (Kisbábony.)

telemászik ~ tn. i. 'megtelik, tele lesz'. *Te-lemászott a ja:zok lég-gyēl: Te-lemásztam bāl-hával abb' a roszt ház:ba.*

telemegyen ~ tn. i. 'teli lesz, megtelik'. *Te-lemēnt a sze:mēm pō-rāl*:

telén telēn (-*t*) fn. hálnév. (Ricsé.)

telepes ~ (-*t, -ek*) fn. 'a magyaroktól kisajátított birtokra államilag telepített román'.

telerak ~, *telirak* ts. i. 'rakosgatva megtölt'. Vö. Rakd-teli.

télére téllere hsz. 'télre'. *Még ety fű-töüjt is venni kēn télle:re.*

telerepül *telerepüll* tn. i. '(odarepüléssel) megtelik'. *Te-lerepült a ke:zem lég-gyēl*:

telesteli ~ hsz. 'egészen teli'.

teleszed *teleszéd* ts. i. 'telegyűjt, szedegetve megtölt' (pl. tarisznyát gombával).

teletölt *teletöüjt* ts. i. 'teleönt, megtölt'.

telhetetlen *télhetetlen* mn. 'falánk, kielégíthetetlen'.

telhetetlenkedik *télhetetlenkedik* (-ek v. -em, -él) tn. i. 'falánkul eszik, sokat eszik'.

teli l. tele.

téli ~ mn. 'winterlich'.

téli ablak ~ fn. 'külső ablak, melyet csak téltre tesznek föl'.

téli alma *téli alma* fn. 'télire elrakható, álló alma'.

telidesteli ~, *teledesteli* hsz. 'egészen teli'.

telik ~ (*tőült, télne, tejjén*) tn. i. **1.** 'jut'. *Ne-künj nem-telik szép ruhák:ra. A posz-tóyból má nem-tőült nadrág:ra.*
2. 'múlik'. *Mig o-daer az ember, ab-ba is időij telik: Jól-tőült az i:dőij.*
3. 'halasztódik'. *Más-napra tőült a do:log. Sz. Ugy-ütötte :, ahocs csak túl-le tőült: (ahogy csak birta). Tél-ne ütül:le több- is : (volna tehetsége többre is). Kedve telig benne (kedvét leli benne). Nem-tom miféle gyönyörűsége telik az ijeneg:be (miféle gyönyörűsége van). Ha már ennyibe tőült (ha már így van a dolog). Ha-mán ennyibe tőült, hát e-gyűk meg :mán az e-gésszel : **Km.** *Te-lik az i:dőij, mu-lik az esz-ten:dőij* (eljár az idő). L. be-, bele-, el-, ki-, meg-, letelik.*

telik-múlik *telik-mulik* tn. i. 'muldogál, lassanként eltelik'. *Tőült-mült az időij.*

téli körte *téli körté* fn. 'télire elrakható, álló körte'.

teljes tejjes mn. 'telt virágú, nem fattyú'. *Tejjesz szekfű.*

teljesít tejjesít (-ek, -él; -eltem; -enék; -csek) ts. i. megvalósít, betölt, megtesz, végrehajt' (óhajtást, kérést, parancsot). L. be-, odateljesít.

telt tőült mn. 'gömbölyű, kövér'. *Mi-jé szép tőült őrcája van !*

tél-túl tél-tull hsz. 'itt-ott, innen-onnan, a nagyjából'. *Tél-tull ős-szecekábáltam : Hán-tak rá tél-tull e kisz szál:mát.*

télvíz idején télviz idejénn hsz. 'télen, téli időben'.

teméntelen l. töméntelen.

temet ~ (-ek, -él; -tem; -nék; *temessek*) ts. i. 'begra-ben, beerdigen'. L. be-, eltemet.

temetés temetés (-t, -e) fn. 'begräbnis'. **Sz.** *É-menne a dolok temetési:re* (nem szeret dolgozni). *É-nekel a még a fija temetési:sinn* (túléli a fiát). *A ma-gam temetési:rüll isz szeretnék émarad:ni, nem hogy a máséra vágy:nék* (mondja tr., aki nem szeret temetésekre járni). **Nr.** A temetést nem szabad az ablakon keresztül nézni, mert, aki nézi, az is meghal.

temető temetőj (-t, -je) fn. 'friedhof'.

Temetőalja *Temetőajja* hn. (Fertősalmás, Nagyecséd).

Temetőmező *Temetőmezőj* hn. (Dabolc).

temetőőr temetőőjr fn. 'temetőfelügyelő, temetőcsész'.

Temetősor *Temetőjsör* hn. (Garbolc).

templom ~ (-ot, -a v. -ja) fn. **1.** 'kirche'. **2.** 'templomnyi,

templomban elférő' (tr.). *Ety templom zsidóy. Sz. Ab-ba a templomba vóút; ahun ü-veggē harangoznak*: (a koresmában volt, részeg). **Nr.** A templomból nem kell idegen helyre, hanem egyenesen haza kell menni, hogy haza vigyük az Isten áldását. — Csak az a házasság boldog, amelyet a templomban kötnek.

templomos ~ mn. 'templomba járó, istenfélő'.

templomszentelés *templomszentelés* fn. 'kirchweihe'.

Templomutea *Templomuca* községrész. (Ökörítő.)

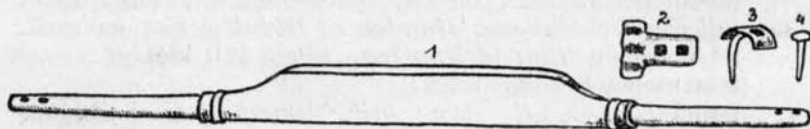
tempó *tempóy* (-t, -ja) fn. **1.** 'kedv, szeszély'. *Jön neki ojan tempóy:ja, hogy meg-iramodik, osz mek-se áll- a Tu:rig.* **2.** 'csíny, tréfa'. *Mek-tette vele aszt a tem:póút, hogy le-vákta a lo-vának a fār-kát. Hát hal-lom; hoty szép ety tempóút tettek a cséplés:nél* (rosszalólag). *Mi-jem bo-lon tempóujai vannak ennek a fjunak!* **Sz.** *Mek-tette a tem:póút!* (no, szép dolgot cselekedett)

tempós *tempóus* (-onn) mn. **1.** 'dolgát lassan, akkurátosan végző'. **2.** 'tréfás, csínykedvelő'.

tempózik *tempóuzik* (-ók, v. -om, -öl) tn. i. **1.** 'tréfát üz, tréfálkozik, komédiázik'. *Ne tempóuz ve:lem, mer, Is-ten az a:tyám, uty-pofjō váglak; hogy meg-emlegeted: Ot tempóuztak a ji:juk é-félig is: tán.* **2.** 'lassan, akkurátosan és kényelmesen végzi dolgát'. *Ne tempóuz most ojan nagyonn avval a kötel:lél, hanem szeg-gyed össze je:le ety-kettőüre: Nem-ké most avval oja sokat tempóuz:ni, mē jön- a csőr:da, men-ni ké ha-za jele:*

ténfereg *téfereg* (-ērgék, -reksz; -rektem, -ērgelt; -regne; -regjen) tn. i. 'lódörög, céltalanul ödöng'.

tengelyce *tenglic, stiglinc* (-el, -ek, -e) fn. 'stieglitz'.

Tengely.

tengely *tengēi* (-t, -ejek, -eje) fn. 'achse'. Részei: **1.** ástok (ebbe van ágyazva a tengely); **2.** marokvas; **3.** buri-tóuszeg; **4.** *tengēivékszeg*. Vö. szeker. **Sz.** *Ős-szeakasztották a ten:gēit* (összevesztek).

tengelyvégszeg *tengēivékszeg* fn. 'a szekértengely két végébe járó szeg, mely a marokvasat a tengelyhez erősíti s a lőcskávát nem engedi a tengelyről lecsúszni'.

tenger *tengēr* (-t, -erek) fn. 'meer'. **K.** *Men-nyi ten-ger idejig oda vóútál! Mi-ten-gēr nép vóút ott!* (sok). **Sz.** *O-jam mēi; mint a je-neketlen tengēr:*

tengeri tengeri (-t, -je) fn. 'kukorica'. (Nagyár, Tiszahát, a Szamosháton azonban *málé*.)

tengeri gugg tengeri gugg fn. a köv. mondókában: *Mit-jáccolok, já-nyok? Csi-cseréked, bugy-borékol, á-dámbuckot, vad-barackot, tengeri guggot.*

tengerikas tengerikas fn. 'négy cölöpön álló, vesszőfalú, hosszúkás építmény, melyben télen át a tengerit tartják'. (Mezőgecse.) (A Szamosháton *góré*.)

tenget tenget (-ek, -él) ts. i. 'egyik napról a másikra fentart'. *Tengeti magát.*

tengleng tengleng tn. i. 'tengődik'. Sz. *Teng-leng, mint a Tóul-di lova a sze-metenn* (Adorján) (alig-alig tengődik).

tenglic l. tengelice.

tenkre l. tönkre.

tennap l. tegnap.

ténsasszony tésasszony, tésasszony fn. 'kereskedőnek, bérlőnek címzése'. (Az ifiasszonynál több, a tekintetes asszonynál kevesebb.) **K.** = úriasszony. *Naty- tésasszō lett a jányá:bull.*

ténsúr tésúr, tésúr fn. falusi címzés kisebb urak, kereskedők, bérlők számára. (Kevesebb mint a *tekintetes úr*.)

tenta l. tinta.

tente ~ tn. i. 'feküdj' (gyermeknyelvi szó). *Ten-te, bu-ba, ten-te!*

tentél tentéll (-ek, *tentélsz*) tn. i. 'fekszik' (gyermeknyelvi szó). L. letentél.

tentikél tentikéll (-éllek, -élsz) tn. i. 'fekszik' (gyermeknyelvi szó). L. letentikél.

tenyér tēnyēr, tenyēr (*tenyért, tēnyerem v. tenyerem, -ered, -ere*) fn. 'flache hand'. Sz. *O-jaŋ kétszinü: mint a te-nyerem* (mondják a kétszinü emberről). *Csak, hogy a te-nyeribe nē vette*: (ügy kényesztette, dédelgette).

tép lép (-ek, -él, v. -sz) ts. i. 'reissen, zupfen'. L. el-, le-, meg-, széjjeltép.

tépász lépász, lépász (-ok, -öl) ts. i. 'tépdes, cibál, szaggat'. L. megtépász.

tepedelem ~ (-élmet, -élme) fn. 'nyugodalom'. *Uty-jájt a jo:gam, hogy e-gész éc-caka nē vóut túlle tepedél:mem. Má nē vóut az ésektül tepedél:me. O-jā rossz ez a pu:ja, hogy nīŋ-csen túl:le te-pedelem: Te-pedélme siŋcs az embérnek a sog dolok:tull.*

tepertő tepértőü (-t, -je) fn. **1.** 'griebe'. **2.** 'szelet' (szalonna). *At-tam a kis fijunak ety te-pertőü sza-lonnát meg ety ja-lat ké-nyeret. Sz. Él-loptád a pap tepértőü:jét* (mondják, ha vkinek sömör v. ótvar üt ki a száján v. az állán).

tépés lépés (-t, -e) fn. 'scharpie'.

tépődik l. el-, letépődik.

tepreńkedik l. tőpreńkedik.

teprent l. tőprent.

tepsi ~ (-t, -je) fn. **1.** 'alacsonyfalú, hosszúkás négyszögű tálcaféle vaslemezből' (tésztát, pogácsát, ludat stb. sütnék rajta). **2.** 'tepsire való'. *Három lepsi pogácsa.*

ter *tēr* hsz. 'cémerezésnél a harmadik lapdaütés' (lat. *ter.*)

1. tér ~ mn. 'téres, tágas'. *Es-te fele ety szép tér. hejjem meg-állapottunk ros-tokólni.*

2. tér ~ (-ek, -sz) tn. i. **1.** 'tér'. *Nem- tért vóun ety teke-nőü:be, amí sütemény ot- vóút.* **2.** 'összefér, békén megfér'. *Ré-gē rit-ka ház vóút, ahun két-három asszon nem let vóü:na; ma- nem- térnek : 3.* 'kehren'. *Az ér-dőü fele térték az ut:rull.* **K.** *Nem- térsz atull az ollóü-tull? (nem hagysz neki békét?) Nem- térnek egymás:tull (folyton civódnak, nem férnek össze).* L. bele-, el-, ki-, megtér.

Terea *Tērcā* fn. 'a Teréz név becéző változata'.

tereel *tērcēl* (-elek, -ész) tn. i. 'hegedűben vagy ének-lésben a tercet játssza, ill. éneklí'.

terees *tērces* (-t, -se) fn. 'a banda azon tagja, ki a ter-cet játssza'.

Teresi *Tērcsi* fn. **1.** 'a Teréz név becéző változata'. **2.** lónév.

térd *térgy* (-et, -em, -ed, -e, -it) fn. 'knie'.

térdepel *térgyepēl* (-elek, -ész) tn. i. 'knieen'. L. letérdepel.

térdigérő *térgyigērőü* mn. 'alulról fölfelé vagy felülről (a fejtől, nyaktól, deréktól) lefelé a térdig le- vagy fölére fölnyúló'. *Térgyigērőü viz, hóü, sár. Térgyigērőü gatya, szoknya, guba, hāü* stb.

térd kalácsa *térty kalácsa* (*térgyem, térgyed, térgye kalácsa*) fn. 'knieischeibe'. *Üjj a térgyem kalácsára* (Nd.).

Terebes ~ fn. falunév. **Sz.** *Māü mektudot tēs is; hány az Isten Terebe:senn* (majd megemlegeted a magyarok Istenét).

tereget ~, *teriget* (-ek, -ēl; -tem; -nék; -gessek) ts. i.

1. 'teritget' (száritás végett). *A hász-jára teregeltem a ru:hát, mē fél-tem, hogy e-sőü lessz : 2.* 'szór, széthint'. *Az É-gērhaton ga-nēt teregeltem : L. kiteraget.*

tereh *tere* (terél v. *tērheł, terék, tērhe, tērbe* v. *tehērbe*) fn.

1. 'last'. *Naty-terét raktatok a szekē:re. 2.* 'rakomány (szekeren), szállítmány (szekeren, háton). *Aki te-révēl jön, az nem szo-kol kitérni az u:tonn. Jóü- tere buzát vitt az a vásá:ra. Meny-gyek az ér-dőüre, ho-zok ety te-re fāt. Egy nē-hán tere gaszt-váktam : a te-hennek : Sz. Te- főüt- tērhe ! (te lusta, dologtalan !)* *O-jā rest ; mīnt a főüt- tērhe : (igen lusta). Tērbe* (v. *tehērbe*) *esēt* (áldott állapotban van). *Vő. teher.*

terem ~ (*tērmek, tērmessz ; tērmēt ; teremne ; teremjen*)

tn. i. **1.** 'wachsen, entstehen'. *Az i-dén nem tērmelt a Bömbölőünn ojam bükköm, min ta:váj.* — ts. i. **2.** 'hervorbringen, tragen'. *Há jö-vőüre se terem ez az almafa, én nem tartom to:vább. Fekete föld tērmi a jóy buzát (Nd.).* — tn. i. **3.** 'hirtelen megjelenik'. *Ahun ez a ku-tya ér-gem meg-lát, ez ec-ceribe ot terem : Ec-cēr csak ko-csi terem ott a kapu:ba.* **Sz.** *Katonának tērmelt* (k.-nak alkalmas). L. megterem.

teremt ~ (-elt ; -ene ; -csen) ts. i. 'schaffen'. **Sz.** *A-ki teremtetl ēre a világra !* (káromkodás.) *Nincs ot sem-mi a teremtet vilá:gonn* (egyáltalában semmi). *Nem láttam én : ot senkil a teremtet ég a:lalt* (egyáltalában senkit). *Ter-remtetel faszekere !* (tréfás káromkodás).

teremtés *teremtés* fn. 'schöpfung'. **Sz.** *A teremtesit a köikinek !* (káromkodás.)

teremtő *teremtő* (-t, -je) fn. 'schöpfer' (patetikus beszéd-ben). *Csa-pássa : ű a te-remtőinek : ! Az én-teremtőim ál-gya meg ! Tug-gya a te-remtő : ! Csak az én-teremtő Is-tenem a-lázná meg, ű:köt !*

teremtőzik *teremtőzik* (-ött) tn. i. 'terem'. *Dő-gölne meg, ahun csak ely-teremtőzött ēre a vi-lágra !* (átok).

Terézia ~ fn. női személynév. 'Theresia'. L. Tercsi, Terca, Terka, Trézi.

térföld *térföld* fn. 'terület'. *Jóy-térfölded bejártunk:*

terhel *térhél* (-elek, -ész) ts. i. 'belasten, beschweren'.

Ne térhejétek tovább aszt a roszt szeke:ret. L. megterhel.

térhely *térhejj* fn. 'síkság, sík tér'. *Szép-tér-hejjē van a ja:lu.*

terhes *térhes* mn. **1.** 'belastet, schwer'. *Térhesz szekēr. Térhes jelleg.* **2.** 'schwanger'. *Térhes asszony.* Vö. állapotos, vastag.

teriget l. tereget.

téringet *téringet* (-ek, -él ; -elt ; -ne ; -gessen) ts. i. **1.** 'térítget, terelget' (nyáját, jószágot). **2.** 'agyabugyál, ver'. *Ot-téringette a fíját egy vessző:vél.* **Sz.** *Az öt-körmendi bőjtár a nya-kadi pusztán csakoty té-ringette a nyá:jat* (öt körmével ugyancsak vakarta a tetves nyakát). L. megtéringet.

terít *terít* (-ek, -él ; -elt ; -ene ; -ccsen) ts. i. **1.** 'ausbreiten'. *A re-keszre ne-terítsd a ru:hát, mē le-huzza a li:ba.* **2.** 'decken'. *Te-riccetek ēre az asztāra valami teri:tőüt, ne-lássák mijeň ko:pott.* **3.** 'asztalt készít, asztalt étkezéshez fölszerel'. *Te-riteni kéne: má, mer itt a : dél.* **4.** 'szétszór, széthint'. *Zsi-ga o-davan : ga-nét teríteni : Terítve van a sōfa ajja som:māl.* L. be-, ki-, el-, le-, megterít.

térit *terít* (-ek, -él ; -elt ; -ene ; -ccsen) ts. i. 'terel' (vmely irányba). *Té-rítsd a ju:hot !* L. megtérit.

terítő *terítő* (-t, -je) fn. **1.** 'tischtuch'. **2.** 'ravatal'. L. asztal-, ágyterítő.

terítve *terítve* hsz. 'sűrűn lehullva, sűrűn elszórva'. *Gyērték, mos szeggyetek kőr-tét, mos te-ritve van a fa a:latt. Mīn-de-nūt te-ritve van itt a sog bu:za.*

terjeget *tērjeget* (-ek, -él) ts. i. **1.** 'tereget, szétbont'. *Ne- tērjegezs mán itt előüttem aszt a lepe:dőüt. — tn. i. 2.* 'gesztikulál'. *Hogy beszélt: asz, ha maga asz hallotta vó:na! Osz még uty tēr-jegetett is hozzá a ke-zívél, mīnt a pa-pok.*

Terka *Tērka* fn. a Teréz nőnév becéző változata.

termel *tērmēl* (-elek, -ész) ts. i. 'termeszt'. *Tēr-mēlt ety kīzs bu:zát, osz ki-veszi a lanq:ját.*

termés *tērmēs* (-t, -e) fn. 'ertrag'. **Nr.** Ha a gazda jó bőven méri ki az eladott búzát, jó termése lesz a jövő évben.

terméskő *tērmēskū* fn. 'bruchstein'.

természet *tērmēszet* (-et, -e) fn. **1.** 'natur, naturell'. *Aki-nek e-róūis tērmēszele van, nem- árt an:nak két- lītērēl se: meg. 2.* 'tulajdonság'. *Csak az a ku:lya, rosz, ve-szekedőūis tērmēszet ne vóūm ben:ne! A nóū-tázás nem- tērmēszelem. Sz. Émēt a tērmēszele (elsült a farka).*

termetéz l. permetez.

terpentin *tērpentīn* (-t, -nye) fn. 'terpentin'. L. vastagt.

terpeszkedik l. el-, széjjelterpeszkedik.

terül *terūll* (*terūlt*) tn. i. 'teritődik'. *Te-rūjj asz-tālkám!* (meséből.)

térül l. megtérül.

terület *terūllet* (-et, -e) fn. 'fläche'.

térül-fordul *tērūl-fōrdull* tn. i. 'egyekettőt fordul'. *E- csak té-rūl-fōrdull:; osz mīny-gyá-mīnygyá a fa telejinn ál: meg. Té-rūll-fōrdūll:; osz me-gēnt levágott egy jóū darap kēnye:rel.*

tés l. te is.

tésasszony, tésúr l. ténsasszony, ténsúr.

tés is ~ szem. névm. 'auch du'. *Tés- is hallottad:*

tessék *tessék* tn. i. 'bitte! belieben Sie!'

tessékel l. betessékel.

tessék-lássék *tessék-lássék* hsz. 'a látszat kedvéért'. *A há-zat is uty seperte: ki, hocs csak tes-sék-lássék: Huz- rá is-tenesen:; ne- csak uty tessék-lássék:*

test ~ (-et, -e) fn. 'körper'. **K.** *Fekügy mellém, gyenge test* (= gyenge testű leány) (Nd.). **Sz.** *Nem- kēl se- testemnek, se- lēlkmnek* (útáalom). *Testhez állóū, teshez állóū* (testhez símuló, lapuló, feszülő pl. ruha). *Sze-gēn testem! Mi-kor eget-nek mek Pes:lenn!* (tréfás felsóhajtás.) *A fe-ne e-gye meg a tes-tit!* (átok.)

testál *testáll* (-ok, testász) ts. i. **1.** 'örökül hagy'. *Két-ōkrōl testáll rám szegēny ēdesa:pám.* tn. i. **2.** 'végrendelkezik'. **Sz.** *Rám- testájja a vilá:got* (nem hagy rám semmit). L. meg-, rátestál.

testamentom *testamentom* (-ol, -ja) fn. 'végrendelet.

testel l. megtestel.

testes ~ mn. 'vaskos, nagytestű'.

testhez álló l. test Sz.

testiruha ~ fn. 'fölvenni való ruha'. *Még eddik csak vóút, ahogy: vóúd, de mos-má tes-tiruhája sincs:*

téstova ~ hsz. 'ide és oda'. *Mire tés-tova nész-tün, mán es-te lett:*

testszín *testszín* mn. 'fleischfarbig'.

testu ~ mn. 'tegező'. *Testu barátlya.*

testvér *tesvér* (-l, -ek, -je) fn. **1.** 'bruder, schwester'.

2. 'pajtásom!' (bizalmas megszólítás.) *Sze-rusz tes-vér, az Istē jáját! Hogy vagy ijenkőr? — Va-gyogatok csende:sen, tes:vér. — Foj-a muη-ka, tes-vér, jōi? Hü! tes-vér, ez az én-csikóúm: Sz. Tes-vérek köszt is megēr an:nyit (igazán nem drága anyyiért). Km. A tes-vér is ojam:, mint a hi-degvizes ruha: (gyöngöe segítség). (Adorján.) L. egytestvér.*

tésürje l. tejsürje.

tesz l. teszen.

teszeget ~ (-ek, -él) ts. i. 'olykor-olykor tesz'. *Te-sze-gettünk: a ta-karégba is eccēr-más:ször.*

teszen ~, *tesz* (*teszek, teszél; tettem; tennék; tegyek, tegyél v. légy*) ts. i. **1.** 'tun, machen'. *Uty-teszē tés-is:, mint az O-gárdi dóugossaji: Nēm-tudok vele mit ten:ni. Még a moz-gást se uty-teszed, mind becsülletes em:bēr, csak mint valami sin-tēr! a) Be-szēpen teszél! (mondták egy kényeskedve nyafogó gyermeknek.) Mi-teszen itt ojan csudállato-sonn? (mitől származik ez a csodálatos hang?) b) [vmivél]. Kóu-dussá tette e-gész ē-letire: A vīzel izz bōrá tette (Nd.). Tett-az ojā vāilēga:tást, hogy māj-csihessé tette az em:bērt.*

2. 'helyez vhová, vmibe stb.'. *Én-eszt a ka-lapot nēm-teszem a fejem:be. Tet-tem ém má sóút a levezs:be. a) 'ennivalót vet, ad' (állatnak). Ten-ni kém mán az ökör:nek, mē négy-óra: Me-gyek, te-szek a lú:nak. Te-gyél a malacnak az árpá:bull.*

3. 'jelent'. *Mit-teszen az a szóu magyarull? 4. 'ér'. Ti ket-ten tesztek eg-gyet. Sz. Kovász teszen v. tesz (kovászt készít, kovászt kavár). Te-szen dóu:got (a) 'pöröl, larmázik, csetepatét csap, veszekedik'; b) 'felfordulást csinál, féktelenül viselkedik'; c) 'szokatlan, rendkívüli dolgot művel'. a) Mi-jen dóu:got: tett, hogy oda öntöttem a vi:zel. Ted-dóu:got a zsidóu:aszony, amijjēr a pūikáját levēr:tem. b) Tet-tek azok a puják ojan dóu:got, hogy māj-fēfordēlották a há:zat. Nēm-hāl-gac, te pu-ja? Na, nē-te, mījen dóu:got teszen! c) Tett-az a doktor évéllem ojan dóu:got, hogy ja-jái! Hun-a nyelvemet nyútoltatta, hū-szuszoktalott. Tet-tek azok a kutják avval a tyukbēllet ojan dóu:got, hocs csak nēz-ni kellett: — F o k o z ó értelmű körülírások: Ugyan tesz-neg bāmész-*

kodást azonn az Anglicné cafrangja:inn! (erősen nézegetik, bámulják.) *Tik ugyan tesz-tek vakaróy:zást!* (nagyon vakaróztok.) *Tet-tek azok ojā lár-mát!* *Csa-lári ugyan te-szen kaszál:lást azonn a kis sār:junn* (nagyban kaszálja, pedig nem érdemli a fáradságot). *Tet-tek azok ojam ma-rakodást!* *Tett- ojan e-vest!* *Te-szen készēr:gést ez a csír:ke!* (nagyon el van kényszeredve.) *Tesz-nek azok ojam be-szēdet, hocs csak hāl-gatni kell: Mi-jē rempelés tett az: ott, é-lőy Is-ten!* *Mi-jē lár-mát tett a zsidóy em:bēr!* *Tett- az ojā la-pogatást, si-mogatást a jánya se:jinn!* *Ez- ugyan te-szen csóykolást azonn a fi:junn!* *Tik- ugyan tesz-tek hālálko:dást!* — *El-es-tél kis fijam?* *Nem- tesz: a sem-mit:* (nem baj! föl se vedd!) — *Békjőyba teszi a lovat* (megbékózza). *Retecre, lakatra teszi az ājtóyt* (bereteszeli, belakatozza). *Panazba teszi* (elpanaszolja). *Írásba teszi* (írásba foglalja). *Ne- ted magad a pujá:hoz* (ne ereszkedj le a gyermekek közé, ne viselkedj gyermekesen). — *Em- má te-szi!* (ez már beszéd!) — *Na-gyon csuffá tette a csikóyt a jár:kas* (megtépte, megrútitotta). *Hár-móytokat is csuffá teszen: a ma-gába:* (csúfosan legyőz, földhöz ver). — *Teszi magát* (tettet, színlel). *Nem- sár: a csak te-szi ma:gát.* *Hóyt-nak teszi magát.* — *Bolondá teszi* (félrevezeti, beugratja). **Km.** *Ahova nem- tettél, ot ne- keress* (a más holmija közt ne kotorássz). L. be-, bele-, el-, fel-, ki-, meg-, oda-, össze-, rá-, visszateszen.

teszetosza ~ mn. 'ügyetlen, nehézkes mozgású'. *Ki-nem ál-halom az ijen tesze-losza embere:ket.*

teszi-veszi ~ (-t, -je) fn. 'két, keresztben álló görbe pálcától kifeszített négyszögű háló, melyet hosszú rúd végére kötnek s a parton állva halásznak vele'.

tészta *tészta* (-át, -ája) fn. **1.** 'teig' (nyersen). *Tésztađ gyūr, dagaszt, nyút.* *Ety szál tészta.* **2.** 'mehlspeise'. *Turóys tészta.* *Reszelt, csipegetelt, kocka, csiga tészta.* L. pergelt, tejes tészta.

tésztagaz *tésztagaz* fn. 'Brunella vulgaris L.'. **Nr.** A tésztagazt sebekre szokták kötni.

tésztaleves *tésztaleves* fn. 'olyan húsleves, melyben apróra metélt tészta (nem pedig pl. rizskása) főtt'.

tésztaaszűrő *tésztaaszűrőy* fn. 'lábásforma kétfülű eszerp-szűrő főtt tészta megszűrésére'.

tét l. jótét.

tetá-tetá ~ 'mindegy'. *Mé-ket választod? Te-tá-te-tá.* Vö. oláh *totaláta* 'mindegy'.

tetejes ~ (-enn) mn. 'tetésen rakott, tetézett, dombos'. *Mi-jen naty te-tejesz szekēr szēnád rak:tak.* *Mek-tőytölte a vē:kát te-tejesenn.*

tetejével *tetejēvél* hsz. 'csordultig, tetésen'. *Te-tejēvél tőytölte a vē:kát.* **Sz.** *Te-tejēvél, hāi-rá happ!* (mondják, ha vki csordultig tölti pl. a poharat.)

tetejéz ~ (-ek, -él) ts. i. 'bugáz, virágától letisztít' (dohányt). L. **megtetejéz**.

tetejéz ~ (-ek, -él) ts. i. 'tetéz'. Ne: *letejézzem az anyám sirját avval*: is.

tetejezés *tetejezés* (-l, -e) fn. 'a dohány virágának lecsipkedése'.

tétemény l. jótétemény.

tetemtoldó *telemtoldó* fn. 'Cistus helianthemum L.'.

Nr. Sebktözésre használt gyógyító fű.

tetés ~ (-enn) **1.** 'tetézett, domborúan rakott'. *Mek-tőtöltte a vé:kát jóg te-tésenn.* **2.** 'nagyon teli töltött'. *A dot neki ety naty te-tés tál-lál* (ciberét).

tetétül l. tetőtől.

tetéz ~ (-ek, -él) ts. i. 'tetővel ellát' (pl. asztagot). L. *betetéz*.

tétola té ~ isz. nyúlriasztó szó. **Sz.** *Té-tola seg-gibe, pa-rázs a juká:ba!* (ezzel a mondással ijesztik a nyulat.)

tétova ~ hsz. 'ide és oda'. *Mire az em-bér té-tova tekint, már es-te van*: *Mire té-tova nézek, mán ety síncs mellet:tem.* *Nem tuttā ve:le se té, se tova men:ni.*

tető *tető* (-l, *teleje*) fn. 'csúcs, orom, felső rész'. *A ház, a bogja teteje. Fel-ültünk a sze-kér telejire naty hegyes:senn.*

II. Tető hn. (Vámosoroszi).

Tetőkút *Tetőükul* fn. kútnév. (Vámosoroszi.)

tetőtől talpig *tetétül talpig* hsz. 'fejétől talpig'.

tetszik *teccik* (-ett, -ene, *tessék*) tn. i. **1.** 'láthatóvá lesz, előtünik'. *Tec-cik mán a háj:nāl, kej-jetek jēl!* **2.** 'rémlik'. *Uty teccik, Pa-lil lállam az aítóuj kimen:ni. Uty teccik :, vis-szaattam én neked a kóy:csol.* **3.** 'gefallen'. *Tec-cik a malac-nak a jiri:dőü. Tec-celt a vi:lág, de én is a vilá:g:nak.* **4.** [udvariassági kifejezés] 'szíveskedik'. *Nem teccig bejön-ni? Tes-ség be-jönni: Mek-teccik jáz-ni: Mi-kör teccik Szakmára menni? Be-tegnek teccik len-ni? Csak asz a ki-csit tessék nekem ad:ni, akil o-da teccel len:ni. Ha ha-za teccik menni, tes-sék kiküdeni La:jost. Be-fösvény embernek teccik lenni! Ó, be-teccenē má spóugronkölni! Km. Ki-nek hoty teccik, uty fekszik:* (kiki a saját tetszése szerint cselekszik). L. *fel-, ki-, meg-tetszik.*

tettet ~ (-ek, -él; -tem, -elt; -ne; *tetlessen*) ts. i. 'színel'. *Belegnek tettele magát.*

tethely *tehejj* (leginkább helyhatározó alakban) fn. 'színhely'. *Mek-hógtl: a még ott a tet-hejjenn:* (= a helyszínen). *O-da viltem ne:ki a tet-hējre:*

tetü *tetü* (-l, -je, *tevek*) fn. 'laus'. **Sz.** *Még mán a te-tü is köhög:!* *Nem szeretem, ha a tetü kö:hög!* (mondják gúnyosan a hetvenkedő, a valónál többnek látszani akaró vagy módján felül cifrázkodó személyre). *Ugy jár: v. o-jā*

lassam mászik : , *mint a te-tü* (lassú járású). *A te-tü egye meg a nya:kad!* (átok). **Km.** *Mind-ety* : , *ha te-tüt öl is az em:bër, csag do-logba legyen* : (tréfás buzdítás a munkára). **Nr.** A sok tökmagfogyasztástól megterem az ember fejében a tetü. A népi megfigyelés szerint a tetü az ökörhöz, a bolha a lóhoz hasonlít. Isten azért teremtette a tetüt, legyet stb., hogy az embert tisztaságra, rendre intse. A nép szerint a zsidó azt tartja, jobb két tetü, mint egy bolha, mert a bolha örökké fészkelődik. A gyermeket azzal ijeszti és inti tisztálkodásra az édesanya, hogy megterem a fejében a tetü és behúzza a kútba. L. lapos-, tyúk-, vaktetü.

tetükollégium *tetükolédijom* fn. 'rongyos, tetves szűr' tr. (Mezőgeese.)

tetüzsír *telüzsír* fn. 'laussalbe'.

tetves ~ mn. 'tetüvel telt, tetütől meglepett' (rvha, ember).

tetves ember éneke *tetves ember éneke* fn. 'a III. zsoltár tréfás elnevezése'. (Így kezdődik : , Óh, mely sokan vannak, akik háborgatnak Engemet én Istenem!')

téved l. el-, megtéved.

téveltokány l. tejjeltokány.

téveszt l. eltéveszt.

tévesztés *tévesztés* (-t, -e) fn. 'hibázás, tévedés'.

tévő *tévőü* mn. 'tuend, machend'. *Nem tulta, hogy mi tévőü le:gyen.*

tévődik *tévődüdik* (-ött) tn. i. 'wird gelegt'. *Ho-va tévődüdik ez a sóu?*

Tézsza.

tézsza ~ (-át, -ája) fn. 'négyes v. hatos fogatoknál használt toldalék szekérrúd; vagy : az eketaligához csatolt rúd'.

ti ~, *tik* (tárgy : *tiktek*, részesh. : *néktek*) szem. névm. 'ihr'. **Sz.** *Csiz-madija, di-kics! Gyër-tek előü tik is* (játékos szólás = gyertek elő ti is).

Tibehát ~ hn. (Zajta).

Tibota ~ hn. (Csenger).

tied *tijéd* (-et) birt. névm. 'dein'. **Km.** *A-mi tijét tedd-ël, a má-sét ne-vedd-ël* (a magadéra vigyázz, a máséhoz ne nyulj).

tietek *tijétek* (-et) birt. névm. 'euer'.

tífusz *tífusz* (-t, -sza) fn. 'typhus'.

tihozzátok ~ hsz. 'zu euch'.

tik l. ti.

tikácsol *tikácsöl* (-*olok*, -*ősz*) tn. i. 'fuldokolva köhög, *tik* hangot ad'. (Pl. mikor a légzőcsövéből kiköhögni igyekszik az odakerült ételfélét.)

tikog ~ (-*ok*, -*ksz*) tn. i. 'fuldoklási rohamában köhög'.

tikteket l. ti.

tíl l. tüll.

tíla l. kila.

tillőszakadék l. tilőszakadék.

tílol *tílol* (-*olok*, -*ősz*) ts. i. **1.** 'pozdorjától a törőn (tilón) kitisztít' (megtört kenderet, lent). **2.** 'a kendertilón áttisztít, finomít' (megdörzsölt szösz). L. ki-, megtílol.

tilőszakadék *tilőszakadék* fn. 'tiloláskor a kenderből leszakadt szösz vagy a szöszről leszakadt csepű'. (Az ilyen leszakadt szösz finomabb részét a törő a szoknyája korcába tűzi s úgy dolgozik tovább.)

tílt *tílt* (-*ok*, -*öl*) ts. i. 'verbieten, untersagen'. *Tílt-tyák tülle a: jánt*. L. megtílt.

tímár ~ (-*t*, -*ok*) fn. 'gerber'.

tímsó *tímsó* fn. 'alaun'.

tímsóvíz *tímsósvíz* fn. 'alaunwasser'.

tines *tíncs* (-*et*, -*e*) fn. 'a szövőszéken kikötött fonalszál a hiányzó szál pótlására'.

tinesel *tíncsel* (-*elek*, -*ész*) ts. i. 'fonalszálát a szövőszéken kiköt, hogy a hiányzó szálát vele pótolja'. L. ki-tíncsel.

tinó *tinó* (-*t*, *tinaja* és *tinóuja*) fn. 'fiatal szarvasmarha, mely még járomba nem tanult, ill. nem ellett'. **Km.** *Ta-nūj ti-nóu, ō-kōr lez belőül:led* (tanulj, míg fiatal vagy, úgy lesz belőled ember).

tinóbőr *tinóbür* fn. 'fiatal marha bőre'. **Sz.** *Az en csizs-mám tinóbür, Ha megütöm megbőüdüll* (táncszó).

tinógulya *tinóguja* fn. 'tinófalka, tinó nyáj'.

tinórigomba *tinórigomba* fn. 'Boletus edulis'.

tinós tej *tinóus té* fn. 'olyan tehén teje, melyet már nem szop a borju, de még tejel'. (Ez a tej sűrűbb, mint a kisborjús tej.)

tinta *tenta* (-*át*, -*ája*) fn. 'tinte'.

tintanyaló *tentányaló* fn. 'iskolás fiú, tanuló' (g.).

tintás *tentás* (-*onn*) mn. 'tintával bemocskolt'.

tintáz l. be-, eltintáz.

tipeg-topog *tipek-topog* tn. i. 'tipegve jár'.

típet-tapot ~ tn. i. 'ide-oda topog'.

típpan ~ (-*t*) fn. 'agrostis sp'.

típpanós *típpanós* mn. 'szalonnás, összetapadt, ragadós' (a rosszul sült kenyér).

típpanósodik l. megtíppanósodik.

tiribieska ~ fn. 'olcsófajta fanyelű bieska'.

tiritarka tiritárka mn. 'rikító tarka, tarka-barka' (pl. ruha).

Tisza ~ fn. **1.** folyónév. **2.** kutyanév. **Sz.** *Ti-szába hōr-dod a vi-zel* (jómódú, rá nem szoruló embert segélyezel).

Tiszahát ~ fn. 'a Tisza két partja, ill. környéke Bereg és Szatmár megye határán'.

tiszavidéki búza *tiszavidéki buza* fn. 'egy búzafaj'.

tiszt ~ (-et) fn. 'offizier'.

tiszta ~ (-án) mn. **1.** 'rein'. **2.** 'vegyítetlen, keveretlen' (búza, arany). **3.** 'csupa, merő'. *Tisz-ta lu-csok lett a ru-hám. Tisz-ta ety sár a nadrá-god.* **4.** 'kimosott fehérenemű'. *Ten-nap vátoztam tiszt:tát. Tisz-tába teszem a gyerme:ket* **5.** 'derült, felhőtlen' (idő). **6.** 'ép, józan' (ész). *En-nek ni-nes tiszta e:sze. Sz. Tiszta pappiross* (beiratlan). *O-jan tiszta, mint a tü-kör* (pl. a szoba); *mint a po-hár* (pl. a bútor); *mint a pa-tyolat* (ruháról); *mint a kris-tái* (vízről). *Tisz-ta, mint a mé-cses* v. *tisz-ta, mint a ki-förditod zsák*: (ír. = piskos).

tisztál l. kitisztál.

tisztálkodik ~ (-ok, v. -om -öl) tn. i. 'mosakodik'.
L. megtisztálkodik.

tisztáló rosta *tisztálló rosta* fn. 'apróbb likú szórórosta'.

tisztán *tisztánn* hsz. **1.** 'rein'. **2.** 'érthetően, világosan' (beszél, ért).

tisztára ~ hsz. 'épen csak, csupán'. *Hóy-nap tiszt-tára a-zér megyek Szakmá:ra, hogy u-görkát vegyek*:

tisztás ~ (-t) fn. 'lichtung'.

tisztaság ~ (-ol, -a) fn. 'reinlichkeiten, sauberkeit'.

tisztel *tisztél* (-elek, -ész) ts. i. **1.** 'ehren, verehren'.
2. 'tiszteletét küldi, tiszteltet'. *Gēr-gēi bátyámat tiszt-telem, Ēr-zsi nénémet tiszt-telem, csóy-kolom, mond meg neki:jek.*
K. *Tisz-télitek: cu-darull egy:mást* (ír. = jól tudjátok egymást szidni). L. letisztel.

tiszteletes ~ mn. 'ehrwürdig' (református papok címe).
Tiszteletes úr.

tisztelet ~ (-et, -e) fn. 'ehre'.

tisztosfű ~ fn. 'Stachys recta L.'.

tisztesség *tisztesség* (-el, -e) fn. 'tisztelet'. *Őü-tösz jē szé-pē vasárnap tisztesség:re. Km. Pēz-em-bērség, ru-ha tiszt-tesség* (akinek pénze van, annak van embersége, a szép, ékes ruházat tiszteteletet szerez viselőjének).

tisztességes *tisztességes* (-enn) mn. **1.** 'derék, becsületes' (pl. ember). **2.** 'elfogadható, rendes' (pl. ruha, állás). *E- még men-ni se tut tisztesség:senn.*

tisztígat l. tisztítgat.

tisztít *tisztít* (-ok, -öl; -ottam) ts. i. 'reinigen' (pl. murkot, árkot).

tisztítgat *tisztítgat, tisztígat, (-ok, -öl -tam)* ts. i. 'reinigen'.

tisztít-mag *tisztít-mag* fn. 'héjától megtisztított napraforgó-mag'. (Mikola.)

tisztogat ~ *(-ok, -öl; -ott; -na; -gasson)* ts. i. 'reinigen, putzen'.

tisztul *tisztull (tisztullok, tisztús)* tn. i. 'rein werden'. L. fel-, ki-, megtisztul.

tisztulás l. havi tisztulás.

titeket *tikleket* szem. névm. 'euch'.

titkol *titköl (-olok, -ősz)* ts. i. 'verbergen, verhehlen'. L. eltitkol.

titkonérő körte *titkonnérőü körté* fn. 'nyári körte, melynek külsején nem látszik meg az érettsége'.

titkosírás *titkosírás* fn. 'geheimschrift'. **Nr.** A néptől ismert titkosírás a *dageliropu*, melyben e szó egyes szótagainak betűit írás közben egymással fölcserélve kell alkalmazni. Pl. *brkro*, megfejtése: *bokor*.

titkosan *titkosonn* hsz. 'heimlich, geheim'. *Jóy szeretni, de titkosonn, Nem mindenkör világosonn* (Nd.).

titok ~ *(titkol, titka)* fn. 'geheimnis'. **Km.** *A titkot a tyuk is kikapárja*: (nem lehet soká rejtegetni a titkot). *Amil két embér tud, a má nem titok*: (könnyen kiderülhet).

titokban *titogba* hsz. 'titkon'.

tíz *tiz (tíz)* számn. **1.** 'zehn'. **2.** 'római X számmal jelölt kártyalap'. *Piros tiz*.

tizedik ~ *(-et)* számn. 'zehnter'. **Sz.** *Csak minden ti-zedik szavát lehet éhin:ni* (hazug).

tizedíkszer *tizedíkszēr* hsz. 'zehntens'.

tizenkettédén *tizenkettédénn* hsz. 'tizenkettedrészért'. *Tizenkettédénn arattják a buzá:mat* (= minden 12-ik kereszt az aratóké).

tizenkilene *tizenkilenc* számn. 'neunzehn'. **Sz.** *Eg-yyik ti-zenkilenc, a má-sik ety hijjá husz*: (egyik ép olyan hibás, mint a másik).

tizennegyedén *tizennegyedénn* hsz. 'tizennegyedrészért'. *Hogy arattják a buzátokat?* [Fel.:] *Ti-zennegyedém meggyen: ko-mencijóú né-küll*. Vö. tizenkettédén.

Tizennégyholdszere *Tizennégyóútszere* hn. (Pusztadaróc).

tizenötödén *tizenötödénn* hsz. 'tizenötödrészért' (pl. arattják a buzát). Vö. tizenkettédén.

tizes ~ *(-t, -se)* fn. **1.** '10 értékű számjegy'. **2.** 'római X számmal jelölt kártyalap'. *Tök tizes*.

tó *tóú (taval, lavann v. tóunn, tava v. tova)* fn. 'see, teich'. L. Bántova, Halas-, Kerek-, Menyita-, Mihálytó, Miklóstova, Nagy-, Sulymos-, Sziget-, Tarhastó, Rákta (?).

Tóbéli-büdősszeg *Tóybéli-büdősszeg* hn. (Kisar).

Tobojkás *Tobōjkás* hn. (süppedékes, hepehupás hely). (Fertősalmás.)

toborzó *tobōrzić* (-t) fn. 'az a nóta, melyet a cigány a nászmeneten húz'.

toesogó *toesogóu* (-t) fn. 'vizes, hígsáros hely' (pl. a réten).

tód l. told.

tódít *tódyít* (-ok, -öl; -ott; -ana; -ccson) ts. i. **1.** 'tovább sző' (beszélgetést, tréfálkozást). **2.** 'fokoz' (vitát). *Nem hocscsendesítette vón ű:köt, hanem még ű- is tódyította*: **3.** '(saját hangjával) erősít' (éneket). *Tóy-dizsd az éneket, hé!* **4.** 'hazudik, túloz'. *Ne tódyics; mē még ē-hisszük.*

tódul *tódyull* (*tódyúltak*) tn. i. 'sich drängen'.

tofla ~ (-ánn) mn. **1.** 'esetlen, idomtalan' (pl. csizma). **2.** 'buta, mafla, ügyetlen' (ember).

Tófoka *Tóyfoka* hn. (Panyola).

Tófokhidja *Tóyfokhiggya* fn. hidnév. (Ricsé.)

tofrongyás *tofronggyás* mn. 'esetlen, nagyon rongyos'.

Vö. tofla, toprongyos.

Tóhát *Tóyhát* hn. (Gacsály).

tohonya ~ mn. 'elhízott, lágy, erőtlen, lustamozgású' (ember).

tohonyás ~ mn. = tohonya.

toj l. letoj.

tojás ~ (-t, -sa) fn. 'ei'. Sz. *Ugy bánik ve:le, mint a to-jással*: (kiméletesen, óvatosan). *Il-lik né:ki, mint a ku-tya szájába a to-jás* (ir. = nem illik, rosszul illik). **Km.** *Fin-gál nem lehet tojást feste:ni* (krajcároskodással nem érsz el eredményt, olesó húsnak híg a leve). **Nr.** A tojás tompa végén van egy kis üresség: 'a tojás pénze'. Azt tartják, hogy onnan vette ki a kakas a vámot. — Tyúkültetéskor a tojásokat önteni kell a fészekbe, nem pedig kézzel rakni, hogy egyszerre keljenek a csirkék. — Ha a tojás 'hordós' (= vastaghegyű) vagy 'rostáshajú' (= egyenlőtlenül vastag héjú), ültetésre nem alkalmas. Vö. piritus. L. liba-, madár-, ruca-, savanyú-, tyúktojás.

tojás fehérje *tojás fejjéri* fn. 'eiweiss'. **Nr.** Tojás fehérje megfőzve jó orvosság a fájós szemre. Ragasztószernek is használják (nyersen).

tojáshaj *tojáshāi* fn. 'eierschale'. **Nr.** A tojáshajat nem szabad a tüzre dobni, mert sömörög lesz az ember kezén. A tyúk elé kell vetni s megetetni vele, hogy jobban tojjék tőle.

tojás sárgája ~ fn. 'eidotter'.

tojás székja *tojász székja* fn. 'eidotter'.

tojástartó *tojástártóu* fn. 'házi szárnyasok petefészke'.

tojhos *tōjhos* mn. 'kövérség miatt lomha'. *Me-gēnt it vōyt az a tōjhos as:szony.*

tojik ~ (*tojok, tōjsz; tōit; tōjna; tojjon*) ts. i. 'eier legen'. **K.** = szarik. *A nadrágjába tōit. Km. Amék tyuk so-kat kárál, ke-veset tojik:* (ahol sok a beszéd, ott kevés a tett). L. bele-, eltojik, letoj, megtojik.

tojó *tojóy* (-l, -ja) fn. **1.** 'nőstény (ruca, lúd). **2.** 'az a rekesz, ahová a tojós tyúkot bezárják tojni'. *E-resszéték kí mán aszt a tyúkot a tojóy:bull.*

tojóláda *tojóyláda* fn. 'az a láda, melybe a tojós tyúkokat zárják tojni'.

tojós *tojóys* mn. 'tojni akaró, tojhatnék'. *Néz: meg mán aszt a tyu:kol, mijjēr csatál:, nem tojóys:-ē.*

tojóska *tojóyska* fn. **Sz.** *Jóyska, Jóyska, tojóyska, Bárám-bűrbül vadmacska* (Jóskával ingerkedő tréfás vers).

tojóz *tojóyz* (-ok, -öl) ts. i. 'megtapogat, hogy tojós-e' (pl. tyúkot). L. megtojóz.

tojtoroz *tōjtoroz* (-ok, -öl) ts. i. 'dédelget, kényeztet, utána jár'. *E-gész nap aszt a pu-jál tōjtorozza: Kén: e mel:lē egy em-ber:, aki eszlet mīn-dék tōj-torozza:*

1. tok ~ (-ol, -ja) fn. 'hüvely, tartó' (pl. pápaszemé, kardé). **Sz.** *Ugy: állott ott az em:bēr, mīnt a gyu-ja a tokj:ba* (zsúfolva). L. méregtok.

2. tok ~ (-ol, -ja) fn. 'a leölt szárnyas (lúd, kacs) bōrēben levő tollfészek, sarjadzó toll'.

3. tok l. tud.

toka ~ (-át, -ája) fn. 'doppelkinn'.

tokány ~ (-kánt, -nya) fn. 'puliszka'. *Lekváros tokány.* **K.** *To-kány egy embēr vagy:* (lágy, erőtlen, gyenge). *Má to-kánnak jōül ez a kolom:pér* (teljesen szétfő). L. kolompér-, tejes-, tūrós-, zsirostokány.

toklyó *tokju* (-l, -ja) fn. 'fiatal birka'. *Hallod-ē, te vad rác jaltju! Mék vōyn az a lekszep tokju?* (Nd.)

tokókés *tokóykés* fn. 'fanyelű bicska'.

tokol *tokōl* (-olok, -ōsz) ts. i. 'koppasztáskor tollfészkeiktől, tokjaitól megtisztít' (ludat, rucát). L. megtokol.

tokos ~ mn. **1.** 'tolltokos, tollsarjakkal telt bőru, vagy rosszul koppasztott, rosszul tokolt' (lúd, kacs). **2.** 'borostás' (arc). *Be-retvákoz meg:, mē na-gyon tokos az ōr:cád.*

tol n., l. taszit.

told *tōyd* (-ok, -öl) ts. i. 'zusetzen, hinzufügen'. L. ki-, meg-, rátold.

toldás *tōydás* (-l, -a) fn. 'pótlás, pótlék' (pl. kerthez, fizetéshez).

Toldi *Tōyldi* fn. **Sz.** *Teng-lenq:, mīnt a Tōyldi lova a sze-metenn:* (Adorján) = (alig-alig tengődik).

toldó l. tetemtoldó.

toldoz-foldoz *tóydosz-fóydoz* ts. i. 'foltoz, tákol, javít'.
Tóy-dosztuk-fóydoosztuk: *asz mìn-denképpem* :, *mék-se jóy* :
toll l. tollu.

tollas tallas (-onn) mn. **1.** 'tollal díszített' (kalap).
2. 'tollpihés, tollpihével lepett'. *Mi-füll ojan tallas a fejed* ?
3. 'nagyszőrű, borzas' (sovány, beteg jószágról). *O-jan tallasok ezek a szegém bór:nyuk, máid-érepülnek* : L. darutollas.
tollaszsidó tallaszsidóy fn. 'tollvásárló, tollal kereskedő zsidó'. (E kiáltással járja végig a falut : „Van-é tallu eladóy ?”)
tollászkodik tallászkodik (-ott) tn. i. 'tollát tisztogatja, rendezgeti' (szárnyas).

tollszár n., l. pennafa.

tollitok n., l. pennatok.

tollú tallu (-t, tallum, tallud, talla v. talluja) fn. **1.** 'feder'.
Részei : *hegyi, szára* (nyele, üreges alsó része), *lélke* (az üreges szár piheszerű bele), *kocs* (az a rész, melyből két oldalon a pelyhek kinőttek), *pi* (pehely). **2.** 'a kules taréja'. **Sz.** *Kön-nyü, mint a tal-lu* (pihe könnyűségű). **Nr.** Tollúval álmodni hírhallás. L. anya-, daru-, gém-, kakas-, liba-, páva-, sas-, struc-, tyúktollú.

tollú lelke tallu lélke fn. 'a toll üreges szárának piheszerű bele'.

tollúpárna tallupárna fn. 'federkissen'.

tollúpih tallupi fn. 'tollpehely'.

tollúseprű talluseprű fn. 'seprűnek használt lúdszárny' (bútorokról part, a kiszült kenyérről hamut sepernek vele).
Sz. *Il-lik ne:ki, mint a ku-tya szájába a tallusep:rü* (ir. = rosszul illik neki). *Ó-jā sovám* :, *mint a tal-luseprü* : (nagyon sovány). *Be-le a-kársz büj-ni?* *Csak nem- ettel tán tallusep:rüt?* (csak nem ment el tán az eszed?)

Tolnailáz Tólnailáz hn. (Halmi).

tolonc tollonc (-ot) fn. 'schübling'.

tólóta l. tullóta.

tolvaj tólvāj (-t, -ajok) fn. 'dieb'. **Km.** *Ne-héz attul lopni, aki maga is tól:vāj* (a tolvaj a legjobb rendőr). *A tól:vājnak es-te vérad* :, *reg-gel ál-konyodik* : v. *a tól:vājnak éc-caka vérad* : (éjjel jár lopni). **Nr.** Ha észreveszi az ember, hogy valamit elloptak tőle, a lopott tárgy helyére nyomban öntson három veder vizet s a tolvajt örökké fogja lelni a harmad napos hideg.

tolvajhideg tólvājhideg fn. 'olyan hidegglélés, mely éjjel álmában lepi meg az embert'. *Tól:vājhideg jöt* : *rá, at-tull ömlöt fel az aija:ka*.

tolvajméh tólvājimēi fn. 'idegen méh, mely a köpübe mézet rabolni jár'.

tolvajság tólvājiság (-ot, -a) fn. 'tolvajlás, lopás'. *Nem-süll rá a tólvāj:ság*.

1. tom l. tud.

2. tom ~ (-ok, -sz) ts. i. 'tol, taszit. *Tomd' odébb aszt a szeke:ret.* (Szamosszeg.)

tomít tomél (-ok, -öl; -oll -ana; -ccson) ts. i. **1.** 'tol, taszit'. *To-mézd mán aszt a tárgy:cát.* **2.** 'tódít'. (éneket). (Följegyeztem Ricsén.)

tompa ~ (-ánn) mn. 'stumpf'. Vö. tömpe.

tona ~ (-át, -ája) fn. 'női szeméremtag'.

topánka topánka (-át, -ája) fn. 'gyermekcipő, női cipő, cipellő'.

topika ~ (-át, -ája) fn. (gyermeknyelvi szó) 'gyerek-cipő, topánka'.

Topó-ér Topóy-ér fn. pataknev. (Istvándi.)

topog ~ (-ok, -ksz) tn. i. 'tipeg, ok és haszon nélkül jár ide-oda'. *Mijóuta it to-poksz, az-óuta kéc-cer is megberetvá-koztā vóyn :*

toporzékol topörzéköl (-olok, -ősz) tn. i. 'tombol, lábaival dobog'.

toppant ~ (-ok, -öl) ts. i. 'stampfen'.

toprongyos topronygyos mn. 'züllött kinézésű, rongyos öltözetű'.

tor tör (-t, tora) fn. 'temetés utáni lakoma'. L. disznótor.

torha törha mn. 'lánytestű, lusta, tunya' (ember).

torkapecsenye torkapecsenye fn. 'a sertés torka környékéről metszett pecsenye'.

torkaszakadtából torkaszakattábull hsz. 'aus voller kehle'. *Torkaszakattábull őrdít, kijábáll.*

torkol l. letorkol.

torma törma (-át, -ája) fn. 'kren'. **Nr.** A reszelt torma mézzel keverve torokfájás, köhögés ellen használt orvosság. **Tormalevelet** v. reszelt tormát köt a fejére, akinek a feje fáj, mert gyógyít és szívja a fájdalom tüzet. A tormát nátha ellen is jó szolgoltni.

tormalevél tōrmalevél fn. 'krenblatt'.

tormamártás tōrmamártás fn. 'krensaucé'.

tornác tōrnác (-ol, -ca) fn. 'gang'.

tornyos tōrnyos mn. 'toronnyal ellátott' (templom).

torok ~ **tōrkot, tōrka**) fn. **1.** 'kehle'. **2.** 'a csizma ráncos része, ahol a szár a fejbe torkollik'. *Itt a tōr-kába szük ez a csizma.* **Sz.** *So-kat leeresztelt a tōrkánn eccēr-más:szőr* (sok szeszestalt ivott). *Tōrkig lakott, tōrkig ette magát* (nagyon sokat evett).

torokfájás ~ fn. 'halsschmerzen'. **Nr.** A torokfájást azzal gyógyítják, hogy a ballábról lehúzott kapcával, vagy fuszeklivel kötik be éjszakára. Ruhába takart forró hamut is szoktak rákötni.

torokgyík torogyék fn. 'bräune'.

torony ~ (törnyot, törnya) fn. 'turm'.

toronyát-boronyát *toronyád-boronyát* fn. tárgyesete 'hetet-havat, mindenféle zagyvaságot' (össze-vissza fecseg).

torta *törta* (-át, -ája) fn. 'torte'.

torzsa *törzsa* (-ál, -ája) fn. 'a káposzta vaskos szára, melyről a leveleket levagdalták'.

toszít l. taszít.

toszogat ~ (-ok, -öl) ts. i. 'tologat, taszítgat'.

toszul l. taszul.

tót *tóut* (-ot, -ull) fn. **1.** 'slowake'. mn. **2.** 'slowakisch'.

Sz. *Tóutúl szóull az edény* (eltörik). *Óu-dálba ütöd avval a bottal a csup:rot, osz tóu-túl szóull:*

tota ~ (-änn) mn. 'hibásbeszédű, fanyelvű'.

tótágast *tótágast* hsz. 'feje tetején, fejfelé'. *Tóut-ágast áll.* **Sz.** *Tóut-ágast ál benne a szentlé:lek* (megijedt, elvesztette a fejét).

tótfazék *tóutfazék* fn. 'parasztfazék' (l. ott).

Tótladomb *Tóutladzdomb* hn. (Rozsály).

Tótláz *Tóutláz* hn. (Apa).

totog ~ (-ok, -ksz) tn. i. 'hibásan, akadozva, botladozva beszél'. Vö. tota.

Tótokláza *Tóutoklázza* hn. (Fertősalmás).

totyakos ~ mn. 'ernyedttestű, nehézkes mozgású, tötyögő járású'.

tovább ~ hsz. **1.** 'weiter'. *Nem itt a vé:ge, to-vább is van:*

2. 'länger, nachher'. *Ha esz mek:teszel, to-váb mik ety: sóut, ety:kényeret nem: eszünk.* L. elé s tovább.

tovébb ~ hsz. = tovább.

tő ~ (-t, -je) fn. 'a t betű neve'.

1. tő l. **2.** tü.

2. tő tü (*tövet, tük, töve, tövibe*) fn. **1.** 'stamm'. a) mennyiségjelzőként. *Kél tü kolompér, ety tü szöüllöü, tők, dinnye. Ety tü ibolya* (egy szál ibolya tövestül). **2.** 'vminek az alja' *A bogja, asztag, kazál, rekesz, palánkos töve.* **K.** *Le-het móuggy-gyok a savanyóvíz:be, mer ol-laknak: a tö-vibe:* (= közvetlen közelében). *Mán a tö-vibe vóutuj Bányá:nak.* **Sz.** *Tüvel-heggyel össze* (felváltva: majd a tövével, majd a hegyével egymásra, ill. egymás mellé. Így rakják áztatáskor a kendert a cserep-csépbe). *Ki-kérdezgettem: én tö-virül-he-gyire:* (résztelenen, részletekig menően). L. boglya-, kazal-, rekesztő.

több ~ (-et, többje) számn. **1.** 'mehr'. **2.** 'különb'. *Több-embér vagyok ém, min: te.* **Sz.** *Mi s több ajéle* (= satöbbi). *A mek szil-ta vén-töl-váinak, vén-ku-tyának mi: s több ajéle.*

többeske ~ számn. 'valamivel több'.

többet ~ hsz. **1.** 'többször, gyakrabban'. *Töb-bet láttam ot, mint: nem.* **2.** 'többé'. a) [tagadó és kérdő mondatokban] *Még i-jet se hallottam töb:bet.* **Sírsz- töb-bet ? b)** [állító monda-

tokban] *Mái*, ha két fáj kiviszik, ak-kő megyen el többet *Egri*:büll. *Meg* ne tuggyam, hoty többet másnál *ve*:szél. *Na*, csak nyis ki te *töb*:bet.

többi ~ hlan. névm. 'die übrigen'.

többször *töpször* hsz. 'több ízben'.

töce *töüce* (-öt, -ce) fn. 'könyöklő, párkány' (pl. a tornácon). L. *ablak-töcce*.

tőceik *tőücek* (-et, -je) fn. 'átfűrészelt alacsony fatönc'.

Űi-rá ára a kis tőücek:re.

tőgy *tőügy* (-et, -i) fn. 'euter'. **Sz.** *Ē-tanálat szárva köszt a tőü:gyit* (irónikusan = ezt ugyan eltaláltad!).

tőgyel *tőügyél* (-t, -ne, -ejjen) tn. i. 'tőgyet növel' (pl. a tehén az ellés ideje felé).

Tőgyerét *Tőügyerét* hn. (Csengerbagos).

Tőgyödüllő *Tőügyödüllőü* hn. (Garbold).

tök ~ (-öt, -ök, -je) fn. **1.** 'kürbis'. **2.** 'éretlen, izetlen, mint a nyers tök' (görögdinnye). *Tök* még ez a *din:nye*, *ne* szakad: le. **3.** 'schelle'. — (*töki*) **4.** 'hode'. **K.** *Tököt ütöttünk!* (tr. = összekocant a fejünk). *Ne* dugd elibem aszt a *naty tök feje:det!* **Sz.** *O-jan a fe:je*, *mint a tök* (kopasz). *Mek-szorítottam a tö:kit* (elevenére tapintottam). *Ugy* odaváktá: *mint ety tö:köt* (jól a földhöz vágta). *Vi-rágzik:*, *mint a tök* (értéktelen szaporodásról = nő, mint a gomba). *Es-te virágzik a: tök*, *reg-gél köt* (mondják gúnyosan, ha vki alkonyat felé kicsipi magát látogatási vagy egyéb célból). **Nr.** Ha a csecsemő anyja tököt lop, kopasz lesz a gyermek. Amilyen napon leesik a hó, olyan napon kell a jövő tavaszon tököt vetni, s akkor bőven terem (Ricsé). — A tök talalós meséje: „*Se-nem eszik, se-nem iszik, kö-telenn ál, még-is hizik.*“ L. bécsi-, cölinder-, disznó-, fahajú, hajnaltök, hájtöki, istengyalulta, kalapos-, korsó-, lopó-, nyakas-, sár-, sütőtök.

tökász ~ fn. 'schellenass'.

tök dinnye *tög dinnye* fn. 'éretlen görögdinnye'. *Tök* még ez a *din:nye*, *kár* vőüt esz még *leszakasztá:ni*.

töke *tőüke* (-ét, -éje) fn. 'fatönc, tuskó'. *Favágóü tőüke*.

Km. *Érdőüre tőükét* (Dunába vizet nem kell hordani).

tökéletesen *tökéletesenn* hsz. 'teljesen, egészen'. *Tökéletesenn* *ē-bóudullok ettüll az erőüzs dohán:tull*. *Az az em:bēr az-óüta tö:kéletesem meg* *vam bo-londülva*. *Ugy* *botörkázot tö:kéletesem*, *mint a ré:szeg*.

tökéletlen *tökéletlen* mn. 'csalárd, hazug, ravasz'. *Ne* *higgyetek a vñ tökéletlen:nek*, *csak te:szí ma:gát*. *E-gye meg a fe:ne aszt a tö:kéletlē fe:jedet!*

tökéletlenkedik *tökéletlenkedik* (-ek, -él) 'hamiskodik, csalárdkodik, hazudik'. *Nē* *fáj annak a lá:ba*, *csak tö:kéletlenkedik*:

Tőkepalló *Tőükepallóü* hn. (Méhtelek).

Tökés Tőükés hn. (Kőszegremete, Halmi) **a** egy lapos neve. (Garbolc).

tökfedő tökfedőü fn. 'kalap' (tr.).

tökfejű tökfejü mn. 'ostoba, tökkelütött'.

tökfilkő tökfilkőü fn. **1.** 'tökfelső a kártyában'. **2.** 'tökkelütött, ostoba ember'.

tök golyója tög gojója (tököm, tököd, töki gojója) fn. 'here'. *O-jā jegek estek:, mint a tö-köm gojója:*

tökgyalú töggyalu fn. 'az a konyhai eszköz, melyen a főzni való tököt hosszú szeletekre metelik'.

tökhaj tökhäi fn. 'kürbisschale'.

Tökhajigáló Tökhajigállóü hn. (Kispalád).

tökín tökin fn. 'kürbisranke'.

tökít l. eltökít.

tökkáposzta ~ fn. 'hosszú szeletekre aprított gyenge disznótökből habarással készített főzelék'.

töklevél töklevél fn. 'kürbisblatt'.

tökmag ~ fn. 'kürbiskern'. **K.** *Te kis tök-mag! Tökmag embēr* (apró ember, emberke). **Nr.** Aki sok tökmagot eszik, annak megterem a fejében a tetű.

tökmagjankó tökmagjankőü fn. 'apró emberke, apró gyermek' (tr.).

tököl l. összetököl.

tökölődik tökölőüdik (-öm, v. -ök, -öl) tn. i. 'piszmoz, eredménytelenül bajlódik'.

tökös ~ mn. 'lágyéksérves'.

tökösdió töközsdijőü fn. 'nagyfajta dió'.

tökpép ~ fn. 'megfőzött sütőtökből tört, megfűszerezett pép'.

töksi ~ (-l, -je) fn. **1.** 'nagy fej' (tr.). *Ne dugd elibem a töksi:det. a) Nem látok attul a naty töksi fejet:tüll. — mn. 2.* tökfejü, oktondi'. *Mi-jen naty tök-si fija van ennek a Gyurinak!*

tökszár ~ fn. **1.** 'a tök termésének kemény nyele'. **2.** 'a töklevél nyele'. **Nr.** A töklevél szárát a gyerekek a felső végén meghasítják és dudát csinálnak belőle. A tök termésének szára pedig a 'bika' s több ilyen bikából egész gulyát állítanak össze a gyerekek.

tökvirág ~ fn. 'kürbisblume'. **Sz.** *Sárga, mint a tökvirág* (sápadt, egészségtelen színű).

töle, töleik l. tőc, tőcik.

tölesér tőücsér (-l, -ek, -je) fn. 'trichter'.

töledálló tülledállóü mn. 'bőre szabott, pongyola, rosszul illő' (ruha).

tölgý l. tőgy.

Tölgýesforduló Tőügyesfördüllóü hn. (Kőszegremete).

tölgýfa tőütyfa fn. 'eichenbaum, eichenholz'.

tölgyfagyöngy *töltyfagyönggy* fn. 'tölgyfán élő élősdi növény'. **Nr.** Aki köszvényes, annak tölgyfagyöngyöt kell főzni a fürdőjébe.

tölgyfalevél *töltyfalevél* fn. 'eichenblatt'.

tölgyfás *töltyfás* fn. 'tölgyes'.

tölleszt l. törleszt.

tölt *tölüt* (-ök, -ölt, -ölt; -ene; -ccsön) ts. i. **1.** 'giessen'.

2. 'füllen' (káposztát, hurkát stb.). **3.** 'zubringen'. *Há-szon-talásággal tölíti az i:dőüt.* **Sz.** *Konyty alá tölütött* (asszonyról = becsipett). *Időüt tölüt* (szórakozik). L. be-, bele-, el-, fel-, ki-, meg-, tele-, rátölt.

töltelék *tölütelék* (-et, -je) fn. **1.** aprított sertéshús ill. sertésaprólék és rizskása keveréke, melyet kellően fűszerezve töltött káposztába, gömböcbe, hurkába töltenek'. **2.** 'göngyöleg' (töltött káposzta). *Meg-ettem há-rom tölüteléket. Ve-gyél még ety tölütelé:ket.*

töltés *tölítés* (-t, -e) fn. **1.** 'ladung'. **2.** 'damm'. L. élesztés.

Töltésmezeje *Tölütésmezeje* hn. (Egri).

töltet *tölütlet* (-ek, -él) tn. i. 'zubringen lassen'. *Ne-tölütlets velem az i:dőüt.*

töltöget *tölütöget* (-ek, -él; -tem; -nék; tölütögessen) ts. i. 'öntöget' (pl. bort üvegekbe).

töltött káposzta *tölütöt káposzta* fn. 'gefülltes kraut'.

Tömeg ~ hn. (Egri).

töméntelen *teméntelen* mn. 'rengeteg, számtalan'.

tömérdek *temérdek* mn. 'rengeteg, nagy mennyiségű'.

tömjén *temjén* (-t) fn. 'weihrauch'.

tömlő *tömlőü* (-t, -je) fn. 'tarisznya'. *A töm-lőübe vóút-egy ba-gői mek-fogva.* (Kömörő).

tömlőe ~ (-öt, -ce) fn. 'börtön'. **Sz.** *Ki- a tömlöc tuggya, hű lakik?* (ki az ördög? ki a manó?) *Tug-gya a töm-löc, hű jár ijenkor az az akasztó:fa!* (tudja az ördög!) *Vi-gye el- a töm-löc!* (vigye el az ördög!) *O-já setét van:, mint a töm-lödzbe:* (igen sötét van ebben a helyiségben). *Van-nak a:zok ety töm-löccél:* (sokan vannak azok).

tömlőctartó *tömlöctártó* fn. 'börtönőr' (költ.).

1. tömpe ~ mn. 'tompá, lapos, kissé pisze, nyomott'. *Tömpe óru. Tömpe az óra.*

2. tömpe ~ mn. 'törpe'. *Kis tömpe ember.*

tömzsi ~ mn. 'köpcös, zömök'.

tönkő *tönköü* (-t, -je) fn. 'tuskó, fatönk'.

tönkőszszaly *tönköüszszszalái* fn. 'fatönkbe vésett, fatönkön álló guzsaly'. L. guzsaly.

tönkre *tenkre* hsz. **Sz.** *Tenkre tette* (elrontotta, elnyütte pl. ruhát). *Tenkre ment* (elrongálódott, elnyütt).

töpörtő l. tepertő.

töprenkedik *tepreńkedik* (-ek, -él) tn. i. **1.** 'tűnődik, tépelődik'. *A-zon tepreńkedet: hogy mé-keť vegyék: en-nivalóút-é, pipát:-é.* **2.** 'nyugtalanodik, aggódik'. *An-nyit tepreńkettűnk: hoty hű le:hecc.*

töprent *teprent* (-ek, -él; -ene; -ńsen) tn. i. 'töpreng, aggódva tűnődik, sópánt'. *An-nyit teprentettem az éccaka, hogy mi- lesz má ve:lek.*

tör *tör* (*török, törsz*) ts. i. **1.** 'brechen, stossen, knacken'. **2.** 'tilol' (kendert a tilón). **Sz.** *Töri-márja a fejít. Tö-ri a csontvá:góút v. tö-ri a csűrhejá:rásť (töri az eszét). Töri magát (küzd, fárad, magát nem kimélve dolgozik). Töri-márja magát (emésztí magát, tépelődik). A nyavaja töri (rájön a nehézség, az epilepsziás roham). Eszť a bo-lont fíjult meg a nya-vaja töri azér a já:nyěr (bolondul v. majd meghal érte).* L. be-, el-, fel-, ki-, le-, meg-, összetör.

tördel *tördél* (-elek, -ész) ts. i. 'kisebb darabokra tör' (lomot, kórót).

tördelőzik l. kitördelőzik.

tördes *tördes* (-ek, -él) ts. i. = tördel.

töredezik l. kitöredezik.

török ~ (-et, -je) fn. 'a cséplőgépből kikerült, apróra zúzott szalma, összetört giz-gaz'. **Sz.** *O-jā száraz ez a sār-ju, mĩnt a tö-rek (nagyon törík).*

törekedik ~ (-ek, -él; -kettem; -kednék; -keggyetek) tn. i. 'törődik, fejét töri, töpreng, gondolkozik'. *Te a-zon töreke-dél, hogy mi-bűl leszť a kö-tél? Vát- tusakottam, törekettem ma egész: nap, hoty hoty- tanákozot hát apád Juliská:vál. Ha va-lamije van is az emběrnek, a-zon kē töreke:ni, hoty ho-va tegye, mi-be tegye, hogy ē ne ves:szen.*

törés *törés* (-t, -e) fn. **1.** 'tilolás, kendertörés'. **2.** 'elgenyesedett sérülés az ember talpán'. *Tö-rés van a lábo:mõn, nem-tudok jár:ni.* **Nr.** A törést tejfölös tésztával rakják, azzal orvosolják. L. dohány-, nyavalyatörés.

törtetlen ~ (-nt) fn. 'le nem taposott, törtetlen hó'. *Ne- járj a csizmáddal abb' a törtellem:be.*

törík ~ (*tört, törne, törjön*) t. i. 'brechen'. L. be-, bele-, el-, ki-, le-, összetörík.

törleszt *tölleszt* (-ek, -él, -ett; -ene; -lesszen) ts. i. 'amor-tisieren'. L. letörleszt.

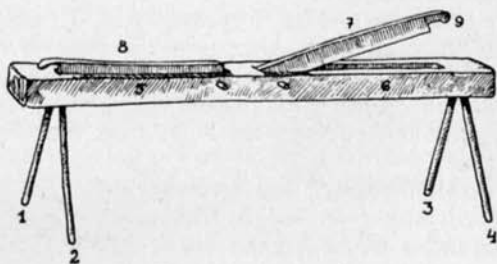
törlesztés *töllesztés* (-t, -e) fn. 'amortisation'.

törlőrongy *türüllőronygy* fn. 'portöröl kendő'.

törmelék *törmelék* (-et, -e) fn. 'összetört, összemorzsolódott holmi' (pl. száraz galy).

törő *törőü* (-t, -je) fn. 'kendertiló' Részei: *lábai* (1—4), *ággya* (5—6), *nyélve, levele* v. *ága* (7—8) s ennek van *állá* (9). Az ágy közepén nyílás van vésve, melybe nyaktíloszerűen beleillik az éles *nyélv* s az alája fektetett kenderkévét eltöri.

Nyugvás közben a nyelv az ágyban nyugszik, mint egy tokban s az áll tartja fenn. **Sz.** *Uty· pereg a nyelv:ve, mint a tö-rőű-nek:* (jól tud pörölni).

Törő.

törődés törődés (-l, -e) fn. 'nehéz munka, fáradozás'.

Mi· hasznát látod a sok törődésnek?

törődik törődik (-öm, v. -ök, -öl) tn. i. **1.** 'fárad, ki-

merül'. *Na-gyon törődöt vagyok:* **2.** 'sich kümmern'. L. megtörődik.

török ~ (-öt, -ök) fn. **1.** 'türke'. — mn. **2.** 'türkisch'.

török alma török alma fn. 'törökbálint-alma'.

törökszegfü törökszekfü fn. 'Dianthus Carthusianorum L.'

törökszín törökszín mn. 'éléak tarka' (ruha, szövet).

töröl l. törül.

Törőláz Törőüláz hn. (Halmi).

törös törös mn. 'nehezen törhető, kemény szálú'. *Törös a kendő.*

törpe törpe (-ét) fn. 'zwerg'.

történet történet (-et, -e) fn. 'geschichte, erzählung'.

törtaszuly törtaszujj fn. 'főtt paszulyszemekből törött pép hagymás zsírral, töpörtővel leöntve'.

törtészén törtészén fn. 'porrá tört szén, szénpor'. **Sz.** *O-jā fekele a sze:me, mint a tört-szén:* (bogárszemű).

tört vér tört vér fn. 'alvadt, fekete vér. *O-jañ csu-nya tört-vér jöd belöül:le.*

törül törül (tűrüllök, tűrűsz; tűrűtem, tűrűtél, tűrűt; tűrűnék, tűrűnél, tűrűne; tűrűjkek, tűrűjj, tűrűjjon, tűrűllöü) ts. i. 'wischen'. **Sz.** *Po-foñ tűrüllek:!* (pofon váglak!) L. el-, ki-, le-, megtörül.

törülget tűrűget (-ek, -él; -tem; -nék; -gessek) ts. i. 'abwischen, trocknen' (bútorokat, edényt mosogatás után). *Sep-regettem: má, mos: má tűrűgetek:* L. letörülget.

törülközik tűrűközik (-öm, v. -ök, -öl) tn. i. 'sich abwischen, sich abtrocknen'. L. megtörülközik.

törülköző tűrűköző (-t, -je) fn. 'handtuch'. **Km.** *Amijen*

a mozs-dóy, o-jan a türülkő:zöü (amijen az adjon Isten, olyan a fogadj Isten).

türülközölkendő *türülközöükendőü* fn. 'handtuch'.

türülő l. törlorongy.

törvény *törvény (törvént, törvényre)* fn. **1.** 'gesetz'. **2.** 'törvénszék'. *Tán csak nem huznak a törvémbé ér:te? Beaggya a törvémbé* (feljeleni a törvénszéken) **3.** 'szabály, eljárás'. *A bi-väibikának o-jan a törvén:nye, hoty ha hét esztendőüs lesz, ki kē he-rélni:, mē tör., ront. Sz. Törvént teszen* (igazságot tesz).

törvénszék *törvészék* fn. 'gerichtshof'.

törzsök *törzsök (-öl, -e)* fn. 'stamm'.

törzsökgomba *törzsöggomba* fn. 'tölgy v. bükk kivágott törzsén tenyésző, barnás színű, bokrosan növő, ehető gomba'.

Törzsökös *Törzsökös* hn. (Kisnamény).

töstörzsökös *tüslörzsökös* mn. 'tösgyökeres' (pl. magyar).

tőszomszéd *tüszomszéd* fn. 'közvetlen szomszéd'.

tőszomszédság *tüszomszēccság* fn. 'közvetlen szomszédság'.

tötyög ~ (-ök, -ksz) tn. i. 'öregesen lépked'.

tövis *töviss (-et, -e)* fn. 'dorn'. **Sz.** *Ki-rántottam a tövissel a lábá:bull* (kisegítettem a bajból). *Más lábábül ki-huzza a tövis:set oszt a ma-gájéba üti:* (mást mentve magát keríti bajba, szegénységbe). *Uty szeretem:, mint a seg-gembe a tö-vissel* (egáltalában nem szeretem). **Km.** *Nē menny ojam messzi:re, be-lelépsz: a tö-vizsbe:* (ne húzd, mert elszakad). L. gelice-, szamärtövis.

tövises *tövisses* mn. 'dornig, stachelig'.

tövisedisznó *tövisseszdisznóü* fn. 'sündisznó'.

töviseskutya *tövisseskutya* fn. 'sündisznó'.

tövista ~ fn. 'kőkenyfa'.

Tövisszeg *Tövisszeg* hn. (Fehérgyarmat).

trabális l. drabális.

trafik ~ (-ot, -ja) fn. 'dohánykereskedés'.

trafikál *trafikáll (-ok, trafikálsz)* tn. i. 'trécsel, diskurál, élénken beszélget'.

trágya ~ (-át, -ája) fn. 'dünger'. Vö. gané.

trágyáz n., l. ganajoz.

trajcsol *träicsöl (-olok, -ösz)* tn. i. 'traccsol, trécsel'. *Ott ubrézsölltak, ot träicsölltak ezek a szēr:bek.*

trakta ~ (-át, -ája) fn. 'lakoma, lakmározás'.

traktál *traktáll (-ok, traktász)* ts. i. 'ellát, vendégel' (pl. ebéddel). L. megtraktál.

traktálózik *traktállózik (-ok, -öl)* tn. i. 'lakomát ad'.

traktér *trakté (-t)* fn. 'vendéglő, vendégfogadó'. (Kispeleske, Kisar).

traktés ~ (-t, -ok) fn. 'vendéglős'. (Kisar).

tráneporál l. trászporál.

tránszporál *tráncporáll* (-rállok, -rálsz) ts. i. 'irányít, rendel, parancsol'. *Me-gyek: má, hoty ha-za tráncporájjam a pujákat valahun:nen.* L. el-, kitránszporál.

trappban *trabba* hsz. 'ügetve'. *Trab-ba ment a: lú. Es-tére meg-índültünk se-bes trabba ha-za fele.*

trappol *trappól* (-olok, -ősz) tn. i. **1.** 'üget' (ló). **2.** 'szalad, siet' (ember). *Trap-pólj ha-za fele avval az ekevas:sāl. trázsa, trázsál* l. strázsa, strázsál.

tréfa ~ (-át, -ája) fn. 'scherz'. **Sz.** *En-nek je-le se tréfa:* (ez már komoly dolog). *Vastak tréfa* (durva tréfa). *Nem- érti a tré:fát* (neheztel a tréfa miatt). *Tréfára veszi a dóugol* (tréfának tekintti).

tréfából *tréfabull* hsz. 'tréfaképpen'. **Sz.** *Meg-montam neki tréfabull a va:lóut* (ridendo dicere verum).

tréfál *tréfáll* (-fállók, -fász) tn. i. 'scherzen'.

tréfél *tréjél* (-elek, -ész) ts. i. 'talál'. *Én-o-ka nem- leszek, ha tréfe:lek; a go-jóú hömbörög:, nem- én: Ép-pen tré-félte a jó:pés!, ó-csém, mer egy vil-lásra vóuna szüksé:gem. Nem- jóul tré-félted:, ór-ba kellet vóuna vág:ni.* **Sz.** *Esz- nem- jóul tré-félted:* (ézt rosszul csináltad). L. bele-, eltréfél.

tréfli ~ mn. 'nem kóser' (pl. a hús a zsidóknál, ha a sakter nem vágja el egy metszéssel az állat nyakát).

Trézi ~ a Teréz névnek a cigányoknál divatos változata.

trikó *trikóú* (-t, -ja) fn. 'trikot'.

trimfli l. strimfli.

tróbál l. próbál.

trombita ~ (-át, -ája) fn. 'trompeta'.

trombitál *trombitáll* (-tállók, -tász) tn. i. 'trompeten'.

tromf *trōf* (-ot, -ja) fn. 'trumpf'. **Sz.** *Szar- a vilák, tók- a trōj!* (fűtyölök az egész világra!)

tromfosszájú *trōfosszájú* mn. 'duzzadt ajkú'.

trotty ~ (-ot) fn. **1.** 'fing'. **2.** 'szar'. **K.** *Vén trotty* (el-gyengült, nehézmozgású öreg).

trottyol *trottyól* (-olok, -ősz) tn. i. 'szarik'.

1. trottyos ~ mn. 'tötyögő, nehezen mozgó'. *Vén trottyos!*

2. trottyos ~ mn. 'lecsüngő ülepű'. *Trottyos nadrág.*

truccára ~ (*truccomra, truccodra*) hsz. 'dacára'. *Csak- azér is é-jöltem, az ű truc-cára. Eszt- az én- truccomra teszi:* (Vö. ném. *trutz.*)

truecol *truccól* (-colok, -cősz) tn. i. 'dacol'. *Te- mék truc-cősz ve-lem? Ne- truccōj ve-lem!* L. megtruccol.

tubák ~ (-ot, -ja) fn. 'dohánypor, tüszentő'. **Sz.** *O-jā száraz:, mint a tu-bák* (pl. a száraz lóhere, sarjú, dohány).

tubákol *tubákól* (-olok, -ősz) tn. i. 'tubákot szippant'.

tubalábú *tubalábu* mn. 'apró lépésű, hibás lábú és járású'.

It· jár tennap az a tubalábu zsi:dóu a meny-asszonyánál:

tubarózsa *tubarózsza* fn. 'Polianthes tuberosa L'. **Nr.** A tubarózsát nagycsütörtökön egész nap trágyalében kell áztatni és nagypenteken kell elültetni.

tubicám ~ fn. 'galambom, kedvesem' (a leány becéző megszólítása a népdalban). *Aggyon Istē, szép tubicám, ugyam mi bajod?* (Nd.) *Galambom, tubicám, Rákóczi Katicám!* (Nd.)

Tuboj *Tubōi* hn. (Vámosoroszi).

tubu ~ (-t, -ja) fn. 'galamb' (gyermeknyelvi szó).

tucet *tucet* (-et, -tye) fn. 'dutzend'. *Ety tucet kártya* (egy teljes csomag). *Ety tuced gyufa* (egy 10 dobozt tartalmazó csomag).

tucet l. *tucat*.

tud ~ (-ok, -ól v. *tucc*; -ott; -na; *tuggyak, tuggy, tuggyon*; elizios alak: *nem tok* = tudok, *nem tom* = tudom, *tuod* = tudod) ts. i. **1.** 'hollétét ismeri'. *Gye-re vél-lem, tu-dok ety fész-ket. Ety kis mad-dzagot nem-tuc vala-hun?* **2.** 'wissen'. *Fe-ne tuggya, asszō vóut-ē, já vóut:-ē. Nem-tom, mēre: van.*
a) (megszólító szócska). *Ad-dik tārt: e, tug-gya, mint a pūj-kösti kirátság: Az-a kollóu vóut: a, tu:dod, amék a csír-kéjeit megnyomta: Nem-bánnám ém: má, tuggyá:tok, ha híj-jával is:, csak lēl-ném meg:* **3.** 'babonában jártas, kuruzsolni, javasolni tud'. *Asz-monygyák, hogy az a vēn-asszon tud.* **4.** 'vél, hisz, gondol'. *Tān nem-ihut vóun a másképpenn: is, asz-tudod?: De-hogy nem-ihut vóun!* *Asz-tutta a te:hē, hogy vā-viz a válu:ba. Eszt asz-tuttam: il, hoty ko-mócsin:, nē. Hāt-mik, asz-tu-dod, nē-fē-lūnk? Fē-lūnk asz-tat mik-is a bāi:tull.* **5.** '-hat, -het'. *Va-jom mi-tutta eszt a jāt lē:ni?* (mi lelhet?) *Hun-tud ijē sokká lenni ēdesapám?* (hol lehet?) *Nem-tudom ē, hun-tud ez a kendőü így bekoszolóud:ni. A kiráji még-jobbann oda lett a csudálkozás:túl, hogy mi-csoda szóu tud e len:ni* (micsoda szó lehet). *Mit-tuggyak ém má magának ad:ni, hogy megemlegessē rul:la?* **6.** 'képes vmire'. *Még-az ē-des tes-vérjēt is mek tutta hát mār:ni* (képes volt réa, rávitte a lélek). *Na-hács, csak csuf-já tutta tenni az a kēf pohár pájijka aszt a nagy em:bērt! Sun-dán tud menni az a mestēr:ség!* (mondták a gyorsan robogó autóról). *Na-hács, csak csu-nya tud len:ni!* (nagyon csúf!). **Sz.** *De-tudok haragudni az ijenekēr!* (Be haragszom!) *Ho-va tuggyam tenni?* (vajjon hova tegyem?) *Tug-gya a jóu-Isten:!* (én nem tudom!) *Nem-tudok én a kecské:hez!* (nem értek hozzá!) *Ne-tugy mīn:dent, mē pap-lez belőül:led v. mē meg-nőül az ō:rod* (ne üsd bele mindenbe az orrod). *Nem tudok írást* (nem tudok írni). *Hogy ē-vitte-ē csakugyan, asz mán az ű jóu-lēlke tuggya:* (én nem tudhatom). *Mit tudom én?* (én nem tudom.) *Tudom Istenem!* (fogadkozás indulatos beszédben). *Csag gye-re*

te ha:za, tu-dom Istenem, hogy nem kerüsz ki épenn a kezem köz:züll! Á-biszi, ne- szói bele, ű-tuggya, hoty kell (mondják gúnyosan, ha egy hozzá nem értő nagy hangon vitázik a szakértővel). *Máid-ém még a hej-jedbe vansom:!* *Nem-tut-tad?* (nem gondolod?) **Km.** *Nem-tuc hozzá, ne- nyűj hozzá* (amihez nem értesz, ahhoz ne fogj). *Nem-lehessen tud:ni, mi van a bekötöd zság:ba* (nem tudni, kibe mi lakik v. mit rejt a jövő). L. be-, bele-, le-, megtud.

tudakol *tudaköl* (-*olok*, -*ösz*) ts. i. 'sich erkundigen, nachfragen'. L. megtudakol.

tudakolózik *tudakolózik* (-*ok*, -*öl*) tn. i. 'kérdezősködik, tudakozódik'. *Tu-dakolóznak Fe-kelevárosrull.*

tudat ~ (-*ok*, -*öl*; -*lam*; -*nám*; *tudassam*) ts. i. 'értésit, tudomására hoz'. *Tudatom hogy két hélig fekütem* (levélből).

tudatlan ~ mn. 'unwissend, ungelernt'.

tudnivaló *tudnivalóy* mn. 'tudható, nyilvánvaló'. *Tud-nivalóy vóyt, hogy a má nem él sok:ká.*

tudó *tudóy* (-*ja*) mn. 'wissend'. **Sz.** *An-nak csak a jóy-Isten a tudóy:ja!* (azt csak az Isten tudja!)

tudomány *tudomány* (-*nt*, -*mánnya*) fn. 'wissen'. **Sz.** *Na-, baz- meg a tudományodal!* (mondják, ha vki ügyetlenségéből vmi kárt csinál).

tudós *tudóys* mn. 'jvas, kuruzsló, babonával foglalkozó'. *Tudóys embēr, tudóys asszony.*

tudta *tutta* (*tuttom*, -*od* stb.) fn. 'tudomása, engedélye'. *O-da ne meny többet az én tuttom né:küll!*

tudva ~ hsz. 'wissend, wissentlich'. **Sz.** *Tud-va tudom:* (jól tudom). L. e tudva.

tuhad ~ (*tuhatt, tuhadna, tuhaggyon*) tn. i. 'elszorul, elakad'. *Ne-héz eszt a vizes jüvet vág:ni, tu-had benne a ka:sza.* *Tu-had abba a nyirkos jőüdbe az e:ke, nem- bírja a jőy:szág.* L. betuhad.

tuhull l. betuhul.

tujul l. összetujul.

tukmál *tokmáll* (-*mállok*, -*mász*) ts. i. 'erőszakol vkire vmit'. L. rátukmál.

tukó *tukóy* mn. 'buta, ostoba' (Kocsord). *Tu-kóy vaty te a:höz.*

túl *tull* nu. 'jenseits'. **Sz.** *Tull a rendinn* (túlságosan). *Nē- vóyt a kövēr tull a ren:dinn.*

tulajdonít *tulājonit* (-*ok*, -*öl*) ts. i. 'tulajdonává tesz; tulajdonának mond'. *A csi-kóyt mind- a kettőy ma-gának tulājonitotta vóyna:* L. kitulajdonít.

tulanglé *tulanglé* (-*t*) fn. 'olcsó, rossz minőségű ruhaszövet'.

túlesik *tullesik* tn. i. **1.** 'túlfelöltre esik, túl vetődik'. **2.** '(kellemetlen dolgon, nehéz munkán) átjut'. **Sz.** *Tull-*

estem rāi:ta, mīnt az ec-ceri pap a lo:vánn v. mīny Gyār-mati a lo:vánn v. mīnt a ku-tya a keritē:senn (túl vagyok rajta, de nincs köszönet benne).

túlfelől *túlfelől* hsz. 'drüben'.

tulipán *tulipánt* (-ot, -nytya) fn. 'tulpe'.

tulipántos ~ mn. 'tulipánnal díszített'.

túlóta *tullóyta* nu. 'óta' (-tól+óta). *Nem- jártam ot két hét tullóy:ta. Negy-vennyóuc tullóyta mīn-dég bomlik a szülőjji szere:tel. Ta-vāi tullóyta mīn-dég beteg : So-hase láttam azóyta tullóy:ta.*

túlrinnen *túrunnen* hsz. 'túlról, a másik oldalról'. *On-nen tú-runne le- kē dö-fōni :*

túlság ~ (-ba) fn. 'túlzás'. **Sz.** *Túlságba viszed* (túlozol, túlzásba esel).

túlságos ~ (-onn) mn. 'übertrieben'.

túlsó *túlsóy* mn. 'jenseitig'. *A túlsóy soronn* (az utca szemben levő során).

túlsóvég *túlsóvégg* fn. 'a falu másik vége, másik fele'. *A tú-sóvéggenn az- beszéllik :, hogy it- járt két- o-lá ji-nānc.*

II. Túlsóvég községrész (Olcsavapáti).

túlsóvégesi *túlsóvégesi* mn. 'a falu túlsó végén, másik felében lakó'. *A tú-sóvégesijek nem- jöttek a tüzet óyta:ni.*

túr ~ (-l, -na, -jon) ts. i. 'wühlen, graben'. L. feltúr.

Túr ~ fn. folyónév. **Sz.** *Hig-gyed, bolond, ég- a Túr* (hiszékeny embert gúnyoló szólás).

túrás l. vakondtúrás.

turbékol *türbéköl* (-olok, -ősz) tn. i. 'girren'.

Türe *Tür* hn. (Túrterebes). **II.** falunév.

Turealja *Türcajja* hn. (Halmi).

Túrerdő *Turērdőy* hn. (Sonkád, Halmi).

turha *tūrha* (-át, -ája) fn. 'köhögés váladéka, torokban ülő vastag nyálka'.

Túrhát ~ hn. (Nagypalád, Dabolc, Szárazberek).

túrkál *türkáll* (-kállok, -kász) tn. i. 'herumwühlen'.

Turkos *Türkos* hn. (Fisztaberek).

túró *turóy* (-t, -ja) fn. **1.** 'topfen'. **2.** 'a fityma alatt a penis makkjára rakódott ondó'. **Km.** *Meg-láccik, mék tébül lesz tu:róy* (kitetszik, melyik gyermekből válik derék ember). **Nr.** „Túrót vegyenek,“ így hívják azt a játékot, mikor valaki a gyermeket a hátára ülteti s azt kiabálja : „*Turóyt vegyenek, turóyt!*“ Ugyanekkor pedig a többiek csiklandozzák a gyermek hátulját (= túrórt vesznek).

túrósbéles *turóyzbéles* fn. 'topfenkuchen'.

túrósderejye *turóyzdereje* fn. 'topfentaschkerl'.

túrósgaluska *turóyshaluska* fn. 'topfenfleckerln'.

túróslaska *turóyslaska* fn. 'topfenfleckerln'.

túróslapény *turóyslapény* fn. 'topfenkuchen'.

túrósrétes *turóysrétes* fn. 'topfenstrudel'.

túróstészta *turóystészta* fn. 'topfemehlspeise'.

túróstokány *turóystokány* fn. 'túróspuliszka'.

túros-zaeszkó *turóygszacsakó* fn. 'hegyes vászonzaeszkó, melyben a kifacsart túró felakasztva tartják.

turpisság *türpisság* (-ot, -a) fn. 'finte, schlaueit'.

Túrseg ~ hn. (Túrterebes).

Túrútja *Turuttya* hn. (Botpalád).

tusakodik ~ (-ok, -öl) tn. i. 'tépelődik, tűnődik, töpreng'.

Vál. tusakoltam, törekeltem ma egész: nap, hogy hogy tanakozol hát apád Juliská:vál.

tutu ~ (-t, -ja) fn. 'a hurkatöltő végén levő kis cső, melyre a hurt v. belet ráhúzzák'.

tutyimutyi ~ mn. 'élhetetlen, gyámoltalan, erélytelen'.

túzok *tuzok* (-ot, -ja) fn. 'trappe'.

Tuzokos ~ hn. (Kömlódtótfalu, Vámosoroszi).

1. **tű** l. 2. **tő** (töve).

2. **tű** ~ (*tüt, tük, tűje*) fn. 'nadel'. **Sz.** *Á-talugraná a még a szász tű hos:szát* (jó erőben van). *Meg-jártam szász tű hos:szát* (hiábavaló utat tettem). *Ugy-járok:, mint a tű-cér-na nélkül:* (sikertelenül, hasztalan, eredmény nélkül). *Tűvé teszi* (úgy keresi, mint a tűt szokás, gondosan keresi). *O-já ráncos az órcá:ja, hogy tű-re lehetne szed-ni* (sok ránc van az arcán). **Km.** *Még a tű-nek is joga van:* (a legkönnyebb dologban is akadhat bökkenő). L. gombos-, haj-, gubavarrótű.

tücsök *prücsök* (*prücsköt, prücskők, prücsköm, -öd, prücsökje*) fn. 'grille'. **K.** *Te, kis prü-csök!* (te kis babszemjankó! mondják tr. az apró gyermeknek). **Sz.** *Prücsköt heréll* (lopja a napot). **Nr.** A tücsök elüzésének egyik módja az, hogy a tücsök fészkebe ócska kerékdarabot tesznek. (Adorján.)

tüdő *tüdöü* (-t, *tüdeje*) fn. 'lunge'. **Sz.** *Mos-vállik meg a tüdöü a máj:tull* (most van a döntő pillanat). **Nr.** Szádokfa, gyertyánfa és nyírfa gyökerét össze kell főzni, a levét inni és „kisarjadzik” tőle a romlott tüdő.

tüdőbaj n., l. hektika.

tüdőcsuesorodás *tüdöücsucorodás* fn. 'tüdőcsúcshurut' (népetimologia). *Tüdöücsucorodása van.*

tüdőgyulladás *tüdöügyuladás* fn. 'lungenentzündung'.

tüdőkutykurutty *tüdöükutykurutty* fn. 'tüdőcsúcshurut' (népetimológia, Mikola).

tüdős *tüdöüs* (-t, -ök, -se) fn. 'tüdőshurka'.

tüdőshurka *tüdöüshürka* fn. 'lungenwurst'. **Nr.** Töltés után megfőzik, evés előtt megsütik.

tüdőszín *tüdöüszin* mn. 'kékes-barnás-rózsaszín; mint a tüdő'. *Tüdöüszin eper.*

tűfok ~ fn. 'nadelloch'.

Tűfokszegi ~ hn. (Fertősalmás).

tűhegyi ~ fn. 'nadelspitze'.

tükör *tükör* (*tükröl, tükre*) fn. 'spiegel'. **Sz.** *Si-ma, mint a tü-kör* (jégről). *O-jan tiszta, mint a tü-kör* (pl. a szoba). **Nr.** Este, lámpánál nem jó magát a tükörben nézegetni, mert megsápad vagy némelyek szerint meghal az ember. Aki este a tükörbe néz, az az ördög seggibe néz. Amelyik leány tükröt tör, hét évig nem megy férjhez.

Tükörhegy *Tükörhegy* fn. hegynév (Szatmárhegy).

tükörjég *tükörjég* fn. 'tükörsimaságú jég'.

tükörszoba *tükörszoba* fn. 'tükörös szoba'. *Pesten csináltattam házat... Közepibe tükörszobát, Kibe babá festi magát* (Nd.).

tükrösödik l. kitükrösödik.

tükröz ~ (-ök, -öl) tn. i. 'játékból tükör segítségével fényt sugároz' (pl. a szoba falaira, vkinek a szemébe).

tüll *tüll* (*tülat, tülja*) fn. 'fátyol, gyászfátyol'. (Vö. fr. *tulle*).

tündelevény *tündelevény* fn. **Sz.** *Ugy-étünt ; mint a tündelevény*: (hirtelen, észrevétlenül eltűnt). *O-jā fris ; mint a tündelevény*: (olyan frissen mozog, mint a pillangó).

tündér ~ (-t, -ek) fn. 'fee'. **II.** **Tündér** lónév.

tündéraszony ~ fn. 'fee'.

tündérkirály *tündérkirái* fn. 'feenkönig'.

tündérország *tündérország* fn. 'feenreich'.

tündöklök ~ (-ölt ; -ölne ; -öjjon) tn. i. 'strahlen, glänzen'. *Ety szép fényessék tündöklöt szemembe* (karácsonyi népének).

tűnik *tűnik* (*tűnök, tűsz ; tűnt ; tűnne ; tűnnyél ; tűnnyön*). **1.** 'húny, társai elbúváásáig szemét eltakarja' (búváosdi játékban). *Az e-lébb én-tűntem ; mos te-tűsz*. **2.** 'szemét behúnyva, orrát, fülét beszorítva néhány pillanatra a víz alá búvik'. *Tuc-tűn-ni ?* L. el-, ki-, letűnik.

tűnő *tűnő* (-t, -k) fn. 'a búváosdi játékban a húnyó'.

tűnőeske *tűnőeske* (-ét) fn. 'búváosdi játék'. **K.** *Tűnőesket jáccik a : nap* (hol a felhő mögé búvik, hol ismét előbukkan).

tűnőeskézik *tűnőeskézik* (-ek, -él) tn. i. 'búváosdit játszik'. **K.** *Tűnőeskézik a : nap* (hol a felhők mögé búvik, hol előbukkan).

tűnölődik *tűnölődik* (-ök, -öl) tn. i. 'töprenkedik, (nyugtalanul) tűnődik'. *Mi-bajod vam, min-tűnölődöl ? E-géssz éccaka a-zon tűnölöültünk, hogy nem lett-é valami bajok az u-tonn*.

tűntet ~ (-ek, -él) tn. i. 'tetteti magát, képmutatósodik'. *Hadd-é ; ne-tűntess* : **Sz.** *Tűnteti magát* (nagyképüs-

ködik, képmutatóskodik, beszédében másnak mutatja magát, mint ami). Vö. tüsténtet.

tüntünterebe ~ fn. 'denevér'. (Adorján). Csak a következő mondókában: *Tün-tünterebe! Gye-re haza ká-sára, vá-sára, Tu-róus haluskára!* (A gyerekek este felé a röpködő denevéreknek kiabálják.)

1. tūr ~ (*türök, türsz*) ts. i. 'dulden, leiden'. **Km.** *Aki tut-tür-ni, asz tud-u-rälkodzi* (türelemmel többet érsz el, mint türelmetlenséggel).

2. tūr ~ (*türök, türsz*) ts. i. 'hajt, hajtogat' (papírt, ruhát). L. fel-, le-, összetūr.

3. tūr l. betūr.

türelem ~ (*-ëlmet, -ëlme*) fn. 'geduld, duldsamkeit'. *Niñcs-türëlme a nyáj:hoz.*

türelmes *türëlmes* (-enn) mn. 'geduldig, duldsam'.

türemlik ~ (*-ell*) tn. i. 'sich stülpen'. *A-lá türemlett a lá:ba.*

türés *türës* (-t, -e) fn. 'hajtás, összehajtogatás nyomán keletkezett ránc' (a papír, a kendő türése).

türet *türet* (-et, -e) fn. 'egy vég vászon hosszában felszélbe türve és göngyölögbe hajtogatva'. *Ely türet vászon.*

türhető n., l. szenvedhető.

türíbika ~ fn. 'tülekedősi játék'. (Két gyerek kiáll s fejüket egymásnak szegve, mint a tülekedő bikák, igyekeznek egymást hátra tolni.)

1. türkőzik *türkőüzik* (-ött) tn. i. 'tülekedik, szarvát viadalra szegzi'. *Në, tür-kőüzik a bi:ka.*

2. türkőzik l. fel-, nekitürkőzik.

türkőztet l. türtőztet.

türömfű *türőfü* fn. 'türelem, béketürés' (tréfás orvosság-név). *Ha-fáj, le-gyé rá-tür-őfüvet, jái-levelt* (= türjed).

tür-tagad ~ ts. i. **Sz.** *Mit türöm-tagadom, érted jönnek, jányom.* (Népball.) (= mit tagadjam?)

türtőztet *türőüsztel, türkőüsztel* (-em, -ed, -i; -te) ts. i. 'méréskel, csillapít'. *Türkőüszteli magát.*

türül, -get stb. l. törül-, get stb.

tüspárna ~ fn. 'nadelkissen'.

tüszsent l. prüszsent.

tüsténtet *tüsténtet* ts. i. **Sz.** *Tüsténteti magát* (tetteti magát, szerénynek, ártatlannak, illetudónak stb. tünsteti fel magát). *Na, csak ne-tüsténtelsz ma:gat, tu-dom, hoty szívesenn éjárnád még Imrével a kállaji ket:tőüst. U-gyan ne-tüsténtesse má:ma:gál, hanë ve-gyë, ha kináj:ják.*

tüsző *csüszőü* (-t, -je) fn. 'geldgürtel'. (Vándor drótos-tótok, ablakosok, oláhok viselik.)

tütü ~ (-t, -je) fn. 'víz, ivóvíz' (gyermeknyelvi szó). **Sz.** *Sze-reti a tü:tül* (szereti az italt, részeseg).

tűz *tüz* (*tűzet*, *-e*) fn. **1.** 'feuer'. **2.** 'tűzvész'. *Ba-tizon naly· tűz vógt az écca:ka.* **3.** 'égető fájdalom' (pl. gyulladásban, daganatban). *Nem· akār múlni a tű:ze, pedig má tet-tem rá e kis lemmakpé:pet.* **K.** *Hun· a tűzō vógtál?* (hol a pokolban? hol a mennykőben?) **Sz.** *Uty· jélek túl:le, mint az é-gőű tűsztüll:* (nagyon félek tőle). *Tűzet rak* (feuer machen). *Teszek a tűzre* (fát rakok rá). *Nem· tenném érte tűzbe a keze:met* (nem kezkeskedem az ártatlanságáért). *Men-ne a haza je:le tű-zō-vizenn:* (árkon-bokron, nyakra-főre). *E-lőül tűsz·, há-túl viz·* (elül is, hátul is veszedelem). *O-jan elevem, mint a tűz·; ugy· dógyozik, mint a tűz·* (eleven, dolgoz, tűzről pattant). *Ugy· lop, mint a tűz·* (nagy tolvaj). *Az én· Istenem a tűz-zel égesse meg!* (átok). **Km.** *Ha a tű-zit szereted, a jús-tyit isz szēvedd:* (hasznáért a kellemetlen részét is elszenvedjük a dolognak). *Aki kö-zelebb ül a tűszhöz, a· melekszik:* (a közellét sok előnyben részesít). *Ha-mu alat lakik a: tűz* (lassú víz partot mos). **Nr.** Ha téli időben erősen rohog a tűz a kemencében, hideg lesz. — Nem jó másnak tüzet adni a háztól, mert elhordják vele a háztól a szerencsét. — Gyermekeknek nem jó a tűzzel játszani, mert odavizel álmában. A tűzbe nem szabad köpni, mert a másvilágon tüzes tányért nyalsz. — A villántól okozott tüzet a néphit szerint a víz nem oltja el. Az ilyen tüzet csak tejjel lehet eloltani. — Tűz-zel (= tűzvészszel) álmodni jó időt jelent. — A tojáshéjat nem szabad a tűzre dobni, mert sömörög lesz az ember kezén. — Ha a kutya fejét fölfelé tartva vonít, tüzet (= tűzvészt) jelent. — Tűzbe nem szabad köpni, mert kisebesedik az ember szája. Aki a tűzbe hugyozik, annak kisebesedik a hugyozó szerszámja. — Ha a nyúl beszalad a faluba, tüzet (= tűzvészt) jelent. L. szentantal-tüze.

tűzfel *tűzél* (*-elek*, *-ész*) tn. i. **1.** 'tüzet rak, fűt'. *Ha ē-fogy az őlfa, nem· tom, mivē tűze:lűnk.* **2.** 'mérgeksedik, pattog, haragosan beszél, tüzeskedik'.

tűzér ~ (*-l*, *-ek*) fn. 'artillerist'.

tűzes *tűzess* (*-enn*) mn. 'izzó' (szén, vas). *O-jan tűzekei raktunk·, hoty tű-zes vógt a jűdőű óuda:la.*

tűzesbika *tűzeszbika* fn. 'a kincésásási babonának egyik képzelt alakja'. **Nr.** A néphit szerint a kincset az elásáskor bikának vagy kakasnak a vérével szokták megöntözni, hogy a bika vagy a kakas védője legyen a kincsnek. Ha az ilyen kincset ásni, bolygatni kezdik, előugrik egy tűzesbika vagy tűzeskakas és szétkergeti a kincskeresőket.

tűzesedik l. megtűzesedik.

tűzesember *tűzessembēr* fn. 'képzeletbeli, boszorkányos erejű, jóstehetségű lény'.

tűzesgép *tűzeszgép* fn. 'kazán, gőzgép'.

tűzesít l. megtűzesít.

tüzesmennykő *tüzesmenőkü* fn. 'gyújtó villám'.

tüzespiros *tüzespiross* mn. 'élénk piros, kiesattanó piros' (pl. arc).

tűzhely *tűzhejj* fn. 'a sütökemence szája előtt előrenyúló négyszögű padka, melyre a tüzes hamut, szenet kaparják a kemencéből'. **Sz.** *Tűzhejj ékessége* (mondják gúnyosan arra, aki szeret a kemence padkáján lebzselni).

tűzokádóhegy *tűzokádóhegy* fn. 'tűzhányó, vulkán'.

tűzoltó *tűzoltóu* fn. 'feuerwehrmann'.

tűzön-vizen *tűzö-vizenn* hsz. 'nyakra-főre, sietve'. *Jöt-vővön a: má tű-zö-vizē hazafe:le. Ros-táltuk asz: mi tű-zö-vizem mek je:le.*

tűzrakó *tűzrakóu* fn. 'tűtőgyerek (az iskolában)'.

tűzrevaló *tűzrevalóu* mn. 'megégetni való, gonosz, pokolra való'. *Hát nem lehazutta a kis tűzreva:lóu? Na, te vőn tűzrevalóu, me-gént leltad ma-gad? Meg-ett éngem az a vőn tűzreva:lóu.*

Ty.

tyé ~ (-l, -je) fn. 'a ty betű neve'.

tyhű *tyü, hü* isz. 'bosszúságot, meglepetést kifejező felkiáltás'. *tyü, a jóu ámmenit!*

työ ~ (-l, -je) fn. 'a ty betű egyik neve'.

tyúk *tyuk* (-ol, -ok, -ja) fn. 'huhn'. Jelzői: *bubbos* (= könnyos), *fekele*, *sárga*, *tárka*, *fejje*, *iroмба*, *kendérmagos*. Testrészei: *taréja*, *szakálla* (az álla alatti bőrszerű piros pöttyöngője), *fárka*, *óra* (esőre), *szárnya*, *combja*, *kőudusérnyőüje* (oldalbordás része), *nyerőüje* v. *sárkantytu* (sarkantyú alakú csont a mell tájékán), *zuzzája*, *májja*, *püspökjalattya* (farktő); *gatya* (dús pihézet a tyúk lábán). **Sz.** *Jóu dóuga vam* :, *mínt a móu-nár tyukjának* : (gondatlanul él). *Él-loptad a papné tyuk-ját* (mondják tr., ha vkinek tollas v. pihes a feje). *Ugy áll a : szád, mínt a tyuk-seggi* : (sírásra görbülve). *Töb-bet tud máma a csír:ke, mínt a : tyuk* (gúnyos szólás az olyan gyerekekre, aki többet akar tudni a nagyoknál). *Sok a : pész, tyuk-eszi az apra-ját, je-ne a nag-gyát* (e tréfás túlzással felel az, akiről azt mondják, hogy sok pénze van). *An-nyit ért hoz-zá, mínt a tyuk-az ábécé:hez* (nem ért hozzá). *Mái-más-kör, mikor a tyug-gyá-szöl* (majd, ha fagy). *Meg-döglött az a tyuk, amék a naty tofásokat löj:ta* (mondják gazdag rokon, vagy pártfogó halálakor). — **Km.** *A tit-kot a tyuk-is kikapárja*: (a titok nagyon könnyen kiderülhet). *A-mék tyuk-so-kal kárá, ke-veset tojik* : (aki sokat beszél, az keveset tesz). *Ne-tuggyon többet a csírke, mínt a : tyuk* (ne légy okosabb apádnál). **Nr.** Ha a tyúk hátulról előre felé vetkezik, tél utóján, ha pedig elülről hátrafelé, tél elején lesz nagy hideg. — Mikor a tyúk megvetkezik, nem mer

közel jönni a házhoz. — Ha a tyúkok a porban fürödnek, eső lesz. — Ha a tyúkok az utca vagy udvar közepén kapirgálnak, azt jelzi, hogy eső lesz. — Tyúkkal álmodni hírhalás. — Tyúkot „két asszony közt” legjobb ültetni (t. i. Boldogasszony- és Kisasszony-napja: március 25. és szept. 8. közt). Úgy kell intézni az ültetést, hogy a tojás 'két hónapban' keljen ki, vagyis egyik hónapban ültessék meg, a másikban pedig keljen ki a kis csirke. Olyankor kell a tyúkot megültetni, mikor a sertésnyáj szalad hazafelé a legelőről, mert akkor olyan fürgén kél a csirke, amilyen fürgén a sertések futnak hazafelé. A tojásokat pedig önteni kell a fészekbe, nem pedig kézzel rakni. Ha kalapból öntik, akkor több lesz köztük a kakas. Ha a tyúkot kalapban ültetik meg, akkor a tojásából kakasok kelnek, ha kötényben, akkor jércék, ha pedig sipkában, akkor búbos tyúkok búnak ki a tojásból. Ültetéskor ezt mondják a kotlónak: „*Ugy űi, mint a kemence; uty köücs, mint a hany-gya*” (Ricsé). — Mikor a tyúk a fészken ül és költ, nem szabad gúzt tenni a tűzre, mert nyaktekeres lesz a csirke. — A tyúkot el kell ültetni rózsa- meg bodzavirágzás előtt. Bodzavirágban, rózsavirágban (= bodza-, rózsavirágzáskor) nem jó tyúkot ültetni, mert az ilyenkor ültetett tyúk csirkéje úgy elhull, mint a rózsa vagy bodza virága. 'Fekete héten' (= virágvasárnap előtti héten) és mikor a faluban halott van, nem jó tyúkot ültetni, mert a tojás fekete záp lesz és nem kél ki. — Mikor a tyúk legelsőben tojik, a tojását meg kell hömbörgetni a hamuban, hogy a tyúk sokat tojjék. Ilyenkor a farkát hozzá szokták dörzsölni a kemencéhez, hogy szelíd legyen s ne járjon el a szomszédba tojni. Szoktak ilyenkor az ablak tőcére búzaszemet is szórní számára, hogy mikor tojós lesz, máskor is bejöjjön. — Ha a tyúk eltojik (=idegen helyre, a szomszédba tojik), sóval szokták behinteni a fenekét. — Amelyik fán a tyúk hál, az kiszárad. *Tyúkhivogatók: Csi-ke, csi-ke, csi-ke! Tyutyu-kám bé! tyu-tyu, tyutyu, tyutyu, tyu! — Tyu-tyu, tyu-tyu, tyu-tyu! — Tyuk, tyuk, tyuk! — Pire-bé! pi-re, pi-re, pi-re, pi-re, pír! Pi-re, pi-re, pi-re! — Pipi-kám! pi-pi, pipi, pipi, pi! — Piri-kám! pi-ri, piri, piri! — Csicsi-kám bé! v. csicsi-kája! csi-csi, csicsi, csicsi, csi!* Kotlőhivogató: *Kota-bé! ko-la, kota, kota, kol!* A tyúk hangját utánzó igék: *csatáll, csatoráll, káráll, karcáll, kodácsól, kotkodácsól, kotyog, tikácsól, vőnyáköl, vőnyil, vőtyog, vőnyikáll.* L. fajt-, fias-, gyöngytyúk.

tyúkbél tyugbél fn. 'hühnerdarm'. **II. Tyúkbél** gúnynev (Adorján).

tyúkbőritő tyugburító fn. 'vesszőből font hordozható ketreféle, mely alatt a kis csirkéket etetik, vagy a tyúkot fogva tartják'.

tyúkeszű *tyukeszű* mn. 'rövid eszű, ostoba'.

tyúkganéj *tyuggané* fn. tyúktrágya'.

tyúkgatya *tyuggatya* fn. **1.** 'tollpihézet a tyúk lábán végig'.

2. 'ráncolatlan, lompos, töledálló gatyá'.

tyúkgatyás *tyuggatyás* mn. 'rosszul szabott, lompos gatyájú'.

tyúkgöré *tyuggöré* fn. 'lábakon álló, vesszőből font tyúketrec'.

tyúkhályog *tyukhárog* fn. 'farkashályog, estivakság (hemeralopia)'. **Nr.** A szitát naplement után nem szabad takaratlan vinni, mert tyúkhályog lesz a szemén annak, aki keresztül-néz rajta.

tyúkhús *tyukhus* fn. 'hühnerfleisch'.

tyúkkaparás *tyukkaparás* fn. 'a tyúk karmával tett vakarás'. **Sz.** *O-jan az irá:sa, mint a tyuk-kaparás:* (durva vonású, rút).

tyúkketrec *tyukketrec* fn. 'hühnersteige, hühnerkorb'.

tyúköl *tyukögl* fn. 'hühnerstall'.

tyúkölházija *tyuköülhászija* fn. 'sertésöl padlása, hol a tyúkok hálnak'.

tyúkkeér *tyukpecér* fn. 'olyan gyermek, aki szereti a tyúkokat kergelészni'.

tyúkpizok *tyukpizok* fn. 'tyúkszar'.

Tyúkszar *tyukszār* fn. 'hühnerdreck'. **Sz.** *Tyuk-szar az ō-rodra! Tyuk-szar a vég:re!* (mondják tr., mikor valaki az ujját feltartja).

tyúkszaros *tyukszaros* mn. 'tyúkpizkos, tyúktól leszart'.

tyúkszem *tyukszem* fn. **1.** 'hühnerauge'. **2.** 'Veronica chamaedrys L.'. **3.** 'Ajuga Genevensis'. **Nr.** Ha fáj az ember tyúkszeme, esőt érez.

Tyúkszer *Tyukszēr* hn. (Vámosoroszi).

tyúktetű *tyuktetű* fn. 'hühnerlaus'.

tyúktojás *tyuktojás* fn. 'hühnerrei'.

tyúktollú *tyuktallu* fn. 'hühnerfeder'. **Nr.** Úgy tartják, nem jó a tyúktollat a kalap mellé tenni.

tyúkülő *tyukülő* fn. 'hühnerstange'.

tyúkvályu *tyukválu* fn. 'fából vást tyúkitató'.

tyutyu ~ *isz.* **1.** tyúkhivogató. fn. **2.** 'tyúk' (gyermekny.).

tyutyuka ~ fn. **1.** 'tyúk' (gyermekny.) **2.** tyúkhivogató.

U, Ú.

uborka l. ugorka.

ubrészol *ubrészöl* (-*olok*, -*ősz*) tn. i. 'lármas hangon beszélget'. *Ott-ubrészöltak, ot-träjcsöltak ezek a szēr:bek.*

ueca l. utca.

uceu ~ *isz.* ugrásra készített szó.

udvar *udvār* (-*l*, -*arok*, -*ara*) *fn.* **1.** 'hof'. **2.** 'párás légkörben a holdat körülvevő fénygyűrű'. *Ud-vara van a hóud:nak e-sőü lessz*: Vö. még *vár* (főnév). **Sz.** *A gyp: vërje fel az udva:rod!* (átok = ne legyenek jószágaid, szegényülj el!) — *Hun a gombostü?* [Fel.] *Mos: ment: az ud-varö: fel-aggatöüvza:* (ingerkedő kísérelés válasza). **Km.** *Amijen az ud-var, o-*jan* a gaz:da* (udvaráról megismerheted, hogy milyen rendes v. mennyire jómódú a gazda). *Pá:zsitos udvarö lakik a szegé:ség* (a pázsit az udvaron szegénység, jószághiány jele).

ugar *ugār* (*ugarat* és *ugärt*, -*ja*) *fn.* 'őszőlő a következő őszi pihentetett szántóföld, melyet tavasztól őszi munkálnak az őszi búzavetés alá'. **Nr.** A szántóföldet két évi használat után minden harmadik évben ugarnak hagyják.

ugarföld *ugār^oföld* *fn.* = ugar.

ugarol *ugaröl* (-*olok*, -*ösz*) *ts. i.* 'az ugarföldet először fölszántja tavasszal'. **Nr.** *Ha a pal-lagróúza vi-rágzik, u-garölni kell*: Vö. kever.

ugarolás ~ (-*l*, -*a*) *fn.* 'az ugarföld első fölszántása tavasszal'. Vö. keverés.

ugat ~ (-*ok*, -*öl*; -*ott*; -*na*; *ugasson*) *ts. i.* 'bellen'. **K.** *Ne: ugass!* (ne beszélj, ne járjon a szád!) **Sz.** *U-gat a halál kutyá:ja* (mondják, ha vki mélyről, tudóvészesen köhög). *Ne: ugass:, Nem: a tijéd a ga:ras!* *Co-ki ku-tya, ne: ugass, Nē: vagyok é jazo:kas!* (kutyacsitító szólások). **Km.** *Had-ugasson a ku:tya, csak meg: ne harapjon:* (hadd pletykázzanak az irigy nyelvek, csak ne rágalmazzanak). *L. el-, megugat.* Vö. ugu.

ugatás ~ (-*l*, -*a*) *fn.* 'bellen'.

ugordik *ugördik* (*ugördok*, *ugördassz*; *ugördott*; *ugördana*; *ugörqyon*) *tn. i.* 'springen'.

ugordhatik *ugörthatik* (-*ok*, -*öl*) *tn. i.* 'springen können'.

ugorka *ugörka* (-*át*, -*ája*) *fn.* 'gurke'. *Sóús ugörka* (savanyított u.). *Kovászos ugörka* (kovásszal savanyított ugorka). *Ecetes ugörka* (télire elrakott, ecettel savanyított u.). **Sz.** *O-*jan* az ö:ra, v. vöül: o-*jan* ö:ra, mint ely sóús: ugörka:* (hatalmas, nagy orra volt). **Nr.** *Ha nem akar kötni* (= termőrügyet hajtani) az ugorka, a fattyú (nem termő) virágokat le kell róla szedni és jó hajnalban ki kell önteni az utcára, hogy a csorda tapossa el. Ha ez megtörtént, azután jobban fog kötni az ugorka. Mikor az ugorka virágzik, összeszedik a virágát s csordahajtáskor kiöntik a csorda elé, hogy annyi ugorka teremjen, ahány tehén van az utcán.

ugorkamag *ugörkamag* *fn.* 'gurkenkern'.

ugorkamártás *ugörkamártás* *fn.* 'gurkensauce'.

ugorkás *ugörkás* *mn.* 'elfajzott, ugorkaizú'. *Ha a sár-ga-*

dinnye mellé u-gorkát ültetnek, u-görkás lesz tülle a sárgadin:nye.

ugorkasaláta ugörkasaláta fn. 'gurkensalat'.

ugrabugrál ugrabugráll tn. i. 'ugrándozik'.

ugrál ugráll (-rállók, -rász) tn. i. **1.** 'hüpfen'. **2.** 'urizál, urat játszik'. *Két-szász pengőüübül nem nagyon ugrálhatunk:* L. elugrál.

ugrándozik ~ (-ok, -öl) tn. i. 'hüpfen'.

ugrás ~ (-l, -a) fn. **1.** 'springen'. **2.** 'kis távolság'. *Csak egy ugrás ide az Égér:hát.* L. macskaugrás.

ugrat l. megugrat.

ugrifüles ugrifüles mn. 'ugrándozó, szeleburdi, pajkos'.

ugrik ~ (ugrok, ugrassz, ugrunk, ugrotok, ugranak; ugrott; ugrana; ugörgyon) tn. i. **1.** 'springen'. **2.** 'fürgén fölkel'. *U-gör csak jányom, hoz-zál be e kizs: bőrt.* L. által-, be-, bele-, el-, fel-, ki-, neki-, ráugrik.

ugrós ugróus mn. 'élénk ütemű, tánchoz való'. *Ugróus nőta. Na még egy ugróust!* Vö. hallgató.

ugu ~ tn. i. 'ugass' (tr.) *Ne ugu!*

úgy ugy hsz. **1.** 'so'. **2.** 'oly föltétel alatt, oly körülmények közt'. *Azokat az óu-toványokat tö-vissél gányóltam kö:rüll, ugy marattak meg. A-nyám meg od-atta neki a kräi:cárt, oszt ugy let jóu ked:ve. Ugy ég a tüsz, ha lobog (Nd).* **3.** 'körülbelül'. *Le-hetett uty tíz óura. Ugy é-fél táiba értünk o:da. Uty hár-míne fele járt mán a szám:jok, mikor én oda men:tem. Sz. Ha te ugy, én is ugy: (vicem pro vice). Csak ugy ve:le! (bizony, csak úgy kell tenni vele!) Ugy a hejjenn (éppen úgy, változatlanul, érintetlenül). Ugy a hejjē van: ez, ahogy ten-nap hattuk: Meg-nészte, oszt ugy a hejjē hatta:, hoz-zá se nyült.* L. amúgy, imígy-amúgy.

úgyabbul úgyabbull hsz. 'nagyobb mértékben úgy, rosszabbul'. *Én is ugy jártā ve:le, meg még u-gyabbull: A mi-ökrünk lába még u-gyabbul van:*

úgy a helyen l. úgy Sz.

ugyan ~ hsz. **1.** 'egyébiránt, máskülönbē'. *I-jeŋ gaz van a kenderátóu:ba. Sok ugyan nŋ:csen: Ne dug: be! U-gyan dug-jad:, én nem bánom: Ne vit tán: él! U-gyā vi-gyed:, én nem bánom:* **2.** 'ugyancsak, nagyon'. *De reg-gel oszt u-gyan kotörtam utánna je:le. Ta-nitóu ur is ugyan igyekezett: Még Vájsz: ur is ugyā lohóll a váróúterembe je:le. Még u-gyan a lélkire kötöttem: U-gyā jöd belőülle az igyeke:zet (ugyancsak rókázott). Még u-gyan is erőüs vagyok:* **3.** 'persze, természetesen'. *A gu-ba is éve-szett? [Fel.] El- u-gyan!* **4.** 'dorgáló, rosszaló kifejezés'. *U-gyā, hallod, nem sül ki a sze-med? U-gyan nem restelsz ugrál-ni, mikor a mi urunk a halára ké-szüll? Ugyā, Róuzsi, mid gondóltál, Mikor az utra in-dóltál? (Nd.)*

ugyanaz stb. nincs meg.

ugyanesak ugyancsak hsz. 'istenigazában, javában'. *Mire o-daszalattun, mán u-gyancsak óudalasztá aszt a fonnyat fat:tyut.*

ügy-e ügy-i hsz. 'nemde?'. *Ugy-i nē vitted el a vasat a kovácsnál? Ügy-i meg-montam?*

ügyebár ügyibár hsz. 'nemde?'.
ügyebizony ügyibizony hsz. 'nemde?'.
ügy-i, ügyibár l. ügy-e, ügyebár.

ügyitok ~ hsz. 'ügy-e többes 2. személyhez intézve'.

E ki van takari:va, ügy-itok! (Avasújváros).
ügyis ügyis hsz. 'ohnehin, ohnedies'. **Sz.** *Igyis-ügyis* (anélkül is). *So-se sái-náld! A má igy-is-ügyis ot veszel vóun:*

ügysem utyse hsz. 'ohnehin nicht'. **Sz.** *Ityse-utyse* (anélkül sem, semmikép sem). *Hi-jába jöttél vóun:, ity-se-utyse attā vóun o:da.*

ügy-ügy *ügy-ügy* hsz. 'időnként annyira...'. *Ugy-ügy belenyilallik:, hogy māj széjjeha-sad.*

új ujj (-at) mn. 'neu'. *Az új tehenet a ka-puba szem-be kell öntení víz-zél. Ujj asszony, új pár* (nem régi házasság). *Új kenyér* (új, ideit búzából először sült kenyér). **Sz.** *Ujj embert látok!* (mondják a régóta távol volt, rég nem látott ismerősre). *Mek-tárt e mán új:jig* (az új termésig). *Ujj ember a tándz:ba* (most lépett a házasság sorába). **Km.** *Új szila sze-gē lóug:, óucs-kának az ágy alatt is megjár:* (az újat jobban megbecsülik az emberek, mint a régit). *Új seprű jólt seprer:* (hivatalában eleinte mindenki igyekszik jól végezni dolgát). **Nr.** Az új ruhát, új inget először a macskára húzzák fel, hogy arra szálljon a betegség. Az új fésűvel a kutyát vagy macskát kell először megfésülni s akkor nem hull el az ember haja. Az új ágyba először macskát szoktak fektetni. Az új tehenet a hidon a gazdasszony vízzel szembeönti, hogy a betegségtől mentve legyen és jó tejelő legyen. Ha valakin először látják az új ruhát, azt kívánják, hogy egészséggel viselje. A fiatalokat tréfásan meg is szokták benne csipkedni.

ujángat ujángat (-ok, -öl) tn. i. 'ujjong, kurjongat'.

új asszony ujj asszony fn. 'rövid idő óta férjes asszony'.

újesztendő újlesztendő fn. 'neujahr'. **Nr.** Újlesztendőben ha cigányasszonnyal találkozik az ember először, szerencsét, ha pappal, szerencsétlenséget jelent. — Ha újlesztendő reggelén veres az ég, szeles lesz az esztendő. — Ha újlesztendőben férfiember jön először a házhoz, akkor abban az évben azon az udvaron a tehének bikát borjaznak, ha pedig asszony, akkor üszöt. — Újlesztendőben a gyermekek házról házra járnak és köszöntő verset mondanak, s ezért valami ajándék jár nekik. — Amilyen az ember az újlesztendőben, olyan lesz az egész esztendőben.

újfent újfent hsz. 'ismét, megint'. *It megént, hogy é-csendedik a kisasszony, Já-nos új-fent mellé húzóúdik.*

Újfogás Újfogás hsz. (Kisbábony).

Újhöld újhöld fn. 'neumond'. **Nr.** Újholdon kell fát ültetni, mert akkor szép, virágos lesz az a fa. De nem szabad újholdon tőköt, paszulyt, ugorkát, krumplit ültetni (vetni), mert nem gyümölcsözik, csak mindig virágzik. Meszelni se szabad újholdon, mert elszaporodnak a pókok, bogarak. Aki újholdon születik, mérges és sápító beszédű lesz. Újholdon kelt csirke életlen, sipárgó lesz. Újságon, vagyis újholdkor nem jó disznót ölni, mert féreg esik a húsába. Újholdon vágott fa könnyebben hajt új sarjat, nehezebben korhad. — Hajat vágni (nyírni) újhöld péntekén legjobb. Újhöld péntekjén szokták nyírni a jószág farkát is. Ezen a napon jó sózni a marhát. Újholdon kell a jószág körmét is levágni. — Ha az embernek szemöles vagy valami támadás van a testén, mikor legegőbb meglátja az újholdat, nyúljon az első és második lábujja közé (— persze mezítláb kell lennie a göröngyös földön —), vegye ki az odaakadt földdarabot, kerekítse meg vele háromszor a szemölesöt, köpje le a földdarabot háromszor és dobja át a fején, ezt mondván: „*Muj-jál él, menyél el a he-gyek közé, a vőül-gyek közé, ahun a nap nem süt, a szél né- fúj!*” — Ha az embernek nincs pénz a zsebében, mikor legegőbb meglátja az újholdat, akkor nem is lesz az egész holdjárásban. — A délutáni újhöld négyheti esőt hoz. *Amijen az újhóul hármad-negyed napja, Ojā lesz az egész hóudnak fogramatya.* L. ujság, óhöld.

újholdon újhóudonn hsz. 'újholdkor, újhöld idején'.

újjig újjig hsz. 'esztendeig, a következő termésig'. *Az é-zsirom min-dég mektártolt: uj-jig: Nem-tom, elég lessz-é a buza uj-jig.* **Km.** *A sze-génnek so-ha sincs uj-jig, még-is hóutlik kenyere van:* (nem tart ki a kenyérnekvalója az új termésig, mégis gondot visel rá az Isten).

újjit újjit (-ok, -öl; -ott; -na; -ccson) ts. i. **1.** újjá tesz, újjal kicserél'. **2.** 'újságot, érdekes dolgot mond' (beszélgetés közben). *Uj-jiccsatok má vala:mit.*

ujj ~ (-at, -ak, ujjom, -od, -a) fn. **1.** 'finger'. *A-dot neki egyy o-jany gyürüt, hoty ha az uj-jába dukta, hát ű-tet nem-látta sen-ki* (Kömörő). A kéz öt uja: *hüvők v. hüvőkujj, mutatóujj, középujj v. nagyujj, nevelenujj, kisujj.* — **2.** 'zehe'. A lábon csak a két szélső ujjnak van neve: *nagy-lábujj, kislábujj.* **3.** 'a kabátnak (ujjasnak) az a része, mely az ember két karját borítja'. *Az ujjasom uja.* **Sz.** *Ugy-marattam:, mint az uj-jom:* (semmi nélkül, szegényül maradtam). *Ujjat huz vkivél* (kiköt vele). *A jóy Istennél nem-lehet ujjat huz:ni* (vele perbe szállani). *Ha az uj-jával éri a lélkit, asz mek-kél ven:ni* (bármily áron, bármily erő-

feszítéssel). *En-ne e, mig az ujjával é:ri, min-délig:* (falánk, torkos).

ujjas ~ (-t, -om, -od, -sa) fn. **1.** 'férfi kabát, kiskabát'. Részei: a két *ujja* (a karokra húzott része), *nyaka* (gallérja), *háta* (a hátat fődő része), *zsebek*, még pedig alul kétfelől a két rendes zseb, kívül baloldalt a szív tájékán az *óydálzseb*, belül a mellső oldalakon az (egy v. két) *bélsőüzseb*. **2.** 'női blúz' (r.). L. nagyujjas.

ujj hegyi (*ujjom, -od, -a hegyi*) fn. 'fingerspitze'. L. láb-újjhegy.

ujjnyi unnyi mn. 'egy kézujj hosszúságú v. szélességű v. vastagságú'. L. három-ujjnyi, két-ujjnyi.

ujjone n., l. regruta, bundás.

újjonnan *ujjonnan* hsz. 'új állapotban, újan'. *Uj-jonnā vet-ték vagy öves-kánn?*

újjontában *ujjontába* hsz. 'új állapotban, újan'.

új pár új pár fn. 'most esküdött v. nem régi házaspár'.

újra újra, úra hsz. 'újból, ismét, megint'.

újság újság (-ot, -ok, -ja) fn. **1.** 'olyan élelmiszer v. csemege, melyet először eszünk az idén' (pl. első cseresznye, első krumpli stb.). **2.** 'újhold, holdújság'. **3.** 'hír'. *Na, mi-az újsák tífelé:tek? Nem-tuc valami újsá-got* **4.** 'hírlap'. **Nr.** „*Új-sák ha-samba, be-teksek po-kölba*”, mondják óvatossági babonából, mikor újságot (pl. első cseresznyét) esznek. — Ha délután van újság (újhold), esős idő következik. — A házi szárnyasok (tyúk, lúd, ruca) ültetését úgy kell intézni, hogy a kicsinyek újságra ne keljenek. Ha a téhen az újság elején ellik, vékonyhangú lesz a fia. Újságon nem jó a húst a padlásról leszedni, mert megféggesedik. Újságon vágott fa könnyebben kisarjadzik, nehezebben korhad. L. újhold Nr.

újságol újságol (-otok, -ősz) ts. i. 'hírként, újságként elbeszél'.

Újsor Újsör fn. falurész. (Józsefháza, Ökörítő.)

ujju ~ isz. 'jókedvű felkiáltás' *U-juju! A-ládába szárt-a ju!* (táncszó).

Újtea Ujjucca fn. utcanév. (Óvári.)

ulánus l. halányos.

umbrella l. ombella.

ún un (-ok, ūsz; -t; -na; -nyon) ts. i. 'überdrüssig werden'. **Sz.** *Unnya magát* (unatkozik). L. megün.

unalmas unalmas mn. 'langweilig'.

unalom ~ (-álmát, -álma) fn. 'langweile'.

unatkozik n., l. ún(ja magát).

undorodik ~ (-om v. -ok, -ól) tn. i. 'ekel empfinden'.

ungot-berket ungod-berket fn. **Sz.** *Be-jártam ér:te un-god-berket*: (összejártam minden helyet).

unnyi l. ujjnyi.

unoka ~, *onoka* (-át, -ája) fn. 'enkel'.

unokaraj *unokarāi* fn. 'másodraj, az első méhrajtól eresztett raj'.

unokatestvér *unokatesvēr* fn. 'cousin, cousine'.

unszoluncöl, oncöl (-olok, -ösz) ts. i. 'kérve kér, sürgetve kér'.

úntig-fáradtig *untik-fárattig* hsz. 'az unalomig, sokáig'.

Ot vártam un-lik-fá-rallig.

úr ~ (*urat, urak, ura*) fn. **1.** 'herr'. *Nem nevelek az egyik fujambull u:ral, a másigbül mek szegény em:bérl. Ari úr, Menyus úr, Kádár uram.* **2.** 'férj'. *It halta a jányomat az u:ra evvel a három gyermek:kél. So-kat rempelt az urára az as:szony. Sz. Nē vagyok ety krāi-cárnak u:ra* (nincs egy kraj-cárom se). *An-nak se ura:* (arra sem képes), *hogy aszt a nő-hám bőnyut meg-őüri:* (arra se való). *An-nak se vagy u:ra, hogy a lo-vad be-fogd a sze-kérbe: Krisztus urunk. Én Istenem, uram!* (felsóhajtás.) *Nem tom urát adni, hoty kitül hallot:lam* (nem tudom a forrást megjelölni). *Az ur is tehenet vett a vásárba?* (tréfás káromkodás; olyan hangzású, mint: *Az Uristenedet!*)

Km. *Mi egy úrnak egy arany? Kön-nyen kilöki, ha: van* (úr. = nem nagy pénz egy arany annak, akinek van). *Nem-jóu nagy urakkal ety tálbül cseresznyét en:ní, mē ki-verik a szemed a magvá:väl* (nem jó magadnál nagyobb urakkal bizalmas baráti viszonyban lenni, mert kicsúfolnak). *Szár-nak, kár-nak niñcs u:ra* (nem jelentkezik, aki csinálta). *Úr-tú, bo-lontú min-dent fē kē ven:ni* (mindent el kell tőlük túrni, mert nem állhatsz velük perbe). *Ha: úr, le-gyē; ha-niñcs, ve-gyen* (aki úr, vegyen magának, ne mástól kérjen). **Nr.** *Ne danōi, mikor e:szél, mē bo-lō lessz a feleséged u:ra* (= evés közben ne danolj, mert megbolondulsz). Ha esik az eső, mikor a gazdasszony mos, az annak a jele, hogy nem szereti az ura. — A néphit azt tartja, hogy a koporsóban hamarabb rothad és bűdösödik az úr, mint a szegény, mert az úri test kényes, gyöngé, a paraszté meg kemény, szívós, egészséges. L. földesúr.

úra l. újra.

uralkodik *urālkodik* (-ok, -öl) tn. i. 'herrschen'. **Km.** *Aki tut-tür-ni, asz tud u-ralkodni* (türelemmel többet lehet elérni, mint türelmetlenséggel).

uras ~ (-onn) mn. 'vornehm, elegant'. *Fel-ütünk a sze-kére u-rasonn. Nem tesztem é fel eszt a kala:pot, mer e na-gyonn u-ras.*

uraság ~ (-ol, -a) fn. **1.** 'úri mivolta vkinek'. *Meg-vārhattad vōun nagy uraságot fe:lőüll.* **2.** 'herrschaft, herr'. *Ha-zajött az ura:ság.*

uraskodik ~ (-om, -öl) tn. i. 'úri életet él, kényelmesen él, játssza az előkelőt'.

úrbabujt úrbabūjt mn. 'ugorkafára felkapott'. *Őj-risz-kedni kell az ojan úrbabūjt embēr:tüll.*

urbárísta ~ (-át) fn. 'az úrbéres határrész kerülője, mezőőre'. (Szamosszeg.)

úrbéres úrbéres fn. '1848 előtt a jobbágy neve'. **II. Úrbéres** hn. (Vámosoroszi, Gaicsály).

Úrbéresforduló Úrbéresfördüllő hn. (Nagypalád, Csenger).

Úrbérestag Úrbérestag hn. (Pusztadaróc).

Úrbéri erdő Úrbéri erdőü hn. (Sárköz).

Úrbériség Úrbériség hn. (Adorján).

úrdolga úrdóuga fn. **1.** 'robot, a földesúr részére köteles napszám' (a régi nemesi világban). **2.** 'napszámmal való szolgálat, fizetés, ledolgozás' (pl. lakásért, bérföldért stb.). *Ten-nap Sep-sineg dóugosztam : úr-dóugába : Hóu-nap men-ni kell úr-dóugába ka-pálni : Még úr-dóugával is tartozik vatj hat nap:pál. K. Ú-tet úr-dóuga haza vár:ni* (nehéz dolog). *Úr-dóuga eszl a fíjüt fēkőjite:ni* (nehéz felköltetni). *Úr-dóuga várni, mik jeluszmászik az istenat:ta. E-géssz úr-dóuga esz felőütösztet:ni. Km. Bo-lond ember az, aki az úrdóugám megerőületi ma:gát* (robot munkában nem szokás agyondolgozni magát). (Adorján).

úrdolgás úrdóugas mn. 'tartozását, házbéret napszám-ban lerovó, napszámmal fizető, fizetés fejében bizonyos napi szolgálatra kötelezett'. *Úrdóugas embēr.*

úrdolgás nap úrdóugas nap fn. 'olyan nap, melyet valaki fizetés gyanánt napszám-ban tölt a munkaadónál'. **Nr.** A gazda egy-egy darab rétvét vagy elvetett tengeri-, krumpli-földjét nemcsak felében, harmadában adja ki kaszálás, kapálás végett egy-egy földnélküli szegénynek, hanem bizonyos számú (6—7) úrdolgás napra is kötelezi. A háznélküli szegény emberek is tartoznak a házbéren felül bizonyos számú napokon a ház gazdájának dolgozni.

úríi ~ (-t, -pál, -ak v. -k) fn. 'juncker, junger herr'.

úri uri mn. 'vornehm, herrschaftlich'. *Uri móydonn él.*

Uri embēr, uri fíju, uri kisasszony, uri asszony.

úriás l. úriás, úris.

úriás uriás (-onn) mn. 'vornehm, elegant'. *Nem akarok én uriásonn él:ni.*

úris uris (-onn) mn. 'úras, úriás'. **Sz.** *U-ris a ku:tya, mēr pu-mi* : (gúnyolódó szólás uraskodó emberre).

Úristen Uristen (Uram Islen, Uristened) fn. 'Herrgott'. *Mi-jē lármát tett az : ott, U-ram Is-len ! Sz. Az- Uristenedet !* (káromkodás.) *Az- ur is tehenet vett a vásáronn !* (tr. káromkodás, melynek eleje úgy hangzik, mintha azt mondanák : az Úristenedet !) **Km.** *Sze-gény ember tö-kéltellēségít, meg az Ur-istem böjülesességít seŋ-ki se őrí : fēl* (mindkettő végtelen, mondják, ha vmi fenyegető veszély, baj hirtelen jóra fordul).

úrivirág *urivirág* fn. 'egy kerti virág, másképp *mennyországkulcsa*'.

Úrjézus ~ fn. 'Herr Jesus'. **Nr.** Aki vasárnap varr, az Úrjézus testét döföli. A vasárnap vágott fa az Úrjézus testére hull.

Úrkovára ~ fn. hegynév. (Kőszegremete.)

Úrnapja ~ fn. 'Fronleichnamfest'. **Nr.** Úrnapján nem szabad kenyeret sütni. Ha valaki ilyenkor kenyeret süt, véres lesz a kenyér. Ha Úrnapja tiszta, jó esztendő jelent.

Úrszineváltozása ~ fn. 'augusztus 6. napja'. **Nr.** Úrszineváltozásának napján a halak megbolondulnak és kifeküsznek a partra.

úrvacsora ~, **úrvacsorája** fn. 'das heilige abendmahl'. *Févette az úrvacsoráját. Úrvacsorát veszen.*

usz ~ *isz.* kutyauszító szó. *Usz, usz-ti te! Csib, meg! úszik uszik (uszom v. uszok, uszól; usztam, -tál, -olt; -nek, -nál, -na, -nőgnyk, -nátok, -nának; usszak, uszál, uszszon) tn. i. 'schwimmen'. Sz. Ugy, uszik; mint a nye-lellé fejse: (nem tud úszni). L. elúszik, megúsz.*

uszít l. usztit.

Uszka ~ fn. falunév. *Uszka, Bökém, Magosliget Az Istentüll ébillegett* (falucsüfőló vers: Isten háta megett levő falvak).

úszkál *uszkáll* (-kállók, -kász) tn. i. 'herumschwimmen'.

úszmászik l. felúszmászik.

uszti ~ *isz.* kutyauszító szó. *Usz, usz-ti te! Csib, meg!*

usztít ~ (-ok, -ól; -olt; -ana; *uszticson*) ts. i. 'uszít' (kutyát). L. ráusztít.

Uszturó *Uszturó* hn. (Kisar).

út *ut (utat, utonn, utak, utlya)* fn. **1.** 'weg'. *Na-gyō rossz ut vóut az u:tonn. Nem, indülnék él vele eggy u:tonn. 2.* 'reise'. *Nincs, most utam Bánya fele. Sz. Ud-ba van itt ez a ja:zok* (láb alatt van). *Tedd, el az udbull aszt a dē:zsát* (láb alól, a járásunkból). *Jóu, utat kivá:nok!* (szerencsés utazást!) *Útnak eresztelte* (útra bocsátotta, indította). *Két, kézzel lapogattya az u:lat* (részeg, el-elesik). *Ki, van az ut ad:va, hács csak men-ni kell:* (kiutasították, szolgálatból elbocsátották). *Ott, az: ut, ahun a ku-tya ful:!* (eb ura fakó! fel is út, le is út!) *Vett, az ut-ra fele:* (jó útra akart téríteni). *Ec-cēr me-gēnt a patikába viltte az utlya az em:bērt* (ott volt dolga, oda vezette a dolga). **Km.** *Leg-jobb az e-gyenes ut* (leghelyesebb az őszinte, kertelés nélkül való beszéd). **Nr.** Mikor valaki útra kél, nem szabad utána kisépenni a házból a szemetet. Ha valaki harangozáskor indul útnak a faluból, rossz jel. Ha valaki már elindult s visszatér (mert pl. valamit otthon felejtett), nem lesz szerencséje. Ha elinduláskor teli edénnyel jönnek szembe az emberrel, szerencsés

útja lesz. Vö. ösvény. L. csinált-, kabola-, ország-, szán-, szekér-, tejút.

útdó *utadó* fn. 'wegsteuer'.

útál *utáll* (-állók, -álsz) ts. i. 'verabscheuen'. Sz. Ugy-
utálom, mint a bü-nömet v. mint a szárt'. L. megútál.

útálatos *utálatos* mn. 'abscheulich, ekelhaft'.

útálság *utálság* fn. 'útálat, undorodás'. *O-jam piszkos vaty:, hogy u-tálság rád nézni: Mi-jen ez az én cipőüm! U-tálság rá-nézni:*

útáltat l. elútáltat.

után *utánn* nu. **1.** 'nach'. **a)** *Csak e-riggy előüt:te, meny-
gyen az ökor utánnal csende:senn.* **b)** *Ké-sőü karácsony után
kántál:ni.* **c)** *Ety-kasza után nem- elég egy maroksze:dőü.*
d) *A já-nyok utá jár: A le-gények utá szaladgáll: 2.* 'által,
segítségével'. *Mű-kád után ki-művelted eszt a tiz vékás főü-
det. Is-tē seggicségivél bo-tom utá sze-resztem magamnak ety
kis há-zal. 3.* '-ért, végett'. *A dok-tor utánn is ékütek: É-ment
a mé-nesre a lú- utánn. Hó-ü- nap, ha in-dülto-g, gyér-tek el utá-
nám. A dóuga utá jár. Sz. Jár utánná* (fáradozik körülötte,
kényelmét keresi, kedvében jár).

utána *utánná* hsz. 'szintén, hasonlóképen'. *Az eg-gyik
le-vetelle az ujjassát, a má-sik u-tánná.*

utánaesik *utánaesik* tn. i. 'erősen igyekszik, hogy meg-
nyerje, utána veti magát'. *Im-re na-gyonn utánná esett a
Szárvas jányá:nak.*

utánajár *utánajár* tn. i. 'utána kutat, utána kérdezős-
kodik, végére jár'.

utánajárás *utánajárás* fn. 'fáradozás'. *Nem- éri meg az
a kis nyugdíj aszt a sok utánnajá:rást.*

utánnasiet *utánnasijjel* ts. i. 'sietéssel utánapótol'.
U-tánnasijjeli az aszt a néhám pērcet, amit ké:sik.

utána való járás *utánná való járás* fn. 'utánjárás,
fáradtság'.

utánavet *utánnavét* tn. i. 'megtelik, meggenyesedik,
elmérgesedik' (szúrás, vágás, rosszul kezelt seb). *Ne-kem
na-gyō jóü vērē van:, nekem nem- szokott utánnavet:ni se-
ütés, se- seb.*

utasember *utasembēr* fn. 'vándor'.

utasít *utasít* (-ok, -öl; -olt; -na; -ccson) ts. i. 'útba iga-
zít' (pl. vándort).

utasítás *utasítás* (-t, -a) 'útbaigazítás'. *Mek-köszönték
a katonák az utasi:tást.*

utazás ~ (-t, -a) fn. 'reise'. Sz. *Ag-gyon Istē jóü uta-
zást! Csen-dezs dülést, naty- puffanást* (teszik hozzá tréfásan
az előbbi jókivánathoz).

utea *ucca* (-át, -ája) fn. 'gasse, strasse'. Sz. *Kes-keny
neki az uc:ca* (részeg, dülöngözve jár).

utcaajtó *uccaājtōy* fn. 'kisajtó, utcára nyíló ajtó a kerítésen a kapu mellett'.

útfélen *utfélenn* hsz. 'az út szélén, az út mellett'.

Úthossza *Uthossza* hn. (Garbolc, Kishodos).

úti *uti* mn. **Km.** *U-ti cifra, há-zi rossz* (az utcán cifra, otthon rendetlen).

útilapu *utilapu* fn. 'Plantago media L.'. **Sz.** *Utilaput kötöttek a lálpára* (menesztették). **Nr.** Útilaput szoktak kötni a talpon levő sebre, kelevényre.

útilevél *utilevél* fn. 'menetlevél' (a katonaságnál). *Kezembe vam mán az utilevelem* (Nd.).

útkaparó *utkaparóy* fn. 'strassenräumer'. **Sz.** *Be-állott ut-kaparóynak* (tr. = részegen elesett az úton).

utó l. utója.

utóbbat *utóbbat* hsz. 'később'.

utója *utóuja* fn. **1.** 'utolsó része'. *Nyár utóujánn.* **2.** 'maradék'. *Nek-tek mán csak az u-tóuja jutott* : L. legutója **utól** l. elől-utól.

utólér *utóüllér* ts. i. **1.** 'elér' (pl. az úton valakit). **2.** 'növésben, hizásban elér'. *Ma-hóynap utóülléri az a ruca aszt a másik két ru:cát.* **3.** 'elfog, rájön'. *E-bét közbe érte utóüll a ba:ja.* *U-tóüllérte a cifra:zás.*

utoljára *utóujára* hsz. 'végre'. *De u-tóujára lát-ta ;, hogy nem lehet vele böydogül:ni.* **Sz.** *Utóujára is* (végre is). *U-tóujára is ;, ű: az én uramnak nem édesannya : U-tóujára is ;, ami sok, asz sok.* L. legutoljára.

utolsó *utóulsóy* mn. **1.** 'letzt' (pl. nap). **2.** 'legaljasabb'. *Eggy u-tóulsóy ci-gán nem tenne i:jet. Mit fogóuzott eggy ijen ember ety ci-gájánnal, eggy u-tóulsóyvál.* **Sz.** *U-tóulsóy kräi-cárjábull is kifogyott* : (nem maradt több pénze). *Meg-ették aszt a kizs : gaszt az u-tóulsóy szá-lig* (teljesen). *É-fogyott az u-tóulsóy mör-zsájig* : (teljesen). *Ki-itta az u-tóulsóy csep-pig* (egészen kiitta). *Az utóulsóyt rugja* (kiadja a páráját). L. legutolsó.

útravaló *utravalóy* fn. 'úti eleség'.

útszelen *utszēlen* hsz. 'am rande des weges'.

uzsgyé ~ isz. 'uccu! vedd el magad!'

uzsonna *ozsonna* (-át, -ája) fn. 'jausen'. *Ozsonna tájba, ozsonna tájt* (uzsonna körül). **Sz.** *É-vitte a góuja az ozson:nát* (a golya elköltözése után ősszel már rövidebbek a napok, nem kell uzsonna).

uzsonnál *ozsonnáll* (-nállok, -nálsz) ts. i. 'jausen'.

Ű, Ū.

ű l. ő.

űesül l. leücsül.

üdő, üdős l. idő, idős.

üget ~ (-elt; -ne; ügessen) tn. i. 'traben'.

ügy ~ fn. **Sz.** *Ügy-be se vet-tem* (figyelembe se vettem). *Keze ügyibe* (keze járásában, közelében, jobb keze felől). *I-de teszem a cér:nát, had- legyen ke-zem ügyibe, mikör : kell. I-dép tärzsd ;, mer ot nıncs kezem ügyi:be.*

ügyefogyott ~ mn. 'unbeholfen'.

ügyel *ügyél, igyél* (-elek, -ész) tn. i. **1.** 'felvigyáz, vigyáz vmire'. *Ü-gyejjelek a libá:ra, le- ne mennyen a kër:be.* **2.** 'figyel'. *Á-ra ügyejj ;, amit a-pád mond ;.* **3.** 'ügyet vet reá, törődik vmivel'. *Én- ára nem- ügyelek, holty sze:gény. Ne- igyēi : rá, hogy más mit : mond. — E-sik az es:őü ! Hász-had- essen : ot, mit- ügyész t' ára ?*

ügyes ~ (-enn) mn. 'geschickt'. **Sz.** *Ü-gyes embërneg bak-ter a ne:ve* (tréfás dicséret). *Ü-gyes vaty : számárbür:be* (írónikus dicséret). *Ü-gyes, mint a si-ket kutya ;, è-re híjják ;, oszt á-ra szalad : (ügyetlen).*

ügyetlen ~ (-ül) mn. 'ungeschickt'.

ühm l. m.

ükröndözik l. ökreendezik.

ül ül (ülök, ülsz) tn. i. **1.** 'sitzen, sich setzen'. **2.** 'brüten'. *Nem- akar ez a : tyuk ety- se ül:ni. Mikor a kot-lóü ül-, a kőr-nyéken nem- szabot sipöl:ni, mē be-leful a kiscsır:ke.* **3.** 'tartózkodik, odamarad, vesztegel'. *Mın-délig a nagyapjá-nál ülne : e. Na-gyō sokkájig a soronn ül : Mın-dég ott ül : ez az óul-ba : Sok-ká oda ül ez a fiju Szakmá:ronn. Aki fél-, az üj-jön ot-hunn. a) 'van'. Ott- a pi-pa ? Na-, had- üjjön : ott. Sz. Ne- beszéges : má, mer a szád-ra ülök : ! (majd elhallgat-talak !)* L. be-, el-, fel-, ki-, le-, megül, ráül.

üldögél *üldögéll* (-géllek, -gélsz) tn. i. 'csendesesen, huzamosan ül'.

ülepedik l. megülepedik.

ülés *ülés* (-t, -ek, -e) fn. **1.** 'sitzen'. **2.** 'szekérre készített ülőhely, kocsiülés'.

ület *ület* (-et, -e) fn. 'a gatyá (v. nadrág) ülepe, vagyis azon része, mely az ülepet körülfogja'. **Sz.** *Szűg- gatyá, nagy-ület, ab-ba van a becsül:let* (tréfás mondás). *Fé-re ül:let, nındzs becsül:let* (oda a becsület).

ület l. ület.

üllő *üllő* (-t, -je) fn. **1.** 'amboss'. **a)** 'kaszához való apró üllő, melyen a kaszát kalapálják'.

1. üllő l. üllő.

2. üllő *üllő* (-t, -je) fn. 'hahnenbalken, hühnerstange'. *Ü-lőüre ;, ü-lőüre : !* (e szóval hajtják hálóhelyükre a tyúkokat). L. kakasüllő, seggen-üllő-fütő, tyúkülő.

ülöget ~ (-ek, -él) tn. i. 'üldögél'. *Ma- mın-dék kinn ülögetett a : méj.*

ülőke *ülőke* (-ét, -éje) fn. **1.** 'a karosszék ülőlapja, ülőpolca. **2.** 'alfel'. Sz. *Jóú. ülöükéje van*: (jól tud ülni, sokáig tud egy helyben ülni).

ültében *ültébe, ültibe* (ültömbe, ültödbe) hsz. 'ülésében, ülve, mialatt ül'. *Még ül-tömbe elálszom*:

ültet *ültet* (-ek, -él; -tem; -nék; ültessek) ts. i. **1.** 'setzen'. **2.** 'pflanzan, anbauen'. *Fát, virágot, ugörkát, dinnyét, palántot, kolompért ültet*. **3.** 'kotoltat, fészekre ültet (költés végett)'. *Ém mán o-jaŋ koromba szüt-tem, tyu-kot ültettem meg min-den*. Sz. *Tány nyár-faszékre ültettek?* (kérdik tréfásan, ha vki nagyon ott felejtí magát valahol). Vö. nyárfaszék. L. el-, megültet.

ültetés *ültetés* (-t, -e) fn. 'költés végett fészekre helyezés' (pl. kotlóé). *A tyuk-ültetésivél vi-gyázni kē* :, *hogy új-ságra ne kejjén*:

ünne *ünne* ~ (-et, -je) fn. 'fiertag'. **K.** *En-nek min-dég ünnep van*: (mondják a renyhe, dologtalan emberre).

ünnepel *ünnepel* (-elek, -ész; -élt) tn. i. 'ünnepet tart'. Vö. tart 11., megtart 4. L. megünnepel.

ünnepély *ünnepei* (-t) fn. 'bizonyos alkalomra rendezett ünnepség'. *Március tizenötödiki ünnepei*. *Én is megyek az ünnepei:re*.

ünneplő *ünneplő* mn. 'ünnepi, ünnepen viselt' (ruha). Vö. viselő, hétköznapló.

ünne *szombatja ünne szombattya* fn. 'karácsony, húsvét, pünköst előtti nap'.

üpre ~ hsz. Sz. *Eggy üpre* (egy-kettőre, egy pillanat alatt). *Ami cso-nált aprítottam, meg-elték azt a ru:cák eggy-üpre*:

üredék *üredék* (-et, -e) fn. 'térfogat, befogadó képesség'. *Az akol üredéke*.

üres *üress* (-enn) mn. 'leer, hohl'. **Km.** *Ü-res tarisznya a legnehezebb* (nem nehéz a tarisznya, ha van benne kenyér; legnehezebb a szegénység). *Sze-mérmes kődusnak ü-ress a tarisznyája* (a szerény ember végül is hoppon marad, mindenki hátra tolja). *Tár-tya ma:gát, mint az ü-rezs zsák*: (úgy henege, mintha volna mivel).

ürít l. kiürít.

ürmös *ürmes* (-t) fn. 'wermut'. (Adorján.)

ürögforog l. megürögforog.

üröm *üröm* (ürmet) fn. 'artemisia'. (Vári, Mezőgecse.)

ürönget *ürönget* (-ek, -él) tn. i. 'edények közt kutat' (pl. a kutya). (Szamosszeg.)

ürü *örü* (Nagypalád), *örü* (-t, -je) fn. 'herélt kos'.

1. ürül l. kiürül.

2. ürül l. örül.

üsszel l. ősz.

üst ~ (-öt, üstye) fn. 'kessel'. Szapullóy üst, lekvár-főzőü üst. Sz. O-jā setél vam :, mint az üst-óydala : v. az üst-feneke : (koromsötétség van).

Üstökös ~ fn. erdőnév (Olcavaapáti).

üstökösesillag ~ fn. 'komet'.

űsz l. ősz.

Űsz ~ hn. (Fertősalmás).

Űszhát ~ hn. (Nagypalád).

űszköl űszköl (-kölök, -kősz) ts. i. 'gyujtogat, megmegyujt (űszökkel, szénnel). E-gész nap aszt a bü-dös pi-pát űszkőte : Az ő-reg a pi-páját űszkőli : mán ety fél órája.

űszkös ~ mn. 1. 'brandig'. 2. 'űszöggombás' (búza, kukorica).

űsző űszőü (-t, -je) fn. 'fiatal, még nem borjazott tehén, tehéntinó'.

űszőborjú űszőübörnyu fn. 'nőstényborjú'.

űszög űszök (űszköl, űszökje) fn. 1. 'brand'. 2. 'gomba-féle, melytől a búza v. kukorica szeme megfeketedik s elrothad, mintha meg volna égve'. Sz. A más-űszökje fārkan nevelkettem é : fél (= a más tűzhelyénél, idegeneknél). Nr. Ősszel a búzával bevetett föld két végét pozdorjával hintik meg, hogy az űszög ne fogja a búzát. Búzavetéskor nem szabad kenyeret piritani, sem pedig a lisztes zsákot kirázni, mert űszkös lesz a búza.

űszök l. űszög.

űszőtínó űszőütinóü fn. fiatal tehéntinó'.

üt ~ (-ök, -öl; -ött; -ne; üss, v. -él, üssön) ts. i. 1. 'schlagen'. 2. 'csenget, kongat' (órát). Most-ütötte a tizenket:tőüt. 3. 'sajtol' (olajat). Mos nem tudunq olajat ad:ni, ak-kő jőjjő : , ha ütünk : 4. 'ütéssel tör'. Űs-sél még ere a lisztre ety pár to:jást. 5. 'stechen' (kártyában). A zőüt-felsőü üt-i a zőüt ti:zest. 6. 'hasonlít' (östre). Ez a fi-ju a nagy-ajjára ütött : Sz. Tanyát üt (letelepszik vhol). Ugy- a kezedre ütök :, hoty ha sza-ros lessz izz bekapod : Ugy- üti :, mint a fát. Ugy-üti :, mint a lo-vat (kíméletlenül üti). Km. Ha- adnak, vedd- ē, ha- ütnek, sza-laggy ē (ha kínálják az embert, el kell azt fogadni). L. be-, bele-, el-, fel-, ki-, le-, meg-, rá-, össze-, visszaüt.

ütés ütēs (-t, -e) fn. 'schlagen, schlag, hieb'. Hány-ütēsed vóüt már ? (labdázásban). L. vakütés.

ütet ~ (-et) fn. 'egy rostnyi, egyszeri tűzütéshez való, amennyivel egyszer pipára gyujtanak'. Eggy ütet taplóü. Sz. Nem- ēr eggy üt-et tap-lóüt (nem ér egy fakovát).

ütköző ütközőü (-t, -je) fn. 'ajtóhorog, az ajtóragasztóba a zárnak megfelelő helyre erősített kampós vas, melynek rovatékába felül a kilincs nyelve akad bele, nyílásába pedig a zár nyelve tolódik be'. Vő. zár.

ütlek ~ (-et, -je,) fn. 'pálca, vessző'. *A káp-lár kö-zele-det hozzám a natyjene hājlóus ütlek:kél.*

ütő ütőü (-t, -je) fn. **1.** 'a harang nyelve'. **2.** 'falióra jelzőszerkezete (csengője és ütőkalapácsa)'. **3. a)** tekézés alkal-mával benn, az első helyen álló játékos, ki az elgurított tekét botjával mellese ütni igyekszik'. **b)** 'lapdázás alkalmá-val az a játékos, aki a számára feldobott lapdát botjával elüti'. **K.** *E-riggy in:nen, te nagy ütőü!* (lődörgő, ügyetlen kamasz.) L. harang-, légy-, mozsár-, olajütő.

ütődik ütődik (-ött, -ne, -gyön) tn. i. 'ütközik (vmihez, vmibe)'.

ütődött ütődött mn. 'ütődés miatt romlani kezdő' (gyümölcs).

ütős ütős mn. 'kemény szálú, nehezen törhető' (erősen kell ütni a törő nyelvével). *Ü-tőüs a kende:rünk, nem- ázol meg: jóul.*

üveg ~, *iveg* (Vámosoroszi), *öveg, éveg* (-et, -ek, -je) fn. **1.** 'glas, glas-'. **2.** 'flasche'. *Boros, literes, befőültes, ugör-kás üveg. Mán- akkor az ö-reg meg-ihullt egyg üvek pájij:kál.* **3.** 'lampenglas, cylinder'. *Ne- slóyfölt fej:feb, mer ē-pukkan az üveg:je. Sz. Jóul- a fenekire nézett az üveg:nek* (részeg). *Mek-csóukölgatta az üvek szá:ját* (részeg). *Ab-ba a templomba jár:, amébe ü-veggé harangoznak:* (a korcsmába jár). L. lámpa-, pálinkásüveg.

üvegdarab ~ fn. 'glasstück'.

üveges ~ (-t) fn. 'glashändler'. **Sz.** *Ki-rakodott az üve:ges* (taknyos az orrod).

üvegház üvekház fn. 'glashaus'. **Km.** *Nem- lehet annak küvél hajigálni, aki üvekházba la:kik* (ne támadjon másokat az, aki legkönnyebben megtámadható).

üveghintó üvekhintó fn. 'glaskutsche'. *Szakmár felöül jön egyg üvekhintó, Abba ül egy zsidó, szögabiró (Nd.).*

üz ~ (üzök, üzöl; üztem, üzött; üznék; üztek) ts. i. 'jagen, treiben, verfolgen'.

üzekedik ~ (-ett) tn. i. 'párzik, bakzódik' (juh, kecske).

üzen ~ (-ek, üzész) ts. i. 'sagen lassen, ankünden'.
L. megüzen.

üzenet ~ (-et, -e) fn. 'botschaft'.

üzenget üzenget (-ek, -él) ts. i. 'gyakran üzen'.

üzlüz üszfüz ts. i. 'kérdezet, firtat'. *Nem- nagyonn üszl-füsztem:*

üzkölődik üszkölődik (-ök v. -öm, -öl) tn. i. 'üzi, haj-szolja magát, fáradozik'. *An-nyit üszkölödöttem, hogy legyē vala:mim, oszt ugy-i hi-jába.*

V.

vacáhol *vacáhól* (-olok, -ős) ts. i. 'hajszol, üz, kergelész' (jóságot). *Ne vacáhöld aszt a tehenet vaty kē, vagy : nem.*

vaekal *vaszkāl* (-alok, -ász) tn. i. 'izeg-mozog, fészkelődik' (fekvőhelyen, v. ültében). *Ne vaszkajj an:nyit, mē le-török alattad az a rossz : ágy.*

vaekor *vackōr* (-t, -ja) fn. **Km.** *Aki so-kat válogat, vac-kōra tanáll :* (a nagyon válogatós leány végül olyan férjjel éri be, amilyen akad). *Vö. vadmörte.*

vacog ~ (-olt) tn. i. 'klappern' (a foga, a hideg miatt).

vacok ~, *vaszok* (*vackot, vaszot, vacca, vaszka*) fn.

1. 'alom, állati fekvőhely'. *Va-szokra, ne !* (sertés terelése az ólba, Nagyhodos). **2.** 'hitvány fekvőhely, ágy' (indulatos v. rosszkedvű beszédben). *Būi fē mán abbull a vacog:bull. Hánt-szējjel aszt a vasz:kot, já-nyom, osz fe-küggjünk le :* (= vesd meg az ágyat). **3.** 'vminek pontos helye, árka, gödre, rovatéka, ramája stb.'. *Ki-jött az ágy óvdala a vacká:bull, a-zér nyeszereg : ugy. Ki-mozdült a szegje a vacká:bull. Niņes-ez az aītóu a vacká:ba, a-zér nem lehet ez beten:ni.*

vaesora ~ (-ál, -ája) fn. 'abendessen'. L. úrvacsora.

vaesorál *vaesoráll* (-rállok, -rász) ts. i. 'zu abend essen'.

vaesorálatlan *vaesorállatlan* hsz. 'vacsorázás nélkül'.

Csak nē- jekszēl le vaesoráll:lan.

vad ~ mn. **1.** 'wild'. *Vad lúhere, zab. Vad ērdőü.* **2.** 'hideg, csipős'. *Csu-nya vat szēl fūj :* **3.** 'félénk, barátságtalan, nem kezes' (gyermek, állat). *Gyer' ide : má, ne- légy ojf- vad.*

vadalma *vadālma* fn. 'holzapfel'. **Sz.** *Sa-vanyóu :*, *mīnt a vad-ālma :* (igen savanyú).

vadalmafa *vadālmafa* fn. 'holzapfelbaum'.

vadas ~ mn. 'vad természetű, félénk, ijedős' (állat).

Vadaskert *Vadaskērt* hn. (Tisztaberek).

vadász ~ (-t, -ok, -sza) fn. 'jäger'. **Km.** *Ha-lász, va-dász, ma-darász mīnd- ēhenkőúrász :* (egyik foglalkozás sem sokat hoz a konyhára).

vadászik ~ (-ok, -öl ; -olt) tn. i. 'jagen'.

vadbarack ~ fn. Csak a köv. játékmondókában : *Mit-jáccoltok, já-nyok ? Csi-cserēked, Bugy-borēkot, Á-dámbugcot, Vad-barackot, Ten-geri guggot.*

vadborsó *vadbōrsóu* fn. **1.** 'Vicia Pannonica Cr.' **2.** 'Galega officinalis L.'

vadeseresznye *vacseresznye* fn. 'waldkirsche'.

vadeseresznyefa *vacseresznyefa* fn. 'waldkirschenbaum'.

Nr. Május elsején hajnalban a legények választottjuk ablaka alá vadcsereznyefából májfát állítanak.

vaddisznó *vaddisznóu* fn. 'wildschwein'.

vadember *vadembēr* fn. 'der wilde'.

vadgalamb ~ fn. 'Columba oenas L.' **Nr.** A vadgalamb azt turbékolja : „*Vam borunĵk, vam borunĵk!*“

vadgalambszín *vadgalampszin* mn. 'kékesszürke színű' (pl. szövet).

vadgerlice *vadgerlice* fn. 'turteltaube'.

vadgesztenye ~ fn. 'rosskastanie'.

vadgesztenyefa ~ fn. 'rosskastanienbaum'.

vadít *vadit* (-ok, -öl; -olt; -ccson) ts. i. 'idegenít'. *Vadították tülle a: jánt.* L. elvadít.

vadkapor *vadkapör* fn. 'Daucus carota L.'

vadkörte *vadkörté* fn. 'holzbirne'. **Km.** *Aki so-kat válogat, utóujára vad-körtére tanáll:* (a kérőkben válogatós leány végül olyanul éri be, amilyen van).

vadkörtefa *vadkörtéfa* fn. 'Pyrus communis L.'

vadlenese *vadlenese* fn. 'Vicia hirsuta Koch'.

vadlé ~ fn. 'savanyú lé, becsinált'.

vadliba ~ fn. 'Anser fabalis Latr.'.

vadlucerna *vadlucërna* fn. 'Melilotus albus Desr.'.

vadmaeska ~ fn. 'wildkatze'.

vadmurok ~ fn. 'Daucus carota L.'

vadóe *vadóe* (-ol, -ca) fn. **1.** 'Festuca pratensis Huds.'

2. 'barátságatlan, vad, a nem háziaktól idegenkedő (gyermek)'. *Gye-re: hát közelep; te kis vadóe.*

vadócos *vadócos* mn. 'vadóctól fölvert'. *Vadócosz buza.*

vadonnat ~ mn. 'vad, rengeteg, vadon'. *Ec-cër csag be-ër egy vad-donnat ma-csár ér-dőibe.* (Nagypalád.)

vadplajbász *vadpläjbász* fn. 'palavessző' (öregektől). **Vö.** szelidplajbász.

vadrepee ~ fn. 'Sinapis arvensis L.'

vadrózsa *vadrózsza* fn. 'wilde rose'.

vadruca ~ fn. 'Anas boschas L.'

vadszöllő *vatszöüllöü* fn. 'hedera'.

vadször *vatszöür* fn. 'a szempillán belülré nött ször, mely szúrja a szemet'. (Ki szokták tépni.)

vadul l. el-, megvadul.

vadvíz *vadviz* fn. 'a földet megfekvő víz, mely a rossz talajminőség következtében nem ivódik be a földbe'.

vadvizes hely *vadvizes hej* fn. 'szavacsos, rossz minőségű talaj, mely a vizet nem issza magába'.

vág ~ (-ok, -öl) ts. i. **1.** 'schneiden'. *Vágok ety pá-cát magam:nak.* **a)** 'öl, mészáról'. *Ök-röt vágott a mészá:ros?*

b) 'kaszál, arat'. *Vák-tam ety kizs gaszt: a jóuszág:nak.* *Hóy-nap a za-bot vágjuk: Mán a bu-zát is lehet vág:ni e-zenkétnap:*

c) 'aprit'. *Hóy-nap fát: vaktok: Csé-náll vaktam: a ru-cának:*

2. 'üt, sujt'. *Ket-löütket is a főüthöz váglak: ! Vág-ja a köt-löü a csír:két* (csörével üti). *Pofon, derekom, mēibe, nyakonn,*

őüdälba, fēibe, ōrba vág. **3.** 'rúgva kapar'. *Még göd-ről vágof maga alá ez az istentelē: lú.* **4.** 'érdesre kalapál' (malomkövet, ha simára kopott). *Ha hoty kalapáll a móy:nár, hogy vágja a követ!* tn. i. **5.** 'erősen fú'. *Na-gyon csunyá vágott a szél a szemembe fe:le.* **6.** 'illik'. *Hogy vág a ba:jucc? Sz. Huszár-sapkám a szememre vágom* (a szememre húzom, rántom). *A sas fē-repüll, e-libe vákta a galam:bof* (elébe úzte, hajtotta). *Ősvent vág* (ösvényt tapos). *Uty-szalad:; mint akit os-töräl vágna* (nagyon szalad). *Eret vág rājta* (zur ader lassen). L. be-, bele-, el-, fel-, keresztül-, ki-, közzé-, le-, meg-, neki-, oda-, össze-, rávág.

vágás ~ (-l, -a) fn. **1.** 'hauen, schnitt'. **2.** 'vágott hely, sebhely'. *Van a homlokánn egy nagy vágás.* **3.** 'schlachten' (mészárszéken). *Niñcs hus:, mē ten-nap nē vóyt vágás.* **II. Vágás** hn. (Nagyhodos). **Km.** *Nē felējtí kigyóy járka vágását* (nehezen felejtí el az ember a bántalmat). L. Dani-vágás, kerék-, kövágás.

vágat l. bevágat.

vágattat l. megvágattat.

vagdácsol *vagdácsól* (-olok, -ősz) ts. i. 'vagdal'. *So-kat kellett ol vagdácsóni, mik kitisztítottam a bok:rol.*

vagdal *vagdāl* (-alok, -ász) ts. i. 'metél'. L. kivagdal.

vagdos ~, *vagdós* (-ok, -öl) ts. i. 'vagdal'.

vágító l. favágító.

vágó *vágóy* mn. **Sz.** *Két embēr vágóy rēt, hat embēr vágóy rēt* (akkora rēt, melyet egy nap alatt két, ill. hat ember kaszál le). L. szénavágó.

vágódik *vágóydik* (-ok, -öl) tn. i. **1.** 'kaszáltatik'. *Mi-kör vágóydik a sārju?* **2.** 'fallen, sich werfen'. *Hanyot vágóydot.* L. el-, kivágódik.

vágókés *vágóykes* fn. 'bárdalakú hús- v. tésztaaprító szerszám'.

vágómarha *vágóymārha* fn. 'schlachtvieh'.

vagon *vaggon, vagony, bagony* (Ricse) (-nt, -nya) fn. 'waggon'.

Vágotterdő *Vágotlērđőy* hn. (Egri, Lázári).

Vágovány ~ hn. (Gacsály).

vágtában *váktába* hsz. 'vágtafva, vágatásban'.

vágtat *váktat* (-ok, -öl) tn. i. **1.** 'nyargal' (a ló). **2.** 'fut, rohan' (ember).

Vágvány ~ hn. (Atya, Vetés).

vagy ~ ksz. **1.** 'oder'. **a) vagy...**, **vagy...** 'entweder..., oder...'. **2.** 'körülbelül, mintegy'. *Ag-gyá vaty két kōr:tét. Szóy:lol vele vagy egynehá:nyat. Ki-kém mosni aszt a vaty kéd darab ru:hát. Vaty két-három szem ri vóyt rāj:ta.* **3. vagy...**, **vagy...** 'akár..., akár...' *Ne-égezd a fál vaty kē, vagy: nem. Mit-járkász oda vaty kē, vagy nem?*

vágyás ~ (-t, -a) fn. 'vágy, kívánság'. *Meg-mondom, mire vā vágyá:sa.*

Vagyasszeg ~ hn. (Tisztaberek).

vagyogat ~ (-ok, -öl) tn. i. 'éldegél, megvan valahogy'. *Sze-rusz, tes-vér, az- Istē-ját! Hogy- vagy ijenkōr? [Felelet:] Va-gyogatok csende:senn.*

1. vagyon ~ tn. i. 'van'. *Kapum előüt vagyon egyg ara-nyos kāršzék, Abba nevededik asszonyun Mária (karácsonyi rigmus).* Vö. van.

2. vagyon ~ (-t, -nya) fn. 'vermögen'. **Km.** *Több- az embēr vagyon né:kül, mint a vagyon embēr né:küll* (különb ember az életrevaló szegény, mint az éhetetlen gazdag).

vaj *vāi* (*vajat, vaja*) fn. **1.** 'butter'. **2.** 'a tehén poklában levő zöldes-sárga színű vajszerű anyag'. **Sz.** *O-jam puha, mint a vāi-* (pl. körte, alma). *Tébe-vāiba firszt* (dédelget, kényeztet, minden jóval ellát). *O-jam, mintha a vāi- se ōlvadna el a száj:ba* (ügyefogyottnak látszó). **Nr.** Ellés után a 'vaj'-at a tehén poklából kiveszik, megszáritják és a tehénnel megetetik, hogy sűrű legyen a teje. L. hájvaj, varjuvaj.

vāj vāj (*vājok, -sz*) ts. i. **1.** 'ás' (gödröt, árkot). **2.** 'földből) kikapál, kikapar'. *Kolompért vāj.* **3.** 'vakar'. *Mīn-dég a fejt vājja: Ne- vājid mīndég a lá:bod, mer ē-mērgesedik: K. Nem- leheted belōūt:le szōūt- vāj-ni* (beszédre bírni, szóra hozni). L. el-, kivāj.

vajalma *vajālma* fn. 'nagyfajta, fehérszínű édes alma, mely érett korában olyan puha, mint a vaj'.

vajas ~ mn. 'vajjal kent (kenyér), vajjal készített (sütemény)'.

Vájás ~ hn. (Apa, Ökörítő).

vajaskenyér *vajaskēnyēr* fn. 'butterbrot'.

vajaz ~ (-ok, -öl) ts. i. 'vajjal ken' (kenyeret). L. meg-vajaz.

vajjon *vajon* hsz. 'ob? ob wohl?'.

vāj kál *vāj kál* (-kállok, -kász) tn. i. 'kezevel vmi lágy anyagban turkál'.

vāj légat *vāj légat* (-ok, -öl; -ott; -na; -gasson) tn. i. 'óbéget, keservesen jajgat'.

vājódik *vājódik* (-ok, -öl) tn. i. 'vakarózik'. *Mīn-dég vājódik: e, mintha tel-ves vōun:*

vājogál *vājogáll* (-gállok, -gász) ts. i. 'ásogat, vājogat' (pl. gödröket).

vāj on l. vajjon.

vajpaszuly *vāipaszujj* fn. 'zöldpaszuly főzeléknek igen alkalmas, fehéresöví paszuly'.

vāj tō *vāj tō* (-t, -ja) fn. 'kenyereskosár'. (Adorján).

vak ~ (-onn) mn. **1.** 'blind'. **2.** 'nyomasztó, fojtott, napsütéstelen, rekkenő (hőség)'. *E-gēz dēl-utānn o-jā vak-*

meleg vóút. Sz. O-jā vak : , mint a se-tét éccaka : (teljesen vak). Vak· veti viláktalannak a szem:re (bagoly mondja a verébnek, hogy nagy a feje). Nem· adnám egy vak lú:ér (sokért nem adnám). Ó-rül ne:ki, mint vak· Laci a fél szem:nek (semmiségnek örül). Sze·reti, mint a vak· a göd:röt (ír. = nem szereti). Km. Vak· embérnek niñcs· törvén:nye (kiszámíthatatlan, hogy hova üt a vak ember ; vakkal nem jó verekedni). Sze·mesnek áll a vi:lág, vak·nak az alamizs:na (az életben csak az boldogul, aki ügyes, életrevaló). Mont·hatod a vak·nak, hogy megvé:ratt (mondják az értetlen emberről, akít nem lehet tévedése felől meggyőzni.) Vak· tyuk is tanál ga:rast (a véletlen szerencse nem érdem).

vakablak ~ fn. 'ablakforma polcos üreg a falban, hol mindenféle holmit (lámpát, üvegeket) tartanak'. *Tedd· el eszt a szap:pant a vak·ablagba : Sz. Vi:lágos : , mint a vak·ablak : (nem igen érthető).*

vakand n., l. vakondok.

vákány ~ (-nt, -nnya) fn. 'a far hasitéka, választéka, a két ülógumó köze'. *Nyalod a vákányom ! (tréfabeszéd).*

vakar *vakār (vakarok, vakārsz)* ts. i. **1.** 'kratzen, schaben'. **2.** 'vakaróval tisztogat' (lovat). **Km.** *Aki fi·jatāl korāba nem kapār, vé·ségire ü·res tálat vakār :* (aki ifjú korában nem szerez, öreg korában éhezik). L. el-, ki-, le-, megvakar.

vakarítás *vakarítás (-t, -a)* fn. 'tollvonás, betűvetés'. *A bi·róy nem· tudott egy va·karítás se : (= nem tudott írni), hanem e·lőjvette a naty hos·szu ro·vást.*

vakaró *vakaróy (-t, -ja)* fn. **1.** 'striegel, kratzbürste'. **2.** 'merőleges nyelű, félkör alakú kés, mellyel a dagasztóteknőre tapadt tészttát levakarják'. **3.** 'a dagasztóteknő oldaláról levakart tészttából készült cipó'.

vakarókés *vakaróykés* fn. 'lapátszerű, görbeelű eszköz, mellyel a dagasztóteknő oldaláról az odatapadt tészttát levakarják'. L. vakaró 2.

vakarós *vakaróys* mn. **1.** 'vakaródzós'. **2.** 'vakaresos belül, csimbós belül'. *Ha a te·kenőü óydalárul levakárt tészttád be·leteszik a ka·lácslészttába, va·karóys lessz a ka:lács. Km. Mi·nél ko·szosabb, an·nál va·karóysabb* (mondják az ugorkafára felkapaszkodott ember uraskodó, hencgő magaviseletéről).

vakarózik *vakaróyzik (-ok, -öl)* tn. i. 'sich kratzen'. **K.** 'lustálkodik'. *Ne· sokat vakaróyzunk : , hajjá:tok, hanem men·nyűñ : , mer eb·bül nem· élűñ : meg.*

vakbarázda *vagbarázda* fn. 'félbeszakadt, végig nem vont barázda'.

vakít l. megvakít.

vakkant ~ (-ott) tn. i. 'egyed vakog, egyed csahol' (a kutya).

vaklál *vakláll* (-lállok, -lász) tn. i. 'vakoskodik, gyöngévilágítás mellett szem munkát végez (varr, olvas, köt)'.
A fo-togémlámpágy gyúccsátok: meg, ne a mécses mellet vaklájatok:

vaklyuk *vakjuk* fn. 'kicsiny vakablak, üreg a falban, hol egyetmást tartanak'.

vakmajiszter *vakmajisztér* fn. 'wachmeister'.

vak meleg ~ fn. 'vihart megelőző, napsütéstelen, rekkenő hőség'.

vakog ~ (-olt) tn. i. 'rövid, szaggatott hangon ugat, esahol' (kutya).

vakol *vakól* (-olok, -ősz) ts. i. 'mörteln, maltern'.

vakoló *vakolóy* (-l, -ja) fn. 'kőműves-kalán'.

vakondok ~ (-of) fn. 'maulwurf'. **Nr.** A vakondok talpa a népi babonában szerelmi varázsszer.

vakondoktúrás *vakondokturás* fn. 'maulwurfhügel'.

vakoskodik ~ (-ok, -öl) tn. i. 'rossz világítás mellett szemnek való munkát végez, szemét erőlteti'.

vakrakonca ~ fn. 'alacsony (25—30 cm. magas) rakonca a szánon'.

vaksi ~ m. i. 'közellátó, gyöngé látású'.

vakszeg ~ fn. 'a szekér tengelyét a sémellyel összekötő hosszú szeg'.

vak szem ~ fn. 'halánték'.

vak tetű *vak tetű* fn. 'fagyásból származó viszketeges betegség a lábfejen'.

vak tetűs *vak tetűs* m. i. 'fagyás miatt viszketeges'. *Vak tetűs a lábom.*

vakul l. megvakul.

vakulástól *vakullástull* hsz. 'szemszúrástól'. *A dot neki e ki:csit vakullás:tull.*

vakütés *vakütés* fn. 'nem vérző, de fájdalmas ütés'.

valag ~ (-of, -a) fn. 'kancaló nemi szerve'.

Valágazza ~ hn. (Kisar). Vö. Valájgazza.

valaha ~ hsz. 'je, jemals'.

valahány ~ névm. 'ahány csak'. *E-gye meg a fe-ne valahá van a vi-lágonn.*

valahányszor *valahá ször* hsz. 'ahányszor csak'. *Va-lahá ször lá-tom, min-dég eszik:*

valahára ~ hsz. 'endlich einmal'.

valahogy ~ hsz. 'irgendwie'. *Te is mindétég ara igyekszél:, hogy va-lahogy ne pászojjon a: szóy. Ugy, ugy va-lahogy!*

valahol *valahun* hsz. 'irgendwo'.

valahonnan *valahunnen* hsz. 'irgendwoher'.

valahová ~, *valahova* hsz. 'irgendwohin'.

Valájgazza *Valájgazza* hn. (irtás, erdőjárás). (Panyola.)

valaki ~ névm. **1.** 'jemand'. **2.** (birtokos személyraggal) *valakije* 'rokona, hozzátartozója'. *Ne-ki is van tá valaki:je.*
valameddig ~ hsz. **1.** 'valamely távolságig'. *É-késérték valamed:dig.* **2.** 'egy ideig, rövid ideig'. *Ű-csak va-lameddig vóyt közle:geňy.*

valamék l. valamelyik.

valamelyik valamék névm. 'irgend einer'.

valamennyi valamennyi névm. **1.** 'valamicske, egy kevés'. *Az a kizs zsi-dóy ján tet- féré nekē valamennyi do:hánt. Én- is attā valamē:nyit.* **2.** 'amennyi'. *Ős-szekerestem ém: má, va-la-mennyi asz-tálfija vam, mind-be.*

valamerre valamère hsz. 'irgendwohin'.

valami ~ névm. **1.** 'etwas'. *E-gyűnk vala:mit. Mek- kén asz köt:ni, vagy va-lami:.* **2.** 'valamiféle, valamely'. *Valami tö-vis mek-szúrta az uj:jom. Az ér-dőü valami kö-lesl vetettünk: Hi-j-ni ké valami asszonyo:kat.* **3.** 'körülbelül, mintegy'. *Nem- láttam én ot li:bács csak valami hár-mat. Men-nyü napszám-jok van, ö-reg? [Fel.:] Valami ti-zennégy nap: Sz. Még az- a vala:mi (még az a furcsa). Nem- járt abba a körösmába Ferendz bá-csi? [Felelet:] Hőgy-ne! Még az- a vala:mi! — Fē-csürgtēk, jē-téritēk a disz:nóut valami nagy n e h e : z e n n (valahogy nehezen). Nagy valami (nagy dolog, nagy érték stb.) Ti-zenöt penőőü n e m : n a g y v a l a m i :*

valamiesodás ~ mn. 'valamilyen, nem igen jó, olyan amilyen'. *Van- it még ety kizs gabona valamieso:dás. Ká-poszta is térmet valamieso:dás.*

valamiféle ~ fn. névm. 'valaki'. *A hā-j-nālba mek-szinē-ték a Menyus máléját valamifé:lék. Má le-szedem aszt a nehā szāl ugōr:kát, ē- ne vigye onnē valamifé:le.*

valamikor valamikōr hsz. **1.** 'egykor'. **2.** 'jemals, irgend einmal'.

valamilyen valamijen névm. 'irgend ein'.

választ ~ (-ok, -ōl) ts. i. **1.** 'wählen, erwählen'. **2.** 'entwöhnen' (cseestől). *Mik-lóys na-gyō sirt, mikōr választot:tuk. L. el-, ki-, megválaszt.*

választás l. követválasztás.

választék választék (-ot, -ja) fn. 'scheitelung' (hajé).

választóvíz választóvíz fn. 'scheidewasser'.

válédikál válédikáll, vállóudikáll (-kállok, -kász) tn. i. 'lemond, megválík hivatalától'. L. megválédikál. Vö. lat. valedico.

vállik vállik (-ok, -assz) tn. i. **1.** 'scheiden'. *Mikor a kö-zepē jártam, ec-cēr csak két-fele vállik a rétoja, ém- meg le-suppantam a jóüd-re.* **2.** 'sich scheiden lassen'. *Asz- mony-gyák, hogy Bōr-béné vál-lik az urá:tull.* **3.** 'lesz, változik vmivé'. *Ém-bēr vállod belőül:le, hálá Isten:nek. A tal-lu ety kis sip-nak vállott. Jovára vállik.* **4.** 'válogatás után marad,

eredményként lesz'. Na-gyon kicsi vállik ebbüll a kolompér-búl, hisz je-le rot-hatt en:nek. Be- kicsi vállott ebbüll a mag-lúherébüll! Ki-csi vállott a gombá:bull. **5.** 'fordul, kiút vmire'. A jó: Isten tuggya, mire vállik a dolog. L. be-, el-, le-, meg-, rávállik.

1. vall ~ (-ok, -assz; -ott; -ana; vajjon) ts. i. **1.** 'behaupten'. Hanem asz ma is vallom :, hogy azok a fő:dek nyóge magot is megadnának, ha kárba tárta:nák. **2.** 'vallomást tesz'. L. be-, ki-, meg-, rávall.

2. vall ~ (-ok, -assz; -ott; -ana; vajjon) ts. i. **Sz. Kárt** vall (kárt szenved, károsodik). Hát sz é:gyent vall a pulisz:ka? (nem fogy el, nem fogyasztják).

váll ~ (-at, -a, -onn) fn. **1.** 'schulter'. **2.** 'kidomborodás a hibásan rakott boglya ereszen körül'. Ha min-dék körül jele rakják a bogját, vál-la lesz :, a te-teje meg vagy éfitül, vagy-leereszkedik. L. lengyelváll.

vállal válläl (-lalok, -lász) ts. i. 'übernehmen'. L. el-, felvállal.

vallás ~ (-t, -a) fn. 'religion'. **Km. Min-dē** vallás jó: vallás :, csak a kár-vallás : nem (szójáték).

vallat ~ (-ok, -öl) ts. i. **1.** 'verhören, vernehmen'. **2.** 'apróra kikérdezet'. Még a pu-ját vallatta :, hogy mi vó:ut nállun, ki vó:ut a vendég, mi s több ajéle. L. ki-, megvallat.

vállban válba hsz. 'ott, ahol a váll van'. Vál-ba szük ez az uj:jas.

vállignagy ~ mn. 'válligérő'. Vállignaty haja van. (Köszegremete.)

vállik l. válik.

vállódikál l. válédikál.

vállszij válszij fn. 'a hám két oldalát a ló vállán keresztül összekötő szij'. L. hám.

való való: (-t, -ja) mn. **1.** 'levő, létező'. Mék csak a rái-ta való: ru-hát is lehuszták ru:la. **a)** Tilos az itt való járás (felírás Amacon). Bi-zonyosó vó:ut rái:ta kétszázig va:ló: (= kétszáz). Rád való: nézve (= rád nézve). A szó:ugabiró:u úra való: nézve. Ott való: létembe (ott létemben). **2.** 'lakó, honos'. Peleskére való: embēr. Tull a Tiszá vam Badaló:, Az é ró:uzsám odavaló: (Nd.). **3.** 'igaz'. Va-ló: vó:yna az, amit Kó:usa mond? Az az i:gaz, ami va-ló:. **4.** 'illő, kellő, alkalmas'. Nē való: neket: kés. Nem pu:jának való: esz hál:gat:ni. Még ā-ra se vagy va:ló:, hogy a li-bát megő:rizd : **5.** 'vmire szánt, vmire fordítható' (pénz). Mek-keresi a ciga-rettára va:ló:ut. **Sz. Nem** ēre a világra való: (élhetetlen, gyámoltalan). Sir-jál ety kis kásába va:ló:ut (mondják csúfolódva a könnyen sirva fakadó gyermeknek). **Km. Nem** disztó:ynak való: a gyöm:bér (ne adj az alnép kezébe olyasmit, amit nem tud megbecsülni). L. akasztani-, akasztófán száradni, akasz-

tófára-, alá-, alább-, arra-, enni-, enni-inni-, feljebb-, fülbe-, ide-, kötélre-, kötni-, látni-, magának-, nyakra-, pokolra-, semmire-, százig, tüzre-, zsebbevaló.

válódikál l. válédikál.

válogat ~ (-ok, -öl) ts. i. **1.** 'wählen, auswählen'. **2.** 'finnyáskodik' (ételben). **Sz.** *Vá·logat* :, *mínt a ju·hász a pēr·gőj·be* (ugyancsak válogat). *Vam· mibe válogat·ni* (van elég). **Km.** *Aki so·kat válogat, u·tőjára vat·körtére tanáll* : (mondják a kérőkben válogatós leányra).

válogatós válogatóús mn. 'wählerisch'. *Egye meg a válo·gatóús jene ! Mit válogat, ha nīncs móuggya benne ?* (Nd.).

valósággal valósággāl hsz. 'wirklich, förmlich'.

valóságos valóságos mn. 'wahrhaftig'.

1. váltát *vát* hsz. **1.** 'váltig, ugyancsak, eléggé, nagyon'. *Vát· csipaszoktā jē fele az á·gyonn. Vát· szittam* :, *hogy mi·j·jēr szóul be·le. Vát· montam neki, hoty kérje meg aszt a : ján, de csak· halat·maratt* : *Vát· sokaltun nyóuc malacot a:lá, de osz még·is mekhattuk* : *Vát· jöttek vőyna* :, *de sūt·ni kellett* : **2.** 'alkalmasint, körülbelül'. *Vát· vőud benne nēty szekēr szē·na.*

2. váltát *vát* (-ok, -öl; -ott; -ana; -ccson) ts. i. **1.** 'wechseln'. *Tisztát vát* (t. i. ruhát). *Pēszt vát*. **2.** 'lösen'. *Vác·csatok* : *má je·gyet fele* : **Sz.** *Jegyét vát* (eljegyesedik). *Szóút vát* (1. 'társalag, beszélget'. 2. 'összeszólalkozik, összevész'). *Nē· vát a han·gom* (= 'nem hajlékony', pl. ha rekedt az ember s énekelnie kell). L. fel-, megvált.

váltig vátig hsz. **1.** 'elégszer, elég sokszor, untig, egyre'. *Vá·tig monták, hoty haggyam* : *od, de nem· akārtam* : *Vá·tig emlegettem a kötőj·jē:ked, de nem· akārta elérte·ni. Vá·tig gondōkozot* :, *hogy mi· lesz mán az ű élete sōr·ja*. **2.** 'ugyancsak, nagyon'. *Vá·tik harakszik ér·te.*

váltigen vátigen hsz. **1.** 'alkalmasint, körülbelül'. *Hóu·nap vá·tigen emenygyek Szakmá·ra. Vá·tigem megvan nēty kila·mé·ter. Vá·tigē vőut ojan nagy, mínt a jél ök·löm*. **2.** 'erősen, nagyon'. *Vá·tigen igyeksztem* :, *de nem· tultam mekcsiná·ni.*

váltó vátóú (-t, -ja) fn. 'wechsel'.

váltóba vátóúba hsz. 'megrendelésre'. *Tá vá·tőuba készűll ez a sze·kēr, ko·ma ? Nem· a :*, *csak mōs rá·érek* :, *hács csi·nátam eg·gyet*. **Sz.** *Vátőuba készűll* (pompás kivitelű, remek).

váltóruha vátógruha fn. 'fehérnemű'.

váltott vátott mn. 'boszorkánytól kicserélt' (ember). **Sz.** *O·jam, mínt a vá·tott* : (beteg, alig lézeng). **Nr.** A boszorkány a néphit szerint ki tudta cserélni az embereket (az egészségest pl. a beteggel). A váltott ember „szinte alva jár. Olyan, mintha csont se volna benne“.

változás ~ (-t, -a) fn. 'rosszullét, betegség, gyöngélkedés'.

Né-kem ez a cin-tóuriomos pájinka mĭn-dék használt ; ha valami változásō : vőut.

változik ~ (-*ott* ; -*zon* ; -*na*) tn. i. 'sich verändern'.

Vö. válik 3. L. megváltozik.

változtat *változtat* (-*ok*, -*öl*) ts. i. 'verwandeln'.

váltság *válság* (-*ol*, -*a*) fn. **1.** 'lösegeld'. *Óu, te kapunn állóy strázsa, Mi a kapudnak válsága?* (Nd.). **2.** 'feltétel'. *Hoz-zámegyek kirájatyám:hoz, de annak ne-héz válsága lessz :*

válu l. vályu.

vályog *vájog* (-*ol*, -*ja*) fn. 'kotziegel'. **Sz.** *O-jaŋ kövér ez a ru:ca, mĭnt a vá-jog :* (elhízott, súlyos).

vályogvető *vájogvetőü* mn. 'vályogkészítő, vályoghoz való sárral dolgozó'. **Sz.** *Pisz-kosabb a vá-jogvetőü ci-gánál* (lucskos, sáros).

vályu *válu* (-*t*, -*ja*) fn. 'wassertrog'. L. disznó-, jármos-, kettős-, tyúkvályu.

vám ~ (-*ol*, -*ja*) fn. **1.** 'zoll' (határon, hídon, malomban). **2.** 'vámhely, vámház'. **Sz.** *Vámot veszen a kokas* (mondják, mikor a kakas petéli a tyúkot s a csőrük összeér). **Km.** *Tár-ka lútúl nē- vesznek vá:mot* (nem, mert a gazdájától vesznek). **Nr.** A főtt tojás tompa végében van egy kis üresség. Erről azt tartják, hogy petéléskor onnan vette ki a kakas a vámot.

vámbúza *vámbuza* fn. 'a malomnak őrlési díjban befolyt búzajövedelme'.

vámol *vámól* (-*olok*, -*ősz*) ts. i. 'verzollen'. L. megvámol.

van ~ (*vagyok, vagy, vagyunk, vattok, vannak*, Méhtelek, Ricsé, Fehérgyarmat : *vadnak*) tn. i. **1.** 'sein, haben'. *Ten-nap még it- vőut a fi-jóugba az ol:lóy. Vam még egy ronygyos forintom* (Nd.). **2.** '(pénzében) áll, kerül vmibe'. *Nem- adom anny:ér, ma-gamnak is többé van : Sok- járaccságungba vőut az a kis : ház.* **3.** 'lett'. *Ha seg-gitettem, hát leg-alább abbull em-ber vā :*, *jóy óurába legyem mond:va.* **4.** 'esik, történik'. *Van- uty, hogy ety ki-csit job-bā van, de van- ugy- is :, hogy at-túl félünk :, hogy mĭny-gyá-mĭnygyá mekhāl :* **5.** [segédige]. *Jár-lā vőut én ott eggyik i:dénn. Tőü-töttél vőum még bele ety ki-csit* (= töltened kellett volna). *Nē- hozstad vőum még : be* (= nem kellett volna behoznod). **Sz.** *Lás-sa, én nem- adná vissza, ha m a g á n a k v ó u : n é k* (ha a maga helyében volnék). *Mics- csinász it, fijam?* [Fel.:] *A li-bával vagyok :* (a libára vigyázok). *Hogy vagy?* [Felelet:] *Mĭnt aki egy-lúvāl szánt* (= rosszul). *Oda van* (tönkre ment az egészsége, rossz színben van ; elpusztult). *Beg- oda vagy !* (be sápadt, sovány vagy !) *Abba vagyok* (abban a hiszemben vagyok, azt hiszem). *A b · b a v ó u t a m :*, *hogy a-zér nem kút : pészl, mē ha-za akār jön-ni : Gonygya vā rá* (figyelemmel, szem előtt tartja). *Ki- vagyunk a hat:ra !* (szépen vagyunk!)

Be-rá vattok! (be ellenem vagytok! be rám támadtatok!)
L. megvan.

váncoq ~ (-ok, -ksz) tn. i. 'zsidóul beszél'. *Ugy-ván-cogott az a sog zsi:dóu, hogy nem-lehetet hallani túl:le sem-mit:*

váncoq l. vándorog.

Vándor *Vándör* fn. lónév.

vánkos *vánkos* (-t, -sa) fn. 'az eketalyiga tengelye fölött levő párnafa, melyen az ekegerendely vége nyugszik'. L. eke.

ványadt *ványadt* mn. 'sovány, fonnyadt, beesett arcú'. Vö. gányadt.

vánszorog *váncoq* (-örgok, -roksz; -örgolt; -rogna; -rogjon) tn. i. 'támolyog, magát vonszolva jár'.

ványoló *ványoló* (-t, -ja) fn. 'csizmadiaszerszám, mellyel a bőrt hajlékonyá teszik'.

ványológép *ványológép* fn. = ványoló.

vápa l. Kútvápadüllő.

Vapposrekesz ~ hn. (Kishodos).

var *vār* (-t, -ja) fn. 'hegedő seben képződött száraz kéreg'. L. békavar.

1. vár ~ (-at, -a) fn. **1.** 'burg, schloss, festung'. **2.** 'hold udvara'. **Sz.** *Nem-akarok én ebből várat épít:ni* (nem remélek belőle valami nagy hasznot). *Hun-nē vette a kiráj a várát?* (feleli kitérőleg, akitől megkérdezik, hogy honnan szerezte ezt vagy azt a holmiját). **Nr.** *Vá-ra van a hóud-nak, e-sőű lessz:*, mondják, mikor páras időben a holdat kisebb-nagyobb fénykör veszi körül. L. Kávásvára, kövár, Pendelyvára.

2. vár ~ (-ok, -sz) ts. i. **1.** 'warten'. **2.** 'hoffen'. *Eb-bül nē várhatunq valami naty hasz:not. Ne várjon az em:bér, lá-tom, sem-mi jóut: ebbe a mostani üdöü:be.* **3.** 'erwarten'. *Az em-ber asz várná túl:le, hoty seg-gicsē valamit a hász kö:rüll.* **Sz.** *A ki-ráífi nagy-beleg lessz, mán: a h a l á l á t v á r j á k:* (el vannak rá készülve). *A l i g v á r o m,* *hogy le-üjkek:* (nehezen várom). *Vár-ja, mint az é-tyuk a nyá:lat v. lak:nyot* (nagyon várja, óhajtva várja). **Km.** *Jóu-tét hejjebe jóut-várj:* (jótettedért viszonzást remélhetsz). L. el-, ki-, megvár.

Váralja *Vároja* fn., 'Szinyérváralja'.

várandós *várandós* fn. 'schwanger'.

varangybéka n., l. göröngyi-béka.

Váerdeje *Várerdeje* hn. (Nagypalád).

Várföldje *Várföldje* hn. (Kisnamény).

varga *vārga* (-át) fn. **II. Varga** családnév. **Sz.** *Meg-rázlak:*, *mint Krisz-tus a vár:gát* (fenyegetés). (A szó félig kihalt, jelentése elhomályosult; Szatmáron régen 'timárt, cserző-vargát' jelentett.)

Vargagaz *Vārgagaz* hn. (Kömörő).

Vargaláz *Vārgaláz* hn. (Kisbábony).

Vargasürűje *Vārgasürűje* hn. (Mikola).

Varjas *Vārjas* hn. (Pusztadaróc, Gacsály, Szárazberek).

varjú *vārju, vārnyu* (Mezőgecse) *vārjo* (Tiszahát) (-l, -ja, -k) fn. 'krähe'. **Sz.** *Csi-pi csőuka, vār-ju vājja, hol-lóu kopá-csojja* (a csipicsóka játék ütemére mondott ének). *Még a vār-ju se károg után:na* (rokonok nélkül, idegenül, mindenkítől elhagyatva hal el). *Mi' esszük meg a vār:jut* (a mienk lesz a kudarc, kudarcot vallunk). *A-kārhoty kőr-mösködünk, i-gyekezünk, lá-tom, még-is a mi j é n k l e s s z a v ā r : j u* (kudarcot vallunk). *Lát-tam ém má karóu vār:jut, a vār-ju ē-repült :*, *a ka-róu ot-maralt :* (mondják az olyan fogadkozásra, melyben nem bíznak). **Km.** *Eg-gyik vārju nē-vájja ki a másíknak a sze:mít* (a farkas sem bántja a maga fajtáját). *Sok-vārju lo-vad győűz :* (a nagy szám legyőzi az erőt). *Nem-eszi meg a vārju a te:let !* (mondják az enyhének ígérkező, de a végén szigorúra forduló télre). **Nr.** A falu felé tart a varjú, eső lesz.

varjútövis *vārjutöviss* fn. 'wegedorn'.

varjúvaj *vārjuvāi* fn. **Sz.** *Kokastéjjel, vārjuvajjal sütöt kenyér* (közönséges barna kenyér).

Vármegvárka ~ fn. pataknev. (Egri.)

vármegye ~ fn. 'komitat'. **Km.** *Nagy-a vármegye kőte:le, mes-szi elér :* a (hosszú a hatóság keze, nagy a hatalma).

várnyu l. varjú.

Vároja l. Váralja.

város ~ (-l, -ok, -sa) fn. 'stadt'. **Sz.** *Hogy vagy ? [Fel. :] Mint sze-gény embēr gaz-dag vározsba* (csak így közönségesen).

városszél *városszél* fn. 'a város vége körös-körül'.

vároterem *vároterem* fn. 'wartesaal' (az állomáson).

varr vár (*vārok, vārsz ; vārt ; vārna ; vārjon*) ts. i. 'nähen' (ruhát, eszimat). **Sz.** *Nij-esen ű az én galléromhoz vār:va* (nines hozzám kötve, nem vagyunk egymáshoz kötve). *A nyakába vārja magát* (elvéteti magát vele feleségül). **Nr.** Ha a ruhán igazítani, varrni való van, le kell vetni. Gombot, fesslést nem szabad úgy megvarrni, hogy a ruha rajta legyen a gazdáján, mert 'rávarrják a szegénységet'. L. be-, el-, fel-, ki-, meg-, össze-, rávarr.

varrás *vārás* (-l, -a) fn. **1.** 'nähen'. **2.** 'naht'.

varró *vāróu* (-l, -ja) fn. 'varrni való munka, varró kézimunka'. *Most ety ki-csit to-vább űlhetek :, mer ē-hosztam a vāróu:mat.*

varroda *vāroda* (-át, -ája) fn. 'varró iskola'.

varrogat *vārogat* (-ok, -öl) ts. i. 'folyton, sokáig varr'.

varrógép *vārógép* fn. 'nähmaschine'.

varróleány *vārójány* fn. 'schneidermädchen'.

varrónő *vāróné* fn. 'näherin'.

vartyog *vārtzog* (-*ott*) tn. i. 'varty-varty hangot ad' (a béka; a kotló, ha bosszantják).

vas ~ (-*at*, -*sa* és -*a*) fn. 1. 'eisen'. 2. 'pflugschar'. 3. 'lánc, bilincs'. *Mos viszik Fārkast a csendő:rök va-sonn. Ez a bíróv vasra akār veretni* (Nd.). *Viselem a zūrgőis vasat* (Nd.). *Va-sárnap, Va-sō viszik a-pádat* (mondóka). L. eke-, marok-, vasalóvas, ravvas.

vasal *vasāl* (-*alok*, -*ász*) ts. i. 1. 'bügelni' 2. 'vas alkatrészekkel felszerelni'. *Va-sālt nekem cty szekeret eggyik idénn ez az új ko:vács*. 3. 'patkóz' (lovat, csizmát). *Aszt-üzente a majiszter: úr, hogy mos nem-jöhet; mē lo-*vat* vasāl*: 4. 'nagy üggyel bajjal kényszerít vhová'. *A-lik tuttam ha-za vasālⁿⁱ*: L. be-, bele-, el-, fel-, ki-, meg-, rávasal.

vasalás ~ (-*t*, -*a*) fn. 1. 'bügelni'. 2. 'vas alkatrészekkel való felszerelés' (szekéré). 3. 'patkózás' (lóé, csizmáé).

vasaló *vasalóv* (-*t*, -*ja*) fn. 'ruhasimitó, téglázó eszköz'. *Szenes vasalóv* (melyet beléje rakott tüzes tézennel hevítene).

vasalóvas *vasalóvvas* fn. 'a vasalóból kijáró vaslap, melyet vasaláskor megtüzesítenek s a vasalóba betesznek'.

vasaltat *vasāltat* (-*ok*, -*öl*) ts. i. 1. 'vasalkatrészekkel felszereltet' (szekeret). 2. 'patkóztat' (lovat, csizmát).

vasaltatás *vasāltatás* (-*t*, -*a*) fn. 1. 'vasalkatrészekkel való felszereltetés' (szekéré). 2. 'patkóztatás' (lóé, csizmáé).

vasán *vasány* (-*ok*, *vasánt*) fn. 'avasi román'. Vö. rom. avaşan.

vasándisznó *vasāndisznóv* fn. 'soványfajta sertés, melyet nem lehet meghízlatni'.

vásár ~ (-*t*, -*ok*, -*ja*) fn. 1. 'marktplat^z'. 2. 'markt'. 3. 'üzlet, üzletkötés' (a vásáron). *Jóv-*vásárja* vout*; *a-zér van o^jā jóv ked:ve*. **Sz.** *Várd-*vē-gire* a vá:sárt* (várd meg a dolog kimenetelét). *Nincs-*vá:sár*, ē-kőült a Ris:ka* (hasztalan minden beszéd, már el van intézve a dolog). **Km.** *Vá-sár utám min-dég okosabb az embēr, mint vásár e:lőült* (utólag látja be az ember, hogyan lett volna okosabb cselekedni). *O-kos is megyen a vá:sá:ra, bo-lond is*: (sokféle ember van ott, sok az üzletlehetőség). *Sze-mesé a vá:sár, va-ké az alamiz:na* (az életben az élelmes ember boldogul). **Nr.** *Május* elsején vágott mogyorófpálcával kell a jószágot a vásárra hajtani s akkor szerencsés lesz a vásár. Ha vásár előtt itatáskor nem ganajlik az ökör, nem kél el.

vásárfia *vásár^fija* fn. 'marktgeschenk'.

vasárnap ~ fn. 'sonntag'. **Sz.** *Ne-*bázd* a fatá:lat; mi-büll eszél vasárnap?* (mondja tréfásan, akinek az ülepére ütnek). **Nr.** Aki vasárnap varr, az Úr Jézus testét döföli. A vasárnap vágott fa forgácsa az Úr Jézus testére hull. Vasárnap szedett orvosság nem használ.

vasárnapló *vasárnaplój* mn. 'ünneplő, vasárnap viselt' (ruha).

vasárnapol *vasárnapöl (-olok, -ősz)* tn. i. 'vasárnapot tölt'. *Ol. vasárnapöltak ezek a jiridőjbe :*

vásáros ~ (-t, -ok) fn. 'vásári kereskedő'.

vásárol *vásárol, vásárol* (Sárközüjlak) (-olok, -ősz; -ulok, -űsz) 'kaufen'.

vásárosbolt *vásárosbólt* fn. 'vaskereskedés'.

Vásárosdomb *Vásárosdomb* hn. (Mikola).

vásártér ~ fn. 'baromvásár helye'.

Vasabákány *Vasabákány* hn. (Pusztadaróc).

Vasasesere ~ hn. (Pusztadaróc).

vasasz-szekér *vasasz-szekēr* fn. 'megvasalt (l. vasal 2.) szekér'.

vasderes *vazsderes* mn. 'eisenschimmel' (lőszin).

vasék *vasék* fn. 'eisenkeil'. **Sz.** *O-jaŋ erőüs ; mint ety kis vas-ék :* (edzett, kemény, erős gyerek v. ember).

Vasfarkas *Vasfärkas* hegynév. (Dabolc.)

vasfazék *vasfazok* fn. 'eiserner topf'.

vasfű ~ fn. 'mesebeli varázskules titkos ajtókhöz'.

vasgém *vazsgém* fn. 'Ardea cinerea L.'.

vasgép *vazsgép* fn. 'a cséplőgép kazánja'.

vasgereblye *vazsgerebje* fn. 'kertészgereblye, mellyel a fölāsott földet porhanyítják'.

Vasgyúró *Vazsgyuró* fn. mesebeli erős ember neve.

Vashegy ~ hn. (Sárköz).

vashid *vashid* fn. 'eiserne brücke'.

vasíz *vaséz* mn. 'vasizü'. *Vas-éz lessz az étel abba a fazog:ba.*

vaskalapos ~ mn. **Sz.** *Ap-re pup-pos, vas-kalapos !* (usgyé ! vesd el magad !)

vaskanál ~ fn. 'hosszúnyelű tűzkaparó vaseszköz'.

vaskanduré ~ fn. cigányokat gúnyoló szó. *Ci-gám-pürdé, vas-kanduré !*

Vaskapu ~ fn. **1.** hn. (Tisztaberek, Óvári). **2.** a Túr egyik szakasza Ricse mellett.

vaskó *vaskó* (-t, -ja) fn. 'rossz, életlen kés'.

vaskos ~ mn. 'erős, izmos, testes'.

vaslapát ~ fn. **a)** 'tüzes szénhez való kis lapát'. **b)** 'föld vagy trágyahányó fanyelű lapát'.

Vasláz ~ hn. (Kispalád).

vasmaeska ~ fn. 'horgony, mellyel a kútba esett vöd-röt kihorgásszák'.

vásol *vásöl (-t)* ts. i. 'vásít, váslal' (fogat pl. a vad-alma). L. elvásol.

vásolódik l. elvásolódik.

vasorrú bába *vasōru bába* fn. 'boszorkány a mesékben'.

vaspapucs ~ fn. 'vasból csinált papucs' (mesékben).

- vasparipa** ~ fn. 'vonat' (tr.).
- vaspor** *vaspör* fn. 'vasfényesítő por, festék' (a főzőkemence kifényesítésére).
- vasporoz** ~ fn. 'vasporral fényesít' (pl. vaskályhát).
- vasrostély** *vasrosté* (-t, -nn, -k) fn. 'vasrács'.
- vasrud** *vasrud* fn. 'eisenstange'.
- vasszar** *vas-szár* fn. 'vassalak, kovácsműhely hulladéka'.
- vastag** ~ (-onn) mn. **1.** 'dick'. **2.** 'terhes, viselős'. *Ak-kör vóutā vas:tag evvel a pujá:vāl.* **3.** 'mély, dörmögő, basszus' (hang). *Mi-jē vastak hangja van annak az asszonnak! É-kesztek kán-tálni, ki- vékonyon, ki- vastagonn.* **4.** 'sűrű' [lé]. **Sz.** *Má nē- valami vastagonn aggya:* (nem valami bőven). *Ne-ki se telik má valami vasta:gonn* (bőven).
- vastagétel** *vastagētēl* fn. 'hús mellé készített mártás'.
- vastaghús** *vastakhus* fn. 'csipő- és farizom'. *Uty- fáí it kétfelőüll a vastakhusom!*
- vastaglaska** ~ fn. 'hús mellé körzetnek készített laska'.
- vastagoll** ~ (-gollok, -gölsz) ts. i. 'vastagnak vél'. *Vas-tagollom ezd gerebjenyél:nek.*
- vastagterpentin** *vastaktērpentin* fn. 'sűrű, nem hig terpentin'.
- vastengelyű-szekér** *vastengejű-szekēr* fn. 'olyan sz., melynek a tengelye vasból van'. (Régen fából volt.)
- vasút** *vasut* fn. **1.** 'eisenbahn'. **2.** 'állomás'. *Megyek a vasuthoz.*
- vasutas** ~ (-t, -ok) fn. 'vasúti hivatalnok, vasúti alkalmazott'.
- vasvilla** ~ fn. 'vaságú villa (2-, 3-, 4-ágú) széna, szalma vagy trágya hányásra'. **Sz.** *Ugy- áll a sze:mē, mīnt a vas-villa:* (1. 'dühösen villog'. 2. 'nyitva van a szeme, nem alszik'.) *Él-megyek:, ha vas-villa esik is:* (elmegyek kedvezőtlen idő esetén is). **Km.** *A kál-vinista búcsū vas-villa az alelu:ja, vī-der a Szűz Mária:ja* (tűzvész alkalmával a vasvillában és vizes vödörben van a reménység). (Adorján.)
- vaszara** ~ (-át, -ája) fn. 'a kancaló nemi szerve'.
- vaszarodik** ~ (-ok, -öl) tn. i. 'ül, guggol vhová' (durva szó). L. levaszarodik.
- vaszkal** l. vackal.
- vaszok** l. vacok.
- vászon** ~ (*vásznat, vásznak, vászna*) fn. **1.** 'leinwand'. **2.** 'penge'. *A kasza vászna, a jírész vászna.* **3.** 'a lábon levő úszóhártya'. *A liba v. ruca vászna.*
- vászongatya** *vászongatya* fn. 'leinerne unterhose'.
- vászoning** *vászoning* fn. 'leinwandhemd'.
- vászonymunka** *vászommunka* fn. **Sz.** *Na-, be-lefoktál a vászommunká-ba?* (nekiültél, nekifogtál a dolognak?)
- vászontarisznya** ~ fn. 'leinwandtornister'.

vát l. vált.

vatat ~ (-ok, -öl; -ott; -na; valasson) **1.** 'kutat, keres'.
Vá-lig vatattam aszt a fi:jut, hoty hū le:het. **2.** 'kérdézet, firtat'.

vátig, vátigen l. váltig, váltigen.

vatta ~ (-át, -ája) fn. 'watte' (sebkötésre, ruhabéllésnek).

vatyi ~, *vityi* (-t, -ja) fn. 'szem' (csufolódo értelmű szó).
K'ü-töm a vatyi:dat!

vé ~ (-t, -je) fn. 'a v betű neve'.

vécfa ~ fn. 'Ostrya carpinifolia Scop'.

vécfa gúzs *vécfa gúzs* fn. 'vécfavesszőből tekert gúzs'.

vedel *vedél* (-elek, -ész) ts. i. **1.** 'mohón, sokat iszik' (különösen ló, de néha ökör is). **2.** 'iszik' (ember; gúnyos, bántó értelemben). *Ne: vedēi má an:nyit!*

veder, vedér l. vödör.

vég *vég* (-el, -e, -it) fn. **1.** 'ende'. **2.** 'kimenetel, következmény'. *En:nek nem: jóy vége lesz:.* *Nem: akarásnak szarrás a vé:ge.* *Jóy: kedvnek si-rás lesz a vé:ge.* **3.** 'faluvég, falufél'. *Mi ā-ra lakun: a túl-sóy végenn:* *O:jan naty kontrabontrács csinált itt ez az as:sző, hogy i-de csőüdüll a fél: vég.* **4.** 'akkora hosszúság, amennyit egyszerre föltekernék a szövőszékre, illetőleg, amennyit egy végtiben leszönek'. *Egy vək fonál, egy vég vászon.* **Sz.** *Mek: fogja a dolog vé:git* (serényen dolgozik). *A végit járja* (haldoklik, az utolsókon van). *Ha:marosō végire járt a vagyon:nak* (= elvesztegette, elpazarolta). *Māi: végire járok: é, hoty hū van az igas:ság* (kiderít, tisztába hoz). **Km.** *Niņcs: o:ǰā hosszu, aminek vége ne vóy:na* (a bajnak is vége lesz egyszer). *Két: végü van a bot:nak* (kettőn áll a vásár). L. falu-, ház-, svábvég.

vége-hossza *vége-hossza* fn. **Sz.** *Vé:ge-hossza nē vó:ut a naty sirás:nak* (nem akart vége szakadni).

végeladás *végeladás* fn. 'ausverkauf'. **Sz.** *Vég:eladás, niņcs: maradás* (tréfás, játékos szólás).

végelgyengülés *végelgyengüllés, vėnėlgyengüllés* (Mikola) fn. 'altersschwäche'.

végéremehetetlen *vėgiremehetetlen* mn. 'végtelen, végeérhetetlen, végeszakadatlan'.

végesi l. tulsóvégesi.

végeslėvėgig *vėgeslėvėgig* hsz. 'végesvéig'.

vėgesvėgig *vėgesvėgig* hsz. 'durchwegs, bis zum schluss'.

vėgett *vėgett* nu. '-ért, miatt'. *Nem: tölleszthetünk: a vėget:; hogy nē: vóut rá kőü:cség.*

vėgez *vėgez* (*vėgzek, vėgzėl; -esztem, vėgzelt; -ne; -zen*) ts. i. **1.** 'végrehajt, tesz, csinál'. *Vėg:zi a dóy:gál ren:desenn:* **2.** 'végére ér, befejezéshez jut'. *Hóy:nap vėg:zünk:* (aratást). **3.** 'határoz, megállapodik vmiben'. *En: ot: hattam ű:köl;*

nem· tom osz, mit végesztek, mit : nem. Sz. Baját végzi (szarik). L. elvégez.

végig *végig* hsz. 'bis zu ende'.

végigfut *végikfut* tn. i. 'durchlaufen'. *Őr-détva futot végig a ja:lunn. Sz. Mikor a hang-ját hallom, má v é · g i k j u t a hátamonn a hi:deg (borsószik a hátam).*

végighosszig *végikhosszig* hsz. 'végtől végig'. *Ot· hāi-korásza az uccā végik-hos:szig.*

végignyúlik *végignyulik* tn. i. 'végigfekszik, elterül, végigheveredik'. *Na-gyonn álmos vóútam :, osz v é · g i g n y ũ l t a a lá:dánn.*

Végigüres *Végigüress* fn. gúnynév (hosszú, sovány emberről). (Sár.)

végre *végre* hsz. **Sz. Végre nyitlya v. kinyitlya az ājtóút végre** (egészen kinyitja, teljesen kitarja).

végrehajtó *végrehājtóú* fn. 'exekutor'.

végrendelet *végrendelet* fn. 'testament'. *Vö. testamen-tom is.*

végrevalahára *végrevalahára* hsz. 'endlich einmal'.

végtében l. egyvégtében.

vejsze l. l. vész.

vék *vék (-et)* fn. **1.** 'lék a jegen'. **2.** 'mindenféle lék'. (Panyola.)

véka *véka (-át, -ája)* fn. 'metzen' (pl. búza, köles, málé). *Mēr-tem neki két véka é-lelet. Km. Rit-ka kereszt sū-rū véka, sū-rū kereszt rit-ka véka* (ha nagy kévüket kötnek, ritka a kereszt, de telik a véka, míg a kicsiny kévékből sok kereszt telik s ennek arányában kevesebb véka). *Vé-ka esőü kö-ből sár :* (ilyen az őszi eső).

vékányi *vékányi* mn. 'egy véka mennyiségű' (pl. búza).

vékás *vékás* mn. 'akkora területű (föld), melybe egy vékányi magot lehet vetni'. *O-jā v é · k á s f ō r m a f ō ũ d v ó ú t : Ely, két, hārō, fél vékás. L. félvékás.*

vékel l. megvékel.

vekeny *vekeny* tn. i. 'vitatkozik, több megoldás között habozik'. *Ot· vekenyktűnk un-tik-fárattik :, hoty hoty· kén el-osztani a hadise:géit. Ot· vekenyktűnk rājta vaty két óura hosz:szad, de nem· tuttunjk határoz:ni.*

véknya l. vékony 3.

vékony *vékony (-gōnn)* mn. **1.** 'dünn, schmal' (pl. cérna, fal). **2.** 'sovány, vézna'. **3.** fn. (*vékonyom, vékonyod, véknya*) 'das weichen'. **4.** mn. 'magas, soprán' (hang). *É-kesztek é-nekēlni, ki· vékonyon, ki· vastagonn. Sz. O-jā vékom :, mīnt a ci-nege (vézna, pl. a gyerek). Km. Ot· szakad :, ahū leg-vékonyabb :* (a leggyöngébb részen törik meg az ellenállás).

vékonydongájú *vékondongāju* mn. 'vézna, sovány'.

vékonypénzű *vékompézű* mn. 'vézna, sovány'.

vékonytság *věkōság* fn. 'vézna, sovány teremtés'. *Te, kis vě-kōság!*

vél *věl* Sz. *Nem tudtam, mire vĕlni a dōu:got* (nem tudtam megérteni, megmagyarázni).

vele *vĕlle* (-m, -d, *vĕllŭnk, vĕlletek, vĕllek* v. *velem, veled* stb.) hsz. 'mit ihm, damit'.

véletlenségből *vĕlletlēsēgbŭll* hsz. 'véletlenül'.

veléznak *vĕlĕznek* (-et, -je) fn. 'fonalmaradék, melyet szövés után a nyüstből és bordából kiszednek'. (Varnak vagy pedig bekötnek vele holmit.)

velő *vĕlōŭ* (-t, *veleje*) fn. 'mark'.

véltné *vĕltve* hsz. 'elvétné, ritkán'.

véltné-véltné *viltve-viltve* (Szatmárhegy). hsz. 'elvétné, nagy ritkán'.

véltné *vĕlve* hsz. 'elvétné, ritkán, itt-ott'. *Csak vĕl-ve van köszte egyy-ety szál gabo:na. Niņcs: ezen csak vĕl-ve egyñ-hám pa:szujj.*

vemhes ~ mn. 'ellős' (kiveszöben). Sz. *Ha akarō vemhes, ha akarom nĕ vemhes* (mondják a nem őszinte, megbízhatatlan beszédre).

vén *vĕn* (-t, -ek) mn. 'alt' (ember, de ló, kutya, ökör, fa is). Sz. *Vĕ: lúra ve-res hám* (élénk színű ruhába öltöző öreg asszonyra). *Ō-reg irás, vĕ: fĕrkállás; vĕn csoroszja, vĕn tōkĕlletlen, vĕm bolond, vĕ huncut* (öregeket csúfoló, kisebbítő, bántó szólások). *O-jā vĕm:; mĕnt az ōr-szágut*: (nagyon öreg).

Km. *O-jam mán az ō:reg, mĕnt a vĕn*. (az öreg embernek sok gyarlósága, bogara van). *Vĕn: embĕrnek az ō-ra, mō:nya mĕn-dĕk csepeg*: (mondják a magával tehetetlen öreg emberről). Vö. fa Km.

vénasszony *vĕnasszony* fn. 'altés weib'. Sz. *H át: ha vĕn asszonyok potyognának az égbŭll, asz-hi-szed, nĕm ĕmen-nĕk?* (akármilyen rossz időben is elmennék).

vénasszony-taknya *vĕnasszon-taknya* fn. 'fából, külszilvafából kifolyó ragadós mézga'.

vendég *vendĕg* (-et, -je) fn. 'gast'. Sz. *Az i-jĕ vendĕgnek kĕc:cer ōrŭlnek*: (ha a vendég nem jól viseli magát, akkor is ōrŭlnek, mikor eltávozik). **Km.** *Reg-geli vendĕk ha-mar ĕl szokot mĕn:ni* (reggeli eső nem szokott hosszan tartani). *Mi-hent ven-dĕg, mĕny-gyár mennyĕk*: (tréfás szólás). *Kel-lĕllĕ vendĕgnek kĕc:cer ōrŭlnek*: (t. i., mikor jön s mikor megy). *Hi-vatlā vendĕgnek āi-tōu mellett a hej:je* (a hivatlan vendéget nem becsülik meg). **Nr.** *Cse-reg a szár:ka, ven-dĕg jön*: (mondják, ha a ház környékén szarka csörög). Ha véletlenül a macska farkára lép valaki, váratlan vendég jön a házhoz. Ha pók ereszkedik az emberre, vendége jön; ha fehér, akkor nő, ha fekete, akkor férfi.

vendégel *vendĕgĕl* (-elek) ts. i. 'bewirten'. **Km.** *Aki fa-rát*

emelintli, szá-ját vendégeli: (aki nem röstel dolgozni, annak van mit ennie).

vendégeskedik *vendégeskedik (-ett)* tn. i. 'vendégszerető házat tart, gyakran hi vendégeket'.

vendéggomb *vendéggomb* fn. 'az ingbe berakható s ismét kiszedhető gomb'.

vendégyeplő *vendégyeplő* fn. 'a lógós v. ostorhegyes lónak különálló, félszárú gyeplője'.

vendéghaj *vendékhaj* fn. 'paróka'.

vendéglő *vendéglő* (-l, -je) fn. 'gasthaus'.

vendéglős *vendéglős* (-l, -ök) fn. 'wirt'.

vendégség *vendékség (-et)* fn. **1.** 'lakoma vendégek számára'. **2.** 'vendégül letétel'. *Hū· vóutál az este? Tá ven-dék-ségbe?*

vénecke *vēnecke* mn. 'kissé vén'.

vénit *vēnit (-ek, -él; -ett; -ene; -csen)* ts. i. **1.** 'vének mutat, vének láttat'. *Nē· veszem eszt a kék keszke:nőüt, mer e na-gyō vénit*: **2.** 'vének mond, a valónál vénebbnek állit'. *Ne· vėnizs ma:gad*.

vénség *vēség (-el, -e, -ire)* fn. **1.** 'vén kor, öreg kor'. *Bi·zony, igy· lejártam: én, ő·csém, vēségem:re. Nem· akarom, hogy vēségemre a kölönös kutya díjjára jus:sak*. **2.** 'vén ember vagy asszony'. *Csak nem· mety tá hozzá ahoz a vēsék:hez. K.* 'kis böles, öreges kis teremtés' (gyermekről). *Haj·játok: má, miked beszéll ez a kis vē:ség! Km.* Aki *ji·jatál korába nem kapār, vē:ségire ü-res tálat vakār*: (aki fiatal korában nem keres, öreg korában éheznek).

vénül *vēnül (-ök, vėnűsz)* tn. i. 'alt werden'. L. elvénül.

venyige ~ fn. 'szöllővessző' (csak költ.). *Ráháktam a venyigére* (Nd.).

ver vér (*verek, vėrsz*) ts. i. **1.** 'schlagen'. *Pofō vér. Fecske veri szárnyával a vízet* (Nd.). *E·gėssz ulō vėrt az esőü bennüj:köt. A főüthöz vėrte magát. Verik a díjól* (a fáról). *Ve·ri az őrdög a felesė:git* (mondják, ha napsütéskor esik az eső). **2.** 'szó' (keresztben; t. i. a bordával beléütöget). *Csi·kot vėrtem a két vėgibe a vászon:nak.* (Vö. beleverő.) **3.** 'kavar, köpül'. *Vajat vér. Habol verek*. **4.** 'rábeszél, ösztökél'. *Á·ra vėrték egy:mást, holý szök:jenek el*. **5.** 'fektet (pénzt)'. *Mārhába veri a pėzil.* tn. i. **6.** 'dobog'. *Hogy· vér a kisz szive! K.* *Mān a pad·lást vėrte a: lang, ugy· égelt*: (a padlást érintette, nyaldosta). **Sz.** *Köteleit vér* (kötelet készit, a kötélverő). *Vasra vér* (megbilincsel). *Ve·ri a készül:lőüt* (erősen készülődik, szándékozik vhová menni). *A·lik túttam be:le lēl·ket vėrni*: (alig tudtam felébreszteni, felköltetni). *Fübe vér* (agyon ver). *A je·jihez vėrték a zsāi:tárt* (keveset hagyták szopni, mondják a rosszul táplált, sovány borjúról). *Fogához veri a garast* (fősvény, nehezen adja ki a pénzt). *Ha·marosonn a seggire*

vért a vagyon:nak (elpazarolta). L. be-, bele-, el-, fel-, ki-, le-, meg-, össze-, rá-, széjjelver.

1. vér vér (-l, -i) fn. 'blut'. **Sz.** *Vérbe van a szeme* (vörös, vérekes pl. a huruttól). *Nagy vérél-bottál* (nagy veszekedés után, nagy nehezen). *Ez vért kíván*: (ezt a sértést vérral kell lemosni). *Mek-hüld bennem a: vér* (elrémültem). *Kutyák nyajják fel a véred!* (átok.) *Jóú véribé van* (részeg). *Vérit veszi* (leszúrja). *Vérit vettük a dísznő:nak*. **Nr.** A fecskéfészket nem szabad levetni, mert vért (véres tejet) ad a tehén.

2. vér l. ver.

vérád l. virrad.

véraszt, vérasztó l. virraszt, virrasztó.

verbéna vérbéna (-át, -ája) fn. 'verbena'. (Igen népszerű kerti virág, illatos, csaknem futó, bokros virágzatú.)

vérese vérese (-ét) fn. 'Cerchneis tinnanculus L.'. **Sz.** *Vísít, mint a vér-cse.*

vérdít vérdít (-ek, -él; -elt; -ene; -ccsen) tn i. 'visitva, rikácsolva ordít'. *A vén asszon na-gyot vérdített*:

veréb veréb (-el, -ek, -je) fn. 'sperling, spatz'. **Sz.** *Verébet sárkanytyuz* (lopja a napot). *Verébet patkóul* (a suton ül, zabot hegyez). *Ű, ha jánt veszen is, ve-rebet patkóul*: (nem teljesíti férji kötelességét). *Ne kopazd előüre a verébet* (ne igyál előre a medve bőrére). **Km.** *Dob-bál nem lehet verébet fog:ni* (terveidet ne kürtöld világgá). *Későü vetel kölesnek ve-rebek örülnek*: (nem érik be, a verebek eszik meg).

Verebek-bákánya Verebeg-bákánnya hn. (Sima).

verébfészek verépfészek fn. 'sperlingsnest'.

verébfiók verépfijók fn. 'junger sperling'.

verébölyű verébőjü fn. 'Accipiter nisus L.'.

verébsírás verépsírás fn. 'gyermekbetegség, mely abban nyilvánul, hogy a baba folyton sír'. **Nr.** A verébsírást azzal gyógyítják, hogy az anyatejbe verébszart kevernek s a kiseddel megetetik.

verébszar verépszár fn. 'verébganój'. Vö. verébsírás **Nr.**

veréce ~, *verince* (Szatmárhegy) (-ét, -éje) fn. 'lécből összeállított rácsajtó, recce'. (Nyári ajtónak használják a konyhán, továbbá a tornácot, kertet zárják el veréccével.)

veréget ~ (-ek, -él) tn. i. 'ütöget'.

veréjték n., l. izzadság.

verekedés verekedés (-l, -e) fn. 'schlägerei, prügelei'.

verekedik ~ (-ek, -él) tn. i. 'sich herumschlagen, raufen'.

verekedős verekedőis mn. 'rauflustig'.

verem ~ (*vërmet, vërme*) fn. 'földbe ásott és fagymentesen befödött mély gödör, melyben krumplit, zöldséget stb. tartanak ott, ahol nincs pince a ház alatt'. **Km.** *Aki más:nak vër-mel ás, ma-ga esig bele* (a más számára szótt galibába sokszor a cselszövő esik bele).

veres veress (-el, -enn) mn. **1.** 'rot'. Pl. haj, szőr, nadrág, (arc)bőr, rák stb. **2.** fn. 'piros szivalakkal jelzett játékkártya lap'. *Veress ász. Sz. A világ veresse* (az emberek elseje, a legderekből emberek egyike). *Hász nem mondom :, mer ű se a világ veresse :, de leg-aláb nem lop : Km. Aki nek szöü-ri, bü-ri ve-ress, Abba jöy- lélket ne keress :* (veres ember, veres állat mind rosszféle). *Ve-res kutya, ve-res lóy, ve-ress ember ety- se jöy :* (u. az).

véres véres mn. 'blutig'. **Sz. Ní- sem-mi baja :, csak a fe-je vé:res** (mondják, ha valaki a bajt kisebbnek feltüntetni, szépíteni akarja). *Kéj- jē : má ! Aki le-gény, annak i-jeñkōr má vé-res a fe:je* (tr. biztatás a fölkelésre ; = a serény legénynek ilyen késői időben már bevették a fejét a korcsmán).

veresedik l. elveresedik.

vereses veresses mn. 'rötlich'.

vereshagyma ~ fn. 'zwiebel'. **K.** 'régifajta, ócska zsebóra, vagy általában olesó, rosszul járó zsebóra'. *Há-nyat mutat az a vereshagyma ? Csabd- a főüthöz azt a vereshagy-mát, hisz nem jóyl jár : a. A- járt : jóyl, aki el-atta : Sz. Ve-reshagyma legyen a bődöksá:god !* (átok = élj vereshagymán, élj szegénységben. [Adorján.]

Vereshegy ~ hn. (Sárköz).

vereshimlő vereshimlőü fn. 'skarlát, vörheny'.

véreshurka vēreshūrka fn. 'blutwurst'.

veres nadrág ~ fn. 'rote hose'. **Sz. Ve-res nadrág a kutyá:nak, ma-ga kereste magá:nak** (mondják, ha a rossz gyermek verést kap).

verespeesenye ~ fn. 'egy gyerekjáték, melyben egyik fél arra igyekszik, hogy a másik félnek eléje tartott keze-fejére csapjon. Ha elhibázza, vagyis, ha a másiknak sikerült elkapnia a kezét előle, akkor ő tartja a két kezét a másiknak a keze fölé'.

veret ~ (-ek, -él) ts. i. **1.** 'schlagen lassen, prügeln lassen'. *Asszony, szerezd az uradat, Értlem ne verezd magadat* (Nd.). **2.** 'lövet, ágyúzat'. *E-géssz ec-caka verették a muszkák az ál:lást.* **3.** 'azzal átkoz, hogy verje meg'. *Ne veres már éngem többet az Istennél, Jāikesēves annak, akit az Istē vēr.* (Nball.)

vereti ~ (*veret* +-i birt. szrag) fn. 'mása, párja, hasonmása vkinek (a rosszban)'. *O-jā rossz ez a pu:ja, hogy nīncsen:nek ve-reti : hat- vármegyébe se :*

veretlen ~ mn. és hsz. 'ungeschlagen'.

vérevett vērevett mn. 'olyan, akinek vérét vették'. *A- mindenit annak a vē-revel, mo-nyameccelt apádnak !* (zsidóról).

vérfű vērfű fn. 'Sanguisorba officinalis L.'.

vérgaz vērgaz fn. 'Hypericum perforatum L.'.

vergel *vērgēl* (-elek, -ész) ts. i. 'hajszol, ostorral kerget' (pl. szekérbe fogott lovat). *Én nē· vērgelem odáig eszt a lovat ebbe az ud:ba.*

vergődik *vērgőüdik* (-ök, -öl) tn. i. 'zappeln'. Sz. *Nem tudok vele szegeletre vergőüdni* (megegyezni, megállapodni).

vérhólyag *vērhóujag, vērhóujig* fn. 'a bőr odacsípése által keletkezett, aludtvérrel telt hólyag a testen'.

vérhugyás *vērhugyás* fn. 'vérvizelés, véres vizelés' (állat-[pl. tehén-]betegség).

vérhugyós *vērhugyóús* mn. 'vért vizelő, véreset hugyozó' (pl. tehén).

vérkelés *vērkelēs* fn. 'blutgeschwür'. Sz. *O·jam mérges ;, mint a vér·kelēs* : (ingerlékeny).

verkli *vērkli* (-l, -je) fn. 'werkel'. Vö. csimpolya.

vérmes *vērmes* mn. 'sokvérű, sűrűvérű'.

vérnyákol *vērnyákōl* (-kōt) tn. i. 'rekedten visit' (pl. a kotló, ha bosszantják). Vö. virnyikál.

vernyít *vērnyit* (-ek, -él) tn. i. 'csunyán, rekedten, állati módon visit' (pl. ijedt tyúk, ember).

Veróni *Veróuni* fn. női személynév. (A Verónika változata.)

Verónika *Veróunika* fn. női személynév. 'Veronika'. Vö. Verus.

Veronka *Veronka* fn. női személynév (a Verónika változata).

verő l. beleverő.

verődik *verőüdik* (-ölt) tn. i. 'sarjad, kél, tenyészik'. *Ez utánn az e·sőü után csak ve·rőüdik tá·rajta ety kis lúhe:re. Mi·jē szép kizs gyep verőüdütt itt! Ve·rőüdik ot még ety kis mu·hār, pa·ré, hum·mi. Ve·rőüdik ot még ijē le:gēn több· is :*

vérrel-bottal *vērēl-bottāl* hsz. 'civakodással, veszekedés-sel'. *Dēl· jele vóul : má, mikor osz nagy vērēl-bottāl kivacá·hóltam a mezőü:re.*

vers *vērs* (-et, -e) fn. **1.** 'költemény'. **2.** 'versszak, szakasz'. *El·énekeltük a nyóuc·vannegedik zsóútárnak a két· ē·sőü vēr·sil.*

verseskönyv *vēr·sēskönyv* fn. 'gedichtsammlung'.

verset *vērset* (csak tárgyraggal) fn. 'versenyt'. *Vērset fut. Fussunk vērset. Sz. Nem· akarok én a világgāl vērset él:ni* (világ végezetéig élni). *Fus·son a szél·lél vērset, csak ne·kem hag·gyom bé·kēt* (nem bánom, akármit csinál, csak...).

vértályog *vértájog* fn. 'némelyek szerint a szarvasmarha lépének megromlásából származó vérbetegség, mások szerint a jószág túlságos hizása következtében előálló bélhurut-féle'. **Nr.** A vértályogot azzal orvosolják, hogy a jószág vég-

belében összegyűlt aludtvért időnkint kitisztogatják. A végbél környékén támadt vérhólyagokat kézzel kifakasztgatják s a vért kiszedik. — Szentgyörgynap előtt fogott csúszó megszáritva, porrá törve, ha megetetik a jószággal, kihajtja a jószágból a vértályogot.

vértetű *vértetű* fn. 'gyümölcsfák kergét pusztító fehér-szinű élősdí rovar'.

vertveres *vértveress* mn. 'olyan veres, mint a verés helye a testen'. **Sz.** *Ve-szek én ne:ket szép ruhát, hu-pikéket, vért-veressel* (nem ruhát vesz, hanem vörösre, kékre veri).

vértfog *vértfog* (-ott) tn. i. 'rekedten visit, vértly hangot ad' (a kotló, ha nyugtalan).

Verus ~ fn. női személynév. (A Verónika becéző változata.)

vés *vēs* (-ek, -él) ts. i. 'gravieren, graben'. L. bele-, kivés.

vese ~ (-ét, -éje) fn. 'niere'.

veselkedik l. nekiveselkedik.

vesepecsenye ~ fn. 'nierenbraten'.

véssett-járom *vésset-járom* fn. 'zárt, vésett (nem ágas) tengelyszerkezet a kútágason'. L. nyitott-járom.

véső *vēsőü* (-t, -je) fn. 'meissel'.

vessző *vesszőü* (-t, -je) fn. 'rute'. **Km.** *Ad-dik hāilizsd a : fát, míg ves-szőü*: (addig neveld az embert, míg gyermek). L. fonal alá való vessző.

vesszőkosár *vesszőükosár* fn. 'fűzfavesszőből font kosár'. vesz l. veszen.

1. vész ~ (-t, -ek) fn. 'halászóhely a folyóparton'. A folyó mélyebb helyein a partra ülőhelyeket és hálórúd-támasztó helyeket készítenek s ezeket *vészeknek* hívják.

2. vész ~ (*veszek, veszél; veszett, veszne, vesszen*) tn. i. 'verloren gehen, verderben'. **Sz.** *Ot vész* (örökre ott marad, ott pusztul). *Ot vész az a kis sār:ju a lá-bánn: Ot veszett a bu:za a-ratallan: Ugy vész* (úgy marad). *Mán ugy vész az a kis: jóüüt szán-tatlan: Ugy vész az az asz:tak je-dellen*: L. bele-, el-, megvész, oda-, összevész.

veszedelem ~ (-élet, -élme) fn. 'gefahr'. **Sz.** *Ugy me-gyem:; mīnt a ve-szedelem*: (gyorsan száguld, pl. autó). *Uty szalad rāi:ta, mīnt a ve-szedelem*: (gyorsan szalad).

veszedelmes *veszedélmes* mn. **1.** 'gefährlich'. **2.** 'szörnyű, roppant, rettentő' (fokozó értelemben). *Ve-szedél:mes egy lusta kövér embēr: ! Jāi:, de veszedélmes rosz köj:kök vattok! Ve-szedélmezs bűdöss ez a szil:ke.*

veszekedés *veszekedés* (-t, -e) fn. 'streit, zank'.

veszekedik ~ (-ek, -él) tn. i. 'streiten, zanken'. *Vesze-kedik az urávāl. a) Ē-kezdēt rá ve-szekedni me-gēnt.*

veszekedős *veszekedőis* mn. 'zsémbes, összeférhetetlen'.

veszen ~ (*veszek, veszél; vett, vött* [Ugocsa, Tiszahát], *venne; vegyen*) ts. i. **1.** 'nehmen'. *Ma-gába veszi a pört ez a posz:lóú.* **2.** 'kaufen'. *Meg-ne tuggyam, hoty többet másnál veszél.* **3.** 'fogan, fogamzik'. *Hi-jába rüt meg ez a ko:ca, nē-vett e mala:col.* **4.** 'kényszerít, ösztökél'. *A-lig lehetett az óul-ba venni a kis ti:nóút.* **5.** 'gyűjt'. *Ki-tettem a mozdóútá:lat az ud-vára :, hogy ve-szek e-sőüvizet:* **6.** 'behajt, felhajt' (kárt adósságot). *Az Is-tē se veszē rājta két krājcar é:rőül.* **7.** 'nőül vesz'. *Ű, ha jánt veszen is, ve-rebet patkóúl:* **8.** 'tekint, tart'. *Asz-tal nagy disz-nek vötték, ha jánnézőübe men:tek.* (Kis-bábony.) **Sz.** *Léheletet veszen* (lélegzik). *Szēlt velt* (elszedt, tilosba tévedt, pl. hajtás közben a juh). *Szemet velt* (vérszemet kapott). *Köröm közzé vette* (eltulajdonította, ellopta). *Héj, ha én a kezem közzé vennéleg, de meg-vērnélek!* (ha megfognálak.) *Nē vette tréfára a dóú:got* (nem tekintette játéknak, tréfának). *Futásra vette a dóú:got* (megfutamodott). *Hasznát veszi* (benützen). *Vérit veszi* (pl. a disznónak = leszúrja, vérét kiereszti). **Km.** *Aki el-aggya annak óú-csóú, aki ve-szi, annag drá-ga* (az eladó mindig többet szeretne kapni, a vevő pedig kevesebbet adni a áruért). L. be-, el-, elő-, fel-, ki-, le-, meg-, ráveszen.

veszett ~ mn. **1.** 'verloren'. **2.** 'toll, wütend'. **II. Veszett** gúnynev. (Sár.) **Sz.** *Ve-szet fējšének mek-kerüll a nye:le* (vmi esekélyesség megtérül a kárból). *Ugy meggyem :, mīnt a ve-szett állal:* (eszeveszetten rohan).

veszetség *veszeccség* (-et, -e) fn. 'tollwut'.

Veszetszeg *Veszelszeg* hn. (Jánk).

veszít n., l. veszt.

veszlik l. elveszlik.

Vészoldal *Vészóúdál* hn. (Halmi).

vesző *veszőü* (Szamosszeg, Tiszahát) mn. 'szegény' (sajnálkozólag). *Az ór-vasnál is vóút: má, veszőü em:bēr, de a se tutta meggyóúgyita:ni.*

veszt ~ (-ek, -él; -elt; -ene; *vesztessen*) **1.** 'vernichten, vertilgen'. **2.** 'verlieren, verspielen'. **Sz.** *Vesztí a lēlkit* (mérge-lődik, bosszankodik, káromkodik, lelki üdvösségét veszti). *E-rígy, ve-szekegy ve:le te, én nē-vestlē vele a lēlke:met. Én nē-vesztem többet a lēkemet avval a kötēre valóú:vāl. Ot-vestí az Is:ten!* (haragos beszédben = sokáig marad vhol, nem győzi az ember visszavárni). **Km.** *Aki nem próúbáll, a se-nem nyér, se-nē vest:* (csak a vállalkozó szellemű ember halad az életben). L. elveszt. **Vö.** vesztet.

veszt- ~ (-em, -ed, -i) fn. 'dög, pusztulás, halál, veszés'. *Valami vest:ti vam: mos még a macs-kának is: Vesttíre jár-nak.* **Sz.** *Vesztít érzi* (halálát, v. szerencsétlenségét érzi, mondják, ha vkinek pl. szokatlan jókedve van). *Tárt-vest:fi-g* (tart addig, míg el nem nyövik v. el nem pusztul).

veszteg ~ hsz. 'nyugton, csendesen, egy helyben'.
 Űj. *veszteg, ne mozgolóuggy. E nem tud veszteg ül:ni.*

veszteget ~ (-ek, -él) ts. i. **1.** 'pazarol; olesón ad'.
Hogy vesztegetik eszt a dinnyét? (tr. = hogy adják?) Vesztegeti magát (gyötri, emésztí magát). In-káb ma-ra! vón ot-hum, mint hogy vesztegeti magát avval a ve-szedélmez, gyíl-kos emb:re! Én-, hogy ot vesz-tegessem magamat vél-le, hogy én od bos-szan-koggyak vél-le? Bos-szan-kog-gyon az Isten! Vesztegeti a lélkil (mérgeledik, bosszankodik, káromkodik, vesztegeti a lelki üdvösségét). L. elveszteget.

vesztegetés vesztegetés (-l, -e) fn. 'pazarlás'. **Sz.** *Vesztegetésbe megyen (kárba megy, veszendőbe megy). Eszt a kí-csít má ne-hadd: ot, mē csak vesz-tegetésbe megyen:*

vesztes ~ mn. 'verlustig, besiegt'.

vesztés vesztés (-l, -e) fn. **1.** 'a kockázás egyik faja'. (Vö. kockázás.) — **2.** 'mérgeféle, melyet a boszorkányok készítették'. **K.** *Te-, kis vesz-tés!* (mondják a rossz gyerekeknek). **Sz.** *O-jā savanyóú: , mint a vesz-tés (rettentő savanyú). Rossz ez a: jám, mint a vesz-tés (nagyon rossz).*

veszteség vesztesség (-et, -e) fn. 'verlust'.

vesztet ~ (-ek, -él; -elt; -ne; vesztessen) ts. i. 'vesztí' (pl. vmi tárgyat). L. elvesztet. Vö. veszt.

vesztig l. veszt-

vet vél (vetek, vetél; vetett; vetne; vessen) ts. i. **1.** 'säen'.
2. 'a vetőre föltekér' (fonalat szövés előtt). **Sz.** *Vájogot, téglát vét* (vályogot, téglát formál, készít). *Kötelet vét* (búzából, zabból stb. kévekötéshez való kötelet készít). *Keresztet vét* (sich bekreuzen, ein kreuz machen). *Hendərbuckát vét* (fején keresztül buckázik, keeskebukát csinál). *Kan-kuriját vét* (valahonnan leesve fején keresztül fordul). *Kan-ko! vét* (fel-fordul). *Ágyat vét* (ágyal, még pedig 1. 'ágyat fölvet', 2. 'ágyat bont'). *Faltyal vetell* (törvénytelen gyermeket szült). *Cigánkereket vét* (a földre tett kézen át hirtelen keresztül fordul és talpra ugrik). *Lan-got vét* (fellángol). *Szikk-rát vét* (egyet szikk-rázik). *Kényeret vét a kemencébe* (kenyeret rak sülni). *Füstöt vét* (füstölni kezd). *Ráncot vét a ruha* (ránc képződik rajta). *Végit veti* (megszünteti). *Ve-tek valy két füs:töt* (pipázom egy keveset). *Csált vetettek Emínek* (törbe esalták). *Adóvt vetnek vmire* (adót rónak). *Kártyát vét vkinek* (kártyából jósol). *Szemire veti* (zum vorwurf machen). *Szemet vét vmire* (ellopja). Vö. lők, hajít. L. be-, el-, fel-, hány-, ki-, le-, meg-, neki-, utánavet.

1. vét l. vet.

2. vét vél (-ek, -él; -elt; -ene; véccsen) tn. i. 'vétkezik'.
Tes-sék megen-gedni, ha valamit vétet:tém.

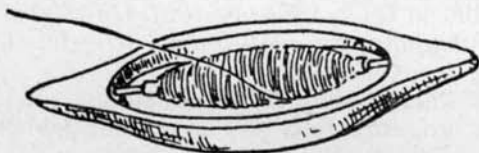
vétek vétek (-tke, -tke) fn. **1.** 'sünde, laster'. **2.** 'fehler'.
Vé-tek vóum még aszt a szílvát leszed:ni. Sz. Is-ten ellē

való u v é t e k azt a házat pusztlúni hagy:ni (nagy hiba).

vetekszik ~ (*vetekedett*; *-dne*; *-ggyen*) tn. i. 'vetekedik, versenyez'. *O-jam magas* :, *hogy a to-ronnyál vetekszik* :

vétel *vétel* (-*t*) fn. 'kauf'.

vetélkedik ~ (*-ek*, *-él*) tn. i. 'tusakodik, lelkileg erősen foglalkozik, töpreng'. *Az éc-caka min-dég velek vetélkedtem* :, *éb-rem is, ál-mombá is*.

Vetelő (benné egy cső fonál).

vetelő *vetelőü* (-*t*, *-je*) fn. 'schütze, weberschiffchen'.

vetemedik ~ (*-ek*, *-él*; *-elt*; *-ne*; *-ggyen*) tn. i. 'veti magát, szorul'. *Nem terem annak a kërlyé:be se káposzta, se paradicsom* :, *hanem min-dég más-ra vetemedik, ha ké neki vala:mi*. *Kóudullásra, lopásra vetemedett*. L. el-, meg-, rávetemedik.

vetemény *vetemény* (-*mént*, *-mënyye*) fn. 'mindenféle zöldség a konyhakertben'. **Km.** *Az a-nyafőüdnék a gaz: az édezsgyërme:ke, a ve-temëny csak mos-toha* : (a gazzal senki sem törődik, mégis virul, a veteményt meg ugyancsak ápolni kell).

veteményeskert *veteményeskërt* fn. 'konyhakert, zöldségeskert'.

vetés *vetés* (-*t*, *-e*) fn. **1.** 'saat'. *Bi-zony gyen-ge a veté:se az istenaltá:nak*. **2.** 'säen'. *Vetëskör*. **Nr.** Amelyik hetinap éjjelén először látja meg nyáron a gazda a fiastyúkot, ősszel ugyanolyan napon kell megkezdeni a vetést, hogy a búza üszkös ne legyen. Őszi búzavetés után pozdorjával behintik a bevetett föld két végét, hogy a búza üszkös ne legyen. (Adorján.) — Búzavetés alkalmával nem szabad kenyeret piritani a háznál, sem pedig lisztes zsákból vetni, mert üszkös lesz a búza. A lisztes zsákot sem szabad ilyenkor kirázni, mert akkor is üszkös lesz a búza. — A kenderet azonban lisztes zsákból jó vetni, mert annál virágosabb lesz. Kenderetés idején a levegőbe dobálják a kiürült zsákot, hogy olyan magasra nőjön a kender.

vetés-szántás *vetés-szántás* fn. 'vetés alá szántás, harmadik szántás'.

vetet ~ (-*et*) fn. **1.** 'egy porció, egy ölnyi v. villányi' (széna). *Te-gyél az ökörnek egy ve:tel*. *Most attam a lúnak*

egy *veted* zapszál:mát. **2.** 'annyi (kenyér), amennyit egyszer a kemencébe bevetnek sütni'.

vétet *vétet* (-ek, -él) ts. i. 'nehmen lassen'. *Ha meg-nem mondot, je-jedet vétetem*: L. levétet.

vetetlen ~ mn. 'ungemacht; unaufgebettet'. *A hász-sep-rellen, az ágy-ve-tellen* (reggél).

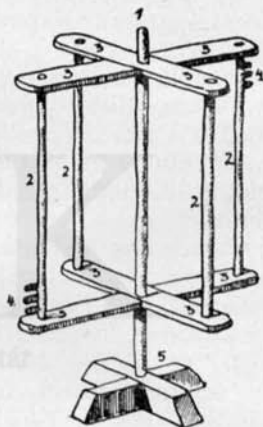
vetett l. hányt-vetett.

vetkezik ~ (-ek, -él) tn. i. **1.** 'sich entkleiden'. **2.** 'szőrét, tollát hullatja' (pl. a tyúk nyáron). *Ha a tyúk há-túrunné vetkezik, tél-utóujánn, ha e-lőürünnen, tél-elejé lesz a naly hi:deg.* L. le-, megvetkezik.

vétkezik *vétkezik* (-ek, -él) tn. i. 'sündigen'.

vetkeztet *vetkeztet* (-ek, -él) ts. i. 'entkleiden, die kleider ausziehen'. L. levetkeztet.

vető *vető* (-t, -je) fn. 'tengely körül forgó négy függőleges rúdból álló készülék, melyre fölrendezik, mérik a fonalat, hogy aztán a szövőszékre csavarhassák'. Részei: **1.** *tengelye*, mely körül a szerkezet forog; **2.** *ina*, vagyis külső váza, melyre a fonalat rendezik; **3.** *kötése* vagy *keresztfája*, mely az inakat szét tartja s a tengelyen alul és felül forog; **4.** *fogai* legalul és legfelül, melyekbe a fonalat egymást keresztezőleg akasztják; **5.** *tálap*, melyen az egész szerkezet áll. L. általvető.

Vető.

vetődik *vetődik* (-ött) tn. i. 'véletlenül megy vhová'. *Ec-cer osz még-is vetődöt hozzájok valami ján-nézőűfé:le.*

vetőgép *vetőgép* fn. 'sämaschine'.

vetőköz *vetőköz* fn. 'a vető inainak egymástól való távolsága' (kb. 1 rőf). *Ti-zennyóuc vetőköz szonlat vetünk*:

vetőmag *vetőmag* fn. 'saatkorn'.

vezér ~ (-t, -ek, -je) fn. 'feldherr'. L. egyenes-, görbe-vezér. Vö. eke.

vezérszeg ~ fn. 'az eketaligához láncolt erős vasszeg, mely az egyenes és görbe-vezért a megfelelő likon átdugva, egymáshoz rögzíti'. L. eke.

vezet ~ (-ek, -él) ts. i. 'führen'.

vézna n., l. vilizna.

viális *viális* mn. 'vig kedélyű, mulatós'. *Az ö-rek Filep vi-jális embér vout*; *sze-relte a jóy társasá:got.* (< lat. jovialis?)

viasz *viasz* (-ol, -ja) fn. 'wachs'. *Ety tábla viaszok.*
Sz. *Sár-ga, mint a vi-jaszok* (pl. a sápadt arc).

viaszír *vijaszkír* fn. 'olajban olvasztott viasz'. **Nr.** A viaszírt sebre orvosságnak használják.

viaszk l. viasz.

viaszosvászon *vijaszkosvászon* fn. 'wachsleinwand'.

viciapán ~ fn. 'alispán'.

vickándozik l. fickándozik.

viekora l. vizkora.

viesori ~ mn. 'vigyorgó'.

viesorit *vicsorit* (-ok, -öl) ts. i. 'fletschen' (fogát). **Sz.** *Vi-csoritlja a fogát a csizs:ma* (kifeslett a talpszélen, látszik a szegezés).

Vid napja ~ fn. 'jun. 15-ike'. **Nr.** Ha Szent Vid napján esik, meghibázik a tavaszi árpa.

vidaes ~ (-ol, -cesa) fn. 'magtisztító, szelelő gép'. (Vidats István magyar feltalálóról, ki a 19. század első felében élt.)

vidaesol *vidacsól* (-olok, -ősz) ts. i. 'magtisztító gépen, vidaecon a szeméttől kifúvat, kiszeelel' (pl. a kicsévelt rozstot). L. átvidaesol.

vidám ~ mn. 'derült, jókedvű'.

vider, viderszék l. vödör, vödörszék.

Vidrásszeg *Vidrászszeg* hn. (Kishodos).

vidul l. kividul.

víg *vig* (-ann) mn. 'lustig, fröhlich'. **Sz.** *Vé-ge a vig:nak, szo-morul huznak*: (balra fordult a sorsunk). **K.** *Mi-jé vigé jár ez az asztálfija*! (könnyen jár).

víg-a-hét *vig-a-hét* (*vig-a-hetel*) fn. 'egy kártyajáték, melyben a hetes kártyák a legerősebbek, a nyereségben pedig a tizesek és ászok tíz-tíz egységet jelentenek'.

vigály *vigáj* mn. 'ritkás, vékony, liha, lenge szövésű' (posztó, szövet). *Posz-tóu vőun ez a nad:rág, de na-győ vigáj*: Vő. higáj.

vigályos *vigájos* mn. 'ritkás, ritka szövésű, silány' (pl. szövet).

vigyáz ~ (-ok, -öl) tn. i. **1.** 'achtgeben, achten'. A *gyēr-mekre jóul vigyázz*: *Vi-gyáz, be-le ne es valami árog:ba*. ts. i. **2.** 'fürkész, les.'. *Mit vigyázól? La-cit vigyáznám*: *ha ěre jön:ne*. tn. i. **3.** [csak fölszólító módban: *vigyázz, -on* stb.] 'állj félre, húzódj félre'. *Vi-gyázz onnen te, mē mek-tanállak üt:ni. Vi-gyázz előüllem!* **Sz.** *Vi-gyáz, ne-ki ne szalaggy a kezem:nek!* (vigyázz magadra!) *Vi-gyázz a bü-rödre:!* (vigyázz, mert kikapsz). *Vi-gyáz, ne-hibázz!* (figyelmeztetés).

vigyázó *vigyázóu* (-t, -ja) fn. 'csendre ügyelő gyermek az iskolában'.

viháncol *viháncól* (-olok, -ősz) tn. i. 'nagy zajjal, ugrándoza hancurozik'. *Ne-viháncójjatok azonn az ágyon, te!*

viháncolás ~ (-t, -a) fn. 'féktelen, zajos hancurozás'.

vihar n., l. zivar.

vihog ~ (-ok, -ksz) tn. i. 'kichern'. *Ne vihogjatok : it, mē köz-zétek vágok vala:mit.*

vihone ~ mn. 'gyerekes, könnyelmű, éretlen'. *Ha valami vi-honc kocsissa voun, ez a csi-kou ugy- ekapna :, hogy nem-lehetne haj-tani :*

vihorász ~ (-ott) tn. i. 'folyton vihog, nyerezik'.

világ ~ (-ot, -a) fn. **1.** 'licht'. *Mikor az ab-laka előült emen-tem, még vi-lág vout nál:la.* **2.** 'welt'. **3.** 'élet'. *Hogy- éli vilá-gát? Mijē világ van tijeleték? Tec-cett a vi:lág, e- én- is a világ:nak.* **4.** 'az emberek, a közvélemény'. *Mit- mond rá a vi:lág? Nem hagyott él, csak a világ monygya (Nd.).* **5.** 'virágzás, évad, szezon'. *Vam- most ijenkōr falun csírke vi:lág. Sz. Világra ojan : e, mint az é-desapja : (épen olyan). Nem- űlhet ott Istē világ med:dig (világ végéig). Me-gyek vi-lágra (világgá). A világer se (semmi kincsért se, semmiképen se). Nem- mondának én o:jat a vi-láger se : Nem- oja rossz : az a vi-láger se : A vi-láger meg- ne kukkanny ! A-ki hagyott v. a-ki teremtet ére a világra ! (káromkodás.) Ki-fingott a vilák kémē:nyjnn (meghalt). Szar- a vilák, tök- a trōj ! (fütyölök az egész világra !)* *Be-szēll a nagy- világba (össze-vissza beszél, hiábavalóságokat, alaptalan dolgokat beszél). Nem a világ (nem olyan nagy dolog). Ely- hét nem- a világ :, an-nyit még vár-hatok : Nem a világ ez a három esztendőü (Nd.). A-zér még nē- jördül fel a vi:lág. A-zér még nem- esik ki a vilák jene:ke (nem kell kétségbe esni, nem olyan nagy baj). Mig a világ világ lesz (örökké). So-ha, mig a világ világ : lesz. Addig izsom, mig a világ világ lesz (Nd.). A sz-tali kés vout : e, mikō még világába : vout (mikor még ép, v. jó karban volt). Vilák csuffja (mindenkitől csúfolt, megvetett személy). Há- hét a vi:lág? (Hogy megy a világ sorja?) Má-val is kevesebb: (szokott lenni rá a felelet). Nem- akarok én a világgal v̄erset él:ni (világ végezetéig élni). Meg-emeleted, mig élsz a vilá:gonn (míg életben leszel). Rám- testázza a vi-lágot, min-dēfele háty száz- mérfőüdet (ir. = semmit sem hagy rám örökölni). Nincs- ennek a dinnyé:nek sem-mi hibája a vilá:gonn (egyáltalában semmi hibája). Nem- mondott : az a vi-lágō sem-mit (egyáltalában semmit). Nem- járunk : mik se-hová a vilá:gonn (egyáltalában sehová). Nincs- ot sem-mi a teremtet vilá:gonn (egyált. semmi). Nem-láttam én : ot sen-kit a kerek vilá:gonn (egyált. senkit). Nem-csinált : a sem-mit az ég vilá:gann (egyáltalában semmit). Vilák pāikossa (nyalka legény, nők kedvence). Bi-zony, így-lejártam : én, ö-csē, v̄ségem:re, pedik fi-jatāl koromba é- vout-tam a vilák pāikos:sa. A világ veresse (az emberek elseje, különösen derék, értékes ember). Hász nem- mondom :, mer ű- se a világ veresse :, de leg-aláb nem- lop : Osz jóul- visejjelek magato:kat, mē ku-tya világ lesz : (rossz következménye lesz). Világ neki ! (alló ! uzsgyé !)* *E- ha kiszabadull a kērtenn, akkō*

világ ne:ki ! O-jaŋ gaz ez, amijen csak kell a vilá:gonn (nem kell ennél jobb). O-jaŋ kényér vóut :, amijen csak kel:lett a vilá:gonn. Km. So-ványodik a vilá:g, a ven-déglátás a-pad : (szegényedik a világ, fogy a vendégszeretet). Vi-lág, világ, ve-tett áty, Ki-nek kemény, ki-nek lágy (az élet nem mindenkire egyforma). Ugy egéssz a vi:lák, ha min-déjéle embér vam ben:ne (a világon jónak is, rossznak is, tökéletesnek és tökéletlennek is kell lenni). L. hó-, hold-, lámpa-, másvilág.

világ esűfja l. világ Sz.

világéletemben viláéletembe (-tedbe, -libe) hsz. 'egész életemben, mióta élek'. *Sze-gény embér vóutam : é viláéletem:be min-déti:g : Héj, kedves lábajim ! Be-nyegéresé hordoztatok viláéletembe ! Tártottam szeretőit viláéletembe (Nd.).*

világi ~ mn. 'világban forgó, társaságkedvelő, víg életet élő'. *Vi-lági menyecske vóut a fijatál korá:ba. So-se vóutam é valami vilá:gi. Világi embér, világi asszony.*

világít világit (-ott; -ana; -ccson) tn. i. 'leuchten'. **K.** *Nē világit sokká:jig (nem él sokáig, el fogják pusztítani).*

világol világotl (-olok, -ősz) tn. i. 'lámpát éget, világit'. *Na-gyō sokká jē világotlál :*

világos ~ (-onn) mn. **1.** 'hell, lichtvoll'. **fn. 2.** 'világosság'. *Kēj jē : má, vi-lágos vam : má.*

világosan világonn hsz. **1.** 'világosságon, világos nappal'. *Ir-tad vóum meg aszt a leve:let vi-lágosonn :, nem este : 2. 'nyiltan'. Jóy szeretni, de titkoson, Nēm mindenkör világonn (Nd.).*

világoskék világoskék mn. 'lichtblau'.

világospej viláospēj mn. 'lichtbraun' (ló).

világosság ~ (-ol, -a) fn. 'licht'. **Sz.** *E-lőüttē vi-lágossák, há-tam mellet se-téccség (a mesebeli boszorkánykocsis varázsszava az öt üldöző boszorkányok ellen).*

világos-zöld világoz-zőüd mn. 'lichtgrün'.

világ pajkossa vilák pājkossa fn. 'nyalka legény, nők kedvence'. *Husz esztendőüvel ezelőit még é vóutam a vilák pājkos:sa.*

világra ~ hsz. **1.** 'világgá'. *Ha so-kad bosszantol, ém megyek vi-lágra : 2. 'pontosan, hajszálra, szakasztott'. Ez a kis-já vi-lágra ojam :, mint az an-nya : Vi-lágra ojam :, mint az é fijam :*

világravaló világravalóy mn. 'életrevaló'.

világtalan viláktalan mn. 'vak'. *Ag-gyanak ennek a szegē viláktalannak ! (koldus kérése.)*

világ verese vilák veresse fn. 'jeles, kiváló ember'. *Ū se vóut a vilák veres:se, de legaláb nem ihull :*

vilámlík, vilámlás l. villámlík, villámlás.

vilizna ~ mn. 'vézna, sovány' (ember). (Szamoskóród.)

villa ~ (-ál, -ája) fn. **1.** 'gabel'. Részei : *ága, nyele, köpüje*

(vasvillának a nyélre erősíthető csőforma része). **2.** 'villányi'. *Egy villa száma. Te-gyél elibe vaty két villa szé:nát. Sz. Ugy-ál rájta a ru:ha, mintha vil-lávál hánták vóna : rá.*

villaága ~ fn. 'gabelzacke'.

villahajtó villahajtó fn. 'a favilla ágait görbítő, hajlító eszköz'. **Sz.** *Az- Isten tegyen a villahajtóba ! (átok.)*

villám ~ (-ot) fn. 'blitz' (ritka; inkább: mennykő).

II. Villám lónév. **Nr.** A villámtól felgyújtott házat, boglyát stb. a néphit szerint a víz nem oltja. Az ilyen tüzet csak tejjel lehet eloltani.

villámlás ~, *vilámlás* (-t) fn. 'blitzen'. **Sz.** *Men-nek e:zek, mint a vi-lámlás :, mihint e ki-csil megáll : (t. i. az eső) (= mennek gyorsan).*

villámlik ~, *vilámlik* (-mlott; -mlana; -mojjon) tn. i.

1. 'es blizt'. **2.** 'a szoknyahasítékon kilátszik a fehér alsószoknya' (tr.) *Vil-lámlik há:tull.* **3.** 'hol szétnyílik, hol bezáruk' (hugyozás után a kanca ló hugyozószerve) (tr.).

villanyél villanyél fn. 'gabelstiel'.

villanylámpa villólámpa fn. 'elektrische lampe'.

villás ~ (-t, -ok) fn. **1.** 'az a munkás, aki a nyomtatásnál a szalmát forgatja s igazgatja a nyomtatás alá'. *Ép-pen tre-félte a jö:vést, ö-csém, mer egy vil-lásra vóna szükség:gem.*

II. Villás ökör v. tehénnev. mn. **3.** 'villaalakú, fölfelálló és befelé görbülő' (szarv).

villog ~ (-ott) tn. i. 'blinken, blitzen'.

villongóban villongóba hsz. 'pör alatt, vita alatt' (pl. valamely birtok). *Míg a Nagy-rét vil-longóba lesz, addig nem- érdemes ot jöüdel ven:ni.*

Vince ~ (-ét) fn. férfi szn. (január 22. napja). *Ha Vin-ce jém-lik, a pin-ce te-lik. Hotyha fény-lik Vin-ce, Mek-telik a pin:ce.* **Nr.** Ha Vince napján az idő szép, jó bortermés lesz abban az esztendőben.

vincellér ~ (-t, -ek, -je) fn. 'winzer'.

vineog ~ (-ott) tn. i. 'vinnyog' (pl. a kicsi kutya, mikor ri).

vinkeó vinkeó (-t) fn. 'hitvány, savanyú bor'. **Sz.** *Röüf-jél mērik :, mint a nyi-ri vinkeót :* (mondják a nyúlós borra).

vinnyog ~ (-ott) tn. i. 'nyí, idétlen hangon visít (kis malac, kis kutya v. macska).

vinnyogás ~ (-t, -a) fn. 'nyívás, állati visítás'.

vinyákol vinyáköl (-t) tn. i. 'vinnyog'.

vinyhó vinyhó (-t, -ja) fn. 'vityilló, kunyhó'. *E-gész ja-luk épustültak :, csak egy-egy viny:hó vóut a falu hej:jinn.*

viola vijola (-át, -ája) fn. 'viole'. **II. Viola** tehénnev.

K. 'a kedves becéző megszólítása a népdalban'. *Galambō, vijolám ! Rákóuci Katicám* (Nd.). **Nr.** A violát holdtöltén kell vetni, hogy rétes legyen a virága.

violencia vijolencija (-át) fn. 'pörpatvar, esetepaté,

zenebona, zajos veszekedés'. *Vou-tam ojā vijolencijába véllek, hogy az Is-ten a megmontható:ja. O-jā vijolenciaj vóut nál:lok, hogy még i-de hallott :*

virág ~ (-ol, -a v. -ja) fn. **1.** 'blume'. **2.** 'virágzás'. *Rou-za virágony tyu-kol ne-ülless :* **3.** 'gyümölcsnek v. bármiféle terménynek a hegyén a virág helye, nyoma, v. leszáradt maradványa'. *A din-nyének a vi-rága felőül valóú részit tartyák job:nak.* **4.** 'fehér folt az ember körmén'. **II. Virág** tehennév. **Sz.** *Virágjába van* (virágkorában, legszebb korában). *Ak-kor a já virágjába, mikor e-zérheles :* **Nr.** Állapotos asszonymak nem szabad virágot szagolni, mert bűdös lesz a gyermekének a szája. Ha az állapotos asszonyra virágot v. egyéb tárgyat dobnak, annak az alakja meg fog látszani a születendő gyermekén. De ha keresztelés előtt még eszébe jut az anyának, hogy ki dobta rá a virágot, a gyermekről elmúlik a virág alakja. L. bársony-, béka-, bodza-, búza-, bűdöskő-, gólya-, gyöngy-, harang-, hársfa-, kard-, kása-, szalma-, szappan-, székfűvirág.

virágágy ~ fn. 'blumenbeet'.

virág bunkója *virág bun-kouja* fn. 'a virág magtokja'.

virágeserép *virákcserep* fn. 'blumentopf'.

Viráglapos *Viráglaposs* hn. (Szárzaberek).

virágmag ~ fn. 'blumensame'.

virágos ~ mn. **1.** 'blumig'. **2.** 'penészes' (bor, káposztalé). **3.** 'fehérpetyes' (kőröm a kézujjon). **Sz.** *O-jā virágosok vóutak a szilva:ják, mint a té-* (tejfehérek voltak a sok virágtól). *Virágos kedve van* (túlságos jókedve van). **Nr.** *Vi-rágos a kőr:möm, a-jándékok kapok :*

virágoskender *virágoskender* fn. 'az a kender, mely csak virágzik s a megtermékenyítést végzi' (l. magoskender). **Nr.** A virágoskendert a virágzás után mindjárt kinyövik és eláztatják, míg a magoskendert a helyén hagyják a mag beéréséig. A virágoskenderből lesz az elsőrendű szösz.

virágosodik l. megvirágosodik.

virágoz l. felvirágoz.

virágszál *virákszál* fn. 'hosszú szárával szakított egyetlen virág'. **K.** *Jányom, jányom, gyöngyvirágom, Él:hervat-tál, virákszalom* (Nd.). **Sz.** *O-jan ety katona led belőül:le, mint egy vi-rákszál :* (derék, szép szál katona).

virágvasárnap ~ fn. 'palmsonntag'.

virágzik ~ (-gzott; -gozna; -gozzon) tn. i. 'virágot terem'. *O-jan álmafa vóut :, hogy e-züstvirágokkál virágzott :* *Virágzik a kökény. A baracfa pirossat virágzik* (Nd.). (Vö. nyitik.) **Sz.** *Vi-rágzik :, mint a lők-* (nő, mint a gomba, mondják értéktelen szaporodásra) (Adorján). *Es-te vi-rágzik a : lők, reg-gél köt-* (mondják gúnyosan, ha vki alkonyt felé kicsípi magát **p**l. látogatási célból).

virít *virít, virēt* (öregek) (-ok, -öl; -olt; -na; -ccson) tn. i. **1.** 'fénylik, ragyog'. *Asztalomony gyērtya virít, Az is csak ēngem szomorít* (Nd.). *Tü-rūd meg mán az ō:rot, fi-jam, ne viriccsen* : **2.** 'élénk színével kilátszik; kír'. *I-de virít a májva a Miskiné ablaká:bull. Na-gyō virít ez a maga szoknyá:ja, nem ijē vēnnek valóu e, mīnt ma:ga.* **3.** 'virágzik' (csak költ.). *Hēj, kikirics, kikirics, Nekem bizon ne viriccs, Virētok ém magannak* (Nd.). **K.** *Vi-rit hátull a nadrá:god* (rongyos, kilátszik a gatyá).

virítós *virítóus* mn. 'rikító színű'.

virnyikál *vīrnyikáll* (-kált) tn. i. **1.** 'rikácsolva visít (pl. kotló), rekedten visongat (pl. gyermek)'. **2.** 'kornyikál, fül-sértő hangon énekel'.

virnyít *vīrnyít* tn. i. 'rikácsolva visít'.

virrad *vērad* (*vēratl*) tn. i. **1.** 'es dämmert'. **2.** 'ébred, hajnalt ér'. *Még nem tuthatnyuk, mire vēra:dunq. A hār-ma-dik napra vērattak* : **Sz.** *Hóu-nap nyóuc-kōr jē-kelek* ; *a-kār vērad, akār* : *se* (tr. = akármilyen korán lesz). **Km.** *A tōl-vājnak* (v. *ci-gānnak*) *ēc-caka vērad* : (éjjel jár lopni). L. felvirrad, megvirrad.

virraszt *vēraszt* (-ok, -öl) tn. i. **1.** 'éjjel ébren vigyáz' (pl. beteg v. halott mellett). **2.** 'fölbreszt'. *Bóul-dog ünnepre vēraszon az Islem bennij:kel.*

virrasztó *vērasztóu* (-t) fn. 'totenwache'. *Me-gygek a vē-rasztóuba* :

virtus *vīrtus* (-t) fn. 'bravourstück'. *Nem nagy vīrtus a kisebbiked bánta:ni.*

visel *visēl* (-elek, -ēs) ts. i. 'tragen' (pl. ruhát). **Sz.** *Jóul-visēld ma:gad ! Ros-szúl visēlte ma:gát* (sich aufführen, sich betragen). *Gondot visēl rá, gonygyát viseli* (sorge tragen).

viselőruha *viselőūruha* fn. 'hétköznapi ruha, a napi munkában viselt ruha'.

viseltes *visēltes* mn. 'kopottas' (ruha).

visít *visít, visēt* (öregek) (-ok, -öl; -olt; -ana; -ccson) tn. i. 'sikolt, sikít' (ember, állat). **Sz.** *Vi-sít* ; *mīnt a fá-ba szorūlt jēreg* : (torka szakadtából visít). *O-jā szūk a nadrág:ja, hogy vi-sít alatta a bāl:ha* (mondják a tapadós, szūk magyar-nadrágra). L. elvisít.

visíttat *visíttat* (-ok, -öl) ts. i. 'sikoltoztat, rikat, vinnyogtat'. *Ne visíttassátok aszt a pu:ját, te !*

viski ~ mn. 'Viskre való'. **Sz.** *Ē-fjūtyōlte* ; *mīnt a vis-ki ember a bo:rát* (elpazarolta, elvesztegette). (Adorján.)

visongat *visongat* (-ok, -öl) tn. i. 'sikoltoz'.

visongtat *visongtat* (-ok, -öl) ts. i. 'visíttat, sikoltoztat'. *Ez visongtatta a kisas:szont.* (Kömörő.)

vissza ~ hsz. 'zurück, rückwärts'. *Az ājtóuig meg vissza.*

visszaad *visszaád* ts. i. 'zurückgeben'.

visszaesip visszacsip ts. i. 'visszaadja a csipést'. *Jāī, de csipi a sóy a kezemet!* [Felelet:] *Csib- vis-sza!*

visszaesik ~ tn. i. **1.** 'zurückfallen'. **2.** 'rezidiv werden'.

visszafelé visszafele hsz. 'zurück, gegen hinten'. **Sz.** *Visszafele kacag* (sír, tr.). *Visszafele sül el a puska* (hátrafelé sül el). *Visszafele sült el a dolog* (ellenkező eredménnyel járt, mint várta; a másnak készített romlás őt érte).

visszafelé-jövetel visszafele-jövetel fn. 'visszatérés, visszajövés'. *Visszafele-jövetelenn egy zsidóyt megöltem* (Nd.).

visszafeleselel visszafelesel tn. i. 'widerreden'.

visszafésül visszafűsüll ts. i. 'a haj növéseével szembe felé fésül'.

visszafordul visszafördull tn. i. 'sich zurückwenden'. *Főrdujjunk vis-sza, mer evvel a lú-vāl nem- indülhatunk Szakmá:ra.*

visszagondol visszagondól tn. i. 'visszaemlékezik'.

visszahajt visszahajt ts. i. **1.** 'visszaüz'. **2.** 'visszatűr' (papírt, kendőt).

visszahí visszahíj ts. i. 'zurückrufen'.

visszahoz ~ ts. i. 'zurückbringen'.

visszahúz visszahuz ts. i. 'visszavon'. *Huz-za vissza a szavát!* (vonja vissza az állítását!)

visszajár ~ tn. i. 'visszafizetendő'. *Eb-bül mék husz-krājcār vis-szajár*: **Km.** *Kōū-csōh kenyér vis-szajár*: (vicem pro vice; ha te úgy, én is úgy).

visszajön ~ tn. i. 'visszatér'.

visszakér visszakēr ts. i. 'zurückverlangen'.

visszakerget visszakērgel ts. i. 'visszaüz'.

visszakerül visszakerüll tn. i. 'visszajut'.

visszaköszön ~ ts. i. 'meghálál'. *Esz nem- bírom, u-rā, visszaköszön:ni.*

visszaküld visszaküld ts. i. 'zurückschicken'.

visszamegy visszamegyen tn. i. 'zurückgehen'.

visszamond visszamond ts. i. 'a gúnyos szót, csúfnévet, szidalmat stb. hasonlóval viszonozza'.

visszanéz visszanez tn. i. 'zurückschauen'. **K.** *Vis-sza-nézett a: nap, e-sőü lessz*: (a felhő alól visszasütött).

visszanyer visszanyēr ts. i. 'zurückgewinnen'.

visszaosont visszaossant tn. i. 'gyorsan visszalopózkodik'.

visszasüt ~ tn. i. 'lemenőben a felhők alól még egyszer kisüt' (a nap).

visszaszolgál visszaszóugáll ts. i. 'viszonoz' (kölesönt, jótettet). *Kö-szönöm, míg visszaszóugáll:lom.*

visszateszen ~ ts. i. 'visszahelyez'.

visszaüt ~ ts. i. 'az ütést visszaadja'.

visszaveszen ~ ts. i. 'zurücknehmen'. **Sz.** *Ci-gány alla, vis-szavette, po-kölba megyen a lél:ke* (mondják, ha vki visszaveszi a már egyszer odaajándékozott dolgot).

visszaviszen ~ ts. i. 'zurücktragen'.

visz l. viszen.

viszál *viszáll* (-ok, *viszász*) ts. i. 'nagy orsó segítségével cernát sodor' (két vékony fonalszálból). *Viszállóú őrsóú.*

viszeget ~ (-ek, -él) ts. i. 'gyakran visz'.

viszen ~ (*viszek, -él*) ts. i. 'tragen'. **Sz.** *Nem sokkájig viszi* (nem sokáig húzza az életét). *Sokra vitte* (szép előhaldást tett). *Ec-cēr me-gēnt a patikába vitte az uttya az em:bērt* (oda vezette a dolga, ott volt dolga). L. be-, el-, félre-, fel-, ki-, le-, visszaviszen.

viszket ~ (-elt; -ne; *viszkessen*) tn. i. 'jucken'. **Sz.** *Viszket a bü:röd? Viszket a seg:ged?* (kérdik fenyegetőleg a rosszkodó gyermektől). **Nr.** *Viszket a markom, pénzt kapok. Viszket a talpom, táncot érez. Viszket az orrom, bosszúság ér. Viszket a szemem, sirni fogok.*

viszkora ~, *vic:kora* mn. 'fürge, eleven, mozgékony'. *Nem o-jā viszkora lán ez a bōr:nyu? Ez a vic:kora malac még ē-haggya a töb:bics, csak meny-nyen ki a talló:ra.*

viszontagban *viszontagba* hsz. 'háborúságban, rossz viszonyban'. *Vi-szontagba élt a feleségi:vél.*

viszonyos ~ mn. 'nehéz, viszontagságos'. *Viszonyos időük.*

Vitályos *Vitájos* hn. (Egri).

vitályozik *vitájozik* (-ok, -öl) tn. i. 'osztózódik, veszekeedik, vitatkozik'.

vitéz ~ (-szl, -ek) fn. **1.** 'hős'. **2.** katonák megszólítása. *Vitéz úr.* **II.** **Vitéz** kutyanév.

vitolla l. vitorla.

vitorla *vitolla* (-ál, -ája) fn. **1.** 'a szélmalom négy forgó szárnya'. **2.** 'a szórómalom szélhajtó kereke'. L. ott.

vityi l. vatyai.

vivát ~ fn. 'képviselőjelölt'. Csak ebben a kérdésben és csak nom.-ban: *Ki a vivát?* (= ki a jelölt?)

vivik ~ tn. i. 'sich laichen' (a hal).

vivődik *vivőüdik* (-ött) tn. i. 'vitetik'.

víz *viz* (-et, -e, -ét v. -it) fn. 'wasser'. **Sz.** *I-hatunk: rá hi-deg vizet:* (keresztet vethetünk rá, odavan, elveszett). *Nem sok vized zavār:* (nem igen szól a dologba, se nem oszt, se nem sokszoroz). *Vi-zet lehetne ve:le re-keszteni:* (mondják arra, amiből sok van). *An-nyí vóut ott a fi:náne, hogy vi-zet lehetet vóuna ve:le re-keszteni:* *E-lőül tüsz, há-túl viz:* (elől is, hátul is veszedelem). *E-reszli szél-nek-víznek:* (szórja, pazarolja a pénzt, a vagyont). *A csíz-mámbe se álhatom a vi-zet* (mondja tréfásan, akit vízzel kínálnak, mikor bor is van). *Vi-zre viszē, szom-jū hágy:* (jégre visz, romlásba, bajba vezet). *Ká-roji vitte vízre az őrszá:got. Malmöra hājtya a vīzet vkinek* (célját, javát előmozdítja). *O-jam, mīntha vi-zet*

se tudna zavār:ni (mintha a légynek se tudna ártani). *Ka-pasz-*
kodik : v. *kab-dos* : , *mínt a víz-be halóú* : (fűhöz-fához kap
 segítségért). *Mek-főitaná* : *ety ka-nál vízbe, ha lehet:ne* (halá-
 losan gyűlöli). *Míntha víz-el égetnőünk* : (szaporátlan a
 munkánk, nem haladunk előre). (Botpalád.) *Akinek a fo-ga*
fáj, ve-gyē hi-deg vizet a szájá:ba (akinek baja van, segítsen
 magán, ahogy tud). **Km.** *Niñcs·a víznek rakoncá:ja* (a vízben
 nincs mibe kapaszkodni, ne menj mély vízbe, ha nem tudsz
 úszni). *Mín-dē víznek a maga árkába kél fő:ni* (a végzetet
 az ember meg nem változtathatja). *Sze-gény embēr víz-zél*
főüz : , *má-lélisztél habār* : (szegény embernek szegény a
 módja is). *Las-su víz pār-tot mos* : (alamuszi macska nagyot
 ugrik ; nem tudni, kiben mi lakik). *Ha·niñcs pénz·, i-gyál*
víz·, mínt az o-lá mongyya (ha nincs pénzed, ne rázd a ron-
 gyot). *Őü-szi esőü víz-el áraszt, ta-vaszi szél u-tal száraszi* (az
 ősz sara nem szárad fel, de a tavasz szele gyorsan szárít).
Nr. A megijedt gyermeknek hideg vizet adnak inni, hogy
 magához térjen. Hasfájás ellen szenesvizet itatnak a gyer-
 mekkel. Igézés ellen is szenesvizet használnak különféle
 szertartások kíséretében. (Vö. szenesvíz, megver.) Mikor a
 tehén megellik, első tejéből gulásztát (l. ott) főznek s aki
 abból eszik, azt szemközt öntik vízzel. A néphit szerint
 azért, hogy a tehén jó tejelő legyen. Mikor az új (most vásá-
 rolt) tehenet a gazda a kapun behajtja, a háziasszony a kapu
 ban a tehenet a zsajtárból vízzel szemközt önti. A néphit
 azt tartja, hogy az ilyen tehén jó tejelő lesz. Mikor az új
 ökröt a vásárról hazahajtják, egy egészséges fehérceseléd
 öntse szemközt vízzel. Mikor a tehén megellik, sok vizet
 kell inni, hogy a tehén jó tejelő legyen. Mikor elássák a tehén
 elvetett poklát, sok vizet kell rá önteni, hogy sok tejet adjon
 a tehén. Ha tehénelléskor a háztól valamit adnak, az ajtó
 sarkát vízzel le kell önteni, hogy el ne vigyék a tehén tejét.
 — Ha a csecsemő anyja a kútnál a vederből iszik és végig-
 csorog a szája szélén a víz, nyálás (= csorgó nyálú) lesz a
 gyermek. — Ha észreveszi az ember, hogy valamit elloptak
 tőle, az ellopott tárgy helyére nyomban öntsön három veder
 vizet, a tolvajt örökké lelni fogja a harmadnapos hideg.
 A villámgyújtotta tüzet a néphit szerint a víz nem oltja.
 Az ilyen tüzet csak tejjel lehet eloltani. — A néphit szerint
 nem jó olyan vízből inni, amelyet a csirke átugrott. L. ár-,
 bikszádi-, eső-, forrás-, fürdő-, keserű-, kereszt-, kút-, már-
 čiusi, mosdó-, özön-, rózsá-, sár-, savanyú-, semmi-, szenes-,
 szentelt, szóda-, tél-, választóvíz.

vízesepp vízesepp fn. 'wassertropfen'.

vizelet vízellet (-el, -e) fn. 'húgy' (euf.). **Nr.** Magad vize-
 lete jó orvosság a fájós szemedre.

vízemésztő vízemésztőü fn. 'vízlevezető, víznyelő gödör'.

- vizes vízess** (-enn) mn. 'wässrig'.
- vizespohár** ~ fn. 'wasserglas'.
- vizeszű vízessű** mn. 'gyenge elméjű'.
- vízfolyás vízfojás** fn. 'wasserlauf'. **Sz. Uty tuggya a lec:két, mint a vízfojás**: (folyékonyan tudja).
- vízibetegség vízibetekség** fn. 'wassersucht'. *Vízibetekségbe van* (vízkóros).
- vízibika vízibika** fn. 'Botaurus stellaris Steph'. L. még bömbölbika.
- vizikátória vizikátóurija** (-át,) fn. 'vesicatorium'.
- Viziló Vizilü** gúnynev. (Sár.)
- vízimalom vízimalom** fn. 'wassermühle'.
- vízpuska vízpuska** fn. **1.** 'tűzfecskendő'. **2.** 'bodza-csöböl készített vízfecskendő játékszer'.
- vízitáció vizitációjú** (-t) fn. 'katonai sorozás'.
- vizitál vizitáll** (-állók, -álsz) ts. i. 'katonai sorozáson megvizsgál', vagy csak 'orvosilag megvizsgál'. *Mikor éngem a főőrvas vizitáll, Meg-megperi a vállamat, meg-megáll, Na, te fiju, jój leszél katonának, Mék pediglen tizenkettőös huszár-nak* (Nd.).
- vizitátor** ~ fn. 'vizitátor, iskolavizsgáló'. (Mezőgecse.)
- vizitke** ~ (-ét, -éje) fn. 'vékony szövetből készült, könnyű női blúz'. *Mek-fázól, já-nyom, abba a kis vizitké:be.*
- vízkereszt vízkereszt** fn. 'január 6. napja'. **Nr.** Ha vízkeresztkor szép, napos idő van, jó esztendő lesz; ha pedig esik, vagy olvad, rossz esztendőnek a jele. — Ha vízkereszt napján megcsordul az eres, vagy „mekfutamodik a lúszar az uccánn“ (= olvad), gazda, rakd el az ézékét (t. i. hosszú tél, nagy hideg következik).
- Vizköz Vizköz** hn. (Avasújváros).
- vízmenés vízmenés** fn. 'vízvezető barázda'.
- vízszintes vízszintes** (-enn) mn. 'horizontal'.
- vízvári vízvári** mn. 'higvelejű, gyengeelméjű, félbolond'.
- vízvezető vízvezető** fn. 'csatorna, árkoeska, barázda'.
- vizsga** ~ (-át, -ája) fn. 'prüfung'. Vö. egzsáment.
- vizsgalap** ~ fn. 'az elemi iskolás tanulóktól az évvégi vizsgálaton szétosztott szépírásminta'.
- vizslat** ~ (-ok, -öl; -olt; -na; vizslasson) ts. i. 'kutat, fürkés, szimatol'.
- völentérben vöulentérbe** hsz. 'heverőben'. *Te E-mi, nincsety fazokad vöulentér-be? Ag-gyál ety ka:szát, ha vö vöulentér:be.*
- von** l. húz-von.
- vonat vonat** (vonalat, -ala) fn. 'linie'.
- vonaloz vonaloz** (-ok, -öl) ts. i. 'linieren'. Vö. léniaz.
- vonalzó vonalzó** (-t, -ja) fn. 'lineal'. Vö. lénia.
- vonás** ~ (-t, -a) fn. 'vessző' (írásjel).

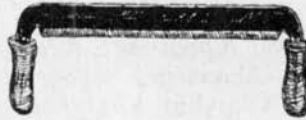
vonat ~ (-ot, -tja) fn. 'zug'.

voncol l. vonszol.

vonít *vonít* (-ott; -na; -ccson) tn. i. 'elnyujtva üvölt' (kutya, farkas). **Nr.** Amely ház ablaka alatt éjjel a kutya vonít, ott rövidesen meghal valaki. L. megvonít.

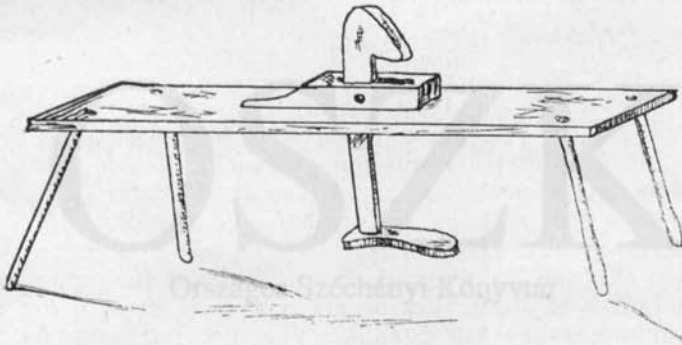
vonó *vonóú* (-t, -ja) fn. 'fiedelbogen'.

vonókés *vonókés* fn. 'két végén a kés éle felé görbülő nyéllal ellátott faragó szerszám'. Szerszámnyeleket faragnak vele simára a vonószeken. Vö. két-nyelűkés.

Vonókés.

vonószek *vonószek* fn. 'faragószek, melyen a faragni való rudat megszorítják és a kétnyelű vonókéssel kifaragják'.

Vonószek.

vonszol *voncol* (-olok, -ősz) ts. i. 'schleppen'. *Ma-gába voncojja azokat a nehéz zsáko:kat. Jár-ni se bír.:, csak voncojja ma:gát.*

vontat ~ (-ok, -öl) ts. i. 'ziehen lassen, schleppen lassen'. *Mos vontaltják a Bébuzs gép:jét.*

vonul *vonult* l. megvonul.

vonult *vonult* mn. 'kissé nyirkos '(pl. széna a harmattól).

vö ~ (-t, -je) fn. 'a v betű neve'.

vő *vőü* (-t, -k, veje) fn. 'schwiegersonn'.

vödör *vedēr, vidēr, vedēr vidēr* (-dret, vidrem, -dred v. vidrem, videred, vidērje, vidrünk, -dretek v. videretek, vidērjek) fn. 'eimer'. **Km.** *A kál-vinistabúcsű vas-villa az alelu:ja, vi-der a Szűz Mári:ja* (tűzvész alkalmával a vasvillában és vizes vödörben van a reménység).

vödörszek *vidōrszek* fn. 'vödörtartó négy lábú szek'.

vőtély *vőűfé* (*vőűfét, vőűfénket, vőűféjek*; Adorján: *vőűfi, vőűfijek*) fn. 'brautführer'.

vőlegény vőülegény fn. 'bräutigam'. **Sz.** *A menyasszort dijóúbél, A vőülegém belevér* (tánc-szó, Adorján). **Km.** *Akár-mijé vé legény, Házasodik vőülegény* (öreg ember nem vén ember; az öreg is vőlegény, mikor nősül).

vőlegénynek-való vőülegénnek-való fn. 'leánynéző, vőlegényjelölt'. *Me-gént it vóut a vőülegénnekva:lóu.*

völgy vőügy (-et, -i) fn. 'kelevény magja, pattanásban levő geny fészke'. *Ugy megnyomtam; hogy a vőü-gyi is kijött. Nyom-jad: még, mē ben-nemaratt a vőü-gyi.*

völgyeleges vőügyeleges mn. 'mélyedékes'.

Völgyhát Vőütyhát hn. (Lázári).

vörhenyeges vērhenyeges mn. 'rötlich'.

vörös l. veres.

vörösbegy verezsbegy fn. 'rotkelchen'. (Erithacus rubecola L.)

vöröses, vörösödik l. vereses, veresedik.

Z.

zab ~ (-ot, -ja) fn. **1.** 'hafer' (a növény is, a termése is). **2.** 'zabvetés'. *Vi-gyázz a lú-ra, bé-le ne mennyen a zab:ba.* **Sz.** *Zabon köült* (törvénytelen gyermek). *Za-bon köült, visz-hāítottá sáson nőült* (u. az, Adorján). **Vö.** gaz, gazi-pulya. *Szúr-ja a zab a seg:gül* (jó erőben levő ficánkoló lóról = jó tartásban van). [*Hogy vagy?*] *Ős-sze-vis-sza, mint a zab a szágba* (hol jól, hol rosszul). *É-repüll a : zab* (nagyon megérik és lehull a szemje). *Vág-ni kén eszt a za:bot min-den nap :* (= mihamarabb) *mer ē-repüll : É-mehec Ku-kutyimba za-bot hegyezni* (mehetsz akármerre, senki sem törődik veled).

zabál l. megzabál.

zabasztag ~ fn. 'zabkévékből rakott boglyaalakú rakás'.

zabfő zapfű fn. 'zabkalász'.

zabföld zapföld, zafföld fn. 'zabbal bevetett szántóföld'.

zabhaluska zaphaluska fn. 'zablisztból készült galuska'. *Árpakenyér, zaphaluska ! Szalagy, magyār, jön a muszka !*

zabhordás zaphördás fn. 'a zabtermés beszállítása a rakodóba'.

zabkenyér zapkényér fn. 'haferbrot'.

zabkereszt zapkereszt fn. 'keresztformára rakott, 18 kévéből álló zabesomó'. **Nr.** Ha zabkeresztre száll a golya, az annak a jele, hogy vége a nyárnak, nemsokára elmennek a golyák.

zabkéve zapkéve fn. 'hafergarbe'.

zabkötél zapkötél fn. 'zabkalászkövekből vetett kötél zabkék kötésére'.

zabla l. zabola.

zabló *zablóu* (-t, -ja) fn. 'lójászol, melybe az abrakot öntik'.

zablóger *zablógyēr* fn. 'zabrakodó hely, hová a zabot kicséplés végett összehordják'.

zabola ~ (-át, -ája) fn. **1.** 'zaum'. **2.** 'a szájszélek ki-pállása, szűrő érzéssel járó bőrbetegsége, melyről azt tartják, hogy az ivóedény útján ragad'. **Nr.** A zabola a szájszéleken attól keletkezik, ha az ember ivás után nem törli meg jól a szájszögeit. A zabolát úgy gyógyítják, hogy viseltes posztókalap szélével dörzsölik.

zabolás ~ mn. 'pállott szájszélű'. Vö. zabola 2.

zaboláz ~ (-ok, -ól) ts. i. 'zablát tesz a szájába, zablával ellát' (lovat). L. felzaboláz.

Zabon ~ hn. (Vetés).

zabora ~ (-át, -ája) fn. **1.** = abora (l. ott) **2.** 'szénatartó az istállóban'. (Szamoskóród.)

zabos ~ mn. 'zabbal kevert'. *Zabozs bükköny.*

zabpolyva *zappōiva* fn. 'haferspreu'.

zabszalma *zapszālma* fn. 'haferstroh'. **Nr.** A zabszalmából készült théát köhögés ellen jó orvosságnak mondják. Sertés alá ne tegyünk zabszalmából almot, mert köszvényes lesz a lába.

zabszem *zapszem* fn. 'haferkorn'.

zabszemöltés *zapszemōjtēs* fn. 'nagy öltés, ritkás öltés'. (Olyan hosszú, mint egy-egy zabszem.)

zabtarló *zaptallóu* fn. **1.** 'lekaszált zab hegyes töve'. **2.** 'lekaszált zabmező'.

zacskó *zacskóu, acskóu, zsacskóu* (-t, -ja) fn. 'säckel,beutel'. *Eggy acskóu dohány. Egy zacskóu turóu.* **Sz.** *Bekapta a zacskóu* (mondják a megesett nőről). L. tőrőzacskó.

zagyva ~ mn. 'éretlen beszédű, mindent összevissza fecsegő, hígvelejű, szelekótya'.

zagyvál l. össze-, összevisszazagyvál.

zagyvalék *zagyvalék* (-ot, -ja) fn. 'mischmasch'.

Zajta *Zājta* fn. falunév. **Nr.** A zajtaiakat azzal csúfolják, hogy Zajtán eret vágtak a szénahordókötelen.

Zajtarét *Zājtarēt* hn. (Óvári.)

zákányos ~ mn. 'zavaros, maszatos' (víz).

zakota ~ (-át) fn. 'szalmával bélelt sövényfal' (ólaknál).

zakotás ~ mn. 'szalmával bélelt sövényfalú'. *Zakotás óut.*

zakurál *zakuráll* ts. i. 'zaklat'.

zálog ~ (-ot, -ja) fn. **1.** 'pfand'. *Zá-logba* (= zálogul) *ē-vették a bāl-tát, amijjēr ke-resztül hājtott a ré-tenn.* **2.** 'társasjátékban a vesztestől elvett tárgy, melyet a játék végén ki kell váltania'.

zálogol l. megzálogol.

zámokolódik l. elzámokolódik.

záp ~ (-ot, -ja) fn. 'a szekéroldal alsó és felső rúdját egymáshoz kötő bordafa'. (Vö. szekér.) *É-tört a bér-ja eg-gyig záp-ja.*

zápfa ~, **záffa** fn. = záp.

zápfog ~, **záffog** fn. 'backenzahn'.

záporeső **záporesőü** fn. 'platzregen'. Sz. *Ha to-jást attak a märkomba, uly · sirtam :, mint a zá-poresőü, hogy én nem megyek tojással a boud:ba* (nagyon sírtam).

1. zár ~ (-at, -ja) fn. 'riegelschloss'. Vö. ajtózár.

2. zár ~ (-ok, -sz) ts. i. **1.** 'zárt állapotba hoz' (ajtót, kulccsal). **2.** 'rekeszt'. *Ha mekfogom az ördögöt, a ládába zárom* (Nd.). L. be-, el-, ki-, összezár.

zárda ~ (-át) fn. 'kloster'.

záros ~ mn. 'zárral ellátott' (pl. ajtó).

zászló **zászlóü, ászlóü** (-t, -ja) fn. 'fahne'.

1. zavar **zavār** (-t) fn. 'gewirr, verwirrung'.

2. zavar **zavār** (**zavarok, zavársz**) ts. i. **1.** 'trüben'. **2.** 'háborgat'. *Mos ne zavārjatok, mē szá-molok.* **3.** 'kerget, hajszol'. *Ne zavárd aszt az ök:röt, jóul menyyen : a. Ha-za zavarom mán aszt a pu:ját.* L. be-, bele-, el-, fel-, ki-, le-, meg-, összezavar.

zavarkodik **zavārkodik** (-ok, öl) tn. i. 'zavart okoz, alkalmatlankodik'.

zavarodik l. bele-, fel-, meg-, összezavarodik.

zavaros ~ (-onn) mn. **1.** 'tisztátalan, szemetes, föl-kavart' (víz). **2.** 'bonyodalmas, kusza, nem világos'. *Na-győ zavaros velek a dóü:gom.*

zé ~ (-t, -je) fn. 'a z betű neve'.

Zégerhegy **Zégērhegy** hn. (Vámosoroszi).

zeg-zug ~ (**zeged-zugot**) fn. 'szöglet, zug'. *Be-jártam én a kaszárnyá:nak min-dē zegēd-zugját :*

zehernyás **zehērnyás** mn. **1.** 'nehéz természetű, zsémbes, zsörtölődő'. **2.** 'beteges, göthös'.

zeller **zellēr** (-t, -je) fn. 'sellerie'.

zeng **zeng** (-ett; -ene; -jen) tn. i. 'tönen, klingen'.

zengezonga **zenggezonga** fn. 'csetepaté, zenebona, zajgás, pörpatvar'. *Vóüt ott ojä zengezong:ga, hocs csak hāl-gatni kellett : Vajom mīj-jēr vóüt odaátál ma reggel az a nagy zengezong:ga ? A kut-csinálás körül vóüt ety kizs zengezong:ga* (a gyűlésen).

Zergehát **Zērgehát** hn. (Komlódtótfalu).

Zilah **Zilāi** (**Zilajonn, Zilāira, Zilāit**) fn. városnév (Szilágyban).

zimankós **zimānkóús** mn. 'szeles, hideg, havas' (idő).

zivar **zivār** (-t, -arok) fn. 'vihar, zivatar'. *Sok kōrtét levērt az a zi:vār.* Vö. zuvar, zuhatar.

zizeg ~ (-elt) tn. i. 'rascheln'.

zizegés zizegés (-t, -e) fn. 'rascheln'.

zizmál zizmáll (-mállók, -málsz) ts. i. 'erősen forgat, erősen táncoltat'. L. megzizmál.

zogolódik l. zugolódik.

zohog l. zuhog.

zohorál zohoráll (-rállók, -rálsz) tn. i. 'zsémbel, dohog, haragosan dörmög'.

zohotál zohotáll (-tállók, -tálsz) tn. i. 'zsémbel, dörmög, zakatál, pöröl'. *Ez a vén asszom min-dég zohotáll!*

zok ~ mn. **1.** 'keletlen, szalonnás, sűrűbelű, nem foszlós'. *Mos valahogy oja zok a ké:nyér.* **2.** 'összeüledett, összetapadt, kemény'. *Ne-héz az e:ke, mē na-gyō zok a : jõüd.*

zokul l. összezokul.

zománe n., l. máz.

zong zong (-olt; -ana; -jon) tn. i. 'dong, zsong, zúg'.

Ugy zong ez a : légy, mint a raj a mēi-kaszba :

Zorolya Zoroja erdőnév. (Ólesvaapáti.)

zö ~ (-t, -je) fn. 'a z betű neve'.

zöesköl zöcsköl (-ölök, -ősz) ts. i. 'rázogot, döcögöt' (ételt az edényben, szállót a szekérkasban).

zöeskölődik zöcskölődik (-ölt) tn. i. 'rázódik, rázás következtében összetörik' (pl. szálló).

zöesögtet zöcsöktet (-ek, -él) ts. i. 'rázogot, döcögöt' (pl. ételt az edényben). (Szatmárhegy).

zökken ~ (-kenek, -kész) tn. i. 'döccen, zökög egyet'. L. megzökken.

zökkenés zökkenés (-t, -e) fn. 'döccenés'.

zöld zőüd (-önn) mn. **1.** 'grün'. **2.** 'unreif' (gyümölcs).

3. 'zöld levélformákkal jelölt kártyalap'. *Zőüd nyócas. Sz. Lél-kem zőüt! kibe ked-vem so-se tőüt!* (gúnyos megszólítás.)

Majt, ha zőüd-re virágzik, kék-re fagy (majd sohanapján).

zöldbéka zőüdbéka fn. 'leveli béka'. **Nr.** Ha a zöldbéka bregeg, esőt jelez.

zöldellik zőüdellik (zőüdel) tn. i. 'grünen'.

zöldes zőüdes mn. 'grünlich'.

zöldpaszuly zőütpaszujj fn. **1.** 'grüne físole'. **2.** 'a belőle készült főzelék'.

zöldség zőüccség (-et, -e) fn. 'grünzeug'.

zöldszilvái zőütszilvái fn. egy szőlőfaj neve. (Mezőgecse.) (<-szilváni.)

zöldül zőüdüll (-düll) tn. i. 'grün werden'. L. kizöldül.

zörgés zürgés (-t, -e) fn. 'klirren, geräusch'. **Sz.** *Tug-gya ére a zür:gést* (ismerős ezen a helyen, tudja itt a járást).

zörget zürget (-ek, -él) ts. i. 'klirren, rasseln' (trans.). *Zürgetik a kőcsot, pész akárnak adni* (köszöntő versben).

zörgő zürgőü (-t, -je) fn. 'a lószerszámra erősített üres rézgömböcske, melyben ólomszemek zörögnek'.

zörgős zürgöjös mn. 'klirrend, rasselnd'. *Viselem a zür-göjös vasat* (Nd.).

zörög zürög (zürgött; -rögne; -rögjön) tn. i. 'klirren, rasselnd' (intr.). *Utánna a gavallér, Zörög nálla a tallér* (Nd.).

zötyög ~ (-ött) tn. i. 'rázódik, döcög'.

zötyögtet zötyöktet (-ek, -él) ts. i. 'rázogat, döcögtet' (pl. folyadékot az edényben).

zuboly zuböj (-t) fn. 'a szövőszék hengere, hasalyó' (l. ott és osztovála). (Szamoskóród.)

zúdit zudit (-ok, -öl) ts. i. 'nagy zajjal ömleszt, áraszt'. L. bezúdit.

zúdul zudull (zudult) tn. i. 'tódul'. L. bezúdul, ki-zúdul.

zug l. zeg-zug. Vö. zugoly.

zúg zug (-olt; -na; -jon) tn. i. **1.** 'morajlik (vihar, szél), zsong (méh)'. ts. i. **2.** 'súgdos, súgbúg'. *Aszt iz zugják :, hogy a szóv-gabirou izs benne van abba a lúszállítou bandá:ba.*

zúgás l. légyzúgás.

zúgat zugat (-tja) ts. i. 'eszközli, hogy zúgjon'. *Zug az érdöü, zug a mezöü. Vajon ki zugattja?* (Nd.)

zúgatlan zugatlan hsz. **Km.** *Nē fuj a szél zugat:lan* (nem zörög a haraszt, ha a szél nem fújja).

Zúgódomb Zugóydomb hn. (Avasújváros).

Zúgóláz Zugóuláz hn. (Kishodos).

zúgolódik zugolódik, zogolódik (Kispeleske) (-ok, -öl) tn. i. 'morog, békétlenkedve dörmög'. *Nem hallottam, hogy zogolódot vö:na.* (Kispeleske.)

zugoly zugöj (-t, -ba) fn. 'zugocska, kicsiny zug'.

zuhan ~ (-ok, -ász) tn. i. 'nagyot esik, v. zajjal esik'.

zuhatar zuhatâr (-t) fn. 'vihar, zivatar'. (Kisbábony.)

zuhé ~ isz. 'zsupsz!' *Zu-hé, be-le az e-géssz az á-rogba!*
Zu-hé! Bo-kájig a sár:ba!

zuhint ~ (-ok, -öl) ts. i. 'önt, zúdit'. *Az e-gész dé-zsával a nyakam közzé zuhintotta:*

zuhog ~, **zohog** (Mezőgecse) (-ott) tn. i. 'nagy zúgással esik' (az eső).

zuhogó zuhogóu (-t, -ja) fn. 'záporeső'. *Jóv vöü, ha esne még egy jóv zuho:góu.*

zupa ~ (-át, -ája) fn. 'köménymagos leves' (közkatona-nak reggelije) (kaszárnyai szó).

zupás ~ mn. 'a rendes szolgálati időn túl is állásában maradt altiszt (örmester, gazdasági tiszt)'. *Nem jöt ha:za, hanem bem maradt (= maradt) zu:pásnak. Asz monygya a kapitány a bakának : „Maraty, fijam, jóv leszél te zupásnak“.* (Nd.)

zupázik l. bezupázik.

zupp ~ isz. 'zsupsz'.

zuppan ~ (-ok, -ás) tn. i. 'zuhan, huppan'.

zubar zuvār (-t) fn. 'vihar, zivatar'. (Kisbábony.) Vö. zivar.

zúza zuzza (-át, -ája) fn. 'muskelmagen' (tyúknál, kacsnánál stb.).

zuzmara zuzmora (-át, -ája) fn. 'rauhreif'.

zuzmarás zuzmorás mn. 'bereift' (pl. a faág). *Zuzmorás a gubám, mért a hideg leli* (köszöntőversből).

zuzmora l. zuzmara.

zuzza l. zúza.

zübörög ~ (-örgött) tn. i. 'buborékoló hangot ad' (pl. a vaj, mikor verik). *Zübörög a gyomrom.*

züllik l. elzüllik.

zümmög ~ (-ött) tn. i. 'sumsen' (légy, méh, darázs).

zürböl zürbül (-bülök, -bűsz) ts. i. 'köpül'. *Vajad zürbülök.*

zürbölő zürbüllő (-t, -je) fn. 'vajköpülő edény'.

zürbül, zürbüllő l. zürböl, zürbölő.

zürgés, zürgő, zürög l. zörgés, zörgő, zörög.

zürzavar zürzavār fn. 'wirrwarr'.

zürzavaros ~ mn. 'wirr, verworren'.

Zs.

zsába l. farzsába.

zsaesko l. zacsko.

zsajtár zsājtār (-t, -ja) fn. 'melkgeschirr'. **Sz.** *A fe-jjhez vērték a zsājtār* (keveset hagyták szopni, mondják a fejletlen, sovány borjúra).

zsák ~ (-ol, -ja) fn. 'sack'. *Egy zsák liszt.* **Sz.** *Mos-vagy zság:ba* (most vagy igazán szorult helyzetben)! *Tisz-ta, mint a ki-fördítod zsák:* (ir. = piszkos). *Vóu-tam ém: má zság:ba is, ta-risznyába is:* (sok mindenen átmentem, sokat tapasztaltam). *Uty-feszit:, mint két-malac egy zság:ba* (g. = nagyra tartja magát). *Tār-tya ma:gát, mint az ü-rezs zsák:* (ir. = könnyen elcsügged). *Nēm-árullog zság:ba macs:-kát* (kimondom, amit gondolok). **Km.** *Nēm-lehessen tud:ni, mi van a bekötöd zság:ba* (lassú víz partot mos, alamuszi maeska nagyot ugrik). *Ki-bujik a szeg a zság:bull* (kiderül a rejtett szándék v. a leplezett alaptermészet). *Māi-meg-vállik, há zsák le:lik* (nyugtán dicsérd a napot, majd elvállik, hogy sikerül a dolog). *Fē-jér a fút a zsák:konn* (mindenkire ráfér egy kis mellékkereset). *Meg-leli zsák a fút-tyál, celes kanta dugóu:ját* (megtalálja mindenki a hozzávaló társát). L. lisztes-, pap-, pesti-, szalma-, szarzsák.

Zsákhalma Zsákhālma hn. (Csenger).

zsákol l. megzsákol.

zsákos ~ (-t, -ok) fn. 'a cséplőgépnél a zsákokat kezelő munkás.

zszakurál zszakuráll (-ráll) ts. i. 'zaklat'. (Mezőgecse.)

zsalu l. sarukáter.

zsálya zsája (-ál, -ája) fn. 'salbei'.

zszámoly l. sámedli.

zсандár ~ (-l, -ok) fn. 'csendőr'. **II. Zсандár** kutyanév.

Zsanyita ~ hn. (Nagyecsed).

Zsaró Zsaróy hn. (Egri) (kaszáló).

Zsarókert Zsaróükert hn. (Panyola).

zseb ~ (-el, -je, -jébe v. zsebibe) fn. 'tasche'.

zsebbeli-óra zsebbeli-óra fn. 'zsebóra'.

zsebbevaló zsebbevalóy fn. 'zsebkendő'.

zsebbevaló-kés zsebbevalóy-kés fn. 'taschenmesser'.

zsebkendő zsepkendőy fn. 'taschentuch'. (Gyakoribb : zsebbevaló.)

zsejép, -el l. zseljép, -el.

Zsellér ~ hn. (Ökörítő).

zseljép zsejép (-el, -je) fn. 'a padlódeszka szélébe vésett rováték, melybe a mellette levő deszka szélének beleillő ercsztékét rójják'.

zseljépel zsejépél (-elek, -ész) ts. i. 'a padlódeszka szélébe rovátékot vés, kihornyolja'.

zseljépelés zsejépelés (-l, -e) fn. 'kihornyolás, kivésés'.

zsémb l. zsimb.

zsémbes zsimbes mn. 'zsörtölődő'. (Kispeleske.)

zsemlye zsemje (-ét, -éje) fn. 'semmel'.

zsemlyeszín zsemjeszín mn. 'sárgászörös'. *Zsemjeszín tehen.*

zsendice ~ (-ét, -éje) fn. 'a sajt savójából készített tejes étel'.

zsendül zsendüll (-dült) tn. i. **I.** 'érni kezd'. *Zsendüll a Barack.* **2.** 'éled, virulni, nőni kezd (pl. a fű); fejlődik, hizik'. *Had zsendüjjöm még a ma:lac, ne hājcsátok még a vásá:ra.* L. megzsendül.

zsenge zsenge (-elek, -ész) ts. i. 'homlit, bújt'. *To:váp kellet vóyn eszt a szóüllőyüd zsenge:ni.* (Vetés.)

zsenge zsenge mn. 'gyenge, tejes szemű'. *Zsenge málé.*

zsihbad ~ tn. i. 'erstarren, einschlafen'. L. el-, megzsihbad.

zsihbadt zsihbatt mn. 'erstartt'.

zsihog ~ (-ott) tn. i. 'zúg, zajong, zsinatol, zsihong'.

zsivásár ~ fn. 'tandemarkt'.

zsidó zsidóy (-l, -ja) fn. 'jude'. **K.** *Nagy zsidóy vóyt a vé:* Szász (haszonleső, nyereségahajhászó). **Sz.** *Seftél, mint a zsidóy* (üzleteket köt). *Ót vogyunq ; ahun a má-di zsidóy :* (ahol kezdtük ; kezdhethük a dolgot elülről). *Csaj-juk meg a zsi:dóyt* (gyujtsuk meg egy szál gyufával kettőnk pipáját). *Igy jár, aki a zsidóynak nem kö:szön* (félíg évődő, félíg kár-

örvendő megjegyzés vmely megérdemelt kudarcra, fel-sülésre). *Köz-zévágot* : , *mínt a zsi-dóú az egy lú:nak*, v. *mínt zsi-dóú a mijatjá:y:nak* (nagy hűhóval megindult és semmire se ment). *Jóm-megyem* : , *mínt a zsi-dóúba a jáida:lom* (látatlankodik). *Zsi-dóú van a ház:ba* (mondják, ha pl. a gyerek a házban a fején felejt a kalapot. Néha ezt is utána teszik : *Szar· a kalapj:ba*). *Hogy vagy?* [Felelet]: *Mínt a zsi-dóú folytja, mìn-dég vā valami hijja* (rosszul, nem valami jól). (Adorján.) *Mìn-den dóuga ojam, mínt a zsi-dóú imácásága* : (felületes). (Adorján.) *Me-gyem, mínt a zsi-dóú a poköl:ba* (könnyen megy). *A zsi-dóú is aszt a lovát úti* : , *amék job-bā huz* : (aszt ösztökéli, amelyiktől inkább várhat valamit). **Km.** *So-ha se árt a zsidóúnak köszön:ni* (nem árt vele jó viszonyban lenni; nem tudod, mikor veheted hasznát). *Vóú-tér nem· ad a zsi-dóú sem-mit* (józan üzletember előtt csak az számít, ami megvan). **Nr.** Zsidóval álmodni szerencse. A szólásban előforduló mádi zsidó kora hajnalban vásárra indulván, szekeren elaludt. A ló megállt s mikor a zsidó jó későn felébredt, még mindig csak a mádi határon volt. L. jordan, szent zsidó.

zsidóbidó *zsidóúbidóú* fn. 'zsidó' (gúnyoló szó). *Zsidóú-bidóú vakaróú!* *Van-ē buzád eladóú?* (gúnyversből.)

zsidópap *zsidóúpap* fn. 'rabbi'.

zsidószalonna *zsidóúszalonna* fn. 'vereshagyma'.

zsidótanító *zsidóútanítóú* fn. 'zsidógyerekek héber nyelv-mestere'.

zsidótemplom *zsidóútemplom* fn. 'judentempel'.

zsidótorony *zsidóútorony* fn. 'vakondtúrás' (tr.) (t. i. olyan alakú, mint a zsidótemplom tornya).

zsidóú *zsidóúqull*, *zsidóúhull* hsz. **1.** 'héberül'. **2.** 'fordítva, tótágast'. *Zsidóúúl tártya a könyvet.* (Csak könyvről mondják.)

Zsiga ~ fn. férfi személynév (Zsigmond becéző formája).

Zsigmond *Zsigmond* fn. férfi személynév. 'Siegmond'.

Zsiguca ~ fn. a Zsigmond név becéző változata. *Zsiguca, Hányat tojik a ruca?* (ingerkedő vers.)

zsika ~ (-át, -ája) fn. 'fiatal tojóliba'.

zskaliba ~ fn. 'fiatal nőtényliba'.

zskora ~ fn. 'macskakólíka, mely arról ismerhető fel, hogy a macska csikorgatja a fogát'.

zskorás ~ mn. 'macskakólíkában, zskorában szenvedő' (macska).

zsimb ~, *zsěmb* (-et, -je) fn. 'kemény folt a fűrészfűrészpengéjében, mely nem egyenlően kopik a többi résszel'.

zsimbes l. *zsěmbes*.

zsinagóga *zsinagóúga* (-át) fn. 'synagoge'.

zsinat ~ (-ot) 'zsidobongás, zaj, láрма'. *Csap-tak ezek a puják ojá zsi-natot! Ja-jā!*

zsinatol *zsinatöl* (-*olok*, -*ös*) tn. i. 'zsibong, lármázik'.
Ne zsinatojzatok a filembe!

zsinatolás ~ (-*t*, -*a*) fn. 'zsibongás, zaj, láрма'.

zszindely *zszindēi* (-*t*, -*eje*) fn. 'schindel'. **Sz.** *Zsin-dēi van a há:zonn* (ne szólj róla, mert érdekelt fél van a társaságban).
Utánna hōrgya a zszindēit (a gyerek tetteit figyelemmel tartja).

zszindelyes *zszindejes* mn. 'zszindellyel fedett'.

zszindelyez *zszindejez* (-*ek*, -*él*) ts. i. 'zszindellyel főd'.

zszindelyfedél *zszindēifedél* fn. 'schindeldach'.

zszindelyszeg *zszindēiszeg* fn. 'fazszindely fölszegezésére való szeg'.

zszineg *zszinyeg* (-*et*) fn. 'erős spárnga'. (Szamosszeg.)

zszinór *zsinóúr* (-*t*, -*ja*) fn. **1.** 'schnur' (ruhán). **2.** 'az ácsok festőzszinegje, csapózszinór'. (Cinóberbe mártva az elfűrészelendő gerendán végigfeszítik s lecsaptatják.) **Sz.** *E-gyenes, mint a si-nóúr* (nyilegyenes). *Szinóúrba menyygen a kugli-gojóu* (mikor a pálya közepén nyilegyenesen gurul a bábok közé).

zszinóros *zsinóuros* mn. 'zsinórral diszített'. *Szinóuros nadrág*.

zszinóros gazdálkodás *zsinóurozs gazdálkodás* fn. 'okszerű gazdálkodás' (leginkább tréfásan).

zszinyeg l. zszineg.

zszír ~ (-*t*, -*ja*) fn. **1.** 'fett'. **2.** 'a tizes vagy ász a vig-a-hét nevű kártyajátékban'. *Zsird bele!* (kiáltja partnerének az, akinek nyeresre van kilátása). **K.** *Kivette a főjűdnek a zszíráj* (jól kihasználta). *Barázdán kőjűd disztóu zszíra* (forgóolaj). (Ríce.) **Km.** *Mín-denki mekjűl a maga zszírá:ba* (ne szólj meg, ne nézz le senkit). L. disznó-, libazsír.

Zsziraszeg ~ hn. (Kömörő).

zszíros *zsziros* (-*onn*) mn. **1.** 'zszírozott, zszírral megkent' (pl. laska). **2.** 'jól megtrágyázott' (föld). **3.** 'zszírt tartalmazó' (pl. edény). **4.** 'sok zszírú, kövér' (disznó).

zszíroskenyér *zsziroskēnyēr* fn. 'zszírba mártott v. megzszírozott kenyér' (rendesen megpiritva).

zszírosputina *zszirosputina* fn. 'zszírtartó bődön'.

zszírostokány *zszírostokány* fn. 'puliszka zszírral leöntve, tepertővel meghintve'.

zszíroz *zszíroz* (-*ok*, -*öl*) ts. i. 'zszírral ken, zszírba márt' (kenyeret).

zszírozó *zszírozóu* (-*t*, -*ja*) fn. 'zszíros húsnemű, melyet ízesítés és zszírozás végett az ételbe főznek' (pl. egy darab szalonna v. füstölt sódar). *Tet-tem a paszűi:ba ety kizs zszí-rozóu!*

zszírozódik l. összezszírozódik.

zszívány ~ (-*vánt*, -*ványok*) fn. 'rablógyilkos'. **K.** =

'szidalmazó szó'. *A-kasztóujára való, zsi-vány! Te, zsi-vánnak indült!* (= gonosz, elvetemült.)

zsiszi ~ *isz.* (gyermekny.). **1.** 'tűz' **2.** 'éget! megsüt!'

zsiszik, zsiszikes *l.* zszusok, zszusokos.

zsobródik zsobródik (*-ok, -öl*) *tn. i.* 'nyugtalankodik, emésztí magát'. (Adorján.)

Zsófi Zsófi *fn.* női személynév. 'Sophie.'

zsoltár zsoútár (*-t, -ok, -ja*) *fn. 1.* 'psalm' (Szt. Dávidé).

2. 'psalmbuch'. *Add ide csak a zsoútáro-dat.*

zsoembék *n., l.* honcsok.

zsöndörháj zsoändörháj *fn.* 'a sertés beleiről lekapart háj'.

zsörtölődés zsoörtölödés (*-t, -e*) *fn.* 'zsémbelődés'.

zsörtölődik zsoörtölödik (*-ök, -öl*) *tn. i.* 'zsémbelődik'.

zsörtös zsoörtös *mn.* 'zsémbes, veszekedős'.

zsufejú zsoufejú *mn.* 'görbeorrú (ló)'.

zsuff *l.* zsup.

zsuffol *l.* zsupol.

zsufol zsofól (*-olok, -ölsz*) *ts. i.* 'szűk helyre halmoz vmit'.

zsugorgás sugörgás (*-t, -a*) *fn.* 'kucorgás'.

zsugorgó sugörgő *mn.* 'zsugori, fösvény'.

zsugorog sugorog (*-örgök, -roksz; -örgött; -rogna; -rogjon*) *tn. i.* 'kucorog'. *Ot sugoroktam a tör-nácom:, míg az eső e:sett.*

zsup zsoff (*-ot, zsofja*) *fn. 1.* 'kicsévelt rozsnak csinos kévébe kötött szalmája, melyet épületfedésre használnak'.

2. 'az asztag v. kazal tetőzése, melyet szalmával fődnek be'. *Zsof-jának nem telik ki evvel a három szekérrel. Ké-ne vaty tisz kerezd zsofj:nak.*

zsupfedél zsoffedél *fn.* 'kicsévelt rozskévékből készített fedél'.

zsupol zsoffól (*-olok, -ösz*) *ts. i.* 'tetőz, tetőt rak' (asztagnak, kazalnak). *Vö. zsup 2. Zsoffojja a kazal.*

zsupp ~ *isz.* 'zuh! zsupsz!' *Ec-cé csag, zsupp! le-esett a hászajukonn.*

Zszusa ~ *fn.* a Zszusánna név változata.

Zszusánna ~ *fn.* női személynév. 'Susanne.'

Zszusi, Zszusika ~ *fn.* a Zszusánna név becéző változatai.

zszusikonty zsozsofikonty *fn.* 'hátral a tarkóra rakott lapos konty'. *Vö. pacsirtakonty.*

zszusok ~ (*-ot, -ja*) *fn.* 'a lencsében elősködő apró fekete bogár, lencsepondró' (zszisik).

zszusokos ~ *mn.* 'zszisikes, pondros' (lencse).

PÓTLÁSOK.

ad ád (fölsz. mód: *aggy* és *aggyál*).

Átall ~ hn. (Ökörítő).

borítószeg *burítószeg* fn. 'a marokvasat a tengelyhez kötő szeg, melyre a lőcskáva gyűrűjét húzzák'. Rajza a **tengely** címszónál.

Büdöstő *Büdüstőu* hn. (Ökörítő).

elpenget *ēlpenget* ts. i. 'elkölt' (pénzt, 'pengőt', félig tr.).

feketehét ~ fn. 'virágvasárnap előtti hét'.

félszélben *fělszěbe* hsz. 'hosszában ketté tőrve'. *Félszěbe tūri a vásznat* (a végvásznat hosszában tūri össze).

garzsa *gārza* (-át, -ája) fn. 'télméteres nyélbe kaszaszerűen erősített kaszadarab' (nád- és kóróvágó eszköz). (Ökörítő.)

gyalogút *gyalogut* fn. 'pfad'. *Zőüdü buzába keskeny a gyalogut* (Nd.).

harmadraj *hārmadrāi* fn. 'egy méhesalád harmadszori fiasítása u. a. évben'.

indzsellér *indzsellér* fn. 'mérnök' (öregeknél).

marokvas rajzát I. a **tengely** szónál.

megmondható *megmondhatóu* Sz. *Annak csak a jóu Isten a megmondhatóu-ja* (azt csak a jó Isten tudná megmondani).

minden *mīnden* Sz. *Mīn·dem pērdz·be it* lehet (hamarosan itt lehet). *Vág·ni kén eszt a za:bol mīn·den na p:*, *mer ērepüll*: (minél hamarabb le kellene kaszálai).

szomja ~ (-m, -d) fn. 'szomjúsága'. *A bōr nem őuttya nekem a szomja:mat*.

törökös ~ mn. 'élénk tarka' (ruha, szövet).

HIBAIGAZÍTÁS.

I. köt. 67. l. alulról 7. sorban *fel* helyesen *fěl*. | I, 135. lap 1. s. *császárkörté* h. *császárkörté*. | **csak** címszó 1. s. *chāi-tani* h. *chāitani*. | **dologidó** 3. s. *hiitág* h. *hiitág*. | I, 179. 1. 2. sor. *orsóuk* h. *ōrsóuk*. | I. 181. l. 2. s. *előül*: *e* h. *előül:le*. | **éh** 2. s. *ēppē* h. *ēp·pē*. | **felbőfög** 2. s. *fel* h. *fěl*. | **furdanes** 1. s. *fūrdancs* h. *fūrdancs*. | **hely** 1. s. vége *Tány nyír·kos*. | **Isten** 3. s. *menybéli* h. *mēnybēli*. | **kettős-rend** 4. s. *kalász* h. *kaszás*. **kútbodon** 2. s. 4. h. 6. | II, 73. alulról 8. s. *kzöösülésre* h. *közösülésre*. | **lóganéj** 2. s. *földpallós* h. *földpadlós*. | **malom** 2. s. *mālmot* h. *māl·mot*. | **máma** 1. s. *Mám·ma* h. *Mám·ma*. **tallólóhere** 1. s. *meyl* h. *mely*. | 2. **szén** 5. s. (sem h. nem.

RAJZOK JEGYZÉKE.

1. Abora (Tóth István kolozsvári unitárius rajztanár rajza)	I. 22
2. Ajtó (Csűry István rajza)	28
3. Ajtózár (Molnár Ferenc rajza)	28
4. Borda (Molnár Ferenc rajza)	104
5. Borona (Molnár Ferenc rajza).	106
6. Csapó a kaszán (Tóth István rajza)	134
7. Csatrang, ladang, pergő (Bakó Andor rajza)	136
8. Csép (Tóth István rajza)	139
9. Csergő (Bakó Andor rajza)	142
10. Csikoltós tézsla (Tóth István rajza)	145
11. Csöllő (Tóth István rajza)	156
12. Dörzsölő (a szerző rajza)	179
13. Eke (Tóth István rajza)	197
14. Félkézfűrész (Tóth István rajza)	274
15. Ferhéc (Molnár Ferenc rajza)	287
16. Fürgettyű (Csűry István rajza)	315
17. Gereben (Tóth István rajza)	327
18. Gereblye (Molnár Ferenc rajza)	327
19. Guzsaly (Tóth István rajza)	336
20. Hajk (Tóth István rajza)	350
21. Hám (Tóth István rajza)	356
22. Hangaré (Molnár Ferenc rajza)	359
23. Hurok (Csűry István rajza)	400
24. Jármos vályu (Tóth István rajza)	427
25. Járom (Tóth István rajza)	428
26. Kabola (Tóth István rajza)	439
27. Kampó a juhászbót végén (Molnár Ferenc rajza)	446
28. Kasza (Tóth István rajza)	461
29. Katucs (Tóth István rajza)	464
20. Kemence (Csűry István rajza)	471
31. Kerék (Molnár Ferenc rajza)	477
32. Keresztbéklyó (Tóth István rajza)	479
33. Keresztvágó fűrész (Tóth István rajza)	481
34. Kettős katucs (Tóth István rajza)	488
35. Kocsigöb (Molnár Ferenc rajza)	526
36. Kokatszég (Molnár Ferenc rajza)	527
37. Korsó (Tóth István rajza)	538
38. Kút (Tóth István rajza)	566

39. Lécka (Bakó Andor rajza)	II. 15
40. Lócs (Molnár Ferenc rajza)	44
41. Macska (Tóth István rajza)	49
42. Masinafűrész (Molnár Ferenc rajza)	67
43. Mécses (Tóth István rajza)	70
44. Molnárhurok (Tóth István rajza)	135
45. Motóla (Tóth István rajza)	140
46. Nadrág (Molnár Ferenc rajza)	145
47. Négyellő (Tóth István rajza)	153
48. Nyitott járom, vésett járom (Csüry István rajza)	170
49. Nyüst (Molnár Ferenc rajza)	176
50. Orsó (Molnár F. rajza)	187
51. Ostor (Tóth István rajza)	189
52. Osztováta (Tóth István rajza)	191
53. Ösztörű (Csüry I. rajza)	209
54. Pózna (Molnár Ferenc rajza)	246
55. Rekesz (Molnár Ferenc rajza)	270
56. Svábvéges ház (Bakó Andor rajza)	310
57. Szabadbéklyó (Tóth István rajza)	311
58. Szálvágó fűrész (Tóth István rajza)	318
59. Szán (Tóth István rajza)	320
60. Szekér (Molnár Ferenc rajza)	331
61. Szénavágó (Molnár Ferenc rajza)	340
62. Szénvonó (Tóth István rajza)	343
63. Szitálófa (Molnár Ferenc rajza)	351
64. Szórómalom (Tóth István rajza)	357
65. Takácsgöb (Tóth István rajza)	365
66. Tekerő (Tóth István rajza)	379
67. Tengely, marokvas stb. (Molnár Ferenc rajza) . .	382
68. Tézsla (Tóth István rajza)	390
69. Törő (Tóth István rajza)	403
70. Vetélő (Molnár Ferenc rajza)	455
71. Vető (Tóth István rajza)	456
72. Vonókés (Csüry István rajza)	467
73. Vonószék (Csüry István rajza)	467

OSZK

VÁROSI NYOMDA DEBRECEN.
1936.

